

KÖZELKÉP
A KORONAVÍRUS-VÁLSÁG
HATÁSAI

Szerkesztette
KÓNYA ISTVÁN & KREKÓ JUDIT

Bevezető

1. Munkaerőpiaci helyzet a járvány kitörése előtt
2. Munkapiac, munkanélküliség a válság idején
 - 2.1. Foglalkoztatás a járvány idején
 - K2.1. A járvány és a Munkaerő-felmérés
 - K2.2. Változás a foglalkoztatás mérésében 2021-ben
 - 2.2. Munkaerőpiaci áramlások a Covid-válság idején
 - 2.3. Mekkora nőhetett a munkanélküliség – becslés internetes keresések alapján
 - 2.4. Állásvesztés, munkahely- és foglalkozásváltás a járulékevallások adatai alapján
 - 2.5. Munkaerőpiaci alkalmazkodás a koronavírus-járvány idején – egy reprezentatív felmérés eredményei
 - 2.6. Regisztrált munkanélküliség a járvány alatt
 - 2.7. Átlagos bérek kivételes időkben – a magyarországi keresetek alakulása a koronavírus-járvány első másfél évében
 - K2.3. A magyar munkavállalók foglalkoztatása Ausztriában a koronavírus-járvány előtt és alatt
3. A válság hatása a különböző társadalmi csoportokra
 - 3.1. A lezárások hatása az anyákra
 - 3.2. A koronavírus-járvány elleni óvintézkedések betartása és hatása az 50 év feletti európai lakosság körében
 - 3.3. A koronavírus-járvány és a magyar nyugdíjrendszer

- 3.4. Fiatalok a munkaerőpiacon és a munkaügyi rendszerben a járvány idején
4. Változó munkavégzés, távmunka
 - 4.1. Kik dolgoznak otthonról végezhető állásokban?
 - 4.2. Mely iparágakban és régiókban van lehetőség hosszú távon is távmunkára?
 - 4.3. Távmunka és munkahelyek: ingatlanpiaci hatások
 - 4.4. Közösségi munkahelyek Budapesten és a válság hatása
5. Munkaerőpiaci intézkedések
 - 5.1. Nemzetközi és hazai intézkedések
 - 5.2. Munkahelymegtartó bértámogatások Magyarországon a járvány idején
 - 5.3. Mi történik az álláskeresőkkal, miután nyilvántartásba vették őket?
 - 5.4. Közfoglalkoztatás a válság alatt
 - 5.5. Mit kezdtek az állami foglalkoztatási szolgálatok a Covid-válsággal?
6. Oktatás, egészségügy, járványmagatartás
 - 6.1. Részvétel az oktatásban, lemorzsolódás és évisméltés a Covid-járvány első évében
 - 6.2. Tanulási veszteség a Covid következtében – szimulációs eredmények
 - 6.3. Távoktatás a koronavírus-járvány idején
 - 6.4. A koronavírus-járvány hatása a halálózásra és az egészségügyi ellátórendszerre
 - 6.5. Kockázati preferencia és a Covid-19

BEVEZETŐ

KÓNYA ISTVÁN & KREKÓ JUDIT

A 2020-as Munkaerőpiaci Tükör Közelképe a koronavírus-válságot, annak munkaerőpiaci hatásait vizsgálja. Bár a járványnak még nincs vége, a kirobbanásától eltelt több mint másfél év alatt összegyűlt adatok lehetőséget adnak a munkapiaci folyamatok részletesebb elemzésére. Az idei Közelkép tekinthető a tavalyi kötetben megkezdett munka folytatásának is, ahol a válság első hullámának közvetlen hatásairól volt szó.

Az elemzéseket úgy válogattuk össze, hogy azok minél széleskörűbben tárják fel a koronavírus-válság közvetett és közvetlen hatásait is. Ezért a foglalkoztatás, a munkanélküliség és a bérek mellett az egészségügy, az oktatás, valamint az ingatlanpiac területén is megvizsgáljuk a járvány következményeit. Az elemzési lehetőségeket elsősorban az elérhető adatok határozták meg. A 2021 második negyedévéig elérhető a KSH Munkaerő-felmérése, emellett két friss adminisztratív adatbázis áll rendelkezésre: a NAV járulékbevallásokat tartalmazó adatbázisa 2019., 2020. és 2021. tavaszi hónapjaira, illetve 2019 és 2020 októberére, valamint az NFSZ regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása 2021 májusáig. Továbbá számos, a járványhoz kötődő felmérés, valamint publikusan elérhető aggregált adatok segítették a munkát. Ezeket a megfelelő fejezetek mutatják be részletesebben.

A Közelkép első fejezete a válságot megelőző időszak fő munkapiaci folyamatait ismerteti, részletesen kitérve a foglalkoztatásra, a bérekre és az ellátó rendszerre. A második fejezet a járvány közvetlen munkapiaci hatásait vizsgálja. A foglalkoztatás alakulásának bemutatása kitér a válsághoz kötődő vagy a válság alatt jelentkező mérési problémákra is. Szó esik a munkaerőpiaci áramlásokról, a regisztrált munkanélküliekről, az állásvesztők és állásváltók tipikus mintázatáról, a bérek alakulásáról, illetve a határmenti ingázókról.

A harmadik fejezet a válság olyan társadalmi csoportokra gyakorolt hatását vizsgálja, amelyek különösen érintettek vagy sérülékenynek bizonyultak. Ilyen csoportok a gyermekes anyák, akikre a távoktatás bevezetése miatt különösen erős nyomás nehezedett. További alfejezetek elemzik a fiatal munkavállalókkal és a nyugdíjasokkal kapcsolatban a válság idején szerzett tapasztalatokat.

A negyedik fejezet egy viszonylag új jelenséget, a távmunkát veszi górcső alá. Két alfejezet vizsgálja a távmunkára alkalmas szektorokat, illetve a távmunka válság alatti alakulását. A távmunka kapcsán érdekes kérdéseket vet fel ennek ingatlanpiaci vetülete, amelyet – bár egyelőre hiányos adatokra támaszkodva – szintén megvizsgál egy alfejezet. Érdekes és a válság által erősen érintett területként szó esik a közösségi irodák tapasztalatairól is.

Az ötödik fejezetben az egyes alfejezetek a nemzetközi és hazai munkapiaci intézkedések főbb tényeit és tanulságait veszik sorra. Ezen belül kiemelt figyelmet kapnak az álláskeresők, a közmunkások, illetve a kormányzat által bevezetett különböző bértámogatások.

Végül, de nem utolsósorban a hatodik fejezet az oktatás és egészségügy kapcsolódó területeire tér ki. Az oktatás kapcsán a fő kérdés a járvány tartós hatása a fiatalok későbbi munkapiaci esélyeire, a lemorzsolódás vagy a távoktatás bevezetése miatt. Az egészségügy esetében a járvány közvetlen hatásai mellett lényeges kérdés az, hogy az ellátórendszer megnövekedett terhelése mennyiben veszélyeztette a járványhoz nem kapcsolódó egyéb betegségek ellátását. A Közelkép utolsó alfejezete pedig a háztartások kockázati preferenciáinak változásait vizsgálja, amelynek szerteágazó – de közvetlenül adatokhoz még nem köthető – munkapiaci vonatkozásai lehetnek.

Melyek a kötetben összegyűjtött elemzések fő tanulságai? A koronavírus-válság szokatlan volt abban a tekintetben, hogy a fő aggregátumokat nézve a hatás erőteljes volt, de átmenetinek bizonyult. A foglalkoztatottság, a munkanélküliség és a bérek 2021 tavaszára megközelítették a válság előtt szintet. Ugyanakkor számos olyan mintázat látszik kirajzolódni, amely mégis a járvány tartósabb hatását támasztja alá. Ilyenek például a távmunka megnövekedett szerepe, az iparági átrendeződés vagy az oktatásra és az egészségügyre gyakorolt hatások.

Örvendetes jelenség, hogy a járvány első hulláma után a gazdaság jelentős mértékben megtanult alkalmazkodni. Ugyanakkor kötetünk arra is rávilágít, hogy a járvány közvetett hatásai még csak részlegesen ismertetek, és további évekre befolyásolhatják a munkapiac működését. Ezeknek a közvetett, elnyújtottan jelentkező hatásoknak a vizsgálata további kutatások témája kell legyen.

1. MUNKAERŐPIACI HELYZET A JÁRVÁNY KITÖRÉSE ELŐTT

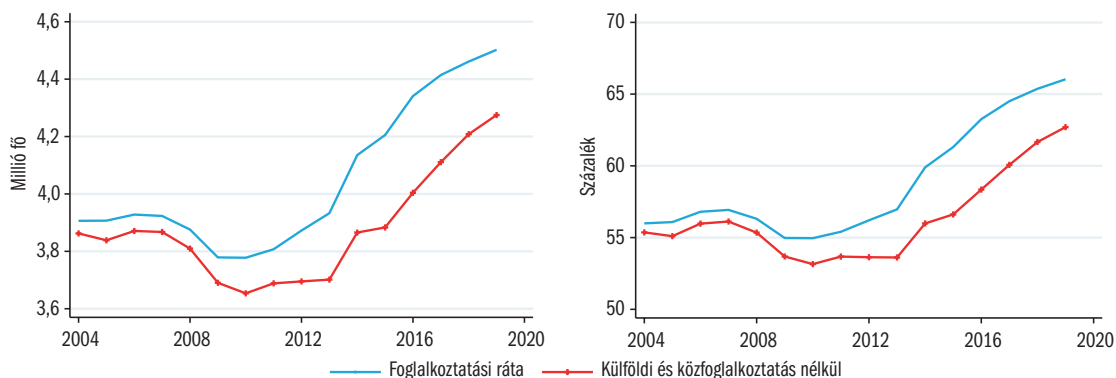
KÖLLŐ JÁNOS, OBLATH GÁBOR & SCHARLE ÁGOTA

Ebben a fejezetben röviden bemutatjuk, milyen állapotban érte a munkaerőpiacot a koronavírus-járvány, figyelmünket a foglalkoztatásra, a bérekre, valamint a munkaerőpiaci szolgáltatásokra és munkanélküli-ellátásokra összpontosítva.

Foglalkoztatás

Mint az *1.1. ábra* két része mutatja, a foglalkoztatottak száma és népességen belüli aránya a pénzügyi és gazdasági világváság okozta visszaesést követően növekedésnek indult. Ebben 2015-ig fontos szerepet játszott a közfoglalkoztatás bővítése, valamint a külföldön dolgozó magyarok számának emelkedése (amit a két görbe közötti, növekvő távolság mutat), ezt követően azonban már a magyarországi piaci foglalkoztatás növekedése vált meghatározóvá. A foglalkoztatási ráta növekedéséhez hozzájárult a népesség csökkenése is (az ábrán szereplő populáció a vizsgált időszakban 158 ezer fővel fogyatkozott).

1.1. ábra: Foglalkoztatás és foglalkoztatási ráta, 2004–2019

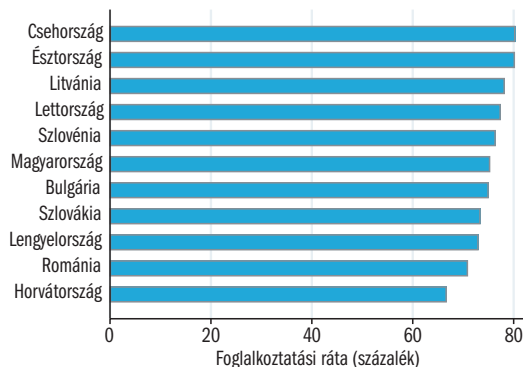

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból. Az adatok a 15–74 éves népességre vonatkoznak, a 15–24 éves, nappali tagozaton tanulók nélkül.

A foglalkoztatási ráta 2019-re az *1.1. ábrán* vizsgált népességben 66 százalékosra, a 15–74 évesek körében 61 százalékosra, a 15–64 éveseknél 70 százalékosra, az Eurostat által leggyakrabban használt 20–64 éves kortartományban pedig közel 76 százalékosra nőtt. Ez utóbbi érték alapján Magyarország 2019-ben közepén helyezkedett el a volt szocialista EU-tagországok mezőnyében, megelőzve Horvátországot, Romániát, Lengyelországot, Szlovákiát és Bulgáriát, de elmaradva Csehországtól, Szlovéniától és a három balti országtól (*1.2. ábra*). A helyezésünkön sokat javít a példátlan méretű közmunkaprogram, és hogy az abban dolgozókat nem egy munkaerőpiaci

program résztvevőjeként, hanem foglalkoztatottként számoljuk el. Pontos nemzetközi összehasonlító adatok erről nem állnak rendelkezésre, de a meglévő források alapján (EC 2013, 7–8. és 42. o.) nem kétséges, hogy a piaci foglalkoztatás mértékét tekintve ma is a versenytársaink mezőnyének alsó felében foglalnánk helyet.¹

1.2. ábra: A 20–64 évesek foglalkoztatási rátája a volt szocialista EU-tagországokban, 2019

Forrás: Eurostat.

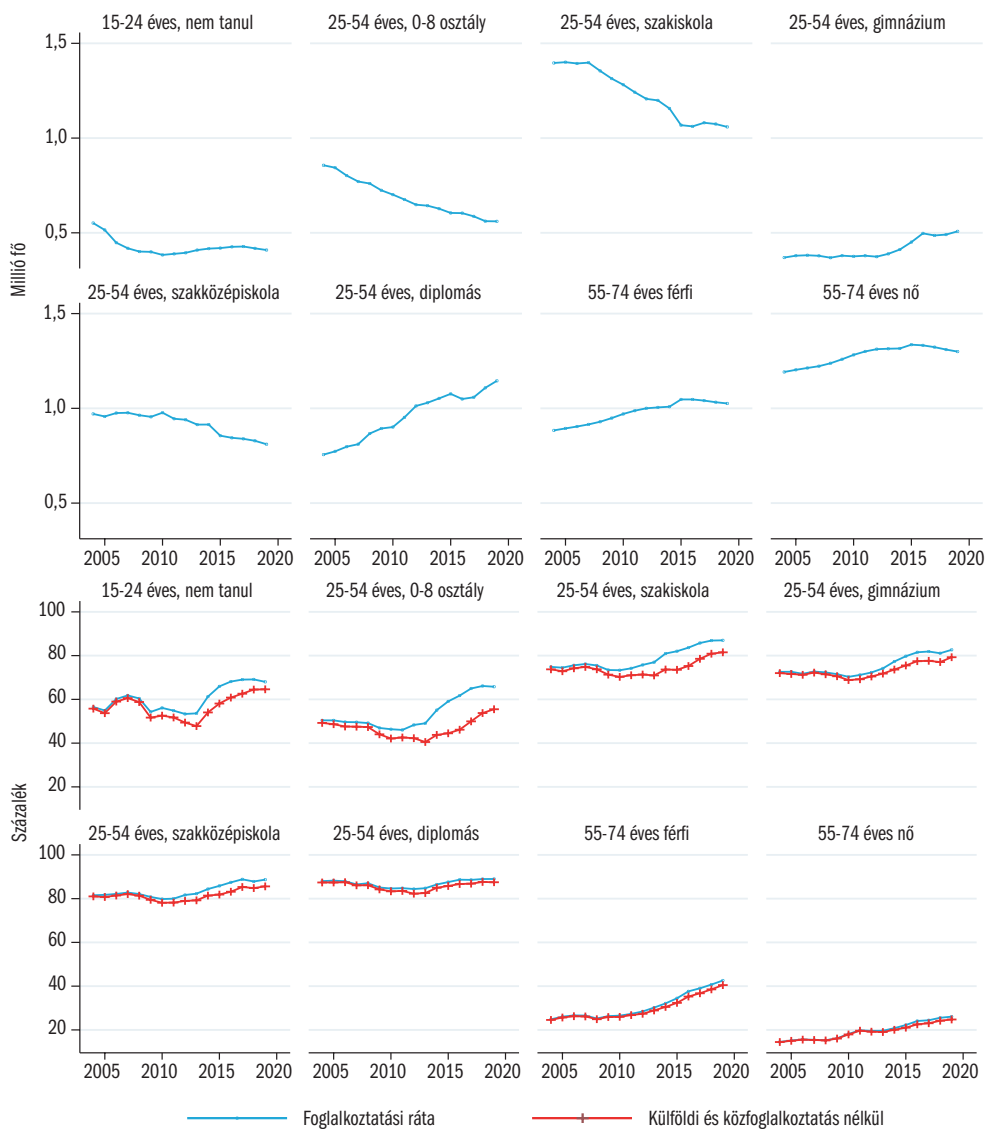
A foglalkoztatás növekedésében a népesség változó összetétele, valamint az egyes csoportok foglalkoztatási esélyeinek javulása egyaránt szerepet játszik. Az alábbiakban nyolc csoportot különböztetünk meg: a 15–24 éves, már a munkaerőpiacon lévő (nem tanuló) fiatalokat, a 25–54 éveseket iskolázottsági szintenként, valamint az 55–74 éveseket nemek szerinti bontásban. Arra törekedtünk, hogy a felosztás ne legyen túlságosan részletes, ugyanakkor szerepeljenek benne azok a csoportok, amelyek esetében nagy az európai átlagtól való lemaradásunk (iskolázatlanok, fiatalok, idősek). Az 1.3. ábra felső részében az egyes csoportok lélekszámának alakulása követhető nyomon. Folyamatosan csökkent a csak általános iskolát vagy érettségit nem adó szakképzést végzettek száma, és kisebb mértékben a szakközépiskolát végzetteké is. Erőteljesen nőtt a diplomások (kisebb mértékben a gimnáziumi érettséggel rendelkezők) száma, valamint az 55–74 éveseké.

Az ábra alsó része a vizsgált csoportok foglalkoztatási rátáinak alakulását mutatja a külföldön dolgozók és a közmunkások adatait is befoglalva, illetve nélkülük. Minden vizsgált csoportban nőtt a foglalkoztatási esély, főleg ott, ahol induláskor alacsony volt. Az iskolázatlanoknál, a szakiskolát végzettekénél és a fiataloknál jelentős volt a közmunka és a külföldi munkavégzés hozzájárulása.

Figyelemre méltó, hogy az 55 évesnél idősebbek foglalkoztatási rátájára alig hatott a 2008–2010-es válság, és jelentős gyorsulást sem látunk a rokkantnyugdíjazás feltételeit (tovább) szigorító, a 2010-es évek elején hozott intézkedések után.

¹ A vizsgált időszak elején Magyarország – csak Lengyelországot (és feltehetően Horvátországot) megelőzve – az utolsó helyek egyikén állt a foglalkoztatási rangsorban (Fazekas–Varga, 2004, 319. o.).

1.3. ábra: A népesség csoportjai és foglalkoztatási rátáik, 2004–2019

Megjegyzés: Az iskolázottsági fokozatok esetében az időszak nagyobb részében használt megnevezéseket használjuk. Szakiskola: érettségi nem adó középfokú szakképzés. Szakközépiskola: érettségi adó középfokú szakképzés. Diplomás: főiskolát vagy egyetemet végzett.

Forrás: A szerzők számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Az 1.1. táblázatban az aggregált foglalkoztatás változását (ΔE) az (1) képlet szerint tényezőkre bontjuk, a népesség említett csoportjainak méretében (N_k) bekövetkezett változások, illetve a foglalkoztatási rátáik változásai (e_k) alapján.

$$\Delta E = \sum_{k=1}^8 (N_k^1 - N_k^0) \bar{e}_k + \sum_{k=1}^8 (e_k - e_k) \bar{N}_k = \sum_{k=1}^8 c_{1k} + \sum_{k=1}^8 c_{2k} = C_1 + C_2 \quad (1)$$

A képletben az alsó indexek ($k = 1, 2, \dots, 8$) az egyes csoportokra, a felsők a két vizsgált évre vonatkoznak. A felülvonások az intertemporális átlagot jelzik. Az első komponens (c_{1k}) az adott csoport méretváltozásából, a második (c_{2k}) a csoport foglalkozási rátájának változásából eredő, az aggregált foglalkoztatásra gyakorolt hatást ragadja meg. Az összehasonlításban a pénzügyi és gazdasági világválság, illetve a koronavírus-járvány előtti utolsó „békeévek” (2007, 2019) adatait vetjük össze.

1.1. táblázat: A foglalkoztatás változása 2007 és 2019 között, tényezőkre bontva

	c_1	c_2	Összesen
Foglalkoztatás			
15-24 éves, nem tanul	-6	26	20
25-54 éves, 0-8 osztály	-121	108	-13
25-54 éves, szakiskola	-277	133	-144
25-54 éves, szakközépiskola	-142	53	-89
25-54 éves, gimnázium	100	44	144
25-54 éves, diplomás	293	24	318
55-74 éves férfi	38	156	194
55-74 éves nő	16	134	150
Összesen (C_1 és C_2)	-98	677	579
Külföldi és közfoglalkoztatás nélkül			
15-24 éves, nem tanul	-6	17	11
25-54 éves, 0-8 osztály	-108	53	-55
25-54 éves, szakiskola	-265	82	-183
25-54 éves, szakközépiskola	-139	31	-108
25-54 éves, gimnázium	98	31	129
25-54 éves, diplomás	290	14	304
55-74 éves férfi	37	139	176
55-74 éves nő	15	118	134
Összesen (C_1 és C_2)	-78	485	407

A tényezőkre bontásról lásd az (1) képletet. Az iskolázottsági fokozatok esetében az időszak nagyobb részében használt megnevezéseket használjuk. Szakiskola: érettségi nem adó középfokú szakképzés. Szakközépiskola: érettségi adó középfokú szakképzés. Diplomás: főiskolát vagy egyetemet végzett.

Forrás: A KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adatai.

A két időpont között a foglalkoztatás 579 ezer fővel, a közmunkások és a külföldön dolgozók nélkül számítva 407 ezer fővel nőtt. A változásra a legerőteljesebb pozitív hatást a diplomások *számának* növekedése gyakorolta ($c_1 = 293$ ezer, illetve 290 ezer fő). Hasonló erővel hatott az 55 évnél idősebbek erőteljesen javuló *foglalkoztatási esélye* (a két nemre együttesen $c_2 = 290$ ezer fő). Nem jelentéktelen a gimnáziumi érettségivel rendelkezők számbeli növekedésének hozzájárulása sem ($c_1 = 100$ ezer, illetve 98 ezer fő).

A mérleg másik serpenyőjében a létszámcsökkenésből adódó negatív összetételhatásokat találjuk, különösen a középfokú szakképzést végzettek eseté-

ben. A 25–54 éves korosztályból számos ilyen képzettségű ember öregedett ki, és ezt a veszteséget nem pótolta, hogy a szakképzésben tanuló fiataloknak a középfokú oktatáson belüli *részaránya* alig csökkent (*Hajdu és szerzőtársai*, 2015). A legfeljebb általános iskolát végzettek létszámát is elsősorban az öregedés apasztotta, nem az, hogy csökkent volna az iskolarendszerből hat vagy nyolc osztály után kilépők aránya: a 21–25 éves, nem tanuló népességben a csak általános iskolát végzettek részesedése 2007-ben 17,6, 2019-ben még mindig 15,8 százalékos volt.

A foglalkoztatási esélyek javulását mérő c_2 paraméterhatások minden vizsgált csoportban pozitívak, akkor is, ha csak a magyarországi piaci foglalkoztatást tekintjük. Az aggregált foglalkoztatás növekedéséhez a legnagyobb mértékben az 55 éven felüliek radikálisan javuló munkaerőpiaci részvétele járult hozzá.

A munkaerőpiaci teljesítmény javulásában meghatározó szerepet játszott két, hosszabb távon ható tényező. Az egyik a kilencvenes években lezajlott felsőoktatási expanzió, ami anélkül növelte a diplomások számát, hogy a foglalkoztatási esélyeik romlottak volna. A másik a nyugdíjkorhatár fokozatos (1998 óta tartó) emelése, valamint a rokkantnyugdíjba vonulás megnehezítése, ami szintén évtizedes törekvése a mindenkori kormányoknak, bár e téren a legradikálisabb reform a második Orbán-kormány hivatali idejében történt. A legjobb munkavállalási korban lévők csoportjaiban mért paraméterhatások – számos, 2010 utáni, a transzferjövedelmeket a bérekhez képest csökkentő intézkedés ellenére – együttesen sem adják ki az 55 évesnél idősebbek esetében megfigyelt értéket.

Összegzésképpen: 2014 után Magyarországnak sikerült a sereghajtók közül a kelet-közép-európai versenytársak középmezőnyébe kerülnie a foglalkoztatási arány szerinti rangsorban. A közmunka nélkül számított, piaci foglalkoztatás alapján inkább a regionális mezőny alsó felében foglaltunk helyet a koronavírus-járvány kitörésekor.

A járványt megelőző években több ágazatban is nőtt a betöltetlen álláshelyek száma, és megszorodtak a hiánnyal kapcsolatos panaszok. Erről részletesen beszámol a Munkaerőpiaci Tükör 2016. évi kötete (*Fazekas–Köllő*, 2017).

Munkatermelékenység és bérek

A munkából származó jövedelmek alakulása többféle szempontból is érdekes lehet, amelyek közül különösen fontos, hogy a dolgozó mekkora nettó reálbért keres, illetve az, hogy a munkáltatót mekkora bérköltség terheli. Mivel a különböző szempontokból felvetődő kérdések megválaszolásához különböző típusú és tartalmú mutatószámok tartoznak, természetes, hogy a bérekre vonatkozó alternatív mutatók jelzései különbözhetnek egymástól. Ezek a jelzések azonban a 2010 és 2019 közötti időszakban Magyarországon szokatlanul élesen váltak el, mégpedig nemcsak egymástól, hanem a munkatermelékenység alakulásától is. Az arányokat érzékeltetendő: évi átlagban a termelékenység

1,1 százalékkal, a bérköltség reálértéke 0,4 százalékkal, a nettó reálbér pedig 4,6 százalékkal növekedett ebben az időszakban. A hazai termelékenység növekedése az összehasonlításunkba bevont négy országhoz – három visegrádi országhoz és Romániához – viszonyítva rendkívül szerény volt, de még ennél is szerényebb volt a reálbérköltség emelkedése. Ezzel szemben a hazai nettó reálbér – különösen a termelékenységgel egybevetve – kimagaslóan növekedett.

Rövid elemzésünk mellett, hogy nemzetközi összehasonlításban is bemutatja a különböző típusú hazai bérmutatók alakulását és a közöttük mutatkozó feszültségeket,² ez utóbbiakat enyhíteni is igyekszik azzal, hogy becslést ad a magyarországi nettó bérek *nemzetgazdasági szintű* – a termelékenységgel és nemzetgazdasági bérköltséggel konzisztens módon értelmezett – változásának lehetséges mértékéről. E becslés elkészítését az indokolja, hogy a nettó bérekre vonatkozó hivatalos adatok nem a nemzeti számlákon alapulnak, és problematikusnak tartjuk azt a gyakorlatot, hogy a makrogazdasági szintű nettó beralakulást egy olyan mutatószámmal reprezentálják, amely nem fedi le a gazdaság egészét.

Először fő mutatóinkat és azok forrásait ismertetjük, majd a 2019. évi hazai termelékenységi és alternatív mutatókkal mért bérszinteket, valamint a 2010 és 2019 közötti változásukat mutatjuk be a visegrádi országokkal és Romániával összehasonlítva. Végül a hazai mutatók vizsgálata alapján becsljük meg, hogy nemzetgazdasági szinten megközelítően mennyivel emelkedhetett a nettó reálbér a 2010-es években, röviden arra is kitérve, hogy milyen tényezőkkel magyarázható az általunk becslt, valamint a hivatalos – a gazdaságot részletesen lefedő – reálbérindex közötti jelentős eltérés.

Fogalmak, mutatók és források

Egy országban belül a bérek változása kétféle makrogazdasági szempontból lehet érdekes: 1) hogyan változott a bruttó bérköltség reálértéke (az úgynevezett *termelői reálbér*) a termelékenységhez viszonyítva; 2) hogyan változott a nettó (az úgynevezett *dolgozói*) reálbér. Az előbbi egyfajta költségmutató – tartalmazza a munkáltatót terhelő járulékokat és a dolgozót terhelő adókat; reálváltozása a termelés árindexével deflálva határozható meg. A második viszont jövedelmi, illetve jóléti mutató, amelynek nominális változását a fogyasztás árindexével kell deflálni ahhoz, hogy a nettó bér vásárlóereje, vagyis a reálbér változását megkapjuk. Az alternatív árindexek alkalmazásának jelentőségét jól érzékelteti, hogy Magyarországon a fogyasztás árindexe 2010 és 2019 között közel 10 százalékponttal maradt el a termelés árindexétől. Belföldi összehasonlításban csak a reálbér időbeli változása értelmezhető, nemzetközi összehasonlításban azonban – megfelelő vásárlóerő-paritáson átszámítva – a termelői és a fogyasztói reálbér *viszonylagos szintje* egyaránt számszerűsíthető.

A *bruttó bérköltség* fogalma a nemzeti számlák (NSZ) *munkavállalói jövedelem* (MJ) kategóriájának feleltethető meg, amely – nemzetközileg egysége-

² A mutatók jelzései közötti feszültségről a portfolio.hu portálon 2018-ban *Dedák* (2018) cikke nyomán élénk szakmai eszmecsere bontakozott ki, amihez e fejezet szerzőinek egyike is hozzászólt (*Oblath*, 2018). A vita fő témáit *Madár* (2018) foglalta össze.

sen – két részből áll: ez a munkáltató által fizetett járulék, valamint az adókat is tartalmazó *bruttó bérek és keresetek* (BBK) összege, így a munkavállalói jövedelem a „szuperbruttó” bér mutatójának tekinthető. A *nettó bér* az, amit dolgozó hazavisz; erre nézve a nemzeti számlák nem tartalmaznak adatokat, e mutató statisztikai forrása országonként különbözik. Magyarországon 2018-ig az úgynevezett *intézményi munkaügyi adatgyűjtésen alapuló statisztika* (IMS) volt a forrás (ez 2019-ben módosult, ami azt jelenti, hogy ettől az évtől az adatok nem feltétlenül hasonlíthatók össze a korábbiakkal). Hangsúlyozni kell, hogy amíg a nemzeti számlákban szereplő munkavállalói jövedelem és bruttó bérek és keresetek – a statisztikusok szándéka szerint – a gazdaság egészét (a nem hivatalos, illetve illegális tevékenységeket is) lefedik, addig a hazai nettó bérek forrása a négy főnél több dolgozót alkalmazó gazdasági egységénél teljes munkaidőben foglalkoztatottakat (Magyarországon a nemzeti számlák szerinti alkalmazotti létszám kétharmadát) fedi le. Ez utóbbi forrás is tartalmaz a *bruttó bérekre* (BB) vonatkozó adatokat: ez a fogalom jelenti a hidat a munkajövedelmekre vonatkozó kétféle statisztika között.³ Ennek jelentőségére e szakasz végén térünk vissza, amikor igyekezünk megbecsülni, hogy nemzetgazdasági szinten mekkora lehetett a hazai reálbérek növekedése.

A *munkatermelékenység szintjét* nemzetközileg egységesen az egy foglalkoztatottra jutó GDP vásárlóerő-paritáson (*Purchasing power parity, PPP*) mért színvonalával, *változását* pedig a GDP/foglalkoztatott volumenindexével mérjük; az adat forrása az NSZ.

Nemzetközi összehasonlítás: relatív szintek 2019-ben

Kiindulópontként a bérekre vonatkozó egyes mutatók, valamint a gazdasági fejlettség és a munkatermelékenység 2019. évi relatív *szintjét* hasonlítjuk össze a négy visegrádi ország és Románia között (1.4. ábra).

Az 1.4. ábrán az EU27 átlagához mért szintek szerepelnek, amelyek a vizsgált országok egymáshoz viszonyított 2019. évi fejlettségi, illetve termelékenységi színvonalát hivatottak érzékeltetni, és azt, hogy ezekhez képest nagyjából hol állt a bruttó bérköltség, illetve a nettó bér vásárlóerő-paritáson és euróban mért színvonala.⁴ A bérszintek reálértékére vonatkozó összehasonlítás hozzávetőleges, mivel a vásárlóerő-paritás alapvetően felhasználási tételek (például háztartási fogyasztás), nem pedig költségek, illetve jövedelmek reálszintjének összehasonlítására szolgál, az euróban kifejezett szinteket pedig (Szlovákia kivételével) erősen befolyásolhatja, hogy 2019-ben éppen hol állt a nominális árfolyam.

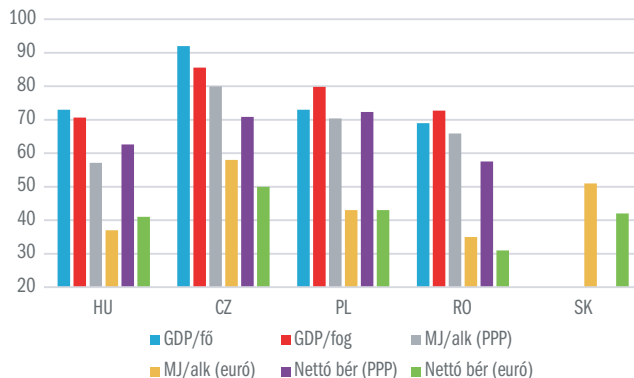
A *fejlettség és munkatermelékenység relatív szintje* (1. és 2. oszlop). 2019-ben Magyarország fejlettségi (PPP-n mért GDP/fő) szintje nagyjából megegyezett Románia és Lengyelország színvonalával, de a munkatermelékenység (GDP/foglalkoztatott) – a jelentősen megemelkedett hazai foglalkoztatottsághoz is köthetően (lásd az előző szakaszt) – mindkét országotól elmaradt. (Az el-

³ A két kategória nem pontosan azonos: a BB (IMS) csak a bruttó béreket, a BBK (NSZ) viszont a keresetkiegészítéseket (kafetéria stb.) is tartalmazza.

⁴ Szlovákia PPP-n mért mutatói 2016 óta megbízhatatlanokká váltak (lásd *Oblath, 2021*), ezért nem szerepelnek az ábrán.

múlt évtizedben bekövetkezett változás azzal érzékeltethető, hogy 2010-ben az EU átlagához viszonyított hazai termelékenység [GDP/foglalkoztatott] 12 százalékkal volt magasabb, mint az EU átlagához viszonyított hazai fejlettség [GDP/fő], 2019-ben pedig 3 százalékkal volt alacsonyabb.)

1.4. ábra: A gazdasági fejlettség, a termelékenység és a munkajövedelem egyes mutatóinak relatív szintje a visegrádi országokban és Romániában, 2019 (EU27 = 100)

Jelölések és magyarázat: GDP/fő és GDP/foglalkoztatott vásárlóerő-paritáson (PPP-n) mérve; MJ/alk (PPP): egy alkalmazottra jutó munkavállalói jövedelem a GDP PPP-jén mérve; Nettó bér (PPP): nettó bér az egyéni fogyasztás PPP-jén mérve.

Forrás: Eurostat (Annual national accounts, Annual net earnings és Purchasing power parity database) alapján saját számítások.

A *bérek szintjének* (3–6. oszlop) nemzetközi összehasonlítása négyféle szempontból lehet érdekes: I. a *termelői reálbérköltés* (a GDP PPP-jén számítva) más országokhoz viszonyítva hol áll a *munkatermelékenységgel* összehasonlítva (2. versus 3. oszlop), II. az *euróban mért bérköltés* (4. oszlop), valamint III. az *euróban mért nettó bér* (6. oszlop), végül IV. a *nettó reálbér* (5. oszlop) hol áll nemzetközi összehasonlításban.

Az I. összehasonlítás arról ad képet, hogy a reálbérköltés szintje hogyan aránylik a hozzáadott értékhez, így makroszinten a bruttó (amortizációt is tartalmazó) profit arányának nemzetközi különbségeit jelezheti. A II. összehasonlítás a külföldi működőtőke-befektető nézőpontjának felel meg, akit (az intézményi környezetben és a kialakított adókedvezményeken kívül) főleg az euróban mért bérköltés relatív szintje érdekel. III. Az euróban mért nettó bér annak a munkavállalónak a szempontjából érdekes, aki dönthet arról, hogy belföldön vagy *rövid ideig* külföldön dolgozzon. IV. Végül a fogyasztás PPP-jén összehasonlított nettó reálbér mutatja azt, hogy nemzetközi egybevetésben mekkora a nettó bérért belföldön kapható fogyasztói kosár (ez azt a dolgozót is nyilván érdekli, aki tartósan kíván külföldön munkát vállalni).

Ami a *reálbérköltés* (a GDP PPP-vel számított munkavállalói jövedelem) és a termelékenység közötti arányt illeti, Magyarországon sokkal szélesebb az olló (körülbelül 20 százalék), mint az összehasonlított három országban (7–

12 százalékkal), egyedül az ábrán nem szereplő Szlovákiában mutatkozik a hazaihoz hasonló eltérés. Az *euróban mért* magyarországi *béreköltség* (4. oszlop) jóval alacsonyabb, mint a termelékenyebb Csehországban, de nem különbözik jelentősen Lengyelország és Románia szintjétől, viszont számottevően elmarad Szlovákiáétól.

Az eddig tárgyalt mutatók forrásul a nemzeti számlák szolgáltak, ez azonban nem tartalmaz *nettó kereseti* adatokat. Ez utóbbiakról az Eurostat *net earnings* címen közöl – családnagyságtól és az átlagkeresethez mért aránytól függő – nemzetközileg összehasonlítható mutatókat, amelyek közül az átlagbér 100 százaléknak megfelelő keresettel rendelkező, egyedül álló személy nettó keresetével közelítjük az átlagos nettó bért. (Ez fogalmilag konzisztens a KSH nettó kereseti mutatójával, és szintje, illetve dinamikája Magyarország esetében közel áll a KSH által közölt nettó átlagkeresetéhez.)

A *fogyasztási PPP-n mért hazai nettó bér* számottevően elmarad Csehország és Lengyelország szintjétől, de magasabb Romániáénál (ahol viszont a termelékenység magasabb a magyarországinál). Ellenben az *euróban mért* hazai nettó bérszint lényegében azonos Lengyelország és Szlovákia szintjével, és jóval meghaladja Romániáét.

Az adatforrások különbségei miatt nem kell elvárni a nemzeti számlákból származó, valamint a nettó kereseti mutatók közötti konzisztenciát, mégis feltűnő, hogy 2019-ben euróban mérve a nettó bérek *relatív* szintje Magyarországon 10 százalékkal *meghaladta* a munkavállalói jövedelemét. Az összehasonlított országok közül Lengyelországban megegyeztek a relatív szintek, a másik három országban pedig a nettó bérek 10–15 százalékkal voltak alacsonyabbak a munkavállalói jövedelemnél. Mindebből azt szűrjük le, hogy a nettó bérekre vonatkozó hazai mutatókat óvatosan kell kezelni – ezt az időbeli változások összehasonlítása is alátámasztja.

Nemzetközi összehasonlítás: változások 2010 és 2019 között

A továbbiakban a hazai munkatermelékenység és a bérek különböző mutatóinak *változásáról* igyekszünk képet adni a visegrádi országokkal és Romániával összehasonlítva. Évi átlagos (logaritmikus különbségekből számított) növekedési ütemeket vetettünk egybe, két részperiódusra bontva a 2010 és 2019 közötti időszakot. Azért 2015-nél választjuk ketté az idősort, mert ettől az évtől kezdett emelkedni a hazai munkavállalói jövedelem reálértéke. Az adatok diszkussziójában az *1.2. táblázat* számozására hivatkozunk.

Az *1.2. táblázat* legfelső blokkja a termelékenység és annak összetevőinek változásáról tájékoztat. Az évtized egészében az összehasonlított országok közül *Magyarországon nőtt a leglassabban az egy foglalkoztatottra jutó GDP* (3), mégpedig úgy, hogy az évtized első felét lényegében stagnálás jellemezte, és a második periódus megélénkülése is viszonylag szerénynek bizonyult. Ez nem a gazdasági növekedés viszonylagos mértékével (1), hanem a foglalkoz-

tatottság – korábban tárgyalt – kiugróan gyors bővülésével (2) magyarázható. Az egy alkalmazottra jutó munkavállalói reáljövedelem (a termelői reálbér) növekedését (6) tekintve azonban a termelékenységénél is nagyobb a többi országhoz viszonyított hazai eltérés, ami csak kissé enyhül, ha a munkáltatói járulékot nem tartalmazó bruttó bérek és keresetek reálértékének egy alkalmazottra jutó alakulását (8) hasonlítjuk össze.

1.2. táblázat: A termelékenység összetevőinek és a bérekre vonatkozó mutatószámoknak az alakulása a visegrádi országokban és Romániában a 2010 és 2019 között időszokban és két részperiódusban (éves átlagos növekedési ütemek százalékban)

	2019/2010	2015/2010	2019/2015	2019/2010	2015/2010	2019/2015	2019/2010	2015/2010	2019/2015
	GDP (1)			Foglalkoztatottak (2)			GDP/foglalkoztatott (3 = 1 - 2)		
Csehország	2,5	1,7	3,4	0,8	0,5	1,2	1,7	1,2	2,2
Magyarország	2,9	2,1	4,0	2,0	1,8	2,2	1,0	0,3	1,8
Lengyelország	3,6	2,9	4,4	0,7	0,8	0,6	2,9	2,1	3,8
Szlovákia	2,6	2,5	2,8	1,3	0,9	1,9	1,3	1,7	0,9
Románia	3,8	2,8	5,0	-0,1	-0,5	0,3	3,9	3,3	4,7
	Reál MJ-tömeg (4)			Alkalmazottak (5)			Reál MJ/alkalmazott (6 = 4 - 5)		
Csehország	3,1	0,8	6,0	0,8	0,0	1,8	2,3	0,8	4,2
Magyarország	2,2	0,6	4,2	1,8	1,4	2,4	0,4	-0,8	1,8
Lengyelország	3,7	1,7	6,1	0,8	0,3	1,4	2,9	1,4	4,7
Szlovákia	4,1	2,5	6,1	1,5	0,6	2,5	2,7	1,9	3,6
Románia	3,8	-1,2	10,0	0,7	-0,5	2,3	3,1	-0,7	7,8
	Reál BBK-tömeg (7)						Reál BBK/alkalmazott (8 = 7 - 5)		
Csehország	3,4	1,6	5,6				2,6	1,6	3,8
Magyarország	2,9	0,9	5,3				1,0	-0,5	2,9
Lengyelország	3,9	2,3	6,0				3,2	2,1	4,6
Szlovákia	4,2	3,1	5,5				2,7	2,5	3,0
Románia	6,2	1,0	12,8				5,5	1,5	10,5
	MJ/alkalmazott euróban (9)			Nettó bér euróban (10)			Nettó reálbér (11)		
Csehország	3,8	0,6	7,9	3,3	0,4	6,8	1,8	0,4	3,4
Magyarország	1,7	-0,4	4,3	4,7	1,4	8,9	4,3	1,5	7,8
Lengyelország	3,6	2,0	5,7	4,4	3,6	5,4	3,9	3,1	4,9
Szlovákia	3,6	2,5	4,9	3,2	2,3	4,2	1,5	0,6	2,7
Románia	5,7	1,4	11,0	6,9	5,6	8,6	5,9	4,0	8,3
	Teljes bérhányad (12 = 6 - 3)			Közvetlen bérhányad (13 = 8 - 3)			ULC euróban (14 = 9 - 3)		
Csehország	0,7	-0,4	1,9	0,9	0,4	1,6	2,2	-0,6	5,7
Magyarország	-0,6	-1,1	0,0	0,1	-0,8	1,1	0,7	-0,7	2,4
Lengyelország	0,0	-0,7	0,9	0,3	-0,1	0,8	0,7	-0,2	1,9
Szlovákia	1,3	0,3	2,7	1,4	0,8	2,1	2,3	0,9	4,0
Románia	-0,8	-3,9	3,1	1,6	-1,8	5,8	1,8	-1,9	6,3

Jelölések és magyarázat: MJ: munkavállalói jövedelem; BBK bruttó bérek és keresetek (MJ mínusz munkáltatói járulékok); teljes bérhányad: kiigazított bérhányad (a MJ/alkalmazottak és a GDP/foglalkoztatottak aránya); közvetlen bérhányad: a BBK/alkalmazottak és a GDP/foglalkoztatottak aránya); ULC euróban: termékegységre jutó, euróban kifejezett bérköltség. A foglalkoztatottak és alkalmazottak létszáma a „hazai” koncepción alapul: nem tartalmazza a külföldön dolgozó rezidenseket, de tartalmazza a belföldön dolgozó külföldieket. A növekedési mutatók additívak (logaritmikus különbségek), de a kerekítések miatt nem pontosan adják ki az összegeket, illetve különbségeket.

Forrás: Eurostat (Annual national accounts és Annual net earnings).

Az eddig tárgyalt mutatónak a nemzeti számlák a forrása, ezért összeköthetők, és belőlük szintetikus indikátorok állíthatók elő. A táblázat alsó blokkjában három ilyen mutató szerepel: a *kiigazított teljes* (12) és *közvetlen* (13) *bérbányad*, valamint *termékegységre jutó, euróban kifejezett bérköltség* (ULC, 14). A kiigazított teljes bérbányad az egy alkalmazottra jutó munkavállalói jövedelem és az egy foglalkoztatottra jutó GDP közötti arány (ettől a közvetlen bérbányad annyiban különbözik, hogy a mutató számlálójában nem a munkavállalói jövedelem, hanem a bruttó bérek és keresetek szerepelnek).⁵ Az összehasonlításból kitűnik, hogy a hazai *bérbányad* a visegrádi országokkal összevetve az első időszakban jobban csökkent, és a második időszakban nem, vagy kevésbé emelkedett. Az *euróban mért ULC* (14) – az euróban kifejezett munkavállalói jövedelem/alkalmazott és GDP/foglalkoztatott közötti arány – változása egyfajta költség-versenyképességi mutató. Magyarországra nézve azt jelzi, hogy az elmúlt évtized rendkívül csekély termelékenységemelkedése (3) ellenére nem romlott, hanem inkább javult az ország így értelmezett versenyképessége, ami a munkavállalói jövedelem viszonylag szerény növekedéséhez és a forint leértékelődéséhez köthető.

A táblázatban szereplő mutatószámok áttekintésének végére hagytuk a *nettó bérek* változását. Amint korábban már jeleztük, ezek a mutatók az Eurostat által számított nettó kereseti adatokon alapulnak, amelyek *országok között* összehasonlíthatók, de nem feltétlenül hasonlíthatók össze az egyes *országokon belül* a nemzeti számlákból származó munkavállalói jövedelmekkel és bruttó bérek és keresetekkel.

A hazai *nettó reálbér* (a fogyasztói árindexszel deflált nominális nettó bér) emelkedésének üteme (11) az időszak egészében jóval meghaladta a visegrádi országokét, különösen a periódus második részében (ekkor alig maradt el Románia ugyancsak kimagasló ütemétől). Kérdés azonban, hogy ez a kép, amely a magyarországi nettó béralakulásra nézve rendkívül kedvező, hogyan egyeztethető össze a termelékenység, valamint a nemzeti számlák által mért bérek emelkedésében tapasztalt lemaradással?

Amint említettük, országokon belül – az adatforrások különbsége és a tartalmi eltérések miatt – általában nem ajánlott a nettó keresetek és a nemzeti számlák szerinti bérek alakulásának összehasonlítása, de hasznos lehet a kétféle adatforrásból származó mutatók országok közötti eltéréseinek bemutatása. Ha az *euróban mért* nettó bér (10) és munkavállalói jövedelem/alkalmazott (9) közötti növekedési ütemkülönbségeket nézzük, azt találjuk, hogy ez a különbség Magyarországon sokkal nagyobb (3 százalékpont), mint az összehasonlított országokban (Csehországban és Szlovákiában a különbség negatív). Ha a munkavállalói jövedelem helyett az euróban mért bruttó bérek és keresetek/alkalmazottakhoz viszonyított növekedési ütemkülönbséget tekintjük (nem szerepel a táblázatban, 2,4 százalékpont), akkor is rendkívül jelentős marad a többi országgal összehasonlított, a nettó béremelkedés javára mutató pozitív eltérés.

⁵ A magyarországi bérbányad különböző mutatókkal mért alakulásáról lásd *Kónya és szerzőtársai* (2021).

Mindezek alapján természetesen nem állíthatjuk, hogy a nettó béralakulásra vonatkozó hazai mutatók hibásak, azt viszont igen, hogy a gazdaságnak az a köre, amelyre a nettó bér adatok vonatkoznak, Magyarországon kevésbé reprezentálja a nemzetgazdaság egészét jellemző bérfolyamatokat, mint az összehasonlított országokban. Ennek lehetséges következményeit a következőkben igyekszünk számszerűsíteni.

Mennyivel nőhettek nemzetgazdasági szinten a hazai nettó reálbérek?

A nemzetközi összehasonlításból láthattuk, hogy Magyarországon szokatlanul szélesre nyílt a nettó bérek és a bérköltség (munkavállalói jövedelem) változása közötti olló. Az eddigiekben a nettó béreket illetően az Eurostat becsléseire támaszkodtunk, amelyek országok közötti összehasonlításra szolgálnak, de Magyarország esetében nem pontosan egyeznek meg a KSH hivatalos adataival. A továbbiakban a bruttó és a nettó bérekre vonatkozóan az intézményi munkaügyi statisztikából származó hivatalos mutatószámokra hivatkozunk, amelyek – a nemzeti számlák adataitól eltérően – a gazdaságnak csak egy részét fedik le. Feltevésünk szerint a munkajövedelmek alakulását jelző nemzeti számlák, illetve intézményi statisztikai adatok közötti jelentős feszültségnek részben az lehet a hátterében, hogy az intézményi munkaügyi statisztikából kapott adatok nem kellően reprezentálják a nemzetgazdaság egészének folyamatait. Mivel a nemzeti számlák nem tartalmaznak adatokat a nettó bérekről, megbecsültük, hogy nemzetgazdasági szinten mennyivel emelkedhettek a nettó reálbérek a 2010-es években.

Az 1.3. táblázat első öt sora tényadatokat, illetve azokból képzett mutatókat tartalmaz; a (6) sorban szerepel a nemzetgazdasági nettó bérrre vonatkozó saját becslésünk. Hogy ne csak a változásokról, hanem a szintekről is képet adjunk, az első három oszlopban az egy főre (foglalkoztatottra, illetve alkalmazottra) jutó, millió forintban kifejezett éves összegeket is feltüntetjük. A második három oszlopban a folyó áron mért változásokat, az utolsó háromban pedig a reálváltozásokat tüntettük fel. A nettó bérek nominális változását a fogyasztói árindekszel, a többi tételét a GDP-deflátorral deflálva adódnak a reálváltozások.

Amint szó volt róla, a munkajövedelmekre vonatkozó kétféle statisztika között a *bruttó bérek* jelentik a fogalmi hidat: a nemzeti számlák szerinti bruttó bérek és keresetek (munkavállalói jövedelem mínusz munkáltatói járulék) [(3) sor] tartalmilag megfelelnek az intézményi statisztika szerinti bruttó keresetnek (nettó kereset + a munkavállalót terhelő adó) [(4) sor].⁶ A tartalmi megfelelés azonban távolról sem jelent számszerű egyezést: amíg 2010-ben a bruttó bérek és keresetek (éves szinten, egy alkalmazottra vetítve) 2,7 millió forintot tettek ki, és 10 százalékkal meghaladták a bruttó bérek szintjét, a reálációk 2019-re megfordultak: az intézményi statisztika szerinti bruttó bérek (4,4 millió forint) voltak 15 százalékkal magasabbak nemzeti számlák szerin-

⁶ Amint jeleztük, az intézményi munkaügyi statisztika értelmezésének megfelelő bruttó béreknél a nemzeti számlák szerinti bruttó bérek és keresetek némileg tágabb kategória, mert a munkáltató által folyósított egyes pénzügyi és természetbeni juttatásokat (például lakhatási, utazási, étkezési hozzájárulást) is tartalmazza.

ti bruttó bérek és keresetek szintjénél.⁷ A táblázat negyedik oszlopában az is látható, hogy a vizsgált időszak egészében az intézményi statisztika szerinti nominális bruttó bérek mintegy 80 százalékkal, a nemzeti számlák szerinti mutatónak csaknem a kétszeresével nőttek.

⁷ Az egy keresőre jutó alternatív mutatók 2010-ben még konzisztensek azzal, hogy a bruttó bérek és keresetek fogalma tágabb, mint a bruttó béreké, de időben előre haladva egyre kevésbé érthetőek a kétféle statisztika közötti relációk. 2010-ben, illetve 2019-ben az intézményi statisztika szerinti bruttó *bértömeg* a nemzeti számlák szerinti bruttó bérek és keresetek tömege 60 százaléknak, illetve 75 százaléknak felelt meg, az alkalmazotti létszámok közötti arány viszont mindkét évben 65,5 százalék volt, s ebben a közbülső években sem történt érdemi változás.

1.3. táblázat: A GDP/foglalkoztatott és az egy alkalmazottra jutó bér alternatív mutatóinak, valamint a nettó bér implikált szintje (forintban) és nominális, illetve reálváltozásuk 2010 és 2019 között és két részperiódusban (százalékban)

		Millió forint/fő/év			Nominális változás (százalék)			Reálváltozás (százalék)		
		2010	2015	2019	2019/2010	2015/2010	2019/2015	2019/2010	2015/2010	2019/2015
(1)	GDP/foglalkoztatott ^a	6,95	8,10	10,08	45,2	16,6	24,5	9,1	1,5	7,5
(2)	MJ/alk. (NSZ) ^a	3,29	3,63	4,52	37,5	10,5	24,5	3,4	-3,9	7,5
(3)	BBK/alk. (NSZ) ^a	2,67	2,91	3,85	43,9	8,9	32,1	8,1	-5,2	14,1
(4)	Bruttó bér/alk. (IMS)	2,43	2,98	4,41	81,6	22,4	48,4			
(5)	Nettó bér/alk. (IMS) ^b	1,59	1,95	2,94	84,5	22,5	50,6	51,5	9,9	37,9
(6)=(3)×(5/4)	Implikált nettó bér/alk. ^b	1,75	1,91	2,56	46,1	9,0	34,1	20,1	-2,2	22,7

^a A reálváltozás méréséhez használt deflátor a GDP-deflátor,

^b A reálváltozás méréséhez használt deflátor a fogyasztói árindex.

Jelölések: MJ: munkavállalói jövedelem, BBK bruttó bérek és keresetek (MJ mínusz munkáltatói járulék), NSZ: nemzeti számlák, IMS: intézményi munkaügyi statisztika.

Forrás: KSH és saját számítás.

Nem vitatva, hogy az intézményi statisztika adatai érvényesek a gazdaságnak az összes alkalmazott mintegy kétharmadát lefedő részére, továbbá feltételezve, hogy az intézményi statisztika szerinti bruttó és nettó bérek közötti arány a gazdaság egészére is érvényes,⁸ végül pedig elfogadva a nemzeti számlák nemzetgazdasági szintű bruttó bérekre és keresetekre vonatkozó adatait, hozzávetőlegesen megbecsültük a *nemzetgazdasági szintű* nettó bérek szintjét és változását. Az intézményi statisztika mutatói közötti aránnyal becsült mutatószámot *implikált nettó bérnek* nevezzük [lásd a táblázat (6) sorát].

A hivatalosan közölt és az implikált nettó bér szintje, illetve változása az (5) és a (6) sorban szereplő mutatók alapján hasonlítható össze, amelyek közül különösen a *nettó reálbér* alakulása érdekes (utolsó három oszlop). Az időszak egészében a hivatalosnál jóval kevésbé – a felénél is kevesebbel – nőtt az implikált nettó reálbér, és mindkét részperiódusban jelentős a mutatók közötti kontraszt. Figyelmet érdemel azonban, hogy – a második periódus fejleményeinek köszönhetően – az implikált nettó reálbér növekedése is meghaladta a munkatermelékenységet, ami arra utal, hogy a *nettó reálbér makrogazdasági hányada* emelkedett, bár messze nem annyira, mint amennyit a hivatalos nettó béradat jelez.⁹

⁸ A nemzetgazdaság egészét tekintve a bruttó és a nettó bér közötti rés szűkebb lehet, mint az intézményi statisztika által lefedett körben – például azért, mert a gazdaság közvetlenül nem megfigyelt részében kisebb az adófizetési hajlandóság. Ez elsősorban a becsült nettó bérszintet befolyásolhatja, a nettó bér dinamikájára gyakorolt hatása azonban teljesen bizonytalan.

⁹ A nominális munkavállalói jövedelem és a hivatalos nominális nettó bér változása közötti jelentős különbséget (az időszak egészében) a következő két tényező okozza: 1) a bruttó bérek és keresetek (NSZ) és a bruttó bérek (IMS) változása közötti eltérés, 2) a munkáltatói járulék jelentős csökkenése (27-ről 17,5 százalékra). A reálváltozások közötti eltérés pedig annak tudható be, hogy a GDP-deflátor (a munkavállalói jövedelem deflátor) a fogyasztói árindexnél (a nettó bér deflátoránál) mintegy 9,5 százalékponttal jobban emelkedett.

Milyen okok magyarázhatják a 2010 és 2019 közötti, az intézményi statisztika által kimutatott mintegy 50 százalékos és az általunk a gazdaság egészére becsült 20 százalékos reálbér-emelkedés közötti különbséget? Nem kizárva, hogy a nemzetgazdasági nettó bérek emelkedését alábecsültük, a következő magyarázatok jöhetnek szóba. 1) Az intézményi statisztika szerinti bruttó és nettó béremelkedés nagyobb lehet a valóságosnál, mert ez a forrás a bérek úgynevezett kifelhéredését (a korábban zsebbe fizetett bérek hivatalossá válását) is effektív emelkedésnek tekinti. E kifelhéredés azonban nem befolyásolja a nemzeti számlák növekedési mutatóit, ha a szintekbe az eltitkolt jövedelmek megközelítően már „bele voltak becsülve”. 2) A „bruttó bérek” definíciós különbsége is közrejátszhatott a mutatók közötti rés szétnyílásában. A nemzeti számlák szerinti bruttó bérek és keresetek mutatója eleve tartalmazza a dolgozóknak járó béren kívüli juttatásokat, amelyek az e tételekre vonatkozó adószabályok szigorítása nyomán az intézményi statisztika szerinti bruttó keresetekben is egyre inkább megjelenhettek, mivel a munkáltatónak egyre kevésbé érte meg, hogy a béreknek ezt a részét kereseten kívüli juttatásként fizesse ki. 3) A gazdaságnak az intézményi statisztika által lefedett részében lényegesen gyorsabban nőtt a termelékenység – és *vele együtt* a bérszint –, mint az azon kívüli területeken.

E magyarázatok mellett elvben az is felmerülhet, hogy az intézményi statisztika által nem lefedett rész béremelkedését a nemzeti számlák jelentősen alábecsülik. Ezen azonban azért nem érdemes spekulálni, mert akkor azon is töprengeni kellene, hogy a GDP szintje, illetve szerkezete mennyivel lehet alá-, illetve félrebecsülve. Ezt nem szeretnénk megtenni, ezért maradunk az első két magyarázatnál, amelyekből az következik, hogy a nettó reálbéreknek az intézményi statisztika adatainak megfelelő 50 százalékos növekedése nem a gazdaság egészére, hanem csak a termelékenyebb részére vonatkozik, és valószínűleg túlbecsült mutatószám. Ezért megalapozatlannak tartjuk az intézményi statisztika nettó reálkereseti indikátorát a nemzetgazdaság egészének folyamatait tükröző alapmutatóként kezelni, ahogyan azt a KSH jelenleg teszi.

Összegzés. A nemzeti számlák adatai szerint 2010 és 2019 között Magyarországon rendkívül szerény – a többi visegrádi országtól és Romániától jóval elmaradó – mértékben emelkedett a munkatermelékenység, de még ennél is szerényebb volt a nemzetgazdasági „szuperbruttó” bérmutató, a munkavállalói jövedelem reálértékének növekedése. A nemzeti számlák adatai a gazdaság egészére vonatkoznak, így becsléseket tartalmaznak a gazdaság közvetlenül nem megfigyelt részére is, és igyekeznek korrigálni a megfigyelt részről tájékoztató intézményi statisztika torzításait is. Ez utóbbi az összes alkalmazott kétharmadát fedi le; ezen alapulnak a KSH által a bruttó és a nettó bérekről rendszeresen közölt hivatalos adatok, amelyek sokkal gyorsabb béremelkedést jeleznek, mint ami összhangban lenne a nemzeti számlák termelékenységi és kereseti adataival. A kétféle statisztika szerinti béremelkedés összehasonlításán alapu-

ló becslésünk szerint 2010 és 2019 között nemzetgazdasági szinten a nettó reálbérek a KSH által hivatalosan közölt, mintegy 50 százaléknál lényegesen kisebb mértékben emelkedhettek. A 2015 és 2019 közötti időszakra nézve azonban nemcsak a hivatalos, hanem az általunk becsült mutató is számottevő, a termelékenységget meghaladó mértékű nettó reálbér-emelkedést jelez.

Szociális és munkapiaci ellátások

Ebben a részben a járvány előtti helyzet szociális vonatkozásait ismertetjük, nagyon röviden, és elsősorban a munkapiac szempontjából releváns részleteket kiemelve.

Szegénység és munkanélküliség

A relatív jövedelmi szegénység mértéke a járvány előtt alacsonynak volt mondható Magyarországon: a 2019-ben mért 12,3 százalékos szint a régió rangsorában a szlovén és szlovák adat mellett helyezkedett el, jóval a bolgár, román és lengyel mutató alatt, de valamivel a cseh mutató felett (Eurostat SILC, 2019).¹⁰ Ez a mutató azonban elfedi a medián jövedelemben és a legszegényebbek leszakadásában mutatkozó jelentős különbségeket.

A magyarországi szegények számos dimenzióban sérülékenyebbek, mint a cseh, szlovák vagy szlovén sorstársaik. A mélyszegénységben élők aránya 5,3 százalék volt 2019-ben, míg a visegrádi országokban 2,1 és 5,2 százalék között szóródott. A fürdőszoba nélküli lakásban lakók aránya 2,8 százalék volt (a visegrádi országokban 0,2 és 2,1 százalék között szóródott). A gyermekszegénységben még nagyobb volt az elmaradásunk: 2019-ben például a gyerekek 4,7 százaléka élt fürdőszoba nélküli lakásban, míg Szlovákiában 2,2 százalék, Szlovéniában pedig nulla.¹¹ A magyar középosztály sérülékenységére utal, hogy a nemzeti medián helyett az EU28 medián jövedelméhez viszonyítva, a magyar népesség 78 százaléka, míg a szlovén vagy a cseh népességnek csak 17–21 százaléka volt jövedelmi szegénynek tekinthető 2017-ben (*Gábos és szerzőtársai, 2021*).

A munkanélküliség a járvány előtt Szlovákiát kivéve a régió minden országában rendkívül alacsony szinten, 3–4 százalék körül mozgott, Magyarországon 3,4 százalék volt.

Pénzbeli ellátások

A munkanélküliek, illetve a szegények számára elérhető pénzbeli ellátások a járvány előtt rendkívül szűkmarkúak voltak – és azok is maradtak, így az egyszerűség kedvéért jelen időben fogalmazzunk. A biztosítási alapú álláskeresési járadék azoknak jár, akik a megelőző három évben legalább 360 napig (egyhuzamban vagy megszakításokkal) munkaviszonyban álltak. Tíz nap jogosultsági idő után jár egy nap járadékos idő, de a járadék időtartama legfeljebb 90 nap lehet. A járadék összege a legutolsó négy negyedév keresetének (ha már több mint egy éve nem dolgozott, akkor a hatályos minimálbér 130 százaléka)

¹⁰ A medián ekvivalens jövedelem 60 százaléka alatti jövedelemből élők (*At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex*. EU-SILC and ECHP surveys; online data code: ILC_LI02). A mélyszegénységben (medián 40 százaléka alatt) élők aránya rendre: 2,1 (Csehország), 2,7 (Szlovénia), 4,7 (Szlovákia), 5,2 (Lengyelország) és 5,3 százalék (Magyarország).

¹¹ Eurostat SILC-adatok 2019 évre. Forrás: Eurostat online adatbázis (ILC_MDHO02C és ILC_LI02).

60 százaléka, de – iskolázottságtól függetlenül – legfeljebb a minimálbér. A 3 hónapra korlátozott járadékfolyósítás a legrövidebb egész Európában; Csehországban az igénylő életkorától függően 5 és 11 hónap között változik a maximális időtartam, a régió többi országában 6, 9 vagy 12 hónap (OECD, 2020).

Akinek nincs meg a szükséges 360 nap munkaviszonya, foglalkoztatáshelyettesítő támogatást kérhet.¹² Ennek feltétele, hogy a család egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelme nem haladja meg az öregségi nyugdíjminimum 90 százalékát (2019-ben 25 640 forintot) és nincs vagyona. Például egy kétgyermekes család esetében, ha az egyik szülő minimálbéren dolgozik, a család egy fogyasztási egységre jutó jövedelme meghaladja a 39 ezer forintot, így a másik szülő már nem jogosult foglalkoztatáshelyettesítő támogatásra. A foglalkoztatáshelyettesítő támogatás összege nem függ sem a jövedelemtől, sem a háztartás nagyságától: egységesen 22 800 forint. Ez az összeg a régióban is alacsonynak számít, különösen az alacsony jövedelmű gyermekes családok esetében.¹³

A kormányhivatal által megítélt és folyósított álláskeresői járadék és foglalkoztatáshelyettesítő támogatás mellett a rászorulóknak az önkormányzatoktól is igényelhetnek úgynevezett települési támogatást: ennek szabályait az önkormányzatok határozzák meg. A települési támogatást (a korábbi célhoz kötött és központiilag finanszírozott támogatásokat felváltva) jellemzően lakhatáshoz kapcsolódó rendszeres kiadásokra vagy eseti krízisek kezelésére adják, a gyógyszerköltségek támogatására, hozzátartozó ápolására és adósságkezelésre csak az összes ilyen támogatás harmadát fordították 2016-ban (Kopasz–Gábor, 2018, Missetics, 2019).

A járadék rövid időtartama miatt a regisztrált munkanélkülieknek átlagosan kevesebb mint ötöde (18 százaléka) kapott járadékot 2019-ben, átlagosan 108 ezer forintot.¹⁴ A regisztráltak közel egyharmada (32 százaléka), átlagosan havi 79 ezer fő kapott foglalkoztatáshelyettesítő támogatást (havi 22 800 forintot), míg települési támogatást havonta átlagosan 58 ezer család kapott.

A pénzügyi szociális ellátások tehát már a járvány előtt is csak a rászorulóknak szűk köre számára voltak elérhetőek, és összegük alacsony volt, illetve nem igazodott a tényleges megélhetési és lakhatási költségekhez.

Szociális szolgáltatások

Járványügyi vészhelyzetek, illetve gazdasági válságok idején a munkapiaci hatások mélysége azon is múlik, hogy mennyire érhetőek el és milyen minőségűek a krízishelyzetek kezelését támogató szociális szolgáltatások. Ezek mellett a Covid-járvány a napközbeni ellátások elérhetőségét és ezen keresztül a gyermekes családok munkakínálatát is érintette, ezért röviden erre is kitérünk.

A kríziskezelő szolgáltatások az átmeneti anyagi nehézségek, például a lakhatást veszélyeztető rezsihátralék vagy hiteltartozás és más, munkapiaci szempontból kevésbé releváns helyzetek megoldását segítik. Ezeket a szolgáltatásokat a gyermekvédelem és a családsegítés alapfeladatai mellett a települési önkormányzatok család- és gyermekjóléti szolgálata, illetve a járásközpontokban mű-

¹² Ha beteg vagy gyermekgondozás után szeretne munkát találni, egészségkárosodási vagy gyermekfelügyeleti támogatásra is jogosult lehet, lásd: kormanyablak.hu.

¹³ Konle-Seidl (2021) számítása szerint a minimumjövedelem jellegű (foglalkoztatáshelyettesítő, lakásfenntartási támogatás) és a családi pótlékot is figyelembe véve, egy kétgyermekes házaspár szociális támogatásának maximális összege az EU-ban Magyarországon volt a második legalacsonyabb, a medián jövedelem 17 százaléka.

¹⁴ Lásd: KRTK.

ködő család- és gyermekjóléti központ¹⁵ nyújtja. A KSH-adatok¹⁶ szerint 2019-ben ezekben az intézményekben összesen 6300 szakmai munkatárs dolgozott.¹⁷

A szolgáltatások tényleges hozzáférhetőségéről és minőségéről országos léptékű kutatás nem készült az utóbbi években. Egy néhány járásra kiterjedő kutatás szerint a hátrányos helyzetű járásokban és különösen a kisebb településeken (ahol a szolgáltatást jellemzően társulásban szervezik meg a falvak) sok rászoruló nem tud arról, hogy a családsegítőtől milyen szolgáltatásokban részesülhetnek, és nem is veszik igénybe ezeket. A szolgáltatók így is túlterheltek, illetve a pszichésen megterhelő feladatokhoz képest különösen alacsony fizetések miatt nagy a fluktuáció és a létszámhiány (Rácz, 2020). A kisebb településeken gyakran az alapvető, kötelező szolgáltatásokat sem tudják folyamatosan biztosítani. A fővárosi agglomeráció településein is nagyobbak az igények, mint a meglévő kapacitás. Kevés a szociális munkásokat segítő szakember. A szakmai munka eredményességét erősen korlátozza – a pénzügyi ellátások szűkössége mellett –, hogy a kapcsolódó szolgáltatások között nincs érdemi, rendszeres, intézményes együttműködés. A lakhatást veszélyeztető rezsitartozás és adósságok kezelése 2015 óta nem nevesített feladata az önkormányzatoknak,¹⁸ és számos településen meg is szűnt ez a szolgáltatás (Missetics, 2019).

Napközbeni ellátások

Magyarországon a hatévesnél idősebb gyerekek szinte teljes köre iskolába (vagy óvodába jár), és a kötelező óvodáztatás 2015. évi bevezetése óta a hároméves gyerekek részvétele is fokozatosan nőtt, 2019-ben már elérte a 87 százalékot, ami a régióban is magasnak számít.¹⁹ Az általános iskolák alsó tagozatán általában reggel 7:30 és délután 4 óra között biztosítanak felügyeletet, az óvodák reggel 7 és délután 5 óra között, de ez településenként változik. A bölcsődébe járó gyerekek aránya lényegesen alacsonyabb, de folyamatosan nőtt a járvány előtti években.²⁰ 2019-ben közel 46 ezer háromévesnél fiatalabb gyerek (a megfelelő korosztály nagyjából 16 százaléka) járt bölcsődébe, és a háromévesnél fiatalabb gyereket nevelő nők közel 18 százaléka dolgozott.²¹ A nagyobb gyerekeket nevelő anyák foglalkoztatási rátája lényegesen magasabb volt (hároméves gyerekekkel 35 százalék, 4–10 éves gyerekekkel 75 százalék). A bölcsődék többsége szintén egész napos felügyeletet nyújt. Fentiek alapján a járvány alatti intézménybezárások a három- és tízéves közötti gyerekeket nevelő háztartások munkakínálatára lehettek a legnagyobb hatással.

Munkapiaci szolgáltatások

A koronavírus-járvány kezelése – a gazdasági válságokban szokásos lépéseken túl – olyan kihívásokat is támasztott, amelyekre az állami foglalkoztatási szolgálatoknak, így a magyarnak sem voltak kész válaszai. Az OECD elemzése szerint azok a foglalkoztatási szolgálatok tudtak jól reagálni a helyzetre, amelyek eleve rugalmas intézményi keretek között működtek, a társadalmi part-

¹⁵ Lásd: a [kormány weboldala](#)n.

¹⁶ Lásd: KSH.

¹⁷ Érdemes ezt összevetni a védőnők létszámával: 2019-ben a 4028 védőnői állásból 3675 volt betöltve, és ez a közel 150 ezer várandós anya esetében évi átlagosan hat találkozásra volt elegendő.

¹⁸ A 40 ezer főnél népesebb települések 2006 és 2015 között kötelezően nyújtottak adósságkezelési szolgáltatást, ami pénzügyi támogatásból és az ahhoz kapcsolódó adósságkezelési tanácsadásból állt.

¹⁹ Lásd: OECD.

²⁰ Lásd: KSH.

²¹ Forrás: KSH.

nerekkel és az adatelemzésben jártas kutatókkal is jó kapcsolatokat ápoltak, és jól bejáratott együttműködésekkel rendelkeztek a külső szolgáltatók széles körével (OECD, 2021). A rugalmas alkalmazkodást segíti, ha a foglalkoztatási szolgálat költségvetése automatikusan (év közben is) igazodik a munkanélküliség mértékéhez, a költségvetés felhasználásáról és az alkalmazottak létszámáról viszonylag önállóan hozhat döntéseket, nagy szakmai autonómiát élvez az aktív munkaerőpiaci eszközök működtetésében, és a helyi kirendeltségek is viszonylag nagy önállósággal működnek. Azok a szolgálatok is jobb helyzetből indultak, amelyek már a járvány előtt is digitalizálták a szolgáltatásaik jelentős részét, illetve amelyek széles körben használták a távmunkát.

A kormányhivatali szervezet részeként működő magyar munkaügyi szolgálat egyik fenti tényezőben sem indult jó helyzetből. A centralizált, ugyanakkor az erős szakmai irányítást nélkülöző²² szervezet korlátozott autonómiával, eszközök és létszám tekintetében is korlátozott forrásokkal rendelkezett 2019-ben, és szolgáltatásainak többségét személyes jelenléttel nyújtotta (Janovics, 2019).

Összességében tehát sem a pénzügyi juttatások, sem a szociális és munkapiaci szolgáltatások terén nem volt felkészülve a magyar jóléti állam egy váratlan és mély egészségügyi és gazdasági sokk társadalmi hatásainak enyhítésére, illetve munkapiaci hatásainak megfelelő kezelésére. A 3–6 éves gyerekek napközbeni ellátásának példás kiterjedtsége ugyanakkor megnövelhette a járványkezelés közvetett negatív hatását a nők munkakínálatára.

²² A Nemzeti Munkaügyi Hivatal megszüntetése óta a munkaügyi szolgálatnak nincs egységes szakmai felügyelete, viszont három szaktárcától is kap – esetenként egymásnak ellentmondó – utasításokat.

Hivatkozások

- DEDÁK ISTVÁN (2018): *A nagy magyar bérrobbanás: fele sem igaz?* Portfolio.hu, szeptember 3.
- EC (2013): *Public works: how can PES contribute to increasing their value as an activation tool?* European Commission, Employment, Social Affairs & Inclusion, MobilityLab.
- FAZEKAS KÁROLY–KÖLLŐ JÁNOS (szerk.) (2017): *Munkaerőpiaci Tükör, 2016*. MTA KRTH KTI, Budapest.
- FAZEKAS KÁROLY–VARGA JÚLIA (szerk.) (2004): *Munkaerőpiaci Tükör, 2004*. MTA KTI, OFA, Budapest.
- GÁBOS ANDRÁS–TOMKA ZSÓFIA–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2021): *Diversity and change in citizenship: mapping poverty in Europe*. EUROSHIP Working Paper No. 2. Oslo Metropolitan University.
- HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–KERTESI GÁBOR–KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS–VARGA JÚLIA (2015): *Az érettségi védelmében*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, 2015/1.
- JANOVICS LÁSZLÓ (2019): *A magyar foglalkoztatási szolgálat jövője?* Munkaügyi Szemle, 62. évf. 2. sz. 2–7. o.
- KONLE-SEIDL, R. (2021): *Strengthening minimum income protection in the EU*. European Parliament Briefing, IPOL, Directorate-General for Internal Policies, Brüsszel.
- KÓNYA ISTVÁN–KREKÓ JUDIT–OBLATH GÁBOR (2021): *A bérhányad alakulása Magyarországon és Európában*. Közgazdasági Szemle, 68. évf. 10. sz. 1021–1054.
- KOPASZ MARIANNA–GÁBOS ANDRÁS (2018): *A segélyezési rendszer 2015. március 1-jei átalakításának hatásai, kutatási jelentés*. Társki, Budapest.
- MADÁR ISTVÁN (2018): *Mennyivel nővekedjenek a bérek Magyarországon?* Portfolio.hu, november 19.
- MISETICS BÁLINT (2019): *Kevesebbet, kevesebbeknek: A lakásfenntartás önkormányzati szintű támogatása 2015 után*. Esély, 2019/1. 3–41. o.
- OBLATH GÁBOR (2018): *A magyarországi bér-paradoxon*. Portfolio.hu, október 24.
- OBLATH GÁBOR (2021): *A nominális felzárkózás időben változó összetevői: reálgazdasági és árfelzárkózás az Európai Unióban 1995 és 2019 között*. Közgazdaság, 65. évf. 7–8. sz. 3–62. o.
- OECD (2020): *The design of unemployment benefits schedules over the unemployment spell: The case of Belgium*. DELSA/ELSA/WD/SEM(2020)2. OECD Social, Employment and Migration Working Papers.
- OECD (2021): *Scaling up policies that connect people with jobs in the recovery from COVID-19*. OECD, Párizs, április 21.
- RÁCZ ANDREA (2020): *A szociális munka intervencióinak hatása a társadalmi mobilitásra és immobilitásra*. Megjelent: *Kovács Imre* (szerk.): *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 1–26. o.

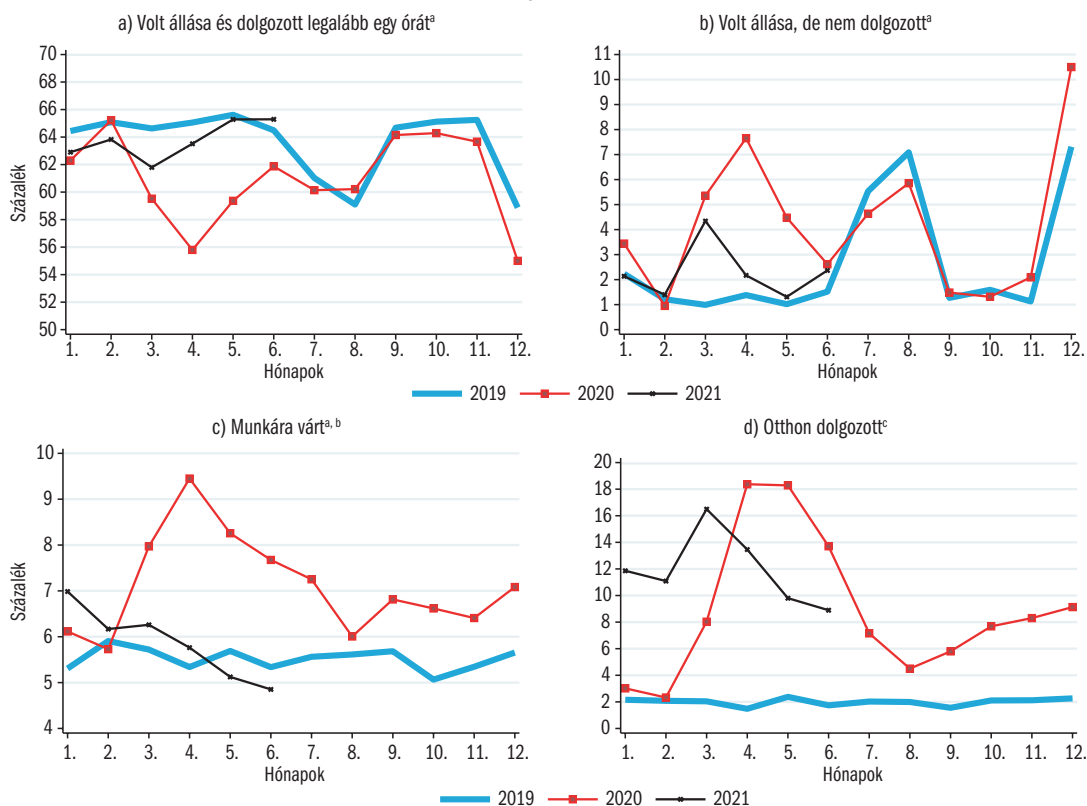
2. MUNKAPIAC, MUNKANÉLKÜLISÉG A VÁLSÁG IDEJÉN

2.1. FOGLALKOZTATÁS A JÁRVÁNY IDEJÉN

KÖLLŐ JÁNOS

A koronavírus-járvány első hulláma súlyos munkaerőpiaci megrázkódtatással járt – ahogy azt a tavalyi Munkaerőpiaci Tükör is bemutatta (Köllő, 2020). Az újabb, 2021 közepéig elérhető adatok birtokában most lehetőség nyílik a második és harmadik hullám alatt bekövetkezett változások áttekintésére, amit a 2.1.1. ábra négy részével kezdünk. Mindegyik grafikonon a KSH Munkaerő-felmérésén (MEF) nyugvó havi adatokat mutat, egymásra fektetve a 2019-es, 2020-as és 2021 első félévi idősorokat.

2.1.1. ábra: Különböző munkaerőpiaci mutatók alakulása, 2019–2021

^a 15–74 éves, nem tanul = 100.

^b Munkára vár, aki 1) munkanélküliként aktívan állást keres, 2) inaktív, de szeretne fizetett munkát, 3) van állása, de átmeneti munkaszünet miatt nem dolgozott az interjú megelőző héten.

^c Dolgozott legalább egy órát = 100.

Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Mint a bal felső ábrán látszik, az első járványhullám idején, 2020 március–májusban a ténylegesen munkát végző foglalkoztatottak száma drámai mértékben visszaesett, ám nyáron visszatért a referenciaként szolgáló 2019-es görbéhez, és a második hullám első két hónapjában sem maradt el lényegesen az előző év azonos időszakában mért értékektől. Decemberben azonban – a második hullám csúcán – a megszokottnál (így a 2019-esnél is) valamivel nagyobb visszaesést látunk, és a görbék között ekkor keletkezett rés csak 2021. május–júniusban tűnt el.

A jobb felső ábra azoknak a népességben belüli arányát mutatja, akiknek a kérést megelőző héten volt ugyan állásuk, de abban egy órát sem dolgoztak. Az ilyen foglalkoztatottak aránya a nyári és az év végi szabadságolás idején szokott magasra ugrani, ahogy az 2019-ben is történt.¹ Az első járványhullám csúcán, áprilisban, az arány a 2019-es 1 százalékos körüli szintről 7 százalékosra nőtt, ezt követően azonban – egészen decemberig csökkenve – visszatért az egy évvel korábbi értékekhez. A harmadik hullámban, főként márciusban, az újabb lezárások idején 4 százalékos körüli arányokat látunk a 2019-es egy százalékoshoz képest.²

A bal alsó ábra a „Munkára várt” címet viseli. Azokat soroljuk ide, akik 1) munkanélküliként aktívan állást kerestek, 2) inaktívak voltak, de szerettek volna fizetett munkát, 3) volt állásuk, de átmeneti munkaszünet miatt nem dolgoztak az interjú megelőző héten. (Itt tehát nem szerepelnek a más okból, például betegség, szabadság miatt nem dolgozók). Az ilyen személyek aránya 2019-ben 5–6 százalékos szinten állt, majd az első hullám idején közel 10 százalékosra emelkedett. Ez alsó becslés, mert figyelmen kívül hagyja a szabadság terhét, de a járvány miatt otthon maradókat. Az arány ezt követően folyamatosan csökkent, és augusztusra már megközelítette a 2019-es szintet. A második hullám idején kisebb emelkedést figyelhettünk meg 7 százalékos maximummal, a harmadik hullám idején pedig folyamatos csökkenést, ami 2021. május–júniusban már a 2019 értékek alatti szintet eredményezett.

Végezetül, a jobb alsó ábra a távmunkát végzők arányát mutatja a legalább egy órát dolgozó foglalkoztatottak között. Az arány az első hullám idején a kilencszerezésre emelkedett, majd csökkent ugyan, de nem esett vissza a járvány előtti szintre, a második–harmadik hullám alatt is a 8–12 százalékos sávban mozgott, egy újabb, 14–16 százalékos csúccsal 2021. március–áprilisban. Úgy tűnik, ebben a kérdésben a járvány tartós változást hozott.

Változások a foglalkoztatás szerkezetében

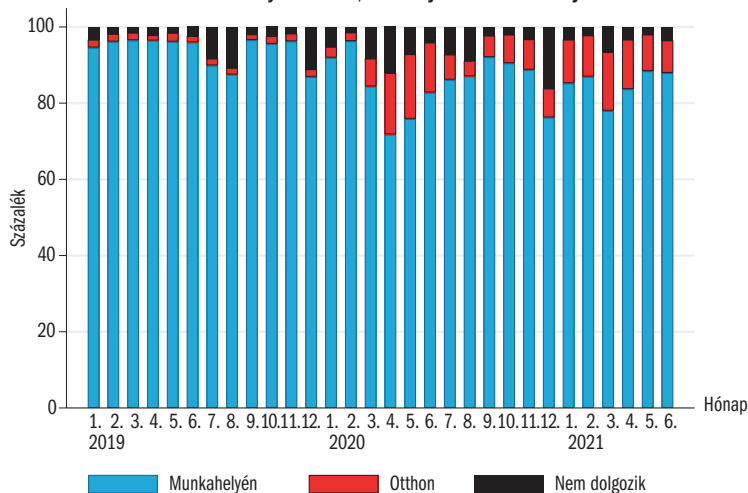
A 2.1.2. ábra az ILO–OECD-konvenciók szerint mért foglalkoztatás szerkezetének változásáról ad képet. A járványt megelőzően – a nyári és az év végi szabadságok hónapjait leszámítva – a „jelenléti munkavégzés” tette ki az össz-foglalkoztatás 95–97 százalékát. 2020 tavaszától kezdve ez az arány több, a tömeges szabadságolásban nem érintett hónapban is (2020 április–május, 2021

¹ Itt nem használjuk a távollét okára vonatkozó információt, mert a járvány idején sokan lehettek, akik a szabadságuk terhét maradtak otthon. A szezonhatásra az azonos hónapok összehasonlításával kontrollálunk.

² Megjegyezzük, hogy 2021-ben is az addig érvényes fogalmakkal dolgozunk, tehát nem tekintjük foglalkoztatottnak a nem dolgozó egyes–egyed–egyed igénybe vevőket, akiket az új metodika szerint a KSH foglalkoztatottként számol el bizonyos feltételek megléte esetén. Erről lásd a K2.2. keretes írást!

március–április) 80 százalék közelébe vagy az alá süllyedt., és még a harmadik hullám lecsengése után sem érte el a 90 százalékot.

2.1.2. ábra: A foglalkoztatottak összetétele a tényleges munkavégzés és annak helye szerint, 2019. január – 2021. június

Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Iskolázottság szerinti különbségek

A 2.1.3. ábra az előzőekben definiált „munkára várók” arányváltozását mutatja 2019–2021-ben, a 15–74 éves, nappali tagozaton nem tanuló népességben, legmagasabb iskolai végzettség szerint.

A legfeljebb nyolc osztályt végzettek körében az arány 2019-ben 11–12 százalék között mozgott, majd az első járványhullám idején 15 százalék fölé ugrott (ami a csúcson, 2020 áprilisában 28 százalékos növekedést jelentett az előző évi áprilisi szinthez képest). Az érintettek száma csak 2021 márciusában, a harmadik hullám idején tért vissza a 2019-es értékekhez.

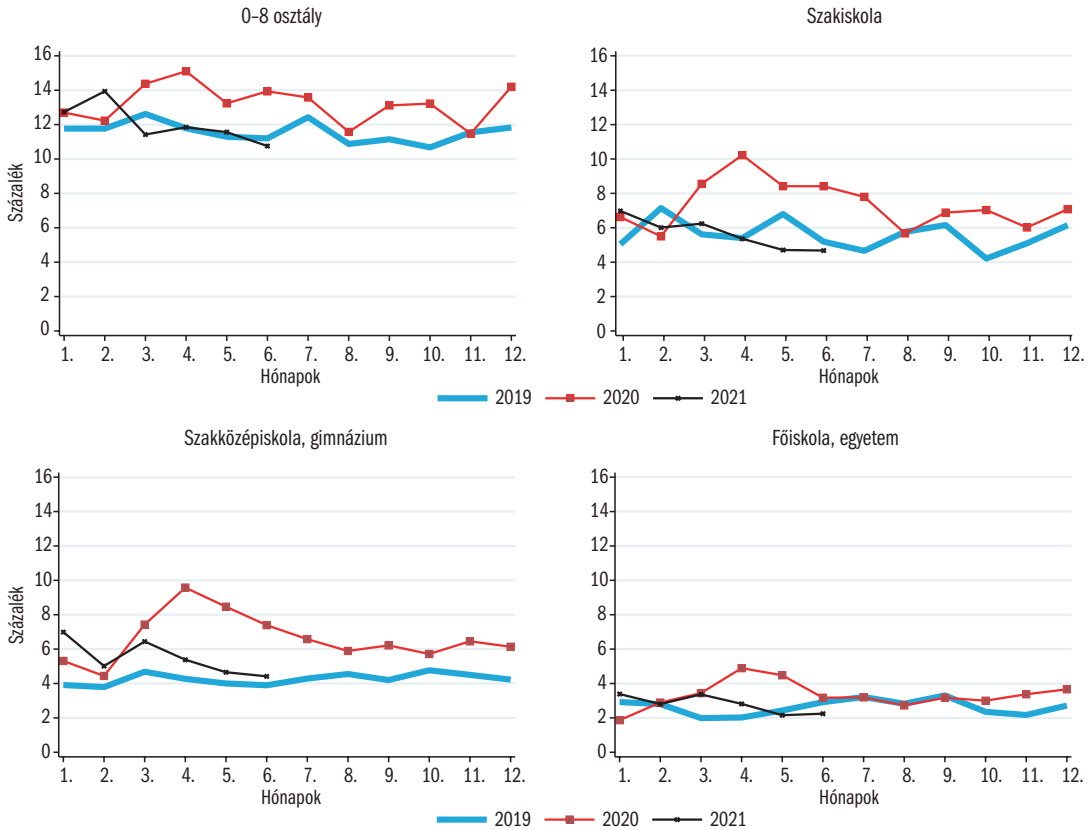
A szakiskolát végzettek között a „munkára várók” aránya csak feleakkora, 6 százalék körüli volt 2019-ben, a 2020. áprilisi növekmény viszont sokkal nagyobb (92 százalékos). A 2020-as görbe már augusztusban közel került a 2019-eshez, a harmadik hullám idején pedig valamivel az alá esett.

A legsúlyosabb és legtartósabb veszteség a középiskolát végzeteket érte: a 2019-es, stabilan 4 százalékos szintről 2020 áprilisában 9,6 százalékra ugrott a mutató (ez százalékpontban mérve a legnagyobb növekmény, az előző évi értéknek pedig a 2,2-szerese), és a későbbiekben sem esett vissza a kiinduló szintre. A kérdésre visszatérünk.

A diplomások között 2019-ben mindössze 2–3 százalékos volt a munkára várók aránya, és bár az áprilisi növekmény jelentős (2,4-szeres) volt, a mutató abszolút szintben még ekkor sem érte el az 5 százalékot. A többit a második,

majd a harmadik hullám idején is – kisebb mértékben – nőtt, de 2021. május–júniusban teljesen elenyészett.

2.1.3. ábra: Munkára várók 2019, 2020 és 2021 egyes hónapjaiban, iskolázottság szerint

Munkára vár: 1) munkanélküliként aktívan állást keres, 2) inaktív, de szeretne fizetett munkát, 3) van állása, de átmeneti munkaszünet miatt nem dolgozott az interjú megelőző héten.

Iskolázottság: A köznyelvi megnevezéseket használjuk. Szakiskola: érettségit nem adó középfokú szakképzés. Szakközépiskola: érettségit adó középfokú szakképzés.

Minta: 15–74 éves, nappali tagozaton nem tanuló népesség.

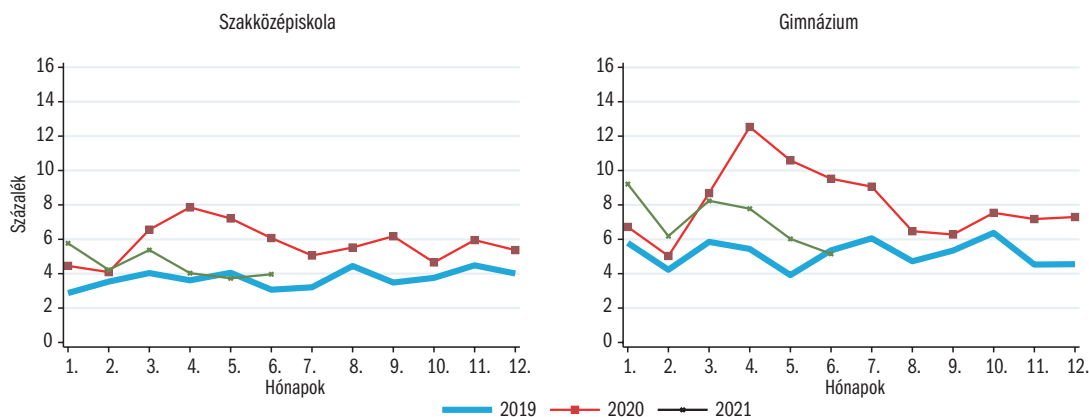
Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

A középiskolát végzettekre visszatérve: a 2.1.4. ábrán látható, hogy a különösen kedvezőtlen kimenet elsősorban a gimnáziumot végzetteket sújtotta. Az első hullám csúcsán a szakközépiskolát végzetteknél nagyjából 2 százalékpontos, a gimnáziumban érettségizetteknél viszont 6 százalékpontos többletet látunk, ami csak augusztusra olvadt el, és csak 2021 júniusában tűnt el teljesen.

A gimnáziumban érettségizett, de felsőfokú végzettséget nem szerzett és a kérdezéskor nem is tanuló népességben különösen sokan dolgoznak keres-

kedelmi és szolgáltató, valamint egyszerű foglalkozásokban (a gimnáziumot végzettek egyharmada, a szakközépiskolát végzettek kicsivel több, mint egy-egyede), amelyeket erősen érintettek a korlátozások.³ A továbbtanulás előtt álló vagy a felsőoktatásból lemorzsolódott fiatalok közül – a hétköznapi tapasztalat szerint, mert erről adatok nem állnak rendelkezésre – számosan dolgoznak instabil, informális állásokban, amelyeket szintén veszélybe sodortak a korlátozások.

2.1.4. ábra: Munkára várók 2019, 2020 és 2021 egyes hónapjaiban (középiskolát végzettek)

Munkára vár: 1) munkanélküliként aktívan állást keres, 2) inaktív, de szeretne fizetett munkát, 3) van állása, de átmeneti munkaszünet miatt nem dolgozott az interjút megelőző héten.

Iskolázottság: A köznyelvi megnevezéseket használjuk. Szakiskola: érettségit nem adó középfokú szakképzés. Szakközépiskola: érettségit adó középfokú szakképzés.

Minta: 15–74 éves, nappali tagozaton nem tanuló népesség.

Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Kisgyermekes anyák

Az első és harmadik hullám iskolabezárásai (amit számos iskolában decemberi zárás is kiegészített) a kisgyermekes szülőket – az uralkodó munkamegosztási mintázat miatt különösen az anyákat – korlátozhatta a munkavégzésben.

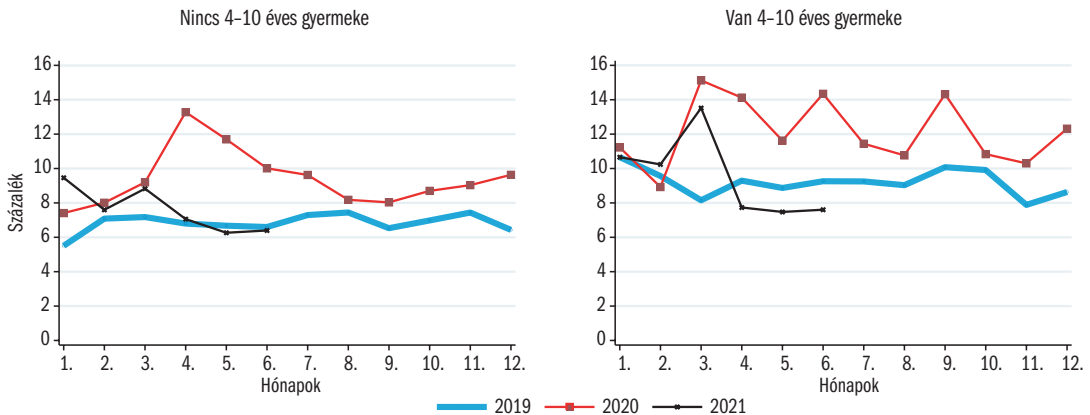
A 2.1.5. ábrán ez valóban megfigyelhető: a 4–10 éves, tehát óvodás vagy alsó tagozatos iskolás gyermeket nevelő nők között már 2020 márciusában megnőtt a „munkára várók” aránya (ami az ekkora gyermeket nem nevelőknél csak áprilisban ugrott meg), majd közel ekkora emelkedést látunk 2021 márciusában, az újabb iskolabezárás idején is. A mutató ezt követően visszatért a 2019-es görbére, sőt az alá.

A viszonylag kis elemszám (havonta nagyjából 1600 megfigyelés) miatt a kisgyermekes anyákra vonatkozó adat bizonytalan, a görbén olyan hónapokban is látunk csökkenést, amikor nem működtek az iskolák és óvodák (2020. május), vagy növekedést a fordított esetben (2020. szeptember).⁴

³ A MEF 2020 első negyedévi hulláma szerint.

⁴ Az óvodák és iskolák, kevés kivétellel, 2020. március 16-tól a tanév végéig, illetve 2021. március 4-től április 19-ig voltak zárva.

2.1.5. ábra: Munkára várók 2019, 2020 és 2021 egyes hónapjaiban a 20–50 éves nők között

Munkára vár: 1) munkanélküliként aktívan állást keres, 2) inaktív, de szeretne fizetett munkát, 3) van állása, de átmeneti munkaszünet miatt nem dolgozott az interjú megelőző héten.

Minta: 20–50 éves, nappali tagozaton nem tanuló népesség.

Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Pályakezdők

A járvány első hullámára vonatkozó elemzés (Köllő–Reizer, 2021) azt mutatta, hogy a pályakezdők foglalkoztatása (az életkorra kontrollálva is) minden más csoportnál nagyobb mértékben, két számjegyű százalékkal esett vissza az előző év azonos időszakához képest. A 2.1.1. táblázat adatai szerint ez a sokk maradandónak bizonyult.

2.1.1. táblázat: A pályakezdők foglalkoztatási rátája

Negyedév	2019	2020	2021	Negyedév	2019	2020	2021
I.	67,5	64,9	56,3	III.	58,5	51,2	..
II.	67,9	57,2	59,6	IV.	60,3	57,1	..

Pályakezdő: A kérdés előtt egy évvel nappali tagozaton tanult, a kérdéskor nem tanult.

Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Pályakezdőnek azt tekintjük, aki a kérdés előtt egy évvel tanult, a kérdéskor viszont már nem. Az ide tartozók átlagosan 22 évesek. A foglalkoztatási rátájuk a harmadik negyedévben, nyáron a legalacsonyabb – mert ekkor a csoportban nagy súllyal szerepelnek az oktatásból éppen kilépettek, akik gyakran őszig várnak az elhelyezkedéssel –, ettől távolodva növekszik (ez jól látható, ha a 2019-es oszlopot III.–IV.–I.–II. sorrendben olvassuk). A szezonális olyan erős, hogy az eredményt inkább táblázatos formában közöljük és az alacsony esetszám miatt (500–600 eset hullámonként) negyedévenként mérünk.

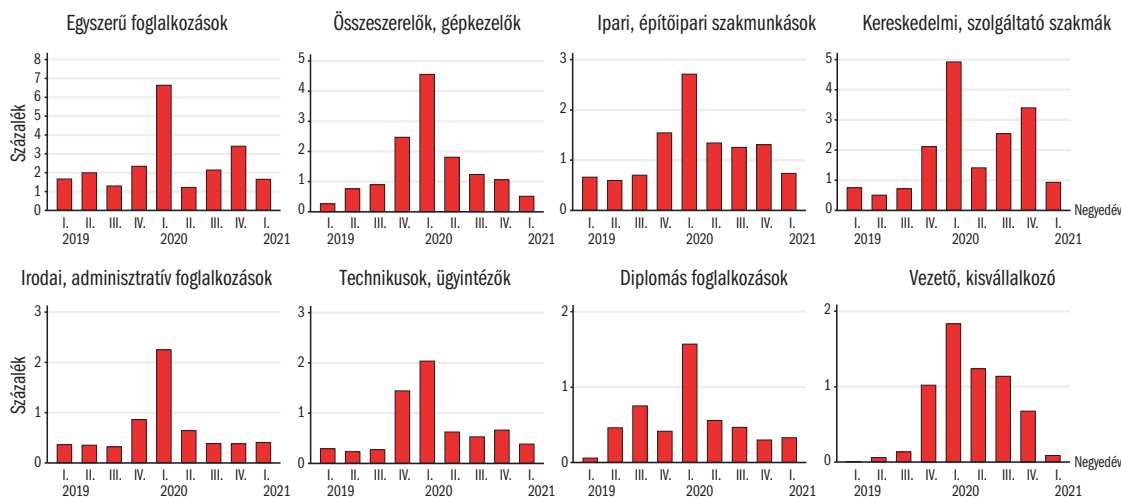
Látható, hogy 2020 első negyedévében a ráta még közel volt a 2019-es értékhez, a második negyedévben viszont az előző évinél több mint 10 százalékponttal alacsonyabb volt. Ha kisebb mértékben is, de a különbség egészen

a megfigyelt időszak végéig fennmaradt. A fiatalok érintettségéről bővebben lásd a Közelkép 3.4. alfejezetét.

Állásvesztési esélyek foglalkozás szerint

Ha különböző dolgozói csoportok vagy gazdasági egységek érintettségének alakulására vagyunk kíváncsiak, akkor az állásvesztési esélyek vizsgálatával kaphatunk választ. Okulva az első hullámra vonatkozó tapasztalatból (*Köllő*, 2020), ezeket az akkor legfontosabbnak bizonyult dimenzió szerint, foglalkozásonként mutatjuk be a 2.1.6. ábrán. Az oszlopok azoknak az arányát mutatják, akik a feltüntetett negyedévi kérdezéskor legalább egy órát dolgoztak, a következő negyedévi kérdezéskor pedig „munkára vártak”, azaz állásban voltak, de nem dolgoztak, vagy munkanélküliek, illetve olyan inaktívak voltak, akik szerettek volna fizetett munkát.

2.1.6. ábra: A legalább egy órát dolgozók közül a következő negyedévi kérdés idejére a „munkára vár” kategóriába került, 2019. I. negyedév – 2021. I. negyedév (százalék)

Forrás: A szerző számítása a KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Megjegyezzük, hogy a két negyedéves kérdés közötti történésekről a MEF-ben csak részlegesen lehet képet alkotni: ha valaki a t -edik és $t + 1$ -edik negyedévi kérdezéskor egyaránt munkában állt, attól még lehetett munkanélküli a két kérdés között, és ha egynél többször vált munkanélkülivé vagy váltott munkahelyet, akkor nem állapítható meg, hogy mennyi ideig volt állástalan. Ha csak egyszer-egyszer, akkor ez a $t + 1$ -edik negyedévi kérdezéskor folyamatban lévő munkaviszonyának a kezdő időpontja alapján kiszámítható lenne, a státusváltozások száma azonban nem ismert.

A státust váltók kis száma miatt az áramlásokat itt nem havi, hanem negyedéves bontásban vizsgáljuk. Ugyanezen okból nem vizsgáljuk a szakképzett mezőgazdasági dolgozókat.

Az egyszerű foglalkozásokkal kezdve: nagy kiugrást látunk az első hullám idején, a 2020 első negyedévében dolgozók 6.5 százaléka vesztette el a munkáját. Egy kisebb csúcsot figyelhetünk meg 2020 negyedik és 2021 első negyedéve között is.

Az összeszerelők és gépkezelők állásvesztési esélye már 2020 első negyedévében – a nemzetközi kereskedelemben már ekkor jelentkező zavarok idején – növekedésnek indult. Az első és második negyedév közötti csúcs itt kisebb, 4,5 százalékos volt. Hasonló képet látunk az ipari és építőipari szakmunkásoknál, valamint a technikusoknál és ügyintézőknél, de a csúcs esetükben a 3, illetve a 2 százalékot sem érte el.

A kereskedelmi, vendéglátó és szolgáltató szakmákban egy újabb sokkot jeleznek az adatok 2020–2021 telén, összhangban azzal, hogy ekkor újból tömeges lezárásokra került sor.

Az irodai és diplomás foglalkozásokban az értékek mindvégig alacsonyak voltak, és az első hullám után visszatértek a fél–egy százalékos sávba. A vezetőik (és a szintén ide sorolt kisvállalkozók) esetében a sokk viszonylag hosszan érezte a hatását.

Táv munka

A munkahely megőrzésének legfontosabb eszközét a távmunkára való áttérés jelentette, aminek alakulásáról a 2.1.7. ábra (lásd a szemközti oldalon) nyújt képet.

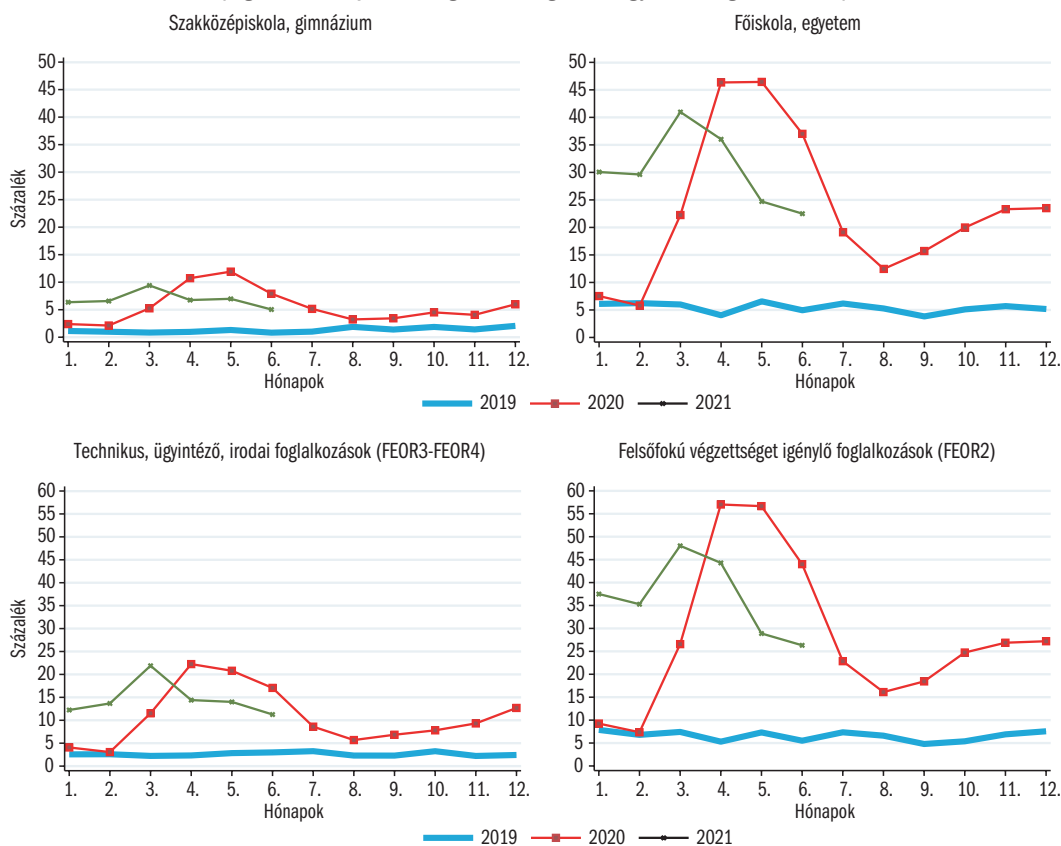
Az érettségivel nem rendelkezőknél az otthoni munkavégzés mindvégig nagyon ritka, 1–2 százalékos maradt, őket az ábrán nem is tüntettük fel. Az érettségizetteknél az arány az 1–2 százalékos sávból a 10–12 százalékos tartományba emelkedett az első, majd a második–harmadik hullám idején is, és a járvány 2021. nyári átmeneti csillapodásakor sem esett 5 százalék alá. A diplomásoknál óriási növekedést hozott az első hullám, ezen belül az iskolák bezárása, ami 2021. március–áprilisban is 40 százalék közelébe emelte a távolról dolgozók arányát. Foglalkozásonként vizsgálódva a technikus, ügyintéző és irodai munkakörökben 20 százalék feletti csúcsokat, és a harmadik hullám lefutása után is 10 százalék körüli értékeket látunk, míg a diplomás foglalkozásokban a csúcson 55 százalék körüli értékeket, a vizsgált időszak végén pedig még mindig 25 százalék fölötti arányt mutatnak az adatok.

Foglalkozásváltás

A válsághoz való alkalmazkodás egy másik módja lehetett a munkakör vagy munkahelyváltogatás. Az előbbi azok körében vizsgáljuk, akik a MEF-be 2017–2020 első negyedévében kerültek be, mind a hat alkalommal szerepeltek a mintában, és minden alkalommal foglalkoztatottnak mondták magukat. Ezeknek – a munkahelyük megőrzésére képes – munkavállalóknak

az első és az utolsó foglalkozását (négyjegyű FEOR-kódját) összehasonlítva a foglalkozásváltók arányának rendkívüli növekedését, közel a megduplázódását látjuk abban a kohorszban, amelynek a második–hatodik felkeresése (2020 második negyedétől 2021 második negyedéig) a járvány időszaka-kára esett (2.1.2. táblázat).⁵

2.1.7. ábra: Távmunkát végzők 2019, 2020 és 2021 egyes hónapjaiban, iskolázottság és foglalkozás szerint (legalább középfokon végzettek; legalább egy órát dolgozók = 100)

Távmunka: Legalább alkalmilag.

Iskolázottság: A köznyelvi megnevezéseket használjuk. Szakközépiskola: érettségít adó középfokú szakképzés.

FEOR: Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere.

Minta: Legalább egy órát dolgozott az interjú megelőző héten.

Forrás: A szerző számítása a KSH Munkaerő-felmérésének a KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Megvizsgáltuk a munkahelyváltók arányának alakulását is (erre a belépés óta eltelt hónapok számából lehet következtetni), de nem találtunk hasonló mértékű növekedést. Úgy tűnik, hogy a táblázatban látott eredmény alapvetően az adott munkáltatónál betöltött munkakör (vagy a vállalkozói profil) megváltozásából adódik.

⁵ A foglalkozásváltás intenzitásiában nem találtunk iskolázottság szerinti különbségeket.

2.1.2. táblázat: Foglalkozásváltás azok körében, akik mind a hat MEF-megkérdezés alkalmával foglalkoztatottak voltak

Mintába kerülés éve (első negyedév)	Az utolsó foglalkozás nem azonos az elsővel (százalék)	Esetszám	A kérdésés a járvány idejére esett-e?
2017	7,5	2256	Nem
2018	9,6	2083	Nem
2019	10,6	1671	6. kérdésés
2020	18,8	1699	2.-6. kérdésés

Megjegyzés: Foglalkozás = 4 jegyű FEOR-kód. Az eseteket nem súlyoztuk.

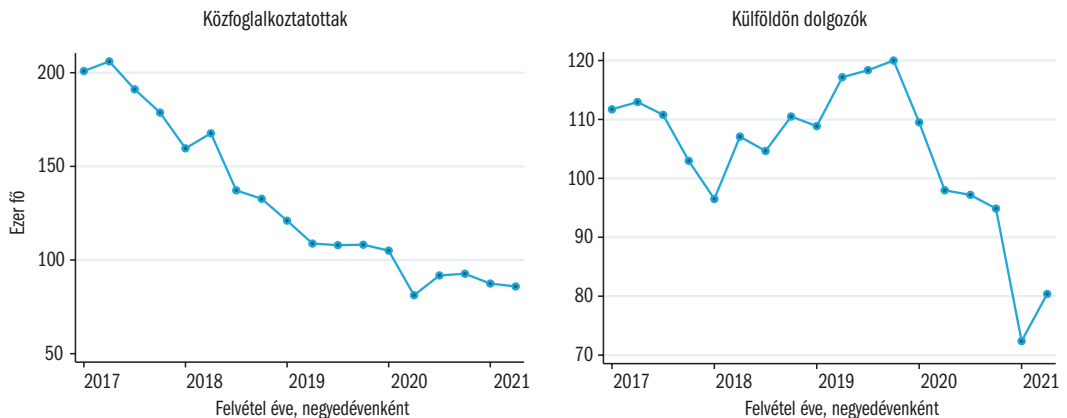
Minta: A MEF-be 2017–2020 első negyedévében bekerült kohorszokból azok, akiket mind a hat alkalommal meg tudtak kérdezni, és mind a hat alkalommal foglalkoztatottak mondták magukat.

Forrás: A szerző számítása a KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Közmunkások és külföldön dolgozók

A járvány idején tovább folytatódott a közfoglalkoztatási program 2017 óta tartó szűkítése: az átlagos állományi létszám 2017 elejétől a járvány kitöréséig 200 ezerrel 100 ezerre (a Belügyminisztérium adatai szerint 194 ezerrel 94 ezerre – *BM*, 2021) csökkent, majd 2021 második negyedévéig 86 ezerre (a *BM* szerint 89 ezerre) esett (a 2.1.8. ábra bal oldali része).

2.1.8. ábra: A közfoglalkoztatottak és külföldön dolgozók átlagos állományi létszáma, 2017. első negyedév – 2021. második negyedév (ezer fő)

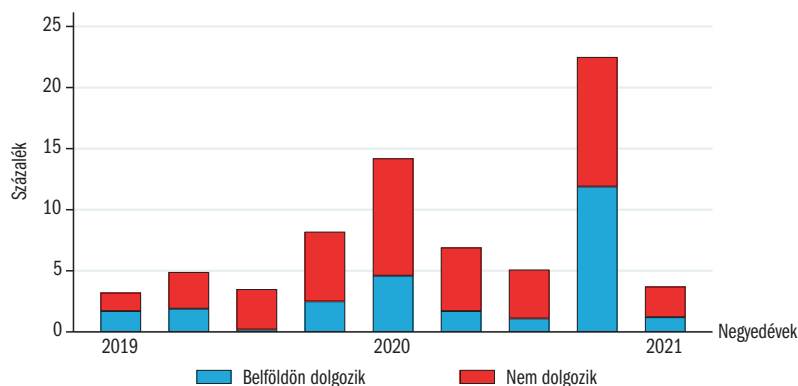
Forrás: Saját számítás a KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Jelentősen, egyharmadával csökkent a külföldön dolgozók száma is. Mint ismeretes, a MEF (más országok munkaerő-felméréseihez hasonlóan) a hazai foglalkoztatás részének tekinti, ha egy hazai háztartással életvitelszerűen kapcsolatban álló személy külföldön dolgozik – ez leginkább az ingázó és alkalmi külföldi munkavállalást fedli le.

2020 első és 2021 második negyedéve között az összefoglalkoztatás 20 ezer fővel nőtt, a külföldön dolgozók száma 40 ezerrel csökkent, a hazai foglalkoztatás növekménye tehát 60 ezer főre (1,3 százalékosra) tehető. Ebben szerepet

játszott, hogy a külföldi munka lehetőségétől megfosztott emberek itthon vállaltak munkát, aminek a mértékére a 2.1.9. ábra ad becslést. Az oszlopok magassága mutatja, hogy azok, akik az adott negyedévben külföldön dolgoztak, milyen arányban veszítették vagy hagyták el az ottani munkahelyüket, és ezen belül milyen arányban dolgoztak a következő negyedévi megfigyelés szerint. Az adat a t -edik és $t + 1$ -edik hullámban egyaránt megfigyelt személyekre vonatkozik.

2.1.9. ábra: A külföldi munkájukat elvesztő vagy elhagyó munkavállalók következő negyedévi aktivitása (százalék)

Forrás: Saját számítás a KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Az ábra szerint a 2019 negyedik negyedévről 2020 első negyedévére „virradó” hónapokban megnőtt a külföldi munka megszűnésének esélye (2020 februárjában már vészhelyzetet hirdettek Olaszországban, és a világkereskedelemben is zavarok támadtak), és az érintettek nagy többsége itthon sem talált munkát. Ennél is nagyobb külföldi állásvesztési arányt látunk az első hullám idején – különösen 2020 vége és 2021 eleje között –, de ekkor a hazatérők fele már munkába tudott állni Magyarországon.

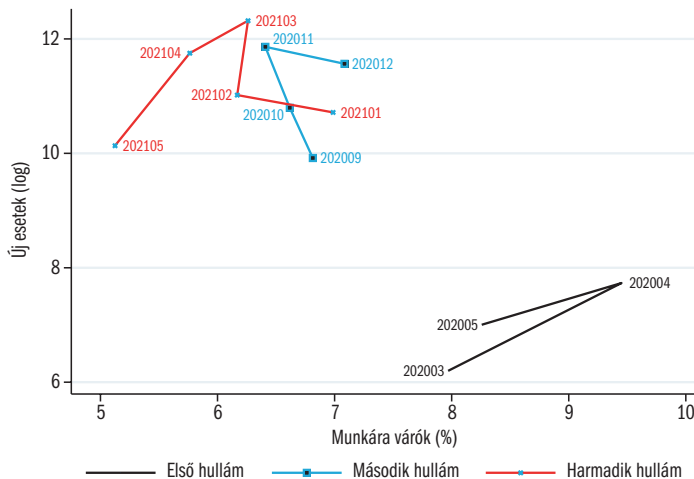
Megjegyezzük, egyrészt, hogy az ábra alacsony, negyedévente 400–500-as esetszámok alapján készült, de az első, illetve második–harmadik hullámhoz kapcsolódó kiugrások olyan mértékűek, ami nehezen adódhatott pusztán mérési hibából. Másrészt, természetesen előfordult visszaáramlás, de az állomány alakulására vonatkozó 2.1.8. ábra egyértelművé teszi, hogy ez nem tudta elensúlyozni a külföldi munka elvesztésének hatását.

Összegzés

Néhány csoportot (kisgyermekes anyák, pályakezdők, a kereskedelemben és vendéglátásban vagy külföldön dolgozók) leszámítva minden áttekintett adat erős aszimmetriára utal a járvány és a munkaerőpiaci válság súlyossága között. Ezt mutatja be a 2.1.10. ábra, amelynek vízszintes tengelyén a „munkára várók” aránya érzékelteti a munkaerőpiaci válság mélységét, a függőle-

ges tengelyén pedig az új fertőzöttek száma utal a járvány hevesységére. (Ezen a tengelyen logaritmikus skálát alkalmazunk, a természetes egységben mért értékek közötti nagyon nagy különbségek miatt).

2.1.10. ábra: Igazolt havi fertőzési esetek és a munkára várók aránya, 2020. március – 2021. május (logaritmikus skála)

Munkára várók: A definíciót lásd a 2.1.1. ábra jegyzetében. Fertőzésszámok: <https://our-worldindata.org/covid-cases>
 Forrás: Saját számítás a KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

Hangsúlyozzuk, hogy az ábra leíró jellegű, az időbeli mozgást hivatott ábrázolni, nem akar oksági összefüggést vagy akár csak valamiféle – elemzési vagy szakpolitikai – célból figyelembe veendő átváltási arányt sugalmazni a két fontos kimenet között. (Azt, hogy létezik átváltás a kormányzati szigor és a járvány súlyossága között számos kutatás bizonyította, például *Davies és szerzőtársai* [2021], *L'Angiolica–Monti* [2020] vagy *McLaren–Wanf* [2020], de ezek a tanulmányok természetesen nem egyetlen, a fentihez hasonló ábrán alapultak). Ahhoz, hogy megítélhessük, milyen folyamatok generálták a képen látható állapotot, számos kérdésre kellene ismernünk a választ.

Az első kérdés, hogy mekkora volt a járványnak való *ex ante* kitettség, azaz hogyan alakult volna a fertőzöttség korlátozó intézkedések nélkül 2020 tavaszán, illetve a második–harmadik hullámban. Ezt nem tudjuk, és valószínűleg sosem fogjuk tudni.

Egy második közzeható tényező a korlátozó intézkedések szigorúsága, összetétele és időzítése. A leggyakrabban hivatkozott oxfordi kormányzati szigorúsági index (Covid-19 Government Stringency Index) Magyarország esetében 2020 tavaszán és 2020 november közepétől 2021 márciusáig jelez magas értékeket (*OxCGRT*, 2021). Ám míg az első lezárásokra mindjárt az első hullám lelejején került sor, ősszel csak november közepén, már nagyon magas fertő-

zésszám mellett hoztak védelmi intézkedéseket. Az óvodák-iskolák a második hullám alatt (egyedi kivételekkel) végig működtek, és csak a harmadik hullám csúcspontján tértek át ismét az online tanításra, alig több mint egy hónapra. Az intézkedési csomagok is különböztek bizonyos részletekben (az iskolabezárások mellett például a belföldi utazás és a vásárlási időszávok szabályozásában), és egyelőre nem folytak olyan kutatások, amelyekből megítélhető lenne ezek relatív hatásossága.

Eltért az első és második–harmadik hullám a munkahelymegőrző támogatások mértékében és időzítésében is. Az első hullám korlátozásainak bevezetése után több mint egy hónappal indultak csak el az első támogatási programok, amelyek nemzetközi összehasonlításban igen szűkmarkúak voltak (lásd *Stubnya* [2020] Eurofound-adatokon alapuló cikkét), és az igénybevétel is nagyon alacsony szintű volt (vesd össze jelen kötet 5.1. alfejezetével). A második–harmadik hullám idején már működtek az ágazati bértámogatási programok, amelyek igénybevételéről és elosztásáról azonban szinte semmit sem tudunk. *Drabancz és szerzőtársai* (2021) a kedvezményes hitelek hatását pozitívnak találta. A közmunkaprogram bővítése viszont elmaradt, ami így nem tudta fékezni a foglalkoztatás csökkenését.

A munkaerőpiaci következményeket enyhítette az a fajta spontán alkalmazkodás is, amire a foglalkozásváltásra vonatkozó adatok utalnak. Külön kutatás tárgya lehetne (ami akár a MEF adataival is elvégezhető), hogy milyen szerepet játszott a foglalkoztatás regenerálódásában a „pótlólagos munkavállalási hatás” (*added worker effect*) – az, amikor az állását elvesztő családtag kieső jövedelmének pótlására a házastárs vagy más együttélő rokon vállal munkát.

Maga a járvány – a megbetegedések miatt kieső munkakínálat – vélelmezhetően nem játszott komoly szerepet a foglalkoztatás alakulásában. Figyelembe véve a 2021 nyaráig nagyjából 800 ezer igazolt fertőzöttet, és kéthetes kiesést feltételezve, a fertőzöttek átlagos állományát körülbelül 30 ezresre tehetjük, de ebben nagy súllyal szerepelnek a már nem dolgozó nyugdíjasok és az eleve inaktív személyek. Valószínűleg nem tévedünk, ha a munkakínálat ebből eredő csökkenését legfeljebb tízezresre (fél százalékosnál kisebbre) becsüljük.

Hogy az első hullámban vajon hogyan alakultak volna a járványadatok, ha kevésbé szigorúak a korlátozások, illetve hányan betegedtek vagy haltak volna meg a második–harmadik hullámban, ha a kormányzat drákói szigorral felelt volna már a második hullám legelső jeleire is, annak az eldöntéséhez részletes adatokra és olyan kvázikísérleti helyzetekre lenne szükség, ahol eltérően érintett embercsoportok vagy régiók figyelhetők meg. Ilyen epizódot jelentettek például a szelektív utazási korlátozások az első hullám idején, az elemzésükhöz szükséges adatok azonban nem állnak rendelkezésre, talán nem is léteznek.

Hivatkozások

- BM (2021): [Havi tájékoztatás a közfoglalkoztatásról](#). A Belügyminisztérium közfoglalkoztatásra vonatkozó havi adatai.
- DAVIES N. G.–BARNARD, R. C.–JARVIS, C. I.–RUSSELL, T. W.–SEMPLE, M. G.–JIT, M.–EDMUNDS, W. J. (2021): [Association of tiered restrictions and a second lockdown with COVID-19 deaths and hospital admissions in England: a modelling study](#). Centre for Mathematical Modelling of Infectious Diseases COVID-19 Working Group, The Lancet Infectious Diseases, Vol. 21. No. 4. 482–492. o.
- DRABAN CZ ÁRON ISTVÁN–EL-MEOUCH NEDIM MÁRTON–LANG PÉTER (2021): [A koronavírus-járvány miatt bevezetett jegybanki és állami hitelprogramok hatása a magyar foglalkoztatásra](#). Közgazdasági Szemle, 68. évf. 9. sz. 930–96. o.
- KÖLLŐ JÁNOS (2020): [Foglalkoztatás a koronavírus-járvány első hullámának idején](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Elek Péter–Hajdu Tamás* (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör, 2019. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest, 220–232. o.
- KÖLLŐ JÁNOS–REIZER BALÁZS (2021): [A koronavírus-járvány első hullámának hatása a foglalkoztatásra és a vállalatok árbevételére](#). Közgazdasági Szemle, 68. évf. 4. sz. 345–374. o..
- L'ANGIOLLA, P. D.–MONTI, M. (2020): [COVID-19: the critical balance between appropriate governmental restrictions and expected economic, psychological and social consequences in Italy](#). Are we going in the right direction?. Acta Biomedica, Vol. 91. No. 2. 35–38. o.
- MCLAREN, J.–WANG, S. (2020): [Effects of Reduced Workplace Presence on COVID-19 Deaths: An Instrumental-Variables Approach](#). NBER Working Paper, 28275.
- OXCGRT (2021): [Covid-19 government response tracker \(OxCGRT\)](#). Oxford University, Blavatnik School of Government.
- STUBNYA BENCE (2020): [Magyarország bértámogatási programja volt a legszűkmárkúbb az egész EU-ban](#). G7, 2021. március 11.

K2.1. A járvány és a Munkaerő-felmérés

KÖLLŐ JÁNOS

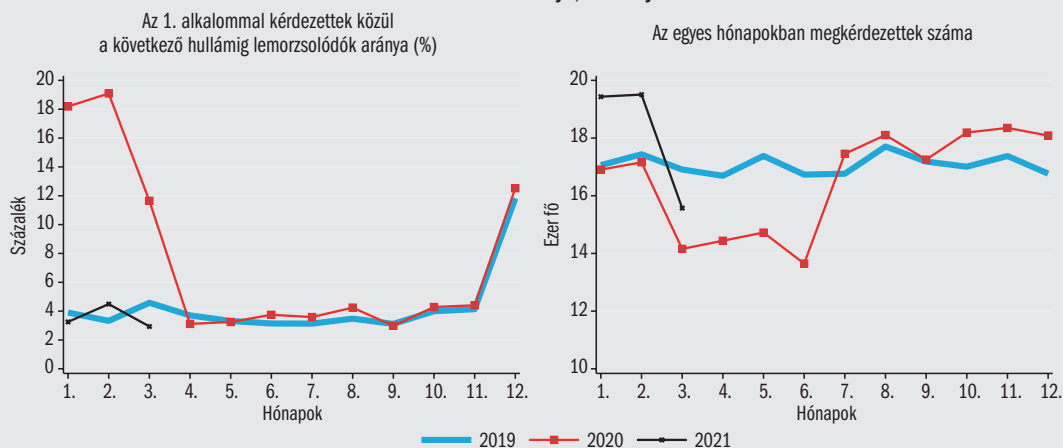
A koronavírus-járvány a munkaerőpiaci folyamatok mérésére használt legfontosabb eszközt, a KSH Munkaerő-felmérését (MEF) sem hagyta érintetlenül. A MEF lakossági kikérdezésen alapuló, úgynevezett gördülő paneladatbázis, ahol a véletlenszerűen kiválasztott háztartások másfél évig maradnak a mintában, majd hatszori válaszadás után átadják a helyüket egy újabb kohorszknak.

A gyakorlatban természetesen nem minden működik a terv szerint: a mintában szereplők január és november között nagyjából négy százaléka, decemberben tíz-tizenkét százaléka már az 1–5. kérdezést követően lemorzsolódik költözés, elhalálozás vagy válaszmegtagadás miatt. A panelkopás hatását a KSH szakemberei a minta újraszűrésével korrigálják a nem, az életkor és a lakóhely figye-

lembevételével, a népszámlálásból továbbvezetett népességszámok felhasználásával (Mihályffy, 1994, H. Richter, 2004).

A járvány első hulláma idején az 1–5. kérdezés után lemorzsolódók aránya jelentősen megnőtt, mint a K2.1.1. ábra bal oldali grafikonján látható. A görbék pontjai azt mutatják, hogy 2019, 2020 és 2021 egyes hónapjaiban, az 1–5. alkalommal megkérdezettek hány százaléka hiányzott a három hónappal később esedékes kérdezéskor. Látható, hogy az arány a 2020. január–márciusi kérdezések után megugrik: a program szerint 2020. április–júniusban esedékes felkeresések 18–20 százaléka meghiúsult. Ezt követően a meghiúsulások aránya visszatért a 2019-es értékek közelébe.

K2.1.1. ábra: A MEF-minta két mutatója, 2019. január – 2021. március

Forrás: Saját számítás a KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adataiból.

A KSH a járvány kitörésekor a kifutó kohorsz megtartása mellett döntött. 2020 első negyedéve után azonban ebben 20 százalékosra, az összes többi kohorszban is 15–17 százalékosra nőtt a lemorzsolódás, ami a sikeresen megkérdezettek számának közel húsz százalékos csökkenését eredményezte. Az 1. ábra jobb oldalán látható, hogy 2020. március–júniusban a havi mintaelemszámok a korábbi 17 ezerről nagyjából 14 ezerre es-

tek. A mintaméret júliustól visszatért a 2019-es szintre, sőt a negyedik negyedévtől kezdve valamivel meg is haladta azt.

A korrekciós súlyozás (kalibrálás) „békeidőkben” képes helyreállítani a minta reprezentativitását. A járvány és a lezárások első hulláma esetében azonban nem lehetünk biztosak abban, hogy a lemorzsolódás nem függött-e össze szisztematikusan a munkaerőpiaci státussal.

A K2.1.1. táblázatban az 1–5. alkalommal kérdezettek első és második negyedév közötti lemorzsolódásra ható tényezőket elemezzük 2019-ben, illetve 2020-ban. A táblázatban szereplő együtthatók az

adott tényező hatását mutatják a többi tényező adott értéke mellett. A Budapesten élők például 2019-ben 5,6 százalékponttal, 2020-ban 12,1 százalékponttal nagyobb valószínűséggel estek ki a mintából.

K2.1.1. táblázat: Lemorzsolódás a MEF mintából (lineáris valószínűségi becslés).

	2019 I. negyedév		2020. I. negyedév	
	Együttható	t-érték	Együttható	t-érték
Férfi	0,002	0,80	0,011***	2,59
Életkor	0,000	0,73	-0,000	-0,33
Budapest	0,056***	8,31	0,121***	11,12
Iskolázottság				
0–7 osztály	-0,024***	-3,11	0,076***	3,83
8 osztály	-0,010**	-2,54	0,029***	3,90
Szakiskola	-0,015***	-3,95	-0,006	-0,92
Gimnázium	-0,004	-0,93	0,022***	2,67
Szakközépiskola	-0,014***	-3,55	-0,032***	-4,50
Munkaerőpiaci státus				
Munkanélküli	0,021**	2,52	0,010	0,73
Inaktív, de akar állást	0,004	0,74	0,007	0,61
Inaktív és nem akar állást	0,010***	2,70	0,027***	3,80
Egyéb				
Nyugdíjas	-0,011***	-2,72	-0,010	-1,35
Nappali tagozaton tanul	-0,004	-0,63	-0,050***	-4,69
Roma	-0,001	-0,08	0,191***	11,73
Felkeresés sorszáma				
Második	-0,001	-0,14	0,018***	2,65
Harmadik	-0,006	-1,50	0,020***	30,00
Negyedik	-0,010***	-2,71	0,021***	3,11
Ötödik	-0,014***	-40,00	0,023***	3,31
Konstans	0,047	7,26	0,126	10,58
Megfigyelések száma	31 360		30 741	
R ²	0,0075		0,020	
Lemorzsolódási arány	0,044		0,142	

Függő változó: nem szerepelt a II. negyedévi mintában.

Minta: MEF, 1–5. alkalommal kérdezettek

Referenciakategóriák: Diplomások, foglalkoztatottak, első ízben kérdezettek.

** 5 százalékos szinten, *** 1 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: A KSH MEF KRTK Adatbank által kezelt adatai.

A nem és életkor szerinti lemorzsolódási arányok kismértékben változtak, de ezt – ahogy a lakóhely szerinti komolyabb változást is – a kalibrálás képes semlegesíteni. Ugyanakkor néhány további ponton markáns eltéréseket látunk. 2019-ben az iskolázottság szerinti különbségek szerény mértékűek voltak, 2020-ban azonban sokkal nagyobb valószínűséggel estek ki a mintából az alacsony iskolázottságúak és különösen a romák. A munkaerőpiaci státus hatá-

sában az adatok nem utalnak nagy változásokra, kivéve a nappali tagozaton tanulókat, akik nagyobb eséllyel maradtak a mintában a járvány idején, mint egy évvel korábban. Eltér a lemorzsolódás időbeni pályája is: 2019-ben a 2–5. kérdés után a kérdezettek egyre kisebb valószínűséggel morzsolódtak le, ami természetesnek tekinthető (a lemorzsolódásra inkább hajlamosak hamarabb esnek ki a mintából, aminek az összetétele ennek köszönhetően

folymatosan javul), míg 2020-ban a 2–5. kérdezést követően közel azonos volt a mintakopás, és magasabb, mint az első ízben kérdezettekénél.

A becslés alapján úgy tűnik, hogy az első járványhullám MEF-mintája torzított ugyan (elsősorban az iskolázatlanok és a romák nagyobb mértékű kiesése miatt), de a munkaerőpiaci státus hatásában nem látunk komoly változást, az átsúlyozott min-

tából a foglalkoztatásra adott becslés valószínűleg kellően pontos.

Hivatkozások

H. RICHTER MÁRIA (2004): A népesség becslése évközi időpontokra. A kanadai népesség továbbszámítási modell adaptációja. *Demográfia*, 45. évf. 2–3. sz. 273–303. o.
 MIHÁLYFFY LÁSZLÓ (1994): Meghiúsulások kompenzálása lakossági felvételekben: egy speciális lineáris inverz probléma. *Sigma*, 25. évf. 4. sz. 191–202. o.

K2.2. Változás a foglalkoztatás mérésében 2021-ben

KÖLLŐ JÁNOS

A koronavírus-járvány idején a korábbinál sokkal gyakoribbá vált a munkától való átmeneti távollét a foglalkoztatási jogviszony megszakadása nélkül. Ennek figyelembevételével az ILO és az OECD új ajánlásokat fogalmazott meg a foglalkoztatás mérésére (ILO, 2020, OECD, 2020). Az OECD (2020) a következőket tartalmazza.

A személy *foglalkoztatott*, ha a meglévő munkahelyén rövidebb ideig (legfeljebb három hónapig) nem végzett munkát, de a munkahellyel való kapcsolata fennmaradt. A kapcsolat fennmaradása a fizetés további folyósítása és/vagy a távollét időtartama alapján állapítható meg. Gyakorlatban, a munkahellyel való kapcsolat akkor állapítható meg, ha a távollét várható teljes időtartama legfeljebb három hónap, kivéve, ha az ugyanazon gazdasági egységhez való visszatérés garantált, vagy a dolgozó tovább kapja a fizetését vagy annak egy részét akkor is, ha más forrásból, például az államtól is kap támogatást.

A személy *nem foglalkoztatott*, ha a távollét teljes várható időtartama meghaladja a három hónapot, vagy nincs (illetve nem ismert) lehetőség a visszatérésre ugyanazon gazdasági egységhez, és az ebben a helyzetben lévő személy semmilyen kompenzációt nem kap a munkáltatótól.

A magyar KSH ezeket az ajánlásokat úgy értelmezte, hogy mivel a gyermektámogatást (gyes, gyed) igénybe vevők munkaviszonya (ha volt) érvényben marad, a távollétük ideje alatt támogatást kapnak, és annak lejártával a munkaviszonyuk ak-

tíválódik, őket – amennyiben úgy látják, hogy vissza tudnak térni a korábbi munkahelyükre – jogos foglalkoztatottként kezelni. A Munkaerő-felmérés (MEF) módszertani útmutatója szerint: „2021. január 1-jétől a gyed, gyes mellett dolgozókon túl azok a – korábban inaktívnak vagy munkanélkülinek számító – személyek is foglalkoztatottnak minősülnek, akik a gyermekgondozási ellátás igénybevétele előtt dolgoztak utoljára, a távollét idején pénzügyi juttatásban részesülnek, és az ellátás igénybevétele követően visszatérhetnek a korábbi munkahelyükre. Vagyis a munkájuktól a gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távollévők. A módszertani változás eredményeként a nők foglalkoztatási mutatói jelentős mértékben módosulnak.” (KSH, 2021)

Valóban, az új módszertan szerint számított női foglalkoztatás 138 ezer fővel, 7 százalékkal magasabb, mint a korábbi metodika alapján kalkulált. (Minden, a MEF-en alapuló számítást a KRTK Adatbank által kezelt verzió segítségével végzett a szerző, a számítógépes kódokat kérésre rendelkezésre bocsátjuk.)

Az eljárással kapcsolatban kételyek merülhetnek fel, mert a magyar szülők nemzetközi összehasonlításban nagyon hosszú időt töltenek a gyermektámogatási rendszerben: 2006 és 2020 között átlagosan 2,7 éve nem dolgoztak azok a rendszerben lévő kérdezettek, akik úgy nyilatkoztak, hogy a munkaviszonyuk fennáll, az ilyen kilépők pedig átlagosan 3,7 éves munkaszünet után hagyták el a rendszert.

Ilyen hosszú távollét után nem meglepő, hogy alacsony a korábbi munkahelyükre visszatérők száma. Erről a KRTK Adatbank Admin3 paneladatbázisa (Sebők, 2019) alapján alkothatunk képet. A népesség felének adatait tartalmazó mintában 130 978 olyan egyén azonosítható, aki 2003–2017-ben a gyermektámogatás egyszeri igénybevétele előtt és után is dolgozott (bármikor, bármennyi ideig az időablakon belül). A rendszerbe való belépés előtti utolsó és a kilépést követő első munkáltatót összehasonlítva azt kapjuk, hogy a foglalkoztatásban visszalépőknek csupán a 44 százaléka tért vissza a korábbi munkáltatóhoz. (A számítás azokra vonatkozik, akik a vizsgált időszakban csak egyszer léptek be a rendszerbe – a többszörös igénybe vevők esetében ez az arány valószínűsíthetően még alacsonyabb.) Közel négy év után a munkáltatók egy része már megszűnt, átalakult, vagy világossá tette,

hogy a visszatérőt nem kívánja tartósan foglalkoztatni. Továbbá ennyi idő alatt a gyesen, gyeden lévő szülő is találhatott neki megfelelőbb új munkahelyet. Akármi is az ok, a magyar gyermektámogatási rendszer igénybevételenek mintázata meglehetősen távol áll attól, amit az új ILO–OECD-ajánlások kívánnak mérni: az adott munkáltatótól való átmeneti távolléttól.

Hivatkozások

- ILO (2020): [COVID-19: Guidance for labour statistics data collection](#). ILO, Genf.
- KSH (2021): [Módszertan. Foglalkoztatottság és munkanélküliség](#). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- OECD (2020): [Note: Employment and unemployment statistics during the COVID-19 crisis](#). OECD Short-Term Labour Market Statistics, OECD, Párizs.
- SEBŐK ANNA (2019): [A KRTK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa](#). Közgazdasági Szemle, 66. évf. 11. sz. 1230–1236. o.

2.2. MUNKAERŐPIACI ÁRAMLÁSOK A COVID-VÁLSÁG IDEJÉN

KÓNYA ISTVÁN

Ebben az alfejezetben a Covid-válság munkaerőpiaci hatását vizsgáljuk munkapiaci áramlási adatok segítségével. A fő kérdésünk az, hogy a megfigyelt foglalkoztatáscsökkenés és munkanélküliség-növekedés mögött milyen részletesebb mintázatokat figyelhetünk meg a különböző munkaerőpiaci státusok közötti mozgásokban. A kérdés megválaszolásához egyrészt áramlási adatokat, másrészt pedig kibővített állományi adatokat használunk. Megállapítható, hogy a munkanélküliség mellett fontos alkalmazkodási mechanizmus volt mind az inaktivitásba történő ki- és beáramlás, mind pedig a munkahelyváltás.

Foglalkoztatottak és munkanélküliek

A munkapiacok dinamikáját a három fő munkapiaci állapot – foglalkoztatottság, munkanélküliség és inaktivitás – közötti áramlásokkal lehet leírni. Az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb figyelmet kaptak ezek a statisztikák mind az elméleti, mind az empirikus szakirodalomban.¹ A továbbiakban Magyarország esetében vizsgáljuk a munkapiaci áramlásokat, elsősorban a Covid-válság idején. A nyers adatok ismertetése után egy egyszerű gondolkodási keret segítségével további részleteket tárunk fel a munkapiaci dinamikáról.

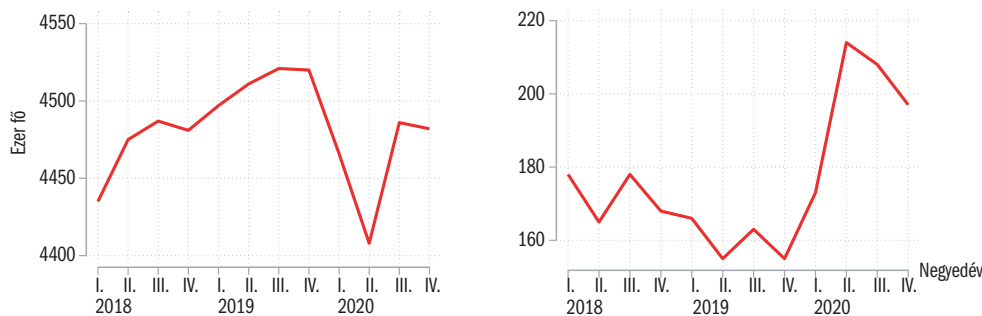
Mielőtt rátérünk a részletes vizsgálatra, nézzük meg a munkapiac két fontos állományának az alakulását. A 2.2.1. ábra mutatja a foglalkoztatás és a munkanélküliség alakulását Magyarországon.² A kezdeti időpontnak 2018 első negyedét vesszük, az utolsó rendelkezésre álló adatpont pedig 2020 negyedik negyedét.³

¹ Mivel a vonatkozó irodalom óriási, csak két reprezentatív munkát idézünk. Az elméleti keretet részletesen ismerteti *Pissarides* (2000). Egy fontos empirikus tanulmány *Elsby és szerzőtársai* (2013), amely az OECD-országok esetében számol áramlási rátákat.

² A tanulmányban szereplő adatok az Eurostat honlapjáról, a Labor Force Survey fejezetből származnak.

³ Bár az Eurostat honlapján már elérhetőek a 2021. első negyedévi adatok is, az utolsó adatpont módszertani váltás miatt nem összevethető a korábbiakkal. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) már az új módszertan szerint közli az idősorokat, de a tanulmányban bemutatott számításokhoz szükséges összes mutató csak az Eurostat honlapjáról érhető el.

2.2.1. ábra: Foglalkoztatás és munkanélküliség

Forrás: Eurostat: Labor Force Survey.

A foglalkoztatás a válság első mélypontján (2020. második negyedév) esett, a munkanélküliek száma pedig emelkedett. A csökkenést gyors korrekció követte, különösen a foglalkoztatottak száma ugrott meg 2020 harmadik negyedévében, míg a munkanélküliek száma kisebb mértékben csökkent.

A járvány második hullámának hatása látszik 2020 utolsó negyedében, legalábbis a foglalkoztatás esetében. A munkanélküliek száma ugyanakkor 2020 végén tovább csökkent. A látszólagos ellentmondást akkor tudjuk feloldani, ha az állományi adatok mellett megvizsgáljuk a munkapiaci áramlásokat is.

Negyedéves átmenetek

Az Eurostat 2010 második negyedéve óta publikálja a három fő munkapiaci állapot közötti átmenetek mátrixát. A statisztika a munkaerő-felmérés (*Labor Force Survey, LFS*) azon tulajdonságát használja ki, hogy a háztartások egy része több negyedéven keresztül szerepel a mintában. Az így előállított panel segítségével kiszámolható, hogy a követett háztartások munkapiaci státusa miként alakult két negyedév között. Az átmeneti valószínűségek pedig kiszámíthatók oly módon, hogy az áramlási adatokat elosztjuk az előző negyedév kezdeti állományainak a nagyságával.

Érdemes megjegyezni, hogy az áramlási adatokhoz használt panel a népeségre nézve nem reprezentatív. Ennek az az oka, hogy a több időszakon keresztül követni kívánt háztartások egy részét a felmérés nem találja meg, és az így kieső háztartások eloszlása nem véletlenszerű. Ennek egyik megnyilvánulása az, hogy a különböző munkapiaci státusokban lévő háztartások paneladaton belüli eloszlása nem felel meg az eredeti, keresztmetszeti mintában kapott eloszlásnak. Mivel az utóbbi a népeségre reprezentatív, az LFS-panelt újra kell súlyozni úgy, hogy konzisztens legyen a keresztmetszeti aggregátumokkal. Ehhez az Eurostat az úgynevezett „gereblyézési” (*raking*) eljárást használja (*Frazis és szerzőtársai, 2005, Cseres-Gergely, 2011*). Mivel az eljárás tisztán statisztikai, egyéb információ hiányában nem lehet megmondani, hogy a kapott átmenetek valóban a tényleges folyamatokat mérik. Erre a kérdésre a következő részben térünk vissza.

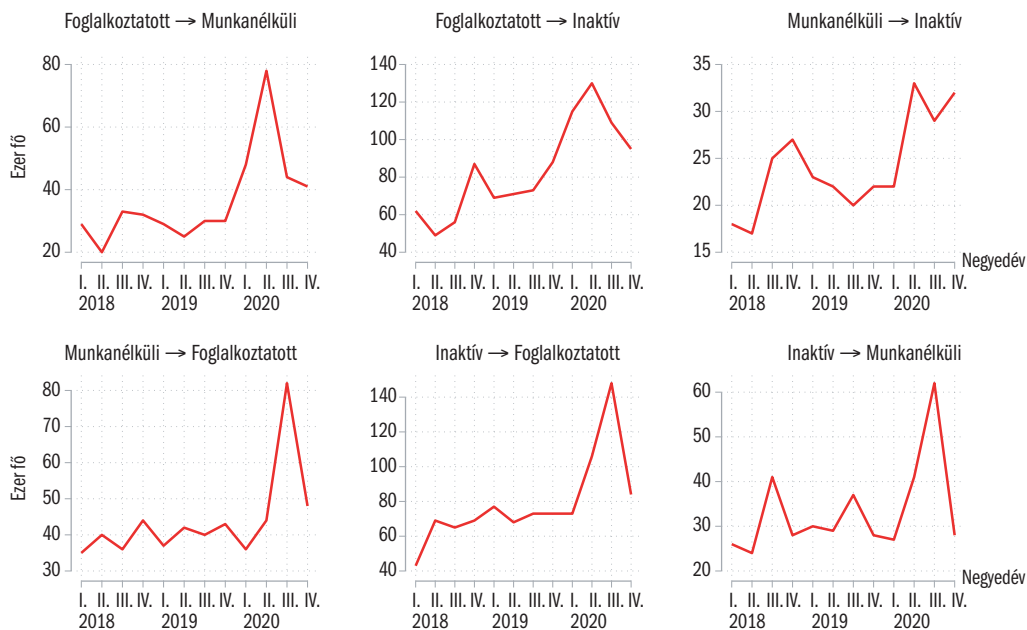
Összesen hat független áramlást különböztethetünk meg, amelyeket a 2.2.2. ábrán láthatunk. Az egyes panelek azok számát jelenítik meg, akik az egyik munkapiaci állapotból egy másikba kerültek az adott időszak során. A korábbi állapotukban maradtak száma értelemszerűen megkapható akkor, ha az ábrán szereplő áramlásokat kivonjuk az előző időszaki állományi adatból.

A bal felső panel a foglalkoztatottból munkanélkülivé válók számát mutatja. Ez a mutató 2020 első és második negyedében jelentősen nőtt Magyarországon, a növekmény az előző negyedévek 30 ezres átlagához képest két negyedév alatt 50 ezer fővel emelkedett, és csak részben állt vissza 2020 végére. A fenti középső panel arra világít rá, hogy a foglalkoztatottak számának a 2.2.1. ábrán látható csökkenéséhez ugyanilyen arányban járult hozzá az inaktivitásba történő kiáramlás. Hasonlóan a bal felső panelen látottakhoz, ez a szám is valamelyest csökkent 2020 végére, de jóval magasabb szinten ragadt, mint a válság előtt.

A jobb felső és bal alsó panelek a munkanélküliségből történő kiáramlást jelenítik meg. Érdekes megfigyelni, hogy a válság során valamelyest nőtt a mun-

kakeresést feladók száma, de a növekmény abszolút mértéke viszonylag csekély, nagyjából 10 ezer fő. A munkát találók száma ugyanakkor nem csökkent a válság mélypontján, utána pedig jelentősen nőtt. Ez a jelenség megkülönbözteti a Covid-recessziót a „tipikus” visszaesésektől, ahol a munkahelyek gyors megszűnését a munkaszerzési esélyek tartós esése követi (Shimer, 2012).

2.2.2. ábra: Kiáramlás a foglalkoztatásból és a munkapiacról

Forrás: Eurostat: Labor Force Survey.

Végül az alsó középső és jobb alsó paneleken láthatjuk az inaktivitásból kiáramlókat. Érdekes megfigyelni, hogy a válság során a mutatók már 2020 második negyedévében magasabbak, mint a válság előtt, és 2020 harmadik negyedévében tetőznek. Az utóbbi konzisztens azzal a képpel, hogy a munkájukat ideiglenesen elvesztők visszaáramlanak a munkapiacra, akár foglalkoztatottakként, akár álláskeresőkként. A 2020 második negyedévében látott emelkedést nehezebb megmagyarázni, bár a növekmény mértéke viszonylag csekély, és a munkanélküliség esetében akár szezonális ingadozás is lehet. Úgy tűnik, hogy az inaktív munkapiacra történő (többször)beáramlása 2020 végére megállt.

Összefoglalva az eddigieket, a foglalkoztatás esése a válság első hullámában Magyarországon elsősorban a foglalkoztatásból történő kiáramláshoz köthető, nem pedig az újonnan állást szerzők számának a csökkenéséhez vagy a kiábrándult álláskeresők számának növekedéséhez. A munkájukat elvesztők részben munkanélkülivé, részben pedig inaktívvá váltak. Mind az inaktív, mind pedig a munkanélküliek esetében 2020 nyara jelentős korrekciót hozott.

A válság előtti áramlási szintek azonban 2020 végéig jellemzően nem álltak vissza: mind a kiáramlások, mind pedig a beáramlások a korábbihoz képest valamivel magasabb szinten látszódnak stabilizálódni, legalábbis a foglalkoztatottak és a munkanélküliek esetében.

További fontos megállapítás, hogy a válság második hullámában (2020 második negyedévében) a munkapiaci reakciók sokkal kisebbek voltak, mint az első szakaszban. Ennek egyik oka lehet az, hogy az iparban a munkáltatók már alkalmazkodtak a megváltozott körülményekhez. A leginkább érintett szolgáltatásokban pedig 2020 nyarán is csak részlegesen állt vissza a korábbi rend, ezért az ősz már nem hozott olyan drasztikus változást, mint a félévvel korábbi első sokk.

Az eddigiekben a nyers adatokat elemeztük, de két okból is érdemes további vizsgálatokat végezni. Az egyik az, hogy az eddig ismertetett áramlási adatok nem tartalmaznak egy további fontos átmenetet, mégpedig a munkahelyet váltók számát. A másik ok az, hogy további fontos részleteket tudunk meg a munkapiacról, ha egy elméleti struktúra segítségével próbáljuk értelmezni az adatokat. Mindkét irányhoz segítséget nyújt, ha az áramlási adatok mellett más munkapiaci mutatókat is bevonunk a vizsgálatba. A következő részben ezeket a lépéseket részletezzük.

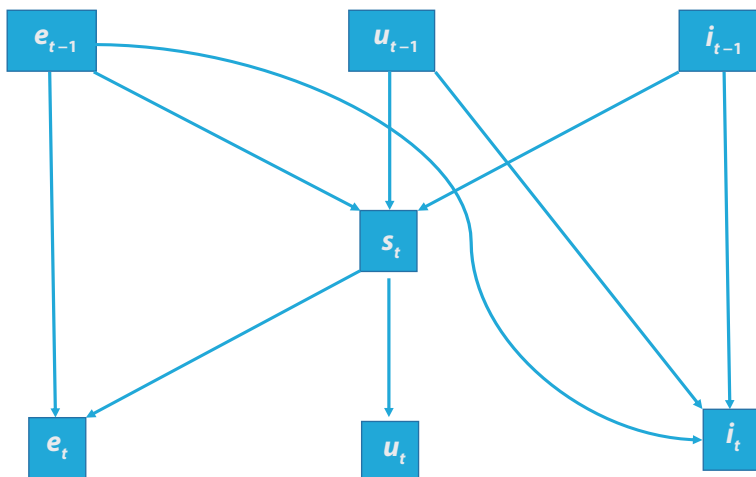
Munkahelyváltás, állászerzés, munkakeresés

A munkapiaci átmenetek értelmezéséhez érdemes egy rugalmas elméleti keretet felhasználni, amelyet a munkapiac keresési megközelítéséből veszünk (*Campolmi–Gnocchi*, 2016, *Kónya*, 2016). A gondolkodási keretet a 2.2.3. ábra illusztrálja. A különböző munkapiaci állapotok közé beépítjük az álláskeresést: ahhoz, hogy valaki új munkahelyet találjon, először álláskeresővé (s_t) kell válnia. A potenciális álláskeresők azok, akinek a jelen időszakban nincs munkája. Ők lehetnek korábban inaktívak (i_{t-1}), munkanélküliek (u_{t-1}) vagy az állásukat frissen elvesztők (illetve feladók: e_{t-1}). Ha az álláskeresés sikeres, akkor a következő időszakban az álláskereső foglalkoztatottá válik. Sikertelen álláskeresés esetén pedig a következő időszakot munkanélküliként kezdi az álláskereső.⁴ Ez a definíció megegyezik a munkanélküliség statisztikai meghatározásával: munkanélküli az, aki az előző hetekben munkát keresett, de még nem talált. Keretünkben inaktívak azok lesznek, akik vagy állásvesztőként vagy munkanélküliként nem válnak álláskeresővé, illetve maradnak korábbi inaktív státusukban.

Az áramlási adatok további értelmezésénél a nehézséget az jelenti, hogy az álláskeresők között nemcsak a korábban munkanélküliek vagy inaktívak, hanem a friss állásvesztők (vagy állást váltók) is megjelennek. Mivel az áramlási adatok csak hat független áramlást tartalmaznak (lásd a 2.2.2. ábra), identifikációs problémával kerülünk szembe. Ennek belátásához írjuk fel az áramlási valószínűségeket a fenti elemzési keret felhasználásával.

⁴ Az álláskereső fogalma tehát egy átmeneti állapotot jelent, amelyből az időszak végére vagy foglalkoztatottság, vagy munkanélküliség lesz. Feltetésünk szerint a statisztikai megfigyelés az időszak végén történik, ezért a álláskereső mint önálló státus nem jelenik meg.

2.2.3. ábra: A munkapiaci keresés folyamata

Jelölje p_{ij} az i -edik munkapiaci állapotból j -edik munkapiaci állapotba történő átmenet rátáját.⁵ Jelölje továbbá ρ_t egy állás megszűnésének valószínűségét (állásvesztési ráta), f_t^j az állásszerzés valószínűségét azok számára, akik aktívan keresnek, és előző időszakban a $j = e, u, i$ állapotban voltak. Végül legyen λ_t^j azok aránya, akik előző időszakban a j -edik munkapiaci állapotban voltak, a mostani időszak elején nincs munkájuk, és ebben az időszakban aktívan munkát keresnek. Ezek segítségével a következő összefüggéseket írhatjuk fel:

$$\begin{aligned} p_t^{eu} &= \rho_t \lambda_t^e (1 - f_t^e) \\ p_t^{ei} &= \rho_t (1 - \lambda_t^e) \\ p_t^{ue} &= \lambda_t^u f_t^u \\ p_t^{ui} &= (1 - \lambda_t^u) \\ p_t^{ie} &= \lambda_t^i f_t^i \\ p_t^{iu} &= \lambda_t^i (1 - f_t^i) \end{aligned}$$

ahol például az első egyenlet szerint azon foglalkoztatottak lesznek munkanélküliek, akik elvesztik (vagy feladják) állásukat (ρ_t), új állást keresnek (λ_t^e), de nem sikerül munkát találniuk ($1 - f_t^e$). A többi egyenlet értelmezése hasonlóan történik.

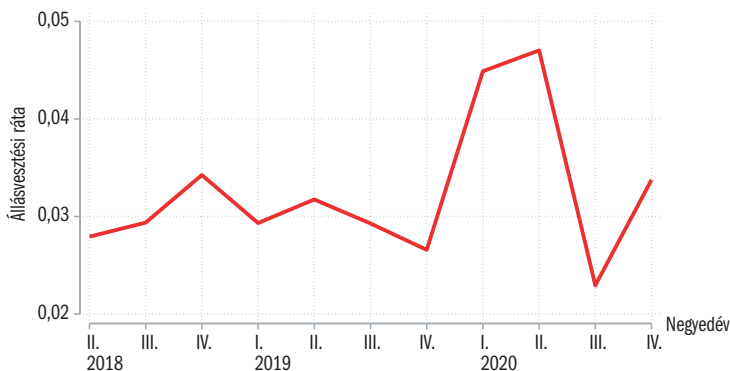
Látható, hogy összesen hat független áramlási megfigyelésünk van, és hét azonosítandó valószínűségünk. A hetedik megfigyelést a frissen állásba kerültek száma (*recent job starters*) adja, amely az állományi adatok között szintén elérhető az Eurostat honlapján. Legyen e_t a foglalkoztatottak száma, e_t^s pedig a jelenlegi pozíciójukat frissen megszerzettek száma. Ekkor az állásvesztési rátát a következő egyenlet adja meg:

$$\rho_t = 1 - \frac{e_t - e_t^s}{e_{t-1}}$$

⁵ Legyen például $p_{eu} = EU / (EE + EU + EI)$, ahol EX azoknak a száma, akik az előző időszakban foglalkoztatottak voltak, most pedig az X állapotba kerültek, ahol $X = E, U, I$.

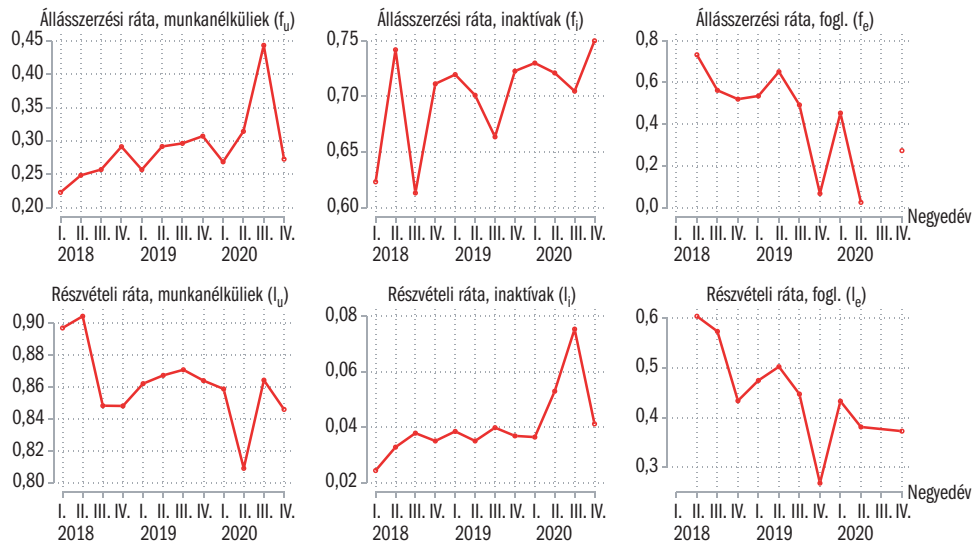
A ρ_i ismeretében a hat áramlási adat elegendő a többi ráta identifikálására. Az állásvesztési ráta becsült értékeit a 2.2.4. ábra mutatja. Látványos a mutató megugrása 2020 első és második negyedében. Az emelkedés jelentős, a válság előtti 3 százalékról közel 5 százalékra nőtt a megszűnő munkahelyek aránya. 2020 második felében az állásvesztési valószínűség visszaállt a korábbi értékekre, bár ennek tartósságát az adatok alapján egyelőre még nem tudjuk megítélni.

2.2.4. ábra: Állások megszűnésének a valószínűsége

Forrás: Eurostat: Labor Force Survey és saját számítások.

2.2.5. ábra: Álláskeresői és részvételi ráták, részletek

Forrás: Eurostat: Labor Force Survey és saját számítások.

Az 2.2.5. ábra mutatja a további eredményeket. Egy adatpont kivételével a részletes identifikáció jól működik. 2020 harmadik negyedében a friss állásvesztők állászerzési rátájára (f^e) negatív szám adódik, ezért azt nem

tudjuk erre az időszakra értelmezni. A probléma mögött valószínűleg adathiba állhat, ami a számításhoz szükséges ráták (p^{eu} , p^{ei} és ρ) alacsony értékei miatt könnyebben vezethet rossz eredményhez. Ebből adódóan az ábrán látható mutatókat, különösen az állásváltók esetében, óvatosan kell értelmezni.

A bal oldali két panelen azt láthatjuk, hogy a válság mélypontján (2020 második negyedév) a munkanélküliek álláskeresési aktivitása (λ^u) visszaesett, bár a skálát nézve a csökkenés összességében nem nagy. A csökkenés a következő negyedévre gyakorlatilag visszaállt. A munkanélküliek állásszerzési rátája – a korábbiakban látottakkal összhangban – a válság alatt inkább növekedett, 2020 nyarán pedig drámaian megugrott.

Az inaktívák részvételi rátája 2020 második és harmadik negyedévében jelentősen emelkedett, majd 2020 végére visszaesett a korábbi szintre. Érdekes módon az állást kereső inaktívák állásszerzési rátája a válság alatt emelkedett, ha jelentős ingadozásokkal is. Ennek okát biztosan nem tudjuk megmondani, de egy lehetséges magyarázat lehet a korábban foglalkoztatottak vagy munkanélküliek visszaáramlása az aktivitásba.

A mérési hibákkal együtt is valószínű, hogy az állásváltás mutatói jelentősen csökkentek, átmenetileg gyakorlatilag megszűnt a munkahelyváltás a válság idején. A munkahelyüket elvesztők között mind a részvételi ráta, mind pedig az állásszerzési ráta jelentősen esett. Érdeemes figyelni a két jobb oldali panelen a skálát is: a részvételi ráta 60 százalékról 40 százalékra csökkent, az állásszerzési ráta pedig 60 százalékról körülbelül 30 százalékra esett 2020 végére. A Covid-válság egyik jellegzetessége tehát az állásváltók számának jelentős csökkenése volt.

A ráták mellett érdemes röviden leírni a rátákból számolható abszolút számokat is. Az összes álláskereső számát a következő egyenlet adja:

$$s_t = \lambda_t^e \rho_t e_{t-1} + \lambda_t^u u_{t-1} + \lambda_t^i i_{t-1},$$

ahol a három összetevő az állásvesztők, a munkanélküliek, illetve az inaktívák közül keresővé válók számát mutatja. Ezek a válság előtt jellemzően 70 ezer, 150 ezer és 100 ezer fő körül ingadoztak negyedévente. A válság alatt az állásváltó keresők száma érdemben nem változott, a második két kategória azonban 2020 harmadik negyedévében érdemben megugrott. A korábban munkanélküli keresők száma körülbelül 180 ezer főre, az inaktivitásból visszatérő keresők száma pedig több mint 200 ezer főre emelkedett. Mindezek az adatok konzisztensek a korábban megrajzolt képpel, amely szerint a munkahelyek megszűnését gyors korrekció követte, kivéve az állásváltást.

Összefoglalás

A tanulmányban a magyar munkaerőpiac Covid-válság alatti dinamikáját vizsgáltuk áramlási adatok segítségével. A válság mélypontján, 2020 második negyedévében a csökkenő foglalkoztatást a részben munkanélküliségbe,

részben pedig inaktivitásba történő kiáramlás okozta. A munkapiacra történő beáramlás ugyanakkor nem esett vissza, és 2020 nyarán jelentős mértékben emelkedett, így korrigálva a foglalkoztatás előző negyedévi esését. Az áramlási szintek közül 2020 végére az áramlások nagy része magasabb szinten látszik stabilizálódni, mint a válság előtt. Fontos kivételt jelentenek a megszűnő állásokhoz kapcsolódó statisztikák: a válság előtti értékekhez képest az állásváltók esetében mind a részvételi, mind az állásszerzési ráta jelentősen alacsonyabb lett. A továbbiakban is érdemes figyelni ezeket a mutatókat, amelyek a munkapiaci dinamika jelentős részét adják.

Hivatkozások

- CAMPOLMI, A.–GNOCCHI, S. (2016): [Labor market participation, unemployment and monetary policy](#). *Journal of Monetary Economics*, Vol. 79. C 17–29. o.
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR (2011): Munkapiaci áramlások, konzisztencia és gereblyezés. *Statisztikai Szemle*, 89. évf. 5. sz. 481–500. o.
- ELSBY, M.–HOBIJN, B.–SAHIN, A. (2013): [Unemployment Dynamics in the OECD](#). *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 95. No. 2. 530–548. o.
- FRAZIS, H.–ROBISON,–E. EVANS, T.–DUFF, M. (2005): [Estimating Gross Flows Consistent with Stocks in the CPS](#). *Monthly Labor Review*, Bureau of Labor Statistics, szeptember, 3–9. o.
- KÓNYA ISTVÁN (2016): [Labor flows in Hungary and Europe](#). CERS-IE Working Papers 1602, Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies.
- PISSARIDES, C. (2000): *Equilibrium Unemployment Theory*, 2. kiadás, MIT Press Books, The MIT Press, Cambridge, MA.
- SHIMER, R. (2012): [Reassessing the ins and outs of unemployment](#). *Review of Economic Dynamics*, Vol. 15. No. 2. 127–148. o.

2.3. MEKKORÁRA NŐHETETT A MUNKANÉLKÜLISÉG – BECSLÉS INTERNETES KERESÉSEK ALAPJÁN

KÓNYA ISTVÁN & KÖLLŐ JÁNOS

Bevezetés

A koronavírus-járvány első hulláma 2020 tavaszán érte el Magyarországot és a magyar gazdaságot. A járvány okozta kínálati és keresleti sokkok miatt állások sokasága szűnt meg ebben az időszakban. Az erre vonatkozó statisztikai adatok csak jelentős késéssel és máig nehezen becsülhető pontossággal kerültek nyilvánosságra. A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálatnak (NFSZ) a 2020. március 20-i „zárónapra” vonatkozó, ellenőrzött adatai például csak május elején jelentek meg. A KSH Munkaerő-felmérés (MEF) második negyedévi adatait – amelyek a munkaidőre, az állásvesztésre és az álláskeresésre vonatkozó információkat is tartalmaznak – pedig csak júniusban, a szokásoshoz képest jóval nagyobb adatbizonytalansággal hozták nyilvánosságra.¹

A munkapiac állapotáról – és ezen belül a munkanélküliség nagyságáról – ugyanakkor fontos minél hamarabb képet kapnia a döntéshozónak, hogy a megfelelő szakpolitikai intézkedéseket időben meg tudja hozni. Ehhez nyújthat segítséget egy olyan indikátor, amely gyakorlatilag valós időben rendelkezésre áll, és a munkanélküliséghez szorosan kapcsolódó internetes keresési gyakoriságon alapul. Az alábbiakban egy ilyen módszert mutatunk be, elsősorban a 2020. tavaszi munkapiaci folyamatok előrejelzésének kontextusában, az azóta beérkezett tényadatokat használva külső validálásra. Számításunk kapcsolódik hasonló, a Google-kereséseken nyugvó kísérletekhez (például *Kong–Princz*, 2020, valamint *Tóth és szerzőtársai*, 2020). A fejezetben leírt módszer közvetlen előzménye pedig a szerzők 2020. május 15-én megjelent blogbejegyzése (*Kónya–Köllő*, 2020).

Havi adatok

A munkapiaci vizsgálatok alapadatai havi és negyedéves frekvencián állnak rendelkezésre a KSH honlapján.² Először a havi adatok előrejelzését vizsgáljuk meg a Google keresési adatai segítségével. Ehhez letöltöttük a Google Trends honlapról³ a Magyarország területén a „munkanélküli-segély” kifejezésre keresők idősorát. Az adatok szintén havi frekvencián érhetők el. A KSH frissített módszertana⁴ szerinti munkapiaci állományi idősorok kezdeti dátuma 2009. január, így a Google adatait is ettől a hónaptól tudjuk használni. A Google-adatok egy adott időszakra relatív skálán vesznek fel értékeket, ahol a legmagasabb keresési intenzitású hónap értéke 100-ra van normalizálva.

A keresési adatok használatánál érdemes figyelembe venni azt a tényt is, hogy a mintaidőszakban a magyar háztartások internet-hozzáférési lehető-

¹ Lásd a K2.1. keretes írását erről a témáról.

² Lásd: [KSH](#).

³ Lásd: [Google Trends](#).

⁴ Lásd a K2.2. keretes írását a foglalkoztatás megváltozott definíciójáról.

ségei érdemben nőttek. Különösen igaz lehet ez a munkanélküliekre, akik között az alacsonyabban képzettek és alacsony jövedelműek felül vannak reprezentálva. Vagyis az időszak első felében valószínűleg a munkanélküliek kisebb része végzett internetes keresést, mint a minta második felében. Ezt a következőképpen korrigáljuk. Az Eurostat honlapjáról letöltöttük a „Individuals – internet use” táblát,⁵ amelyből a munkanélküliek azon hányadát vesszük, akik a kérdés előtti három hónapban használtak internetet. Az adatok éves frekvencián állnak rendelkezésre, ezért a havi értékeket lineáris interpolációval állítjuk elő. A kapott idősor 52 százalék (2009) és 81 százalék (2021) közötti értékeket vesz fel. A korrigált keresési adatokat úgy kapjuk meg, hogy a nyers adatokat az ily módon előállított havi internethasználati adatokkal osztjuk el.

A Google-adatok előrejelző (illetve *nowcasting*) képességét a következőképpen vizsgáljuk. Induljunk ki egy egyszerű idősoros regresszióból, ahol a munkapiaci változót annak késleltetett értékeivel magyarázunk, illetve jelezzük előre. Ehhez adjuk hozzá a (korrigált) keresési gyakoriságot:

$$x_t = \alpha + \sum_{k=1}^K \beta_k x_{t-k} + \delta z_t + \varepsilon_t, \quad (1)$$

ahol x_t a munkapiaci változó (munkanélküliség vagy foglalkoztatottság), z_t a korrigált keresési mutató, K pedig a késleltetések száma. Ez utóbbit a havi adatok esetében $K = 3$ -nak vesszük.

A keresési változó előrejelző erejét egyrészt mutatja a δ együttható szignifikanciája. Minél erősebb a szignifikancia, annál nagyobb a mutató magyarázó ereje a munkapiaci változó varianciájában. Ez az úgynevezett mintabeli (*in sample*) magyarázó erő. Ugyanakkor az általunk vizsgált kérdéshez fontosabb a mintán kívüli (*out of sample*) előrejelzési képesség. Ezt a következőképpen teszteljük.

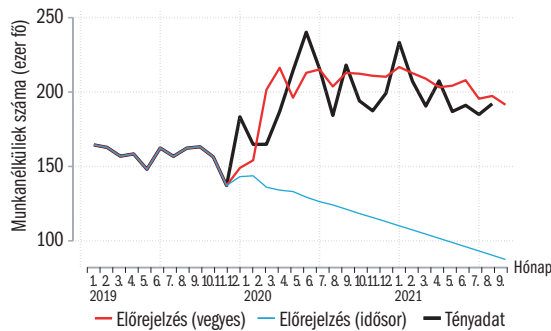
A Covid-járvány kezdetekor nagy bizonytalanság övezte a munkapiac alakulását. Azt nézzük meg, hogy a *2020 elején rendelkezésre álló információs halmazon* mennyire segít a keresési gyakoriság felhasználása az előrejelzésben. Ehhez először is megbecsüljük az (1) összefüggést 2009 és 2019 közötti adatokon. Majd felhasználva a becsült együtthatókat, illetve a gyakorlatilag azonnal rendelkezésre álló keresési adatokat, előrejelezzük a munkanélküliség, illetve a foglalkoztatás alakulását a következő hónapokban. Összehasonlítási alapként az (1) egyenlet exogén változó nélküli változatát használjuk, vagyis azt az esetet, amikor $\delta = 0$.

Mivel a becslést 2019. decemberrel bezárólag végezzük, az előrejelzést 2020. januárban kezdjük. Az előrejelzés készítésekor a munkapiaci változó utolsó tényadatok 2019. december, a Google-keresési mutató viszont az aktuális havi adat. Vagyis arra vagyunk kíváncsiak, hogy a Covid-válság alatt a korábbi munkapiaci folyamatok ismeretében, de *csak a Google keresési adataival frissítve az információs halmazunkat*, milyen előrejelzési teljesítményt látunk.

⁵ Lásd: Eurostat.

A munkanélküliekre vonatkozó eredményeket a 2.3.1. ábra illusztrálja. A fő észrevétel az ábra alapján az, hogy a (korrigált) keresési változó érdemben és jelentősen javítja a munkanélküliség előrejelzését. Ez persze részben nem meglepő, mert a tisztán idősoros modell egyre inkább „lemarad” a valós folyamatokról, hiszen abban az utolsó információ időpontja 2019 vége. Ugyanakkor figyelemre méltó az, hogy a keresési gyakoriság önmagában mennyire jól követi a tényleges munkanélküliség alakulását. Ha a havi ingadozásokat nem is tökéletesen adja vissza az előrejelzés, a munkanélküliség középtávú folyamatait rendkívül pontosan jelzi előre a kibővített modell. Egy további észrevétel az, hogy a keresések figyelembevételével rövid távon is lényegesen pontosabb becslést tudunk adni a tényleges folyamatra – ezt támasztják alá a 2020 első néhány hónapjában látható különbségek az ábrán.

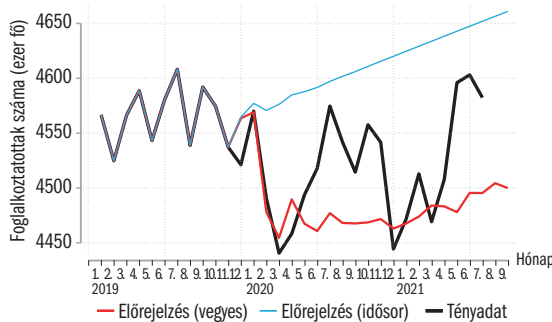
2.3.1. ábra: A munkanélküliség előrejelzése

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés és Google Trends.

Az előrejelzési gyakorlatot elvégeztük a foglalkoztatási adatokra is (2.3.2. ábra). Rövid távon talán még látványosabb az eredmény, mint a munkanélküliség esetében.

2.3.2. ábra: A foglalkoztatottak előrejelzése

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés és Google Trends.

A keresési adatokra támaszkodó modell szinte tökéletesen eltalálja a 2020. tavaszi foglalkoztatási folyamatokat: mind a jelentős csökkenést, mind pedig az azt követő kezdődő helyreállást. Ezzel szemben a csak 2019. végi adatokból

extrapoláló idősoros modell – teljesen természetes módon – nem képes „előrelátni” a Covid-sokkot. Érdekes, hogy a foglalkoztatás jelentős „visszapattanását” a keresési adatok nem követték sem 2020 nyarán, sem 2021 tavaszán. Ennek oka lehet az, hogy a foglalkoztatás változásában ekkor már elsősorban az állászerzés és nem az állásvesztés dominált. Erre a kérdésre a következő részben térünk még vissza.

Negyedéves adatok

A havi adatok meglehetősen zajosak, és vélhetően több mérési probléma jelentkezik, mint negyedéves frekvencián. Ezért megismételjük az előző rész számításait negyedéves adatokkal is, helyszűke miatt csak a munkanélküliségre alkalmazva. Egy további előnye a negyedéves frekvenciának, hogy az álmányi adatok mellett áramlási adatok is elérhetők. Az Eurostat honlapjáról letöltöttük a különböző munkapiaci állapotok közötti átmenetek idősorait.⁶ Ezek közül a foglalkoztatás → munkanélküliség áramlás előrejelzését vizsgáljuk, mivel vélhetően (és gyakorlatilag is) ez áll a legszorosabb kapcsolatban a keresésben használt kifejezéssel. A Google-adatsort egyszerű átlagolással aggregáltuk negyedéves frekvenciára, az internethasználat esetében pedig az éves adatokat a korábbihoz hasonlóan lineáris interpolációval tesszük negyedévéssé. Az előrejelzéshez továbbra is az (1) egyenletet használjuk, illetve annak $\delta = 0$ feltevéssel korlátozott változata a viszonyítási alapunk. A negyedéves frekvencia miatt a késleltetések számát 1-nek vesszük ($K = 1$).

A 2.3.3. *ábra* ismerteti az eredményeket. A havi adatokhoz hasonlóan a keresési információ figyelembevétele drámaian javítja az előrejelző képességet. Bár a modell kissé túlbecsüli a munkanélküliség emelkedését, különösen az első két negyedévben kifejezetten jól teljesít. A tisztán idősoros megközelítés most sem tudja előrejelezni a Covid-válságot, ezért nagyon hasznos az azonnal rendelkezésre álló keresési információ figyelembevétele. Érdekes módon a bővített modell – a havi adatok esetén a foglalkoztatáshoz hasonlóan – 2020 őszén szakad el leginkább a tényadatoktól. Érdekes lenne megvizsgálni, hogy mi lehet ennek a magyarázata – rövid elemzésünkben azonban erre nincsen mód.

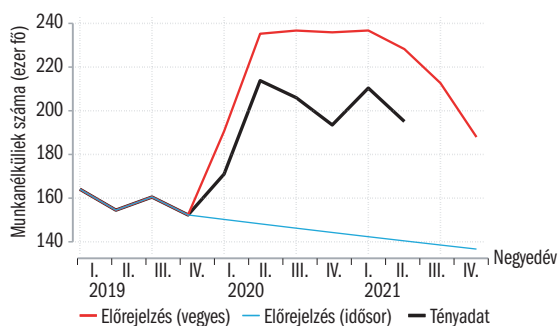
Utolsó vizsgálatunkban a már említett munkapiaci áramlást próbáljuk előrejelezni, vagyis a foglalkoztatottból munkanélkülivé válók számát. Ez egyrészt azért érdekes, mert a válságok kezdetén a foglalkoztatottságból történő kiáramlás hatására ugrik meg a munkanélküliség, tehát a váratlan recessziókban különösen fontos a mutató előrejelzése. Másrészt pedig az „munkanélküli segély” keresési kifejezés vélhetőleg ezzel az áramlással van a legszorosabb kapcsolatban, mivel ilyen keresést valószínűleg a frissen állásukat veszített emberek végeznek.

A 2.3.4. *ábra* mutatja az eredményeket. A vártnak megfelelően a modell rendkívül jó teljesít. Az egyetlen jelentősebb eltérés a tényadatokhoz képest

⁶ Lásd: Eurostat.

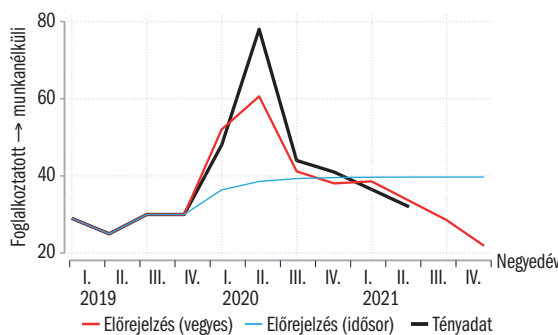
2020 második negyedében van, ahol a kereséssel kibővített előrejelzés is alábecsüli az áramlás tényleges megemelkedését. A többi negyedében azonban az előrejelzés nagyon pontos. Ez különösen figyelemre méltó 2020 második felében és 2021 elején, hiszen itt már szinte kizárólag a keresési adatokra – illetve a válság előtt adatokon becült dinamikára – támaszkodik a modell.

2.3.3. ábra: Munkanélküliség előrejelzése (negyedéves frekvencia)

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés és Google Trends.

2.3.4. ábra: Foglalkoztatottból munkanélkülivé válók előrejelzése

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés és Google Trends.

Összegzés

Ebben az alfejezetben munkanélküliségi és foglalkoztatási adatok előrejelzését végeztük el Google-keresési intenzitásadatok felhasználásával. Fő eredményünk az, hogy a késéssel elérhető tényadatok jól előrejelezhetők ezzel az egyszerű és könnyen elérhető többletinformációval. Különösen igaz ez olyan válságok idején, mint a Covid-járvány, amikor a munkapiac állapota különösen gyorsan és radikálisan változik. Bár a keresési mutató jól teljesített mind a munkanélküliség, mind pedig a foglalkoztatottság előrejelzésében, a legpontosabb eredményeket a munkájukat frissen elvesztettek áramlási adatainál láttunk. Ez megerősíti azt a következtetést, hogy különösen gyors változások esetén érdemes kibővíteni a munkapiacra vonatkozó információs halmazt.

Hivatkozások

KONG, E.–PRINZ DÁNIEL (2020): The Impact of Shutdown Policies on Unemployment During a Pandemic, Harvard University, nyers kézirat, május 4.

KÓNYA ISTVÁN–KÖLLŐ JÁNOS (2020): [Mekkorára nőhetett a munkanélküliség – Becslés internetes keresések alapján](#). KRTK KTI, Koronavírus-blog, május 15.

TÓTH GERGŐ–CZALLER LÁSZLÓ–ELEKES ZOLTÁN (2020): [Mit árulnak el az internetes keresések a munkaerőpiaci kilátások területi megoszlásáról?](#) KRTK KTI, Koronavírus-blog, május 4.

2.3. Függelék – regressziók

F2.3.1. táblázat: Havi adatok

	Munkanélküliség		Foglalkoztatottság	
	(1)	(2)	(3)	(4)
Google-keresés	0,533*** (0,0911)		-0,758*** (0,208)	
1. késleltetés	0,459*** (0,0744)	0,585*** (0,0801)	0,573*** (0,0828)	0,654*** (0,0835)
2. késleltetés	-0,000888 (0,0850)	0,00428 (0,0956)	-0,0493 (0,0975)	-0,0292 (0,102)
3. késleltetés	0,473*** (0,0719)	0,417*** (0,0802)	0,422*** (0,0811)	0,371*** (0,0838)
Konstans	-7,204 (4,801)	-5,783 (5,394)	275,5** (84,54)	23,75 (51,11)
<i>N</i>	129	129	129	129
<i>R</i> ²	0,979	0,973	0,983	0,982

Megjegyzés: A Google-keresésnél a „munkanélküli-segély” kifejezést használtuk. A zárójelben standard hibák szerepelnek.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

F2.3.2. táblázat: Negyedéves adatok

	Munkanélküliség		Foglalkoztatott → munkanélküli	
	(1)	(2)	(3)	(4)
Google keresés	0,336*** (0,0556)		0,184*** (0,0438)	
1. késleltetés	0,864*** (0,0321)	0,987*** (0,0278)	0,102 (0,142)	0,343* (0,157)
Konstans	-9,446 (7,966)	-0,0343 (9,528)	11,44 (6,630)	26,10*** (6,822)
<i>N</i>	43	49	38	38
<i>R</i> ²	0,981	0,964	0,413	0,116

Megjegyzés: A Google-keresésnél a „munkanélküli-segély” kifejezést használtuk. A zárójelben standard hibák szerepelnek.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

2.4. ÁLLÁSVESZTÉS, MUNKAHELY- ÉS FOGLALKOZÁSVÁLTÁS A JÁRULÉKBEVALLÁSOK ADATAI ALAPJÁN*

KÓNYA ISTVÁN & KREKÓ JUDIT

Bevezetés

A koronavírus-járvány miatt elrendelt korlátozó intézkedések a foglalkoztatottság gyors és nagyméretű visszaesését eredményezték 2020 tavaszán. Ebben a fejezetben adminisztratív adatok segítségével először az állásukat a koronavírus-járvány időszakában elveszítő emberek csoportját vizsgáljuk meg: hogyan alakul az állásvesztés dinamikája, mely foglalkoztatotti csoportokat hogyan érintett az állásvesztés, illetve mi történt az állásukat elvesztőkkel 2020 őszén. Másrészt azt elemezzük, hogyan zajlott a munkapiac talpra állása: az állásukat elvesztők ismét munkába álltak-e, és ha igen, ugyanahhoz a vállalathoz tértek-e vissza, illetve milyen átrendeződések figyelhetők meg a foglalkozások szerkezetében.

Az elemzéshez a NAV 08M bevallásának egyedi anonim adatait tartalmazó adatbázist használjuk, amely tartalmazza a járulékköteles jövedelemmel rendelkező teljes népességet. Az adatok összesen 11 hónapban állnak rendelkezésünkre: 2019, 2020 és 2021 márciusában, áprilisában és májusában, illetve 2019 és 2020 októberében. Ennek megfelelően össze tudjuk hasonlítani a koronavírus válság előtti és alatti tavaszi munkapiaci folyamatokat, valamint a válság első hullámának (2020 tavasza) hatásait követni tudjuk az azt követő októberben (illetve a következő tavaszon).

Az adatokban az egyéni azonosítókhoz különböző identitások tartozhatnak, ha az illetőnek több jogviszonya is volt egy időszakban. Az identitások sorba rendezése a hozzájuk tartozó jövedelmek nagysága szerint történt. A csak járadékköteles transzferben részesülők esetében csak egy identitás jön létre. Részben ez alapján, részben az egyszerűbb kezelhetőség miatt az alábbiakban csak az első identitást használjuk – a további identitások vizsgálata egy későbbi kutatás részét képezheti.

Állásvesztők

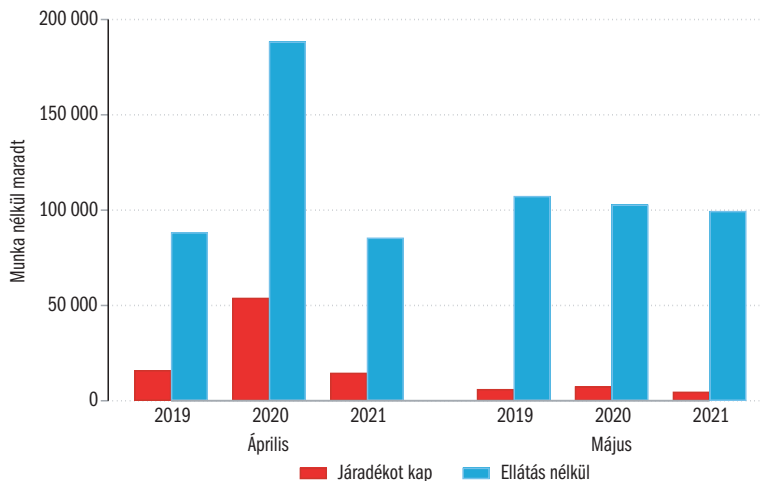
A járvány miatti állásvesztés legnagyobb hulláma 2020 tavaszán következett be (lásd a Közelkép 2.1. alfejezetét). Ebben az alfejezetben azt vizsgáljuk meg részletesebben, hogy mi történt ezekkel az állásvesztőkkel a következő hónapban, illetve fél évvel később. Állásvesztőnek tekintjük azt a személyt, akinek az előző hónapban volt bejelentett munkája, az adott hónapban viszont már nincsen. Őket két fő kategóriába soroljuk: 1) álláskeresési vagy egyéb járadékban részesülők,¹ illetve 2) álláskeresési ellátásban nem részesülők. A második kategóriába tartozó állásvesztők azok, akik a két hónap között kikerülnek az adatbázisból.

* A jelen dokumentum a Nemzeti Adó és Vámhivatal 08M bevallásának 11 hónapnyi egyedi anonim jogviszonyokat tartalmazó adatállománya(i) felhasználásával készült. A használt adatokat a KRTK Adatbankja dolgozta fel, a dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag Kónya István és Kerekó Judit mint szerzők szellemi termékei.

¹ Az egyéb transzferekben részesülő állásvesztők száma elenyésző az álláskeresési járadékban részesülőkhez képest, vagyis ez a kategória gyakorlatilag megegyezik a munkanélküli-juttatással rendelkezőkkel. Fontos megjegyezni, hogy az adatbázis csak olyan transzfereket tartalmaz, amelyek maguk is járulékkötelesek. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban az álláskeresési járadékba beleértjük az egyéb járulékköteles transzfereket is.

A 2.4.1. ábra illusztrálja az állásvesztés mértékét és megoszlását a két kategória között. Az adatbázis jellege miatt a havi státusváltást áprilisban és májusban tudjuk megnézni, az ábrán ezeket mutatjuk meg a rendelkezésre álló három évben. Két fő megállapítás tehető az állásvesztésről. A 2019-es évet tekintve összehasonlítási alapnak, a járvány első hullámában és azon belül is március és április között ugrott meg az állásvesztők száma. A harmadik hullámban, 2021 tavaszán ugyanakkor már semmilyen többletkiáramlást nem láthatunk.

2.4.1. ábra: Az állásvesztők száma és ellátása

Forrás: NAV, O8M bevallások adatbázisa.

A másik fontos jelenség az, hogy a 2020 tavaszán állásukat veszítették nagyjából kétharmada nem kapott álláskeresői ellátást. Ugyanakkor ez az arány nem tekinthető kiugrónak: a többi időszakhoz képest arányaiban így is magasabb volt az álláskeresői járadékra jogosultak száma.²

A munkapiaci átmenetek további megoszlását mutatja be a 2.4.1. táblázat, március és április között. A táblázatban az állásvesztés mellett további két kategóriát is szerepeltetünk, az állásukban maradókét, illetve az állásváltókét (ez utóbbiakról további részleteket írásunk második felében közlünk majd). A táblázat celláiban az oszlopok közötti megoszlások láthatók százalékban, az összesen sor és oszlop abszolút számokat tartalmaz. A táblázatban viszonyítási alapként megadjuk a 2019-es értékeket is. A sorokban a kezdeti (márciusi) foglalkoztatás típusokat jelenítjük meg.

Jól látható, hogy a 2020-as adatok szerint minden foglalkoztatási kategóriában nagyobb volt az állásvesztők aránya, mint 2019-ben. Ez *nem* a munkahelyváltásban csapódott le, hiszen ebben a kategóriában 2019-hez képest valamivel kevesebben voltak 2020-ban. Az, hogy a munkahelyváltások aránya összességében nem emelkedett, ellentétben áll más országok, például az Egyesült Királyság válság alatti tapasztalataival, ahol a munkahelyváltások aránya

² Az adatbázisból kiáramlók számában szerepelnek ez elhalálozottak, illetve nyugdíjba vonulók is. A KSH adatai alapján a tavaszi hónapokban körülbelül 5–6 ezer fő ment nyugdíjba, továbbá a nem nyugdíjkorú népességben belül (15–64) nagyjából 2000 fő halálozott el. A március és április közötti kiáramlás döntő részét tehát nem ezek a kategóriák magyarázzák.

megugrott a válság utáni hónapokban (lásd *Anayi és szerzőtársai, 2021*). Jelentősen emelkedett ugyanakkor mind a járadékban részesülők, mind pedig az ellátás nélküliek száma és aránya (mint azt már az 2.4.1. ábra is mutatta).

2.4.1. táblázat: Állásváltás és kezdeti státusz

Korábbi foglalkozása	Munkahelyén maradt	Munkahelyet váltott	Járadékot kap	Ellátás nélkül	Összesen (fő)
	(százalék)				
2020. március-április					
Alkalmazott	93,8	2,0	1,5	2,7	2 970 177
Megbízási	73,1	6,2	0,8	19,9	66 878
Egyszerűsített	43,6	11,9	4,5	39,9	167 550
Közalkalmazott	98,9	0,5	0,2	0,4	459 426
Egyéb	93,1	1,7	0,2	4,9	545 227
Összes (fő)	3 871 176	95 770	53 943	188 369	4 209 258
2019. március-április					
Alkalmazott	96,2	2,2	0,4	1,2	2 950 131
Megbízási	82,3	7,6	0,4	9,7	71 013
Egyszerűsített	64,8	14,8	1,9	18,5	178 682
Közalkalmazott	98,9	0,7	0,1	0,3	464 030
Egyéb	95,6	2,3	0,2	1,9	578 098
Összes (fő)	4 024 341	113 280	16 002	88 331	4 241 954

Forrás: NAV, O8M bevallások adatbázisa.

Érdekes összevetni a különböző foglalkozástípusokban dolgozókat. Míg az alkalmazottak döntően megtartották állásukat, a válság sokkal erőteljesebben sújtotta az egyszerűsített munkaszerződéssel és a megbízási szerződéssel dolgozókat. Bár mindkét utóbbi csoportnál nagyobb a fluktuáció normál hónapokban is (2019 március-április), 2020-ban ehhez képest is érdemben nőtt a lemorzsolódás. Az egyszerűsített szerződéssel foglalkoztatottak közel fele maradt munka nélkül 2020 áprilisára, döntően ellátás nélkül. Az összesen nagyjából 240 ezer márciusi állásvesztőből körülbelül 90 ezer fő tartozott a két leginkább érintett kategóriába, míg a teljes, márciusban foglalkoztatott körön belül együttes arányuk csak 5,6 százalék volt.

Megnéztük az állásvesztők korösszetételét is, a felnőtt népességet négy kategóriába osztva: fiatalok (15–24), középkorúak (25–54), nyugdíj előtt állók (55–64), és idősek (65+). A 2020 márciusi állásvesztések arányosan főként a fiatal korosztályt sújtották. A márciusban foglalkoztatott körülbelül 315 ezer főből 55 ezren maradtak munka nélkül, döntően (90 százalékuk) ellátás nélkül. A közel hárommilliós középkorú csoportban 120 ezer állásvesztőt látunk, és ezeknek nagyjából harmada kapott álláskeresői járadékot vagy egyéb transzfert. Viszonylag magas volt a 65 év felettiek állásvesztése is, de ebben az esetben ez feltehetően nyugdíj melletti munkaviszony megszűnését jelentette. Érdekes ugyanakkor, hogy az 55–64 éves korosztályban nem látunk kiugró állásvesztést. Az állásvesztők nemenkénti összetételében érdemi különbséget nem találtunk.

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy mi történt a 2020 tavaszán (márciusban és áprilisban) állásukat elvesztőkkel félévvel később, 2020 októberében. Összehasonlításként a 2019. tavaszi állásvesztőket használjuk, az ő esetükben 2019 októberét vizsgálva. A 2.4.2. táblázat mutatja a tavaszi állásvesztők megoszlását az októberi munkapiaci státusuk alapján.

2.4.2. táblázat: Tavaszi állásvesztők státusa a következő októberben

	2019	2020
Eredeti munkahely	19 952	80 377
Más munkahely	64 636	106 867
Járadékot kap	5 422	8 355
Nincs a rendszerben	127 743	157 005
Összesen	217 753	352 604

Forrás: NAV, 08M bevételek adatbázisa.

A táblázat alapján összesen 350 ezren veszítették el állásukat 2020 tavaszán, ez az előző év azonos időszakához képest 135 ezer fős növekményt jelentett. Az állásvesztők nagyjából fele volt ismét foglalkoztatott 2020 októberében, egy kis része pedig valamilyen járadékot kapott. A foglalkoztatottak közel fele korábbi munkaadójánál dolgozott. 45 százalék kikerült a rendszerből, vagyis sem munkával, sem járadékköteles egyéb jövedelemmel nem rendelkezett. A kontrollcsoportként szolgáló 2019-es állásvesztők kisebb arányban lettek ismét foglalkoztatottak 2019 őszére (39 százalék, szemben a 2020-as 51 százalékkal). Ennek valószínű oka az lehet, hogy a 2020-as állásvesztők között több volt a munkáját ideiglenesen elvesztő, illetve a munkapiachoz jobban kötődő személy. Emellett fontos megjegyezni, hogy azok, akik 2020 tavaszán veszítették el az állásukat, de 2020. októberre visszatértek a munkapiacra, kisebb arányban váltottak munkahelyet, mint a 2019 tavaszi állásvesztők. Ennek feltehetően az az oka, hogy a lezárások enyhülésével párhuzamosan az érintett szektorok termékei iránti kereslet ismét megemelkedett, így a normál állásvesztőkhöz képest több embert vettek vissza a vállalatok.

A 2020-as állásvesztés hatását tovább vizsgáltuk néhány egyszerű regresszió segítségével. A 2.4.3. táblázatban azt mutatjuk be, hogy mit mutat a tavaszal állásukat vesztek néhány munkapiaci indikátora a következő októberben. A statisztikák között szerepeltetjük a foglalkoztatotti státust, a fő tevékenységből származó jövedelmet, az alkalmazotti státust, illetve az egyszerűsített foglalkoztatotti státust. Kontrollként ismét a 2019-es állásvesztést használjuk. Az (1), (3) és (4) regressziók függő változói egyszerű kétértékű változók, míg a jövedelem teljes havi jövedelmet jelent. A regressziókban kontrollálunk korra, nemre, illetve az állásvesztést megelőző márciusi FEOR-kódra, a munkáltató egyjegyű iparágára, valamint a foglalkoztatás típusára (teljes vagy részmunkaidős). A táblázatban az áttekinthetőség miatt csak az állásvesztést jelző kétértékű változó együtthatóját szerepeltetjük, az ezekhez tartozó 95 százalékos konfidenciaintervallumokkal.

2.4.3. táblázat: Állásvesztés hatásai 2020-ban és 2019-ben

	Foglalkoztatott	Jövedelem	Alkalmazott	Egyszerűsített
	(1)	(2)	(3)	(4)
Állásvesztő, 2020	-0,034*** (-0,034-0,033)	-50769,601*** (-52984-485563)	-0,155*** (-0,157-0,154)	0,104*** (0,104-0,105)
Állásvesztő, 2019	-0,059*** (-0,060-0,058)	-69324,415*** (-72896-65753)	-0,195*** (-0,197-0,192)	0,130*** (0,128-0,131)

*** 1 százalékos szinten szignifikáns.

Megjegyzés: Zárójelben a 95 százalékos konfidenciaintervallumok.

Forrás: NAV, 08M bevallások adatbázisa.

A táblázat alapján azt láthatjuk, hogy az állásvesztők fél évvel később kisebb valószínűséggel dolgoznak, a bérük alacsonyabb, kisebb valószínűséggel dolgoznak alkalmazottként, és nagyobb valószínűséggel van egyszerűsített munkaszerződésük. Ezek az eredmények szignifikánsak mind 2020, mind 2019 esetében. Ugyanakkor a táblázat arra is rávilágít, hogy a 2020-as állásvesztők körében a hatások alacsonyabbak, és a különbség statisztikailag szignifikáns. Vagyis bár az állásvesztés után a későbbi munkapiaci mutatók 2020-ban is rosszabbak lettek az állásukat nem elvesztőkhöz képest, a negatív hatás 2020-ban kisebb. Ennek lehet oka – a nem kontrollált egyéni vagy vállalati jellemzők szerinti – összetételhatás, vagy köszönhető a gyorsan regenerálódó munkapiac hatásának. Ennek a kérdésnek a megválaszolása azonban további vizsgálatokat igényel, amely túl mutat a mostani elemzés keretein.

Foglalkozások közötti átrendeződés

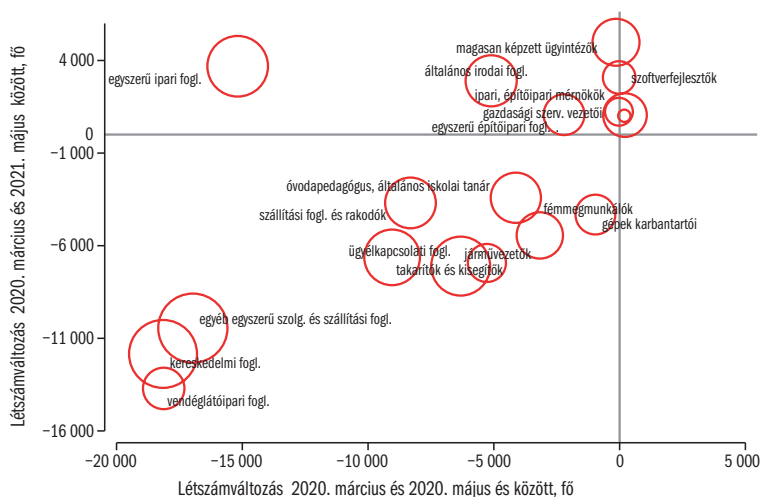
A koronavírus-járvány egyik legmarkánsabb jellemzője, hogy eltérően érintette a különböző gazdasági ágazatokat és foglalkozásokat. A lezárások által leginkább sújtott – a vendéglátáshoz és a turizmushoz köthető – ágazatokban hirtelen, drasztikusan esett a munkakereslet, míg más ágazatokban a keresletnövekedés következtében munkaerőhiány lépett fel. Emiatt a foglalkoztatottság átmeneti visszaesése mellett a foglalkoztatottság ágazati és foglalkozási összetételében is világszerte érdemi változások történtek (például *Costa és szerzőtársai*, 2020). A reallokáció részben átmenetinek tekinthető, kérdés azonban, hogy mely változások tekinthetők tartósak. Az *OECD* (2020) elemzése szerint a járvány felgyorsította a korábban elindult, az automatizációhoz és a digitalizációhoz köthető reallokációt. *Barrero és szerzőtársai* (2021) amerikai adatokat vizsgálva azt találta, hogy a szektorális átrendeződés jelentős része a lezárások feloldása után, 2020. decemberben is megmaradt, a foglalkoztatottság pedig eltolódott a távmunkát nagyobb mértékben lehetővé tévő ágazatok irányába.

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy milyen átrendeződések történtek a koronavírus-járvány idején 2020. március és 2021. május között az egyes foglalkozások között Magyarországon. Mivel mintánk a harmadik hullám lecsengése előtt véget ért, az átrendeződések még részben a lezárások hatását

tükrözik, a hosszabb távú hatásokról csak a korlátozások feloldása utáni időszak alapján lehet képet alkotni.

Elsőként megvizsgáltuk, hogy a foglalkoztatottak foglalkozási megoszlása – háromjegyű FEOR-kódok alapján – hogyan változott 2020. március és 2021. május között, melyek a járvány által leginkább érintett foglalkozások: melyekben történt a legnagyobb létszámváltozás a 2020. március eleji, tehát a járvány előtti állapothoz képest.³ A 2.4.2. ábra a legnagyobb növekedéssel, illetve csökkenéssel jellemezhető, tehát a leginkább érintett foglalkozásokban bekövetkezett létszámváltozást mutatja a járvány első hullámában (2020. március és május), illetve a minta végéig (2020. március – 2021. május) között.

2.4.2. ábra: A járvány alatt a legjobban növekvő és csökkenő létszámú foglalkozások, 2020. március – 2021. május

Forrás: NAV, OSM bevallások adatbázisa.

A bővülő foglalkozások 2021. májusig bekövetkező növekedése jóval elmarad a járvány által sújtott foglalkozások létszámcsökkenésétől. Meg kell jegyeznünk, hogy a KSH Munkaerő-felmérésének eredményeivel szemben a járulékbevallások alapján a 2021. májusi foglalkoztatottság körülbelül 100 ezer fővel elmarad a 2019-es szinttől. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy nőtt az adatbázisban nem szereplő foglalkoztatási formák aránya (egyéni és katas vállalkozók).

A legrámaibb csökkenés – mind az abszolút számot, mind a százalékos változást tekintve – a vendéglátóipari foglalkozásokat (szakács, cukrász, puldos, pincér, vendéglős) jellemezte: az első hullámban több mint 18 ezer fővel, csaknem 25 százalékkal csökkent a létszám, és még 2021 májusában is mintegy 19 százalékkal, 13 ezer fővel kevesebben dolgoztak vendéglátóipari foglalkozásban. Hasonló számban – de kisebb arányban – csökkent a kereskedelmi és

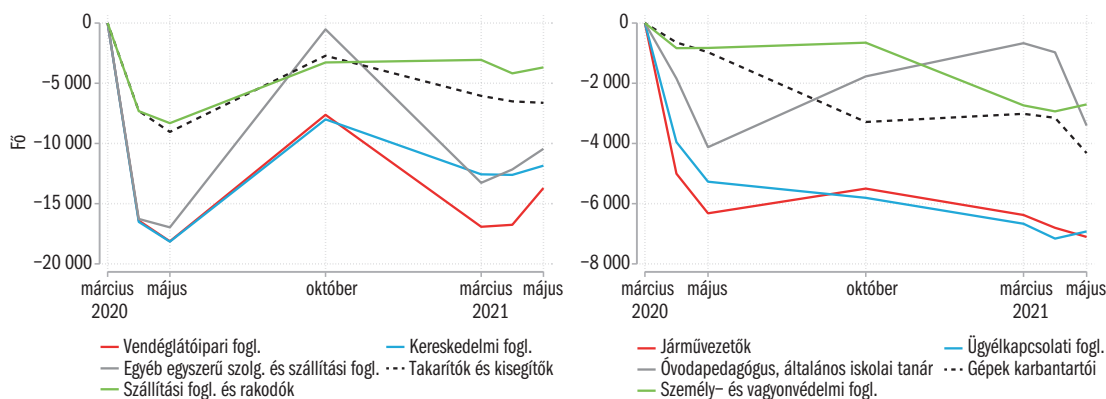
³ Néhány jogviszony mellett – például egyszerűsített foglalkoztatás, munkaviszony melletti társas vállalkozó – nem található FEOR, ami 280–320 ezer embert érint. Emellett az adatbázis nem tartalmazza a katas vállalkozókat.

egyszerű szállítási foglalkozások létszáma. A számot tekintve nem tartoznak a legnagyobb vesztesek közé, de létszamarányosan nagy csökkenés volt például a humán-egészségügyhöz kapcsolódó foglalkozásokban (FEOR-kód: 333 – például fogtechnikus, fizioterápiás asszisztens – 10 százalékos csökkenés), és a személyi szolgáltatási foglalkozásokban (FEOR-kód: 521 – 20 százalékos csökkenés) is.

A legnagyobb mértékben a szoftver- és alkalmazásfejlesztők, magasan képzett ügyintézők, ipari mérnökök, egyszerű ipari foglalkozásúak létszáma növekedett.

A 2.4.2. ábra alapján látható, hogy az első hullámban és a harmadik hullám végéig bekövetkezett változás összességében korrelál egymással. Közelebről nézve a különböző foglalkozások eltérő dinamikával jellemezhetők. A vendéglátóipari, kereskedelmi és egyszerű szállítási foglalkozások az első hullámban gyors és számottevő visszaesést szenvedtek el. A második hullám előtti időszakra, 2020 októberére jelentősen visszapattantak, a második és harmadik hullám lezárásai ugyanakkor újabb, az első hullámhoz viszonyítva valamelyest kisebb visszaesést okoztak (2.4.3. ábra felső része). A fémmezmunkálókat, illetve a személy- és vagyonvédelmi foglalkozásokban dolgozókat fokozatosabb csökkenés jellemezte (2.4.3. ábra alsó része).

2.4.3. ábra: A járvány idején legjobban zsugorodó foglalkozások létszámváltozása

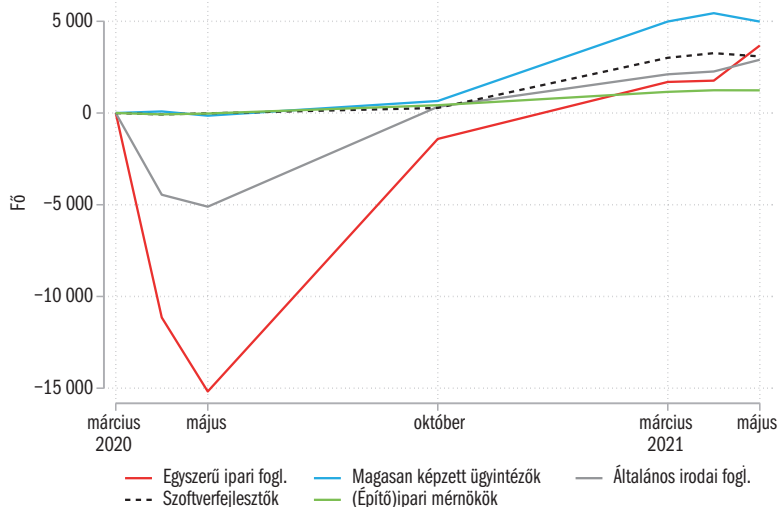
Forrás: NAV, O8M bevallások adatbázisa.

Szembetűnő és a nemzetközi példákban nem szereplő fejlemény, hogy a pedagógusok – általános iskolai tanárok, óvodapedagógusok és bölcsődei gondozók (FEOR-kód: 243) – a legnagyobb visszaesést mutató foglalkozási csoportok közé kerültek: számuk 2020 márciusa és 2021 májusa között összesen több mint 3,5 ezer fővel csökkent, ami a 2020. március eleji létszám mintegy 3 százalékának felel meg.

Azok a foglalkozások, amelyek 2021 májusára összességében növekedni tudtak a járvány előtti létszámhoz képest, a járvány első hullámában kisebb-na-

gyobb mértékben csökkentek vagy stagnáltak 2.4.4. ábra). Az első hullámban – 2020. április–május – gyakorlatilag egy foglalkoztatási csoport létszáma sem növekedett. Ez a tény is arra utal, hogy a reallokáció, vagyis a foglalkoztatás átrendeződése a járvány által pozitívan érintett ágazatok javára jelentős késéssel, az első hullám kezdete után bekövetkezett állásvesztésekhez képest több hónappal később kezdődött el.

2.4.4. ábra: A legjobban bővülő foglalkozások létszámváltozása
2020. március – 2021. május között

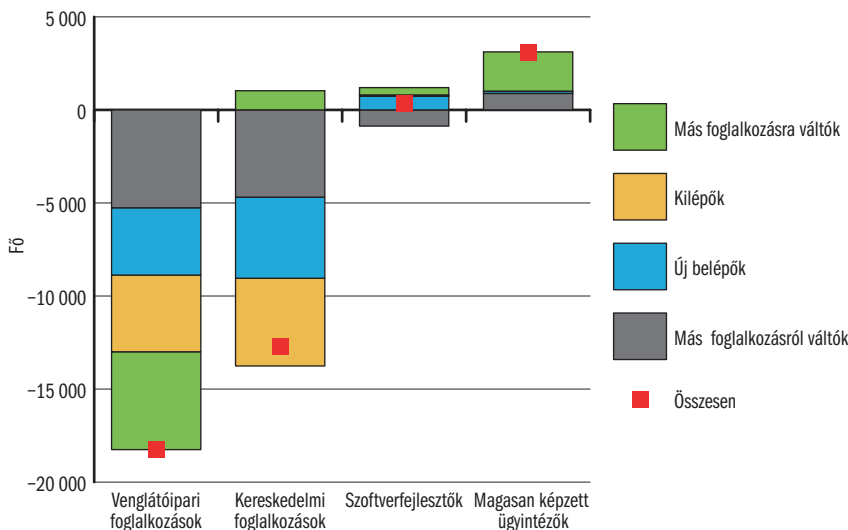

Forrás: NAV, O8M bevételek adatbázisa.

Szélsőséges pályát írt le az egyszerű ipari foglalkozások csoportja (FEOR-kód: 931), amelynek létszáma az első hullámban – a termelési láncok akadozása, a kereskedelem leállása miatt – mintegy 15 ezer fővel, 9 százalékkal csökkent, 2021 májusára azonban több mint 2 százalékkal (3,6 ezerrel) több ember dolgozott ebben a csoportban. A szoftverfejlesztői szakma jelentős, mintegy 7 százalékos (3 ezer fő) bővülést könyvelhetett el 2021 májusára, a létszám 2020 májusától kezdve fokozatosan növekedett.

A járvány által két leginkább sújtott foglalkozás esetében megvizsgáltuk, hogy a 2020. március és 2021. március közötti létszámváltozás hogyan bontható fel a következő tényezőkre: 1) a két időpont között másik foglalkozásra váltott, 2) a két időpont között megszűnt a foglalkoztatotti státusa, 3) új belépő, egy évvel korábban nem dolgozott, 4) másik foglalkozásról váltott. E felbontást összehasonlítottuk az egy évvel korábbi (2019. március és 2020. március) közötti változás hasonló felbontásával. A 2.4.4. ábra a 2021 és 2020 márciusában mért egyéves létszámváltozás különbségének a felbontását, vagyis azt, hogy az ki- és beáramlás, valamint a foglalkozásváltás mennyiben járult hozzá az egyes foglalkozások létszámváltozásához. Az ábra arra utal, hogy a reallokáció motorját elsősorban nem az egyéni foglalkozásváltások jelentik.

2.4.5. ábra: Az éves létszámváltozás különbségének a felbontása
(2021. március – 2020. március és 2020. március – 2019. március között)

Forrás: NAV, O8M bevallások adatbázisa.

A vendéglátóiparban a 2021. márciusi 12 hónapos létszámcsökkenés egy évvel korábbi értéktől való eltéréséhez hasonló arányban járult hozzá az új beáramlás, valamint a más foglalkozásról váltók csökkenése, a foglalkoztatottságból való kivonulás, a vendéglátóipari foglalkozást másik foglalkozásra váltók növekedése. A szintén nagy létszámú veszteséget elszenvedett kereskedelmi foglalkozásokból azonban az előző évhez viszonyítva egyáltalán nem váltottak többen más foglalkozásra, az új belépések csökkenése – akár új foglalkoztatottként, akár állásváltóként –, illetve a foglalkoztatottságból való kilépés nagyjából egyformán járult hozzá a csökkenéshez.

A magasan képzett ügyintézők létszáma 2021. március és 2020. március között nagyobb részben azért növekedett jobban, mint az előző évben, mert kevesebben váltottak más foglalkozásra. A szoftverfejlesztők létszámának növekedése nem sokkal haladta meg az előző évit, itt feltehetően a járvány felgyorsította a digitalizáció fejlődésével járó trendet.

Összefoglalás

A járvány alatti állásvesztések döntően az első hullámhoz köthetők. A legnagyobb visszaesés a kevésbé stabil foglalkoztatási viszonyokban történt: míg az egyszerűsített foglalkoztatás keretében a dolgozók fele elvesztette a munkáját, az alkalmazottnak csak 5 százaléka. A járvány következtében átrendeződött a foglalkozások szerkezete: a vendéglátóipari és kereskedelmi foglalkozásokban csaknem 25 ezerrel kevesebb ember dolgozott, mint a járvány előtt. Nőtt a magasan képzett ügyintézők, szoftverfejlesztők és más diplomás

ipari, informatikai és természettudományos foglalkozások létszáma, de növekedni tudtak egyes képzettséget nem igénylő fizikai foglalkozások is. Az átrendeződés azonban döntően nem az egyévi foglalkozásváltások és munkahelyváltások növekedéséből, hanem az új belépők, a kilépők, valamint az egyes foglalkozásokra való váltás csökkenéséből tevődik össze.

Hivatkozások

- ANAYI, L.–BARRERO, J. M.–BLOOM, N.–BUNN, P.–DAVIS, S.–LEATHER, J.–MEYER, B.–OIKONOMOU, M.–MIHAYLOV, E.–MIZEN, P.–THWAITES, G. (2021): [Labour market reallocation in the wake of Covid-19](#). VoxEU.org, augusztus 13.
- BARRERO, J. M.–BLOOM, N.–DAVIS, S. J.–MEYER, B. H. (2021): [COVID-19 Is a Persistent Reallocation Shock](#). AEA Papers and Proceedings, Vol. 111. 287–291. o.
- COSTA DIAS, M.–JOYCE, R.–POSTEL-VINAY, F.–XU, X. (2020): [The Challenges for Labour Market Policy during the COVID-19 Pandemic](#). Fiscal Studies, Vol. 41. 371–382. o.
- OECD (2020): [How COVID-19 could accelerate local labour market transitions](#). Megjelent: Job Creation and Local Economic Development 2020: Rebuilding Better. OECD Publishing, Párizs.

2.5. MUNKAERŐPIACI ALKALMAZKODÁS A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN

– EGY REPREZENTATÍV FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

KOLTAI JÚLIA, PRINZ DÁNIEL & RÖST GERGELY

Bevezetés

2020–2021 során a koronavírus-járvány és az annak megfékezésére hozott intézkedések komoly gazdasági visszaesést okoztak a világ szinte minden országában, köztük Magyarországon is, ahol 5 százalékos visszaesést lehetett tapasztalni 2020-ban (IMF, 2021). A gazdasági visszaesés a munkanélküliség jelentős növekedésével járt, és jelentősen megterhelte a háztartásokat. A KSH hivatalos adatai szerint például a munkanélküliségi ráta 4,2 százalék volt 2020. negyedik negyedévében, 0,9 százalékponttal haladta meg a 2019. negyedik negyedévi szintjét (KSH, 2021). Ugyanakkor a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását egy ilyen nagymértékű és gyors visszaeséssel járó helyzetben nehéz mérni. Ez különösen igaz volt a koronavírus-járvány idején, amikor sokan nem tudtak dolgozni a kormányok által elrendelt korlátozások miatt, de hagyományos értelemben nem vették el a munkájukat. Sok vitát váltott ki, hogy járvány idején hogyan lehet és érdemes mérni a munkanélküliséget, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NSZF) és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) adatai eltérő becsléseket adtak. Például 2020. októberében a KSH a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) mérési módszertanát alkalmazó adatai szerint 199 ezer munkanélküli volt Magyarországon és 4,3 százalék volt a munkanélküliségi ráta (KSH, 2021). Eközben az NFSZ 306 ezer álláskeresőt tartott nyilván (NFSZ, 2021).¹

Ebben az alfejezetben egy reprezentatív kérdőíves felmérés alapján azt vizsgáljuk, hogy 2020 áprilisa és 2021 májusa között hogyan hatott a koronavírus-járvány a magyar dolgozók munkájára és gazdasági helyzetére.² A munkavégzést az alapján becsüljük, hogy hányan végeztek legalább egy óra, jövedelmet biztosító munkát az elmúlt héten a kérdőívre adott válaszuk alapján.

Az elemzett felmérés eredetileg a Szegedi Egyetem Bolyai Intézetében Röst Gergely által vezetett, járványmatematikai modellező és epidemiológia projekt számára készült, 2020 áprilisa óta CATI (*Computer Assisted Telephone Interviews*) technikával³ havonta felvett országos reprezentatív 1000 (2020 novemberéig 1500) fős kutatás (Karsai és szerzőtársai, 2020). Bár a felmérés sokféle témában (munka, anyagi helyzet, egészség, oltások) kérdezte a válaszadókat, ebben az alfejezetben a munkával és a gazdasági helyzettel kapcsolatos kérdéseket vizsgáljuk. Elemzésünkben három fő dimenziót vizsgálunk: a munkavégzést, az otthoni munkát és általános anyagi helyzetet. Mindhárom terü-

¹ A mérési problémákkal kapcsolatban, lásd a 2.1. alfejezetet, a különböző adatforrások alapján történő elemzéseket lásd e fejezet többi alfejezetét.

² Hasonló felméréseken alapuló kutatást mutat be fejlődő országokban Khamis és szerzőtársai (2021a, b).

³ Az úgynevezett CATI, Computer-Assisted Telephone Interviewing módszer lényege, hogy az interjút felvevő személy telefonon keresi fel a kérdeztet, és a kérdőív kérdéseit egy szoftver által követi a lekérdezésnél, a válaszokat pedig ugyanebbe a szoftverbe írja bele.

leten fontos, hogy a koronavírus-járvány másképpen hathatott a különböző életkorú, nemű, iskolázottságú és lakhelyű emberekre, ezért megvizsgáljuk az esetleges heterogén hatásokat.

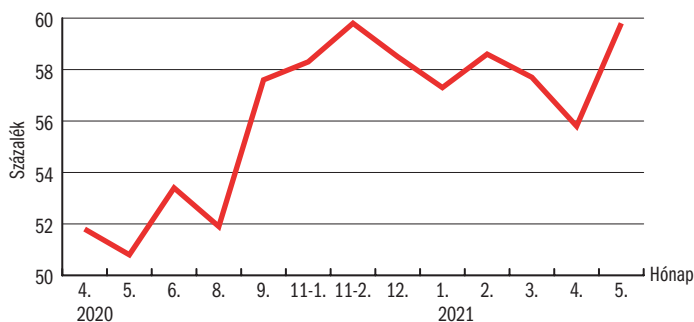
Adatok és módszertan

A tanulmány adatai egy nagyobb, más célú vizsgálatból, a Röst Gergely által vezetett járvány matematikai projektből származnak. A kutatás eredeti célja az volt, hogy felmérje a magyar felnőtt lakosság kapcsolattartási mintázatait és egyéb, a Covid-19 vírus terjedésével kapcsolatos vélekedéseket és attitűdöket (Karsai és szerzőtársai, 2020). A kutatást 2020 áprilisától havonta ismételték. A kérdések egy része azonos volt az összes adatgyűjtésben, egy másik része változott. A mintában a kontaktusokra és az egyes, aktuális munkára vonatkozó kérdéseket mindig az előző napra vonatkoztatták, amely a minta kétharmadában hétköznap volt, egyharmadában pedig hétvége. Az adatfelvételt CATI-módszerrel végezték, a mintavételhez többlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi mintavételi eljárást alkalmaztak. Az adatbázis vezetékes és mobiltelefonszámokat egyaránt tartalmazott. A minta – nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerint – reprezentatív a 18 éves vagy idősebb magyar lakosságra. A mintavételi hibákat az adatgyűjtés után iteratív arányos súlyozással korrigálták. A minta mérete 2020 novemberéig minden hónapban 1500 fős, 2020 novemberétől pedig 1000 fős.

Eredmények

Elsőként azt vizsgáltuk, hogyan alakult a járvány alatt a munkavégzés. Adataink azt mutatják (2.5.1. ábra), hogy a koronavírus-járvány első hulláma, a tavaszi és nyári hónapok alatt, majdnem 6–8 százalékponttal alacsonyabb szinten volt (50,80–53,40 százalék) a munkát végzők aránya, mint azt követően ősszel a járvány második hulláma alatt (55,80–59,80 százalék).

2.5.1. ábra: Munkavégzés, 2020. április – 2021. május

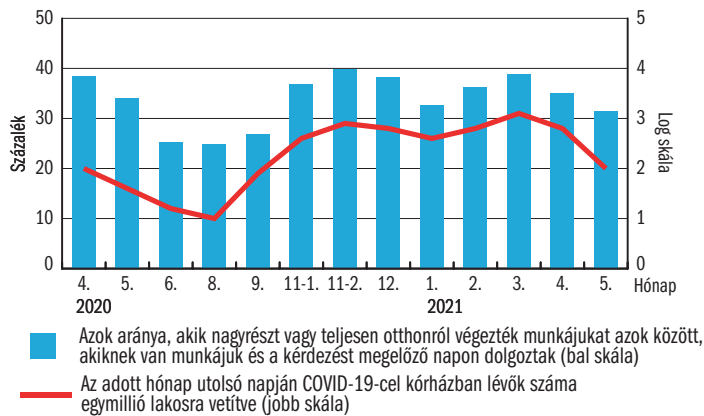

A felmérés adatai a munkavégzők arányának jelentős megugrását 2020 szeptemberére teszik, amikor eltörölték az első hullám idején hozott korlátozó intézkedéseket, és nem vezettek be új korlátozásokat. Ezután a második

és harmadik hullám nem mutatott jelentős negatív hatást a munkavégzésre adataink szerint, ami részben az enyhébb korlátozásoknak, részben pedig annak köszönhető, hogy a gazdaság is jobban alkalmazkodott a megváltozott helyzethez. A munkát végzők aránya 2020 őszi–téli és 2021 tavaszán folyamatosan megmaradt nagyjából azonos szinten, 57,60 százalék és 59,80 százalék között. Ez alól két adatfelvétel jelent kivételt. 2021 januárjában, feltehetően a novemberi–decemberi korlátozások miatt valamivel alacsonyabb, 57,30 százalék volt az elmúlt héten jövedelmet biztosító munkát végzők aránya, ahogyan a 2021. áprilisi adatfelvételnél is (55,80 százalék). Ez egybeesik a harmadik hullám idején bevezetett, néhány hétig tartó korlátozásokkal, illetve szezonális hatások is szerepet játszhattak.

A második és harmadik járványhullámok idején már egy viszonylag magas szintre állt be azoknak az aránya, akik otthonról végezték a munkájukat (2.5.2. ábra), és az otthoni munkavégzés elterjedtebb a magasabb iskolai végzettségű dolgozók körében.⁴ A munkájukat otthonról végzők aránya erősen korrelál a 2.5.2. ábrán szintén bemutatott „járványgörbével” (a Covidal kórházban lévők egymillió lakosra vetített számával) is. Amikor 2020 augusztusában elérte a mélypontját a járványgörbe, mélypontra került a munkájukat otthonról végzők száma is, majd a járványgörbe növekedését követve ez is növekedésnek indult. Adatainkból az is megállapítható, hogy a dolgozók nagyjából harmadának van rugalmas munkája a munkavégzéssel töltött idő, a munkavégzés helye és a munkavégzés időpontja szerint.

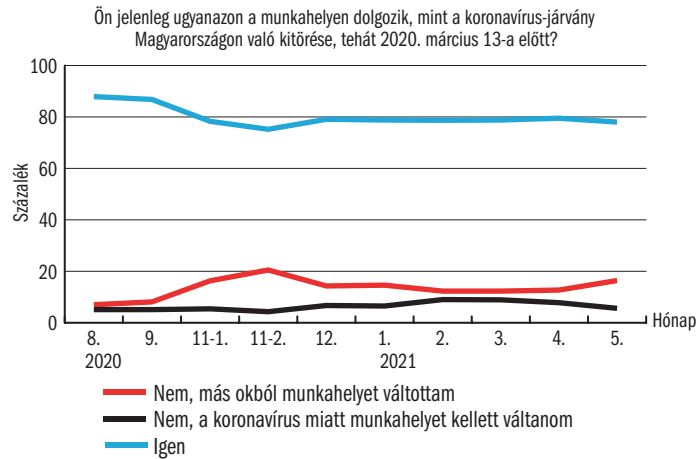
2.5.2. ábra: Otthoni munkavégzés (százalék)

⁴ A felsőfokú végzettséggel rendelkezők között azok aránya, akik nagyrészt vagy teljesen otthonról dolgoztak minden hónapban magasabb (36–63 százalék között), mint ugyanez az arány a nyolc általánost vagy kevesebbet végzetek között (18–32 százalék között). A növekedés a két végzettség között nem lineáris: a szakmunkás végzettségűek a legtöbb esetben kisebb arányban tudták otthonról végezni a munkájukat, mint a maximum nyolc általánost végzettek.

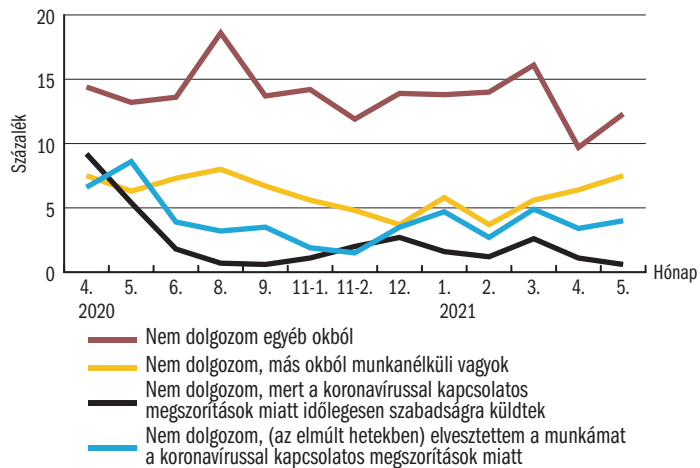
A megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás egyik lehetséges módja a munkahelyváltás. A 2.5.3. ábra azt mutatja be, hogy a dolgozók milyen arányban váltottak munkahelyet a járvány eleje óta. Erről csak 2020 augusztusától van adat, de az látszik, hogy a második- és a harmadik hullámok idején a munkahelyváltás egy fontos alkalmazkodási lehetőség volt, és 20 százalék fölötti arányban kerültek új munkahelyre a dolgozók.

2.5.3. ábra: Munkahelyváltás

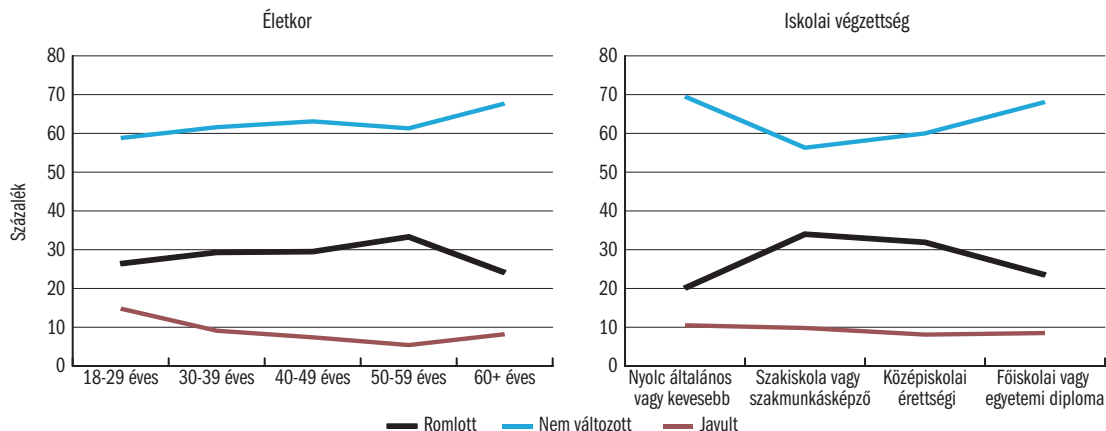
A kérdőívben a nem dolgozók körében a passzivitás okaira is rákérdeztek (2.5.4. ábra). Önbevallás alapján koronavírus miatt csak a passzívak 3–4 százaléka vesztette el a munkáját.

2.5.4. ábra: A nem dolgozás egyes okai (azok között, akik nem dolgoznak, %)

A munkavégzés visszaesésének komoly hatása lehetett a dolgozók anyagi helyzetére is. A kérdőíves vizsgálatban az 1–10 skálán értékelték a válaszadók a járvány előtti és az aktuális anyagi helyzetüket. A különböző csoportokban 2021 januárjában, a vizsgált időszak közepén a válaszadók negyede-ötöde válaszolta azt, hogy romlott az anyagi helyzete, és csak nagyjából tizede, hogy javult (2.5.5. ábra). Az idősebb, de még jellemzően aktív 50–59 éves korosztály és a szakiskolát vagy szakmunkásképzőt végzetek körében ennél is magasabb, egyharmad volt azoknak az aránya, akik úgy értékelték, hogy romlott az anyagi helyzetük.

2.5.5. ábra: Anyagi helyzet változása a COVID előtthöz képest a különböző életkori, illetve iskolai végzettségi csoportokban (önbevallás, 1-10 skála alapján), 2021. januárjában

Következtetések

Az ebben az alfejezetben vizsgált reprezentatív felmérés szerint a koronavírus-járvány nyomán kibontakozó gazdasági válságnak súlyos, de rövid ideig tartó negatív hatása volt a munkavégzésre, amely a korlátozások feloldásával visszaállt a korábbi szintre. Ebben szerepet játszhatott a cégek és a munkavállalók alkalmazkodása és az otthoni munkavégzés elterjedtebbé válása.

A válság hatásai heterogének voltak; erősebben érintve egyes csoportokat. Anyagi szempontból különösen sérülékenynek bizonyultak az idősebb dolgozók, az alacsonyabban képzettek és a kisebb településeken élők. Bár felmérésünkben nem szerepelnek erre vonatkozó részletes adatok, feltételezhető, hogy a gazdasági szerkezet átrendeződése, a szektorok közötti reallokáció is fontos volt a válság alatt. Egyrészt, az egyes szektorokra másképp hatott a válság, például a turizmusban és a vendéglátásban többen veszítették el a munkájukat, mint más, kevésbé érintett szektorokban. Másrészt, a szerkezeti átrendeződés miatt kisebb lehetett a válság negatív munkaerőpiaci hatása, hiszen a munkájukat egy iparágban elveszítők más iparágakban találhattak állást.

Hivatkozások

IMF (2021): [World Economic Outlook, Managing Divergent Recoveries, April 2021](#). International Monetary Fund.

KARSAI MÁRTON–KOLTAI JÚLIA–VASÁRHELYI ORSOLYA–RÖST GERGELY (2020): [Hungary in Masks/„Maszk” in Hungary](#). Corvinus Journal of Sociology and Social Policy, Vol. 11. No. 2. 139–146. o.

KHAMIS, M.–PRINZ, D.–NEWHOUSE, D.–PALACIOS-LOPEZ, A.–PAPE, U.–WEBER, M. (2021a): [The Early Labor Market Impacts of COVID-19 in Developing Countries: Evidence from High-Frequency Phone](#)

[Surveys](#). World Bank Policy Research Working Paper, 9510.

KHAMIS, M.–PRINZ, D.–NEWHOUSE, D.–PALACIOS-LOPEZ, A.–PAPE, U.–WEBER, M. (2021b): [The Evolving Labor Market Impacts of COVID-19 in Developing Countries](#). World Bank JobsWatch Covid-19 Brief.

KSH (2021): [Munkanélküliségi ráta, megye és régió szerint, negyedévente \(%\)](#). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, (20.2.2.11).

NSZF (2021): [Munkaerőpiaci statisztikák, elemzések](#). Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat.

2.6. REGISZTRÁLT MUNKANÉLKÜLISÉG A JÁRVÁNY ALATT

BOZA ISTVÁN & KREKÓ JUDIT

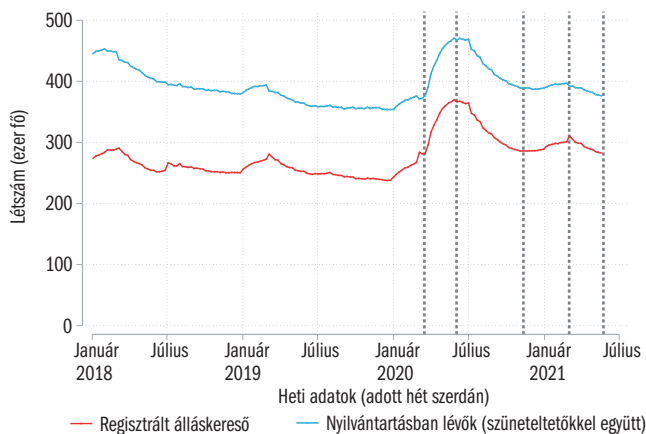
Ebben az alfejezetben azt vizsgáljuk, hogy a COVID-19 járvány által okozott munkaerőpiaci sokk hogyan csapódott le a regisztrált munkanélküliség mértékében és szerkezetében a járvány különböző hullámaiban. Az elemzéshez a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat egyéni szintű adatbázisát használjuk, amely a nyilvántartott álláskeresők egyéni jellemzői mellett az álláskeresési járadékra, valamint az aktív munkaerőpiaci és a közfoglalkoztatási programokban való részvételre vonatkozó adatokat is tartalmaz. A járvány hullámainak kezdetét és végét a korlátozó intézkedésekhez kapcsolódóan határoztuk meg, a következőképpen: az első hullám 2020. március 15-től 2020. június 2-ig, a második hullám 2020. november 11-től 2021. március 2-ig, az ezzel összeharó harmadik hullám pedig 2021. május 24-ig tartott. Az adatokat heti bontásban elemezzük, minden esetben az adott hét szerdájára vonatkozó létszámokat, státusokat véve figyelembe.

A foglalkoztatási szolgálatoknál regisztrált munkanélküliség több ok miatt is eltér a KSH Munkaerő-felmérésében (MEF) szereplő, a 2.1. alfejezetben részletesen tárgyalt munkanélküliség fogalmától: a MEF definíciója szerint munkanélküli az, aki az elmúlt héten egyetlen órát sem dolgozott, aktívan állást keres, és akár a következő héten munkába tudna állni. A foglalkoztatási szolgálatoknál ezzel szemben azok is regisztrálhatnak álláskeresőként, akik az elmúlt héten még munkában álltak, és kis mennyiségű alkalmi munka a regisztráció alatt is megengedett. A foglalkoztatási szolgálatoknál regisztráltak emellett nem feltétlenül keresnek aktívan állást. E tényezők miatt a nyilvántartott munkanélküliség az elmúlt években – más európai országokhoz hasonlóan – meghaladta a MEF szerinti munkanélküliséget, még annak ellenére is, hogy a munkanélküliek egy része – például az, aki aktuálisan nem jogosult álláskeresési járadékra – feltehetően nem regisztrálja magát a munkaügyi hivatalnál. A különbség a munkanélküliség e két mérőszáma között az elmúlt 15 évben stabilan 2–3 százalékpont körül alakult. A Munkaerő-felméréssel kapcsolatos, járványhelyzet által okozott mérési problémák miatt (lásd K2.1. keretes írás) azonban a regisztrált munkanélküliség alakulása különösen fontos a COVID-járvány munkapiaci hatásainak megítéléséhez.

A 2.6.1. ábra a munkaügyi hivataloknál az adott héten nyilvántartott személyek számát mutatja. Mivel a regisztrált álláskeresők egy (jelentős) részének nyilvántartott viszonya szünetel – aminek az oka lehet a közfoglalkoztatásban vagy a hivatalok által nyújtott képzésben való részvétel, illetve gyermekgondozással kapcsolatos ellátások miatt elrendelt szüneteltetés –, így a szüneteltetésen lévők nélkül számított, az ábrán alul futó adatsor ragadja meg jobban a klasszikus értelemben vett munkanélküliség alakulását. A szüneteltetésen

lévőkkel együtt vett létszám azt mutatja, hogy hányan vannak a foglalkoztatási szolgálatok látókörében.

2.6.1. ábra: A regisztrált álláskeresők számának heti alakulása

Megjegyzés: A függőleges vonalak a COVID-járvány három hullámát jelölik. Az első hullám 2020. március 15-től 2020. június 2-ig, a második hullám 2020 november 11-től 2021 március 2-ig, az ezzel összeérő harmadik hullám pedig 2021. május 24-ig tartott. A felső adatsor a nyilvántartásban szereplő, de a regisztrált álláskeresői státust – például közfoglalkoztatás, anyasági ellátás, rövid bértámogatás miatt – szüneteltetőket is magában foglalja.

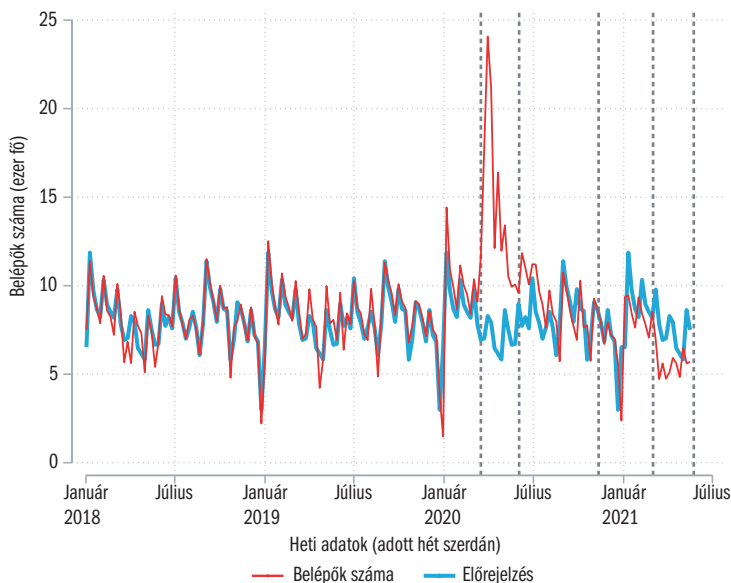
Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

Az ábra alapján látható, hogy a járvány első hullámában a regisztrált munkanélküliség a lezárások bejelentése után azonnal ugrásszerű emelkedésbe kezdett, és a lezárások június eleji feloldását követően csak 2020. júliusban kezdett csökkenni. A július eleji tetőzés idején a regisztrált munkanélküliek száma mintegy 120 ezer fővel haladta meg a 2019-es év azonos időszakára jellemző értéket, ami az aktív népesség csaknem 2,6 százalékának megfelelő növekedést tükröz. Az ábrából az is leolvasható, hogy a regisztrált munkanélküliség alakulásában csak az első hullám hozott jelentős változást, a második és a harmadik hullámban már nem növekedett jelentősen a nyilvántartott álláskeresők száma. Ennek természetesen oka lehet, hogy mindkét időszak ugyanazokat a személyeket, illetve ágazatokat érintette, és a foglalkoztatási hivatalok által nyújtott támogatásokat már az első hullám idején igénybe vevő személyek (tudatosan) nem regisztráltak újonnan a súlyosabb hullámok alatt, vagy még el sem hagyták a nyilvántartást.

Az első hullám alatti beáramlást érzékelteti a 2.6.2. ábra, amely a nyilvántartásba újonnan, az adott héten belépők számának alakulását, illetve a nyilvántartásba történő beáramlás járvány nélküli alakulására vonatkozó, a 2017–2019-es év beáramlása alapján készült előrejelzést mutatja. A tényleges és az előrejelzett beáramlás közötti különbség alapján látható, hogy az első hullám idején bevezetett korlátozó intézkedések a belépések gyors és robbanásszerű

emelkedéséhez vezettek: összesen 75 ezerrel többen léptek be, mint 2017–2019 hasonló időszakában, a korábbi átlagos beáramlás kétszerese – vagy egyes hetekben akár háromszorosa is – tapasztalható volt.¹ A második és a harmadik hullámban a belépések a korábbi éveknek megfelelő szezonaritást követték, így nem volt látványosan magas beáramlás a regisztrált nyilvántartásba.

2.6.2. ábra: A nyilvántartásba újonnan belépő álláskeresők

Megjegyzés: A függőleges vonalak a COVID-járvány három hullámát jelölik. Az első hullám 2020. március 15-től 2020. június 2-ig, a második hullám 2020. november 11-től 2021. március 2-ig, az ezzel összeérő harmadik hullám pedig 2021. május 24-ig tartott. Az *Előrejelzés* adatsor a belépések 2017–2019-es évek átlagát mutatja.
 Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

A regisztrált álláskeresők járvány első hullámában bekövetkező növekedésének döntő része – körülbelül 80 százaléka – az állásukat a lezárások miatt újonnan elvesztők beáramlásának tudható be, az állomány növekedéséhez azonban az is hozzájárult, hogy a regiszterbe a válság előtt belépő emberek az új munkalehetőségek zuhanása miatt a korábbi évekhez képest kisebb arányban hagyták el a nyilvántartást. Például a 2019 decemberében állásukat veszítő, az álláskeresési járulékot márciusban kimerítő személyek számára nem nyílt lehetőség visszatérni a járványtól és lezárásoktól sújtott munkaerőpiacra. (Az álláskeresőként töltött várható idő alakulását részletesebben az 5.3. alfejezet tárgyalja.)

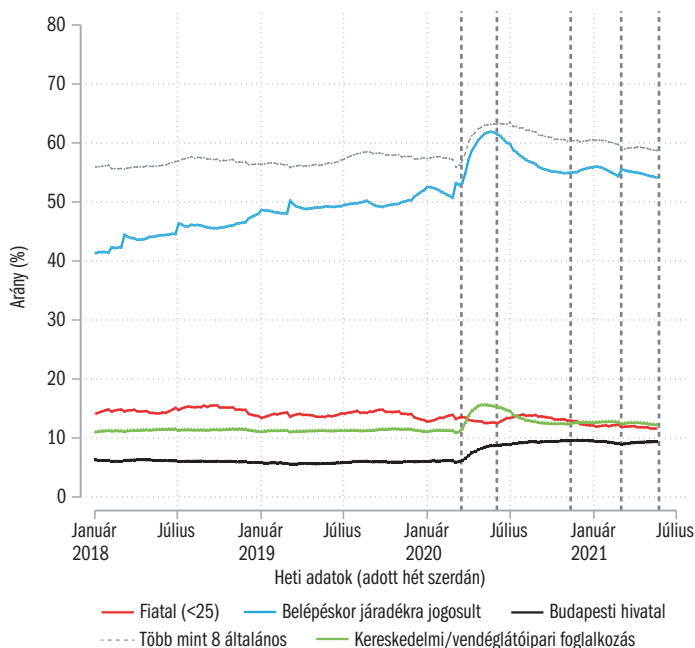
A regiszterbe belépők (és az onnan kilépni nem tudók) száma mellett rendkívül fontos arra rávilágítani, hogy a COVID-járvány és az arra válaszul adott járványügyi korlátozó intézkedések nem csak azokat a (potenciális) munkavállalókat sújtották, akik a korábbi, „tipikus” években is ki voltak téve a mun-

¹ Az időszak alatt átlagosan 1,8-szer több ember lépett be, mint a 2017–2019-es időszak átlagában.

kanélküliség kockázatának. Amellett, hogy az első hullámban csaknem kétszer annyi ember lépett a regiszterbe, mint a 2019-es év azonos időszakában, a beáramló népesség összetétele merőben eltér a regisztrált álláskeresők szokásos összetételétől, ami átalakította a regisztrált munkanélküliség állományának szerkezetét.

Ha megvizsgáljuk a nyilvántartáson belüli egyes alcsoportok arányát, szembeötlő mintázatokat találunk, amelyek azt tükrözik, hogy korábban kevésbé érintett csoportok is megjelentek a munkaügyi hivataloknál. A 2.6.3. ábra tanulsága szerint a járvány első hulláma alatt a korábbi viszonylag stabil trendhez képest például megnőtt a nyolc általános iskolai osztálynál magasabb végzettségűek aránya, elsősorban a középfokú végzettségűek súlyának növekedése miatt. Bár az ábrán nem tüntetjük fel, a felsőfokú végzettségűek historikusan nagyon alacsony arányában nem volt változás. A 25 évesnél fiatalabbak arányában szintén nem volt érzékelhető változás, holott a MEF mutatója szerint a fiatalok foglalkoztatottsága az átlagnál jobban csökkent (lásd *Köllő-Reizer* (2021) és a 3.4. alfejezet). Ebben szerepet játszhatott, hogy a rövidebb munkatörténet miatt feltehetően a fiatalok kisebb része jogosult álláskeresési járadékra, vagy egyéb egyéni megfontolások miatt a munka nélkül maradtak közül kevesebben regisztráltak a foglalkoztatási szolgálatoknál.

2.6.3. ábra: A regisztrált álláskeresők szerkezeti jellemzői

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

Jelentős megugrást tapasztalhatunk azonban azok arányában, akik a belépéskor jogosultak az álláskeresési járadék igénylésére, aminek fő feltétele az

álláskeresővé válását megelőző három éven belül legalább 360 napnyi munkaviszony megléte. Ebben az arányban már a megelőző években is egy pozitív trend volt megfigyelhető, feltehetően a növekvő foglalkoztatottságnak – és így a gyakoribb jogosultságnak –, a járvány első hullámában számos olyan ember jelent meg a foglalkoztatási hivataloknál, akik egyrészt korábban stabil munkaviszonnyal rendelkeztek, és még nem is merítették ki a rendelkezésre álló három hónapos álláskeresési hozzájárulást. Összességében tehát állíthatjuk, hogy az elmúlt évekhez viszonyítva jobb munkapiaci státusú népesség lépett be a regiszterbe. E tényezők azonban idővel csökkennek, és mivel a járvány második és harmadik hulláma nem okozott újabb belépési hullámokat, nem látunk újabb emelkedést például a járulékra jogosultak arányában.

A pandémia miatt bevezetett lezárások és egyéb korlátozó intézkedések gazdasági hatása eltért a korábbi válságoktól: a vendéglátáshoz, turizmushoz, szórakoztatóiparhoz kapcsolódó ágazatok azonnali és drasztikus keresletcsökkenést szenvedtek el, míg más ágazatokat nem, vagy akár pozitívan érintett a járványhelyzet. A járványhelyzet sajátos szerkezeti hatása tükröződik a munkanélküliségi nyilvántartásba áramlók szokásostól eltérő területi és foglalkozási megoszlásában is.

A 2.6.3. ábrán látható, hogy jelentősen megnőtt azok száma is, akik a nyilvántartásba való felvételkor az általuk keresett álláslehetőségként kereskedelmi vagy vendéglátóipari foglalkozásokat jelölnek meg. Emellett amíg a megyeszékhelyeken történő regisztrációk arányában nem történt növekedés, addig Budapesten jelentős beáramlás volt tapasztalható. Sőt a fővárosiak aránya az első hullámot követő évben sem tudott a korábbi szintre csökkenni.

A következőkben a foglalkozási és területi átalakulásokat részletesebben is megvizsgáljuk. A 2.6.1. táblázat azt mutatja, hogy az első hullámban, illetve az első hullám előtt egy évvel belépők között melyek voltak a járvány által leginkább érintett és a legkeresettebb foglalkozási kategóriák a háromjegyű FEOR-azonosítók szerint. A járvány első hullámában az új álláskeresőkön belül legnagyobb mértékben a vendéglátóipari (4,5 százalékról 10,5 százalékra), a kereskedelmi (8,3 százalékról 11,6 százalékra), az ügyfélkapcsolati és személyi szolgáltatási, valamint a járművezetői foglalkozásokat keresők száma növekedett (2.6.1. táblázat első része). Figyelemre méltó, hogy a 10 legjobban sújtott foglalkozás között a humán-egészségügyhöz kapcsolódó, nem felsőfokú végzettséghez kötött foglalkozások és egészségügyi asszisztensek is szerepelnek, mintegy 2300 egészségügyi foglalkozást kereső munkanélküli regisztrált az első hullám idején. E csoport számottevő hányada feltételezésünk szerint a járványügyi korlátozások miatt ideiglenesen bezárni kényszerült egészségügyi magánellátásból került ki. A beáramlók fele fogászati asszisztens vagy fogtechnikus, sokan közülük a fogászati turizmusra berendezkedett nyugati megyékben keresnek állást. Emellett 700 fizioterápiás asszisztens is szerepel az első hullámban a regisztrált állásvesztők között.

2.6.1. táblázat: A regisztrált álláskeresők által keresett foglalkozáskategóriák (háromjegyű FEOR-kódok alapján)

	Foglalkozási csoport száma		A belépők aránya	
	2019	2020	2019	2020
A járvány első hulláma alatt a legnagyobb növekedést mutató foglalkozások				
1. Vendéglátóipari foglalkozások	3 689	16 504	4,5	10,4
2. Kereskedelmi foglalkozások	6 834	18 529	8,3	11,7
3. Ügyfélkapcsolati foglalkozások	829	2 714	1,0	1,7
4. Személyi szolgáltatási foglalkozások	1 142	3 224	1,4	2,0
5. Humán-egészségügyhöz kapcsolódó foglalkozások	370	1 560	0,4	1,0
6. Ruha- és bőripari foglalkozások	540	1 740	0,6	1,1
7. Járművezetők és kapcsolódó foglalkozások	2 837	6 085	3,4	3,8
8. Kereskedelmi, vendéglátó és hasonló szolgáltatási tevékenységet folytató egységek vezetői	628	1 784	0,7	1,1
9. Kereskedelmi és értékesítési ügyintézők, ügynökök	1 454	3 173	1,8	2,0
10. Egészségügyi asszisztensek	230	790	0,3	0,5
	2019	2020	2019	2020
A járvány első hulláma alatt leggyakrabban keresett foglalkozások				
1. Egyéb egyszerű szolgáltatási és szállítási foglalkozások	15 119	20 324	18,3	12,8
2. Kereskedelmi foglalkozások	6 834	18 529	8,3	11,7
3. Vendéglátóipari foglalkozások	3 689	16 504	4,5	10,4
4. Általános irodai, ügyviteli foglalkozások	5 242	9 681	6,3	6,1
5. Járművezetők és kapcsolódó foglalkozások	2 837	6 085	3,4	3,8
6. Takarítók és kisegítők	3 874	6 076	4,7	3,8
7. Fémmegmunkálók	2 822	5 006	3,4	3,2
8. Összeszerelők	2 813	4 097	3,4	2,6
9. Szállítási foglalkozások és rakodók	2 161	3 792	2,6	2,4
10. Személyi szolgáltatási foglalkozások	1 142	3 224	1,4	2,0

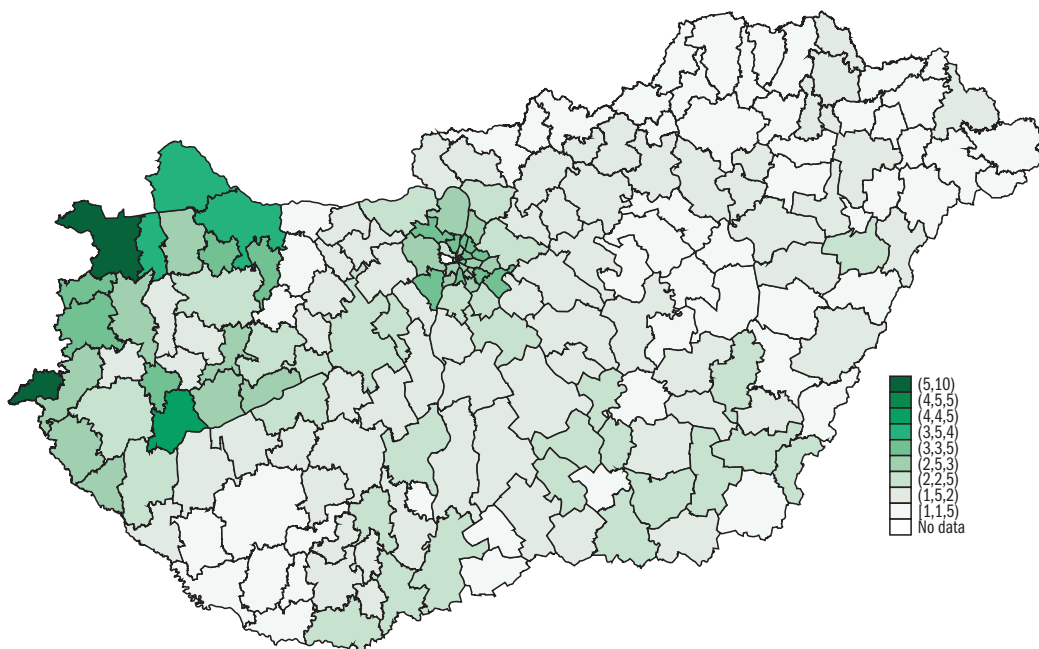
Megjegyzés: Első hullámon a 2020. március 15-től 2020. június 2-ig tartó időszakot értjük.

Bár a képzést nem igénylő, egyszerű szolgáltatási és szállítási foglalkozások aránya csökkent, a belépők abszolút számát tekintve (több mint 20 ezer belépővel) továbbra is ez a foglalkozási csoport áll az első helyen (2.6.1. táblázat második része). A második hullámban belépők összetételében erős – még ha nem is teljes – visszarendeződés tapasztalható.

A területi és ágazati dimenzió közös vizsgálata ugyan túlmutat az alfejezet vizsgálódási körén, de minden bizonnyal a járvány által okozott munkapiaci sokk sajátos foglalkozási szerkezete tükröződik a belépők területi eloszlásában is. A 2.6.4. ábrán azt jelenítjük meg, hogy az adott járásban élők között (illetve kerületben) hányszorosa volt a COVID-járvány első hullámában regisztráltak száma az előző év azonos időszakához viszonyítva. A növekedés nem volt jelentős azokban a járásokban, ahol korábban is magasabb volt a munkanélkü-

liség. Ezzel szemben meghatározó tényezőnek tűnik a fővároshoz, illetve az osztrák határhoz való közelség. Az utóbbiak esetében a közúti, a főváros esetében a légi határok lezárása sújthatta különösen erősen a turizmushoz köthető ágazatokban dolgozókat, s kiemelkedő értéket mutat például az egyik legfontosabb turisztikai régió, a Hévízt is tartalmazó Keszthelyi járás is.

2.6.4. ábra: A regisztrált álláskeresők számának növekedése járásonként a járvány első hullámában 2019 azonos időszakához viszonyítva

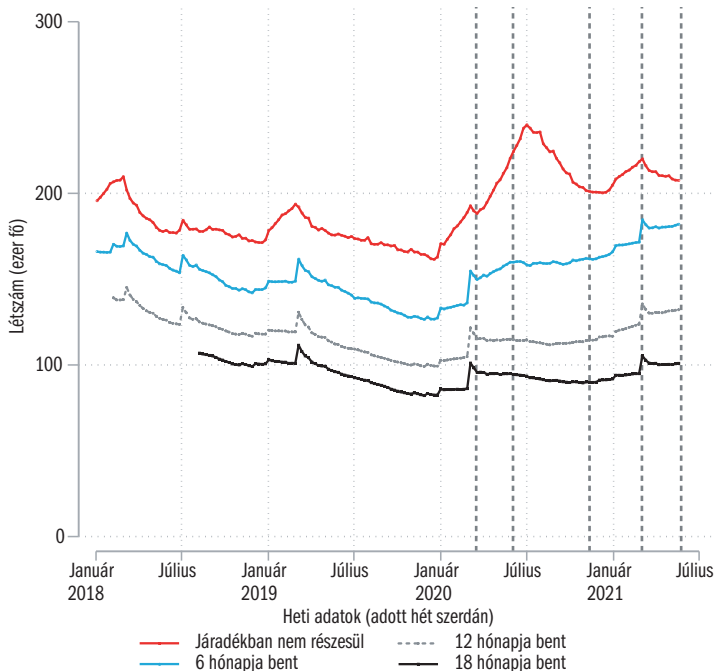

Megjegyzés: Első hullámon a 2020. március 15-től 2020. június 2-ig tartó időszakot értjük.

Mindamellet, hogy az első hullám okozta a leglátványosabb kilengéseket a beáramlók összetételében, a hosszabb távon vagy legalábbis középtávon elnyúló hatásokról is érdemes szót ejtenünk. Az első hullám lecsengését követően a munkanélküliek száma is gyorsan csökkent, a következő két hullámban pedig már nem volt az első hullámhoz hasonló méretű, kiugró beáramlás. Ugyanakkor néhány kedvezőtlen tendencia is kirajzolódik az adatokból. A 2.6.5. ábra azt mutatja, hogy míg a 2020 nyarán, a lezárások feloldását követően a regisztrált munkanélküliség mérséklődni kezdett, a tartósan, legalább 6, illetve 12 hónapja munkanélküliek száma ezzel szemben folyamatosan növekedett: az időszak végén, 2021 májusában 95 ezer fő volt legalább 12 hónapja nyilvántartott álláskereső, ami 30 ezerrel meghaladja a járvány előtti szintet. Ehhez az is hozzájárult, hogy az első hullám indulásakor lelassult a járvány előtt nyilvántartásba kerülők kiáramlása, valamint a járvány alatt munkájukat elvesztők egy része azóta sem talált munkát. A hosz-

szű távon bent maradók aránya a második és harmadik hullámban tovább nő, aminek oka főként az, hogy a 2020 második felében állásukat veszítők lassabban tudnak visszatérni a munkaerőpiacra – miként azt az 5.3. alfejezet részletesen is tárgyalja.

2.6.5. ábra: A tartós munkanélküliek és az álláskeresési járadékban nem részesülők száma

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

Bár a járvány első hullámában regisztrált álláskeresővé váló emberek a szokásosnál nagyobb arányban voltak jogosultak az álláskeresési járadékra, a három hónapos járadék rövidnek bizonyult a munkanélküliségben töltött időhöz képest, így az álláskeresési járadék nélkül maradó álláskeresők száma érdemben megnőtt, és még 2021 májusában is körülbelül 30 ezerrel többen voltak, mint 2019 májusában.

Összefoglalva: a koronavírus-járvány első hulláma a regisztrált munkanélküliségben egy sok éve nem látott beáramlási hullámot okozott, amelyben a korábbi évekre jellemző évekhez képest csaknem kétszer annyi és a szokásostól merőben eltérő összetételű népesség lépett a regiszterbe. A második és a harmadik hullámban azonban a regiszterbe belépők száma a korábbi évekhez hasonlóan alakult. A regisztrált munkanélküliség növekedéséhez az új beáramlás mellett az is hozzájárult, hogy azok, akik a lezárási időszakokat

megelőzően léptek be a regiszterbe, a beszűkülő munkalehetőségek miatt lassabban találtak állást.

A munkapiaci helyzet javulásával párhuzamosan a regisztrált munkanélküliség is érdemben csökkent, de 2021 májusában még így is 50 ezer fővel meghaladta a 2019. májusi szintet. A regiszterben bent maradó csoport összetétele emellett kedvezőtlenebbé vált: nőtt a huzamosabb ideje munkanélküliségben lévők, illetve az álláskeresői járadékban nem részesülők aránya.

Hivatkozás

KÖLLŐ JÁNOS–REIZER BALÁZS (2021): [A koronavírus-járvány első hullámának hatása a foglalkoztatásra és a vállalatok árbevételére](#). Közgazdasági Szemle, 68. évf. 4. sz. 345–374. o.

2.7. ÁTLAGOS BÉREK KIVÉTELES IDŐKBEN – A MAGYARORSZÁGI KERESETEK ALAKULÁSA A KORONAVÍRUS- JÁRVÁNY ELSŐ MÁSFÉL ÉVÉBEN*

GÁSPÁR ATTILA & REIZER BALÁZS

Bevezető

Hogyan változtak a bérek Magyarországon a járvány alatt? Erre a kérdésre keressük a választ a Nemzeti Adó- és Vámhivatal egyéni szintű járulékbevallási adatainak segítségével. A KSH szerint a teljes állásban foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete 2019 és 2020 áprilisa között mintegy nyolc százalékkal emelkedett; az éves növekedés májusban 7,6 százalékkal, októberben pedig 8,9 százalékkal volt. Ebben az alfejezetben emellett érvelünk, hogy a koronavírus-válság idején figyelemre méltó átlagos bérnövekedési adatok félrevezetőek lehetnek. Egyrészt nagy keresztmetszeti különbségeket takarnak el, másrészt nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy a járvány első hullámában a munkavállalók tömegei kerültek ki a teljes munkaidőből részmunkaidőbe és fizetés nélküli szabadságra. Így a következőkben részletesen vizsgáljuk a nem teljes idejű foglalkoztatás bérdinamikára gyakorolt hatását is.

Először legjobb tudásunk szerint reprodukáljuk a KSH által közölt bérstatisztikát a mikroadatok segítségével 2019, 2020 és 2021 márciusára, áprilisára és májusára, illetve 2019 és 2020 esetében októberre is. Az általunk számolt nyers bérnövekedési ráták nagyon hasonlítanak a KSH által közöltekhez. Amellett érvelünk, hogy ezek a számok nem megfelelően veszik figyelembe sem a külső sem a belső munkaerő-keresleti alkalmazkodást, amire a vállalatok a válság következtében kényszerültek. Ezeket a hatásokat közelítendő kiszámoljuk, mennyit változott a 2019-ben még teljes állásban foglalkoztatottak átlagos keresete a járvány hónapjaiban, figyelembe véve azokat is, akik a járvány idején már nem tartoztak ebbe a körbe.

Hogy alátámasszuk ezt a megközelítést, dekompozíciós módszertannal megvizsgáljuk, hogy a bérváltozást mennyiben magyarázza az egyes foglalkoztatottak bérnövekedése, és mennyiben magyarázza az összetételhatás, vagyis hogy a járvány eltérő súlyossággal érintette az alacsony és a magas keresetű munkavállalókat. A következő lépésben megnézzük, hogyan változtak a bérek foglalkozáscsoportonként és vállalatméret szerint, valamint jövedelmi decilisenként. Megvizsgáljuk, hogy e dimenziók szerint mennyire volt jellemző a foglalkoztatottak fizetés nélküli szabadságolása, illetve részmunkaidős foglalkoztatásra átváltása.

Adatok

A munkaadók minden hónapban kitöltik járulékbevallási nyomtatványt, és ennek alapján teljesítik adófizetési kötelezettségüket. Ebben az alfejezetben

* A jelen dokumentum a Nemzeti Adó- és Vámhivatal 08M bevallásának 11 hónapnyi egyedi anonim jogviszonyokat tartalmazó adatállománya(i) felhasználásával készült. A használt adatokat a KRTK Adatbankja dolgozta fel, a dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag Reizer Balázs és Gáspár Attila mint szerzők szellemi termékei.

mi a járulékbevallási nyomtatványokból készített egyéni szintű, havi bon-tású adatbázisra támaszkodunk. 2019 óta a KSH által számolt átlagbér-statisztika is erre az adatbázisra épül. A járulékbevallást a tárgyidőszak után is módosítani lehet (például a táppénzkifizetéseket csak a tárgyidőszaki be-vallás utáni hónapban jelentik a vállalatok). Mivel csak a március, április, május és október hónapokat figyeljük meg az adatbázisban (2.7.1. táblázat 1. számoszlop), ezért ezeket az utólagos módosításokat csak korlátozottan tudtuk bevonni a vizsgálatba. Ez magyarázatot adhat arra, hogy miért tér-nek el kismértékben az általunk számolt bérek a KSH statisztikától (1. és 2. számoszlop).¹ Ugyanakkor ez az eltérés nem befolyásolja az egyes hónapok összehasonlítását, hiszen az átlagbért minden hónapban azonos módszer-tannal számoljuk.

2.7.1. táblázat: Az átlagbér változása a koronavírus-járvány idején

Hónap	KSH-statisztika (forint)	Csak főállásúak (forint)	Részmunkaidővel és fizetés nélküli szabadsággal (forint)	Részmunkaidős foglalkoztatás (fő)	Fizetés nélküli szabadság (fő)
2019. március	358 991	356 782	265 412	518 160	18 872
2019. április	352 848	362 053	269 228	519 929	21 580
2019. május	353 430	353 803	267 076	521 676	20 225
2019. október	353 773	353 867	265 786	527 397	21 680
2020. március	387 867	387 000	283 488	531 123	31 606
2020. április	387 568	388 663	278 818	604 202	63 164
2020. május	386 242	381 789	276 669	676 725	53 276
2020. október	385 330	381 115	283 036	541 545	24 355
2021. március	423 706	422 932	313 691	518 637	27 707
2021. április	427 641	425 323	315 642	515 350	22 415
2021. május	419 073	413 130	311 299	514 033	19 600

Forrás: *KSH-statisztika*, illetve saját számítás a NAV járadékbevallások alapján.

Az adatbázis hátránya, hogy nem figyeljük meg az egyéni vállalkozók és a ka-tás adózók tényleges jövedelmét. Ez a válság tényleges hatásának alulbecslésé-hez vezet, hiszen az ebben a formában dolgozók jelentős része végzett olyan személyi szolgáltatást, amelyet a lezárások nagyban megnehezítettek (példá-ul a fodrászokét).

A 2.7.1. táblázat első oszlopa mutatja a teljes állású alkalmazottak átlagos keresetét a KSH szerint. A táblázat szerint a koronavírus-válságot közvetlen megelőzően, 2020 márciusában az átlagbér ebben a csoportban 387 867 fo-rint volt, ami lényegében nem változott a következő két hónapban sem. A bé-rek 2020 és 2021 áprilisa között 9,5 százalékkal, 423 ezer forintra emelkedtek, amit azután májusban 8 ezer forintos visszaesés követett. A főállásban foglal-koztatottak bérére vonatkozó saját számításaink (2. számoszlop) nagyon szo-rosan követik a KSH által közölt adatokat (1. számoszlop).

¹ A KSH jelenleg csak előzetes statisztikát közöl ezekre a hó-napokra, tehát lehetséges, hogy még további adattisztítást és korrekciót hajtanak végre.

Munkaidő-alkalmazkodás a válság idején

Egy gazdasági válság során a teljes munkaidőben foglalkoztatottak bérének változását vizsgálni félrevezető lehet. Ha a válságba került vállalatoknak átmenetileg kevesebb munkaerőre van szükségük, akkor megpróbálhatnak munkaidőt csökkenteni az alkalmazottak megtartásával (alkalmazkodás az intenzív határon), vagy elbocsáthatják dolgozóik egy részét (alkalmazkodás az extenzív határon). A munkaidő csökkentése nemcsak az elrendelt túlórák csökkentését jelentheti, hanem adott esetben a teljes munkaidő részmunkaidőre csökkentését, vagy szélsőséges esetben a munkavállalók fizetés nélküli szabadságra küldését is. Ezek a munkavállalók azonban nem szerepelnek a teljes állásúak munkabérét tartalmazó statisztikákban, így azok alulbecsülik a járvány hatását a bérekre, vagy éppenséggel a ténylegessel ellentétes hatást is mutathatnak.

Fontos megjegyezni, hogy a magyar jogszabályok szerint az alapbér csökkentése vagy a teljes munkaidő csökkentése csak a munkavállaló írásos engedélyével lehetséges, a fizetés nélküli szabadságot pedig a munkavállalónak kell kérnie a munkaadótól. Ennek ellenére feltételezhetjük, hogy a munkavállalók jelentős része elfogadhatta, ha a munkaadója részmunkaidőre vagy fizetés nélküli szabadságra kívánta küldeni, mert azt gondolhatták, hogy csak így tarthatják meg a munkahelyüket, és folytathatják a munkájukat a lezárások feloldását követően.

A részmunka és a fizetés nélküli szabadság jelentőségét az 2.7.1. táblázat 5. és 6. számozslapjai mutatják. A részmunkaidőben dolgozók száma 2019 márciusa és 2020 márciusa között 520–530 ezer munkavállaló körül mozgott, majd a 2020 tavaszán lezárások hatására gyors emelkedésbe kezdett. A részmunkaidőben dolgozók száma 2020 áprilisában 604 ezerre, majd májusban 670 ezerre emelkedett.² 2020 októberében ez a szám visszaesett 541 ezerre, míg 2021-ben már nem haladta meg a 2019-es értékeket.

A fizetés nélküli szabadságok felfutása a koronavírus-járvány első hullámában még ennél is meredekebb volt. 2019-ben megközelítően 20 ezer munkavállaló volt egy adott hónapban több mint 15 napon át fizetés nélküli szabadságon. 2020 áprilisára, egyetlen hónap leforgása alatt ez a szám megháromszorozódott, 63 ezerre növekedve. A számuk októberre visszatért a járványt megelőző időszakot jellemző értékre, és jóval kevésbé emelkedett a járvány harmadik hullámában: 2021 márciusában a fizetés nélküli szabadságon lévők száma 27 ezer főnél tetőzött.

A munkaidő-csökkentések átlagbérre gyakorolt hatását egy alternatív mérőszám felhasználásával mutatjuk meg. Ehhez minden hónapban kiszámoljuk az egy főre jutó bérkifizetéseket úgy, hogy a részmunkaidőben állókat is bevonjuk a mintába, és a fizetés nélküli szabadságon lévők bérét 0 forintnak tekintjük. Így ha a vállalat csökkentette a munkavállalói óraszámát, akkor az tényleges bércsökkenésnek felel meg ebben a mutatóban.

² Az április és május közti növekedésre részben magyarázatot adhat a részmunkaidős foglalkoztatás állami támogatása. A 2020. áprilisi kormányrendelet szerint a cégek támogatást kaphattak, amennyiben megfelelték a vonatkozó kormányhatározat feltételeinek, és vállalták, hogy a létszám megtartása mellett részmunkaidőben foglalkoztatták a munkavállalókat. (Forrás: e-konyveles.hu.)

Az eredmények a 2.7.1. táblázat 3. számszlopában láthatók. A fentiek alapján érthető módon az így kapott átlagbér alacsonyabb, a teljes munkaidőben dolgozók átlagbérenek 75 százalékát teszi ki. Ezen a bázison a bérnövekedési ráták is jóval alacsonyabbak. Míg a KSH számítása szerint 2019 és 2020 májusa között a teljes állású foglalkoztatottak bére 9,2 százalékkal nőtt, addig az összes foglalkoztatottra számított átlagbér csak 3,5 százalékkal. 2021-re újra csökkent a részmunkaidőben és fizetési nélküli szabadságon lévők száma, ezért kétéves időtávon számolva (2019 és 2021 májusa között) két bérnövekedési ütem (18,6, illetve 16,6 százalék) közötti különbség jóval kisebb.

A következőkben megvizsgáljuk, mennyiben hatott eltérően a válság a foglalkoztatottak különböző csoportjainak bérére.

A bérnövekedés mögött álló tényezők

A bérnövekedés vizsgálatában az egyik legfontosabb kérdés, hogy a munkaviszonyban állók bére növekszik, vagy a munkavállalók összetétele változik meg. Ezt a kérdést növekedésfelbontási (dekompozíciós) módszerekkel lehet vizsgálni.

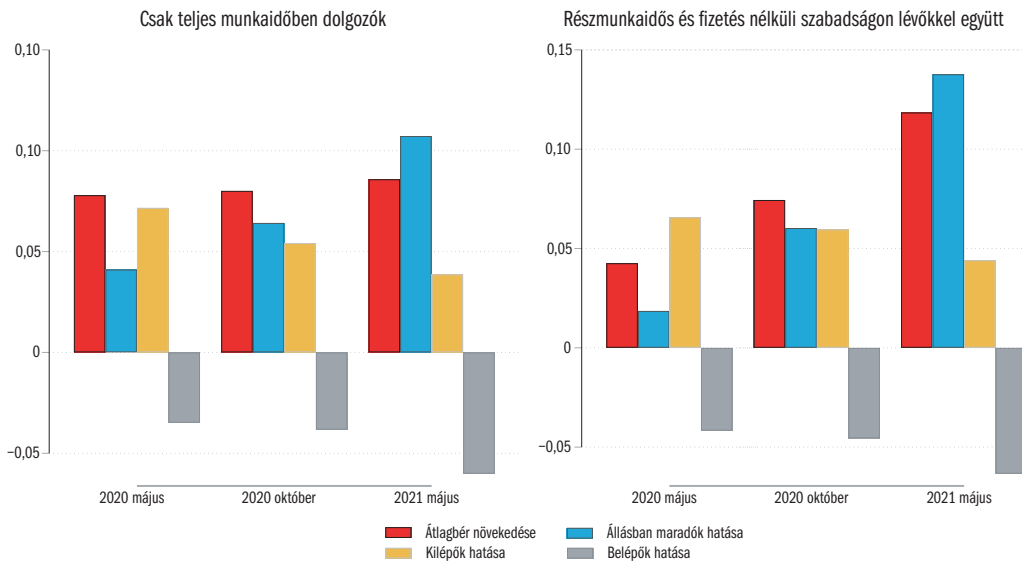
Melitz–Polanec (2015) dekompozíciós módszerével három csatornára osztjuk a teljes bérnövekedést: az állásban maradók hatására, a kilépők hatására, illetve a belépők hatására. Az első a végig munkaviszonyban állók bérnövekedése. A második és a harmadik csatorna együttesen adják az összetételhatást. Az összetételhatás úgy is mozgathatja az átlagbért, ha a végig állásban lévők bére nem változik. Például, ha a válság idején az alacsony jövedelműek nagyobb eséllyel veszítették el a munkájukat, akkor ez úgy is emelné az átlagbért, ha az állásban maradók bére történetesen egyáltalán nem változott volna. Az új belépők ezzel szemben csökkentik az átlagbért, hiszen a pályakezdők az átlagosnál kevesebbet keresnek.

A 2.7.1. ábra azt mutatja, hogy 2019. és 2020. május között a teljes munkaidőben dolgozók bérnövekedésben a kilépési hatás játszotta a legfontosabb szerepet. Az ábra bal oldalán a teljes munkaidőben dolgozók bérváltozását bontjuk fel a fent tárgyalt három csatornára. Míg az átlagbérek 7,8 százalékkal növekedtek, az állásban maradók bére csak 4,1 százalékkal nőtt. A kilépési hatás 7,1 százalékot adott hozzá az átlagbérhez, mert az alacsony jövedelműek nagyobb arányban veszítették el a teljes állásukat, mint a magas jövedelműek. Eközben az újonnan belépők alacsonyabb bére 3,4 százalékkal csökkentette az átlagbért.

A jobb oldali ábrán az átlagbérbe beszámoljuk a részmunkaidőben és fizetés nélküli szabadságon lévőket. E módszer szerint az állásban maradók bére 1,8 százalékponttal nőtt, a kilépési hatás pedig 6,5 százalékkal emelte a béreket 2019 és 2020 májusa között. A belépők hatása 4,1 százalékkal nyomta lefelé az átlagbért.

A járvány első hulláma után az átlagbér növekedését főként a mindvégig állásban lévők béreinek növekedése hajtotta. 2020 és 2021 májusa között a végig teljes állásban dolgozók körében a bérek 10,7 százalékkal növekedtek. Ha figyelembe vesszük a részmunkaidőben dolgozókat is, akkor a növekedési ütem 13,7 százalékos. A különbség magyarázata az, hogy sokan a részmunkaidőből visszatértek teljes munkaidőbe dolgozni.

2.7.1. ábra: A 12 havi bérnövekedés dekompozíciója

Megjegyzés: A bérnövekedést a megelőző év azonos hónapjához képest számítjuk.
Forrás: Saját számítás a NAV járadékbevallások alapján.

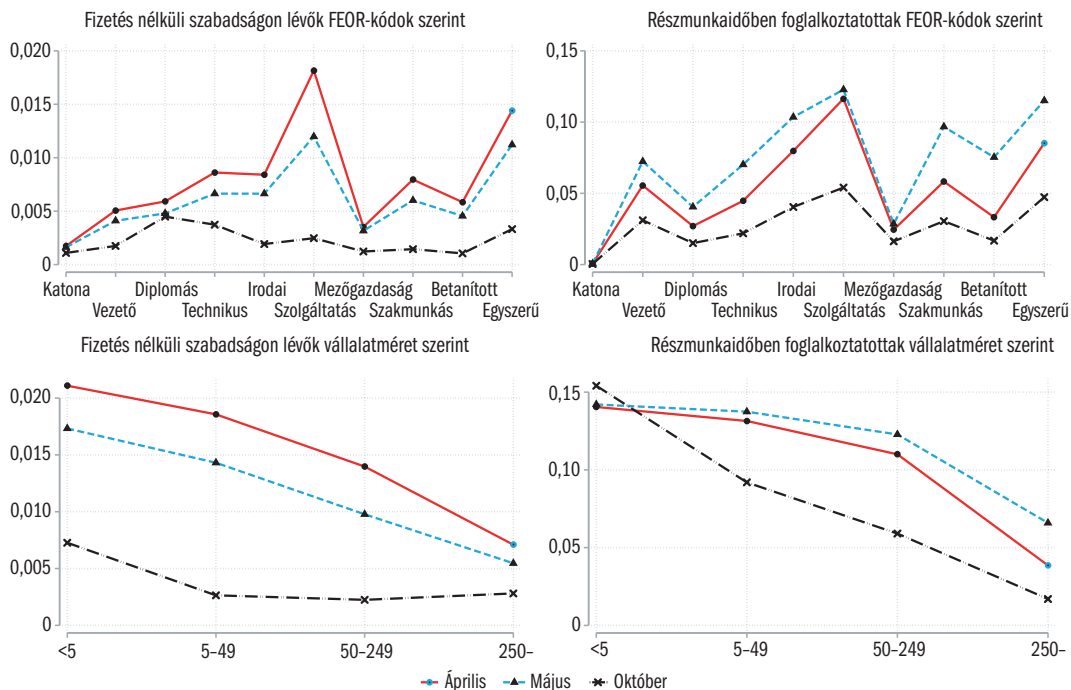
A bérek változása, illetve a foglalkoztatási forma változása foglalkozáscsoportonként és vállalatméret szerint

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy a részmunkaidő és a fizetés nélküli szabadságolás mennyire eltérő módon érintette az egyes munkavállalókat foglalkozási csoportonként és vállalatméret szerint. Ezt követően megnézzük, hogyan térnek el a bérek attól függően, hogy figyelembe vesszük-e az intenzív határon történő munkaerő-keresleti alkalmazkodást, vagy sem.

Az 2.7.2. ábrán azokat a munkavállalókat vizsgáltuk, akik az adatbázisunk szerint 2019 márciusában, áprilisában és októberében is teljes munkaidőben dolgoztak, és egyszer sem voltak négy napnál tovább fizetés nélküli szabadságon. Arra voltunk kíváncsiak, hogy közülük hányan vettek ki 15-nél több nap fizetés nélküli szabadságot (bal felső ábra), illetve hányan váltak részmunkaidőben foglalkoztatottá (jobb felső ábra) 2020 adott hónapjaiban. Mindkét panelben a FEOR-kódok első számjegyére aggregáltuk a munkavállalókat. A két alsó ábrán ugyanezt a két csoportot vizsgáltuk vállalatméret szerinti bontásban. Ezen az ábrán csak a koronavírus első két hullámára koncentrá-

tunk, mert az aggregált számok alapján (2.7.1. táblázat utolsó két oszlopa) 2021-re mind a részmunkaidős foglalkoztatás, mind a fizetés nélküli szabadság gyakorisága visszatért a válságot megelőző szintre.

2.7.2. ábra: Alkalmazkodás az intenzív határon FEOR és vállalatméret szerint

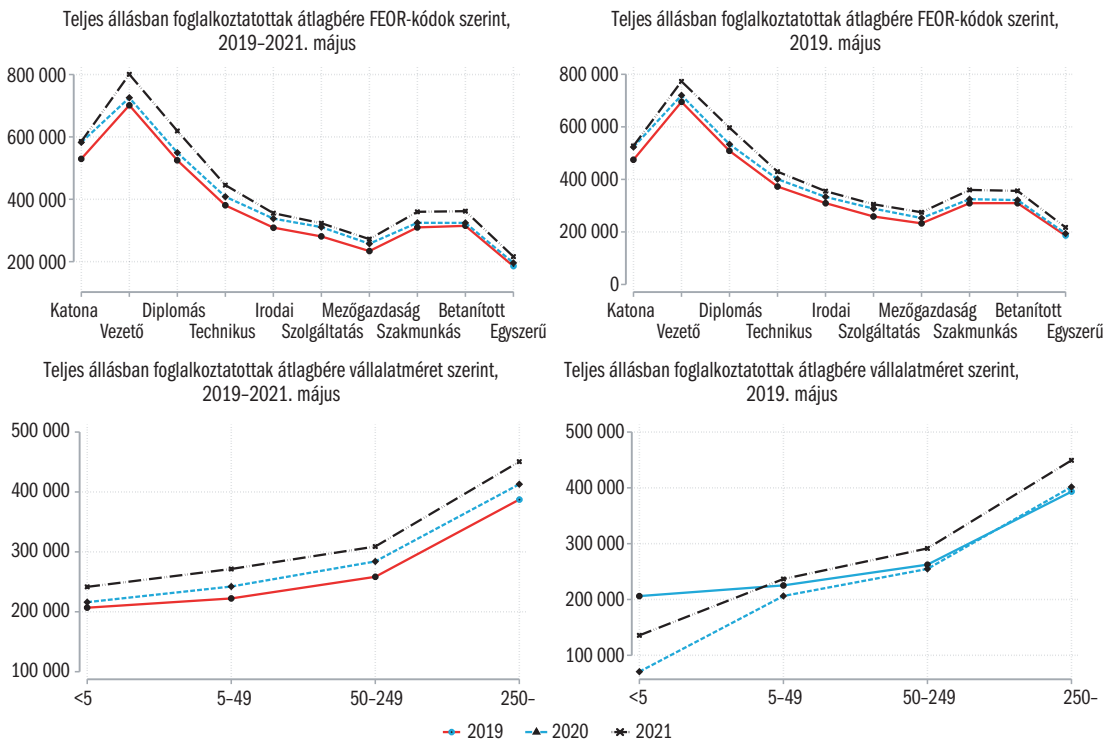

Az ábrán jól látszik, hogy a fizetés nélküli szabadságolást a válság első hónapjában – 2020 áprilisában – járták csúcsra, és májusra már csökkent a szerepe. Ezzel szemben a részmunkaidő – bár áprilisban is jóval meghaladta a korábbi szinteket – az általunk vizsgált hónapok közül májusban tetőzött. Ez feltehetően azt tükrözi, hogy ekkora már elindult a részmunkaidős foglalkoztatás támogatása, és a munkaadók egyre nagyobb része készült hosszabb, elhúzódó válságra átmeneti leállás helyett. A keresztmetszeti mintázat mindkét alkalmazkodási területen igen hasonló. A fizetés nélküli szabadságolás legjobban a szolgáltató szektorban dolgozókat és a betanított munkásokat érintette. A részmunkaidőre váltás rajtuk kívül súlyosan érintette az irodai dolgozókat, a technikusokat, a betanított munkát és a szakképzettséget nem igénylő munkát végzőket. A válság legkevésbé a fegyveres szervek munkatársait, a vezetőket, a diplomásokat és a mezőgazdasági dolgozókat érintette. 2020 októberére mind a részmunka, mint a fizetés nélküli szabadságolás szerepe jelentősen csökkent, de a szolgáltató szektorban dolgozók közül még ekkor is többen voltak részmunkaidőben, mint ahányan a diplomások közül a válság legsúlyosabb, májusi hónapjában. A vállalatméret szerinti bontás ennél is

egyértelműbb képet fest: minél kisebb egy vállalat, annál jellemzőbb volt rá, hogy dolgozóit fizetés nélküli szabadságra vagy részmunkaidőre küldje. Az öt főnél kevesebbet foglalkoztató mikrovállalatok korábban teljes állásban alkalmazott dolgozói közül minden hetedik (!) részmunkaidős foglalkoztattá vált 2020 tavaszára.

Mit jelent ez a keresetekre nézve? A 2.7.3. ábrán megvizsgáljuk, hogyan alakultak a bérek 2019, 2020 és 2021 májusában a fenti két bontásban, azaz FEOR-kódok, illetve vállalatméret szerint. 2020 májusa volt az adatsorunkban az a hónap, amelyben a járványügyi korlátozások és a gazdasági válság a lehető legnagyobb mértékben hatottak. A bal felső ábra azoknak a béreit mutatja (FEOR-kódok szerinti bontásban), akik végig teljes munkaidős foglalkozásban voltak (vagyis az a kör, akik alapján a KSH kiszámolja a bérnövekedési rátát). A jobb felső ábrán azokat vizsgáljuk, akik 2019-ben teljes munkaidőben dolgoztak, és nem voltak fizetés nélküli szabadságon; viszont beszámoljuk őket az átlagba 2020-ban és 2021-ben akkor is, ha időközben a munkaerőpiaci státusuk megváltozott (vagyis ugyanazt a kört vizsgáljuk, mint a bal oldali ábrán). Az ábra alsó két részén ugyanezeket az állapotokat vállalatméret szerinti bontásban vizsgáljuk.

2.7.3. ábra: Béralkalmazkodás FEOR-kódok és vállalatméret szerint, az intenzív határ figyelembevétele alapján

A teljes állásban foglalkoztatottak átlagbére minden FEOR-kategóriában nőtt 2019 és 2020, illetve 2021 között (bal felső ábra). Ezzel szemben, ha azokra a munkavállalókra koncentrálunk, akik 2019-ben teljes munkaidőben dolgoztak, de ezt követően lehetnek részmunkaidőben vagy fizetés nélküli szabadságon is, a bérek átlagosan stagnálást mutatnak 2020-ban, és csak 2021-re növekednek ismét (jobb felső ábra). Vállalati méret szerinti bontásban még drámaibb a helyzet. Egyrészt a teljes munkaidőben foglalkoztatottak bére átlagosan minden kategóriában, minden vizsgált időtávon nőtt (bal alsó ábra). Ha azonban figyelembe vesszük az intenzív határon történő béralkalmazkodást, akkor az ötven főnél kisebb vállalatoknál korábban teljes állásban dolgozók átlagos keresete 2020 májusában csökkent az előző évihez képest. A csökkenés különösen az öt főnél kevesebbet foglalkoztató mikro-vállalatoknál öltött drámai mértéket: esetükben 2021-ben sem sikerült elérni a 2019. májusi bérszintet.

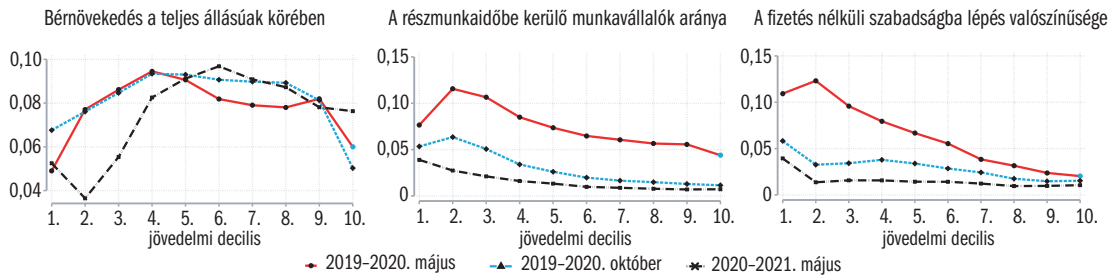
A bérek növekedési üteme jövedelmi decilisenként

A korábbi empirikus vizsgálatok alapján a gazdasági visszaesések az átlagosnál jobban érintik az alacsony jövedelmű csoportokat (*Klein, 2015, Forsythe–Wu, 2021*). Ezzel összhangban a dekompozíciós vizsgálat is arra engedett következtetni, hogy az alacsonyabb jövedelmű munkavállalók nagyobb eséllyel veszítették el a munkájukat. Ezt az eredményt részleteiben is megvizsgáljuk. Ehhez a teljes munkaidőben dolgozó munkavállalókat különböző bázishónapokban jövedelmi decilisekbe osztjuk, és kiszámoljuk, hogy mennyivel változott az egyes decilisekben az átlagos munkajövedelem a következő 12 hónapban, illetve mekkora valószínűséggel váltak részmunkaidős munkavállalóvá.

Az 2.7.4. ábra azt mutatja, hogy a legmagasabb bérnövekedési ütemet az eloszlás közepén találjuk. A negyedik és a kilencedik decilis között a bérek növekedése a válság ellenére is jelentős volt, évente 8–9 százalék környékén mozgott. A béregyenlőtlenség növekedését mutató tény, hogy a növekedés üteme ennél lényegesen alacsonyabb volt az alsó három decilisben. Ebben a csoportban 2019 és 2020 májusa között a bérek növekedése nem érte el a 8 százalékot és a következő évben 6 százalék alatt maradt. Ezzel szemben csökkentette a béregyenlőtlenséget, hogy a legfelső jövedelmi decilisben a bérnövekedés szintén az átlag alatt maradt.

Különösen aggasztó képet kapunk, ha a részmunkaidőbe és fizetés nélküli szabadságra kerülők arányát vizsgáljuk. A 2019 májusában a főállású munkavállalók alsó három decilisében a teljes munkaidőről részmunkaidős munkára váltás 10 százalék körül alakult. Ezzel szemben a magasabb jövedelmi decilisekben a részmunkaidő aránya alacsonyabb volt. Ebből arra következtethetünk, hogy a magasabb jövedelmet biztosító állások egyben stabilabbak is voltak a koronavírus-járvány első hulláma idején.

2.7.4. ábra: A bérek növekedése jövedelmi decilisenként

2020 és 2021 között a részmunkaidő szerepe visszaszorult. A két év májusa között már mindegyik jövedelmi decilisben 5 százalék alatt maradt a teljesből részmunkaidőre váltó állások aránya. A kedvező szintbeli változások ellenére a decilisek közötti különbségek mintázata nem változott, mert az alacsonyabb jövedelmet biztosító állások 2020 és 2021 között is nagyobb valószínűséggel váltak részmunkaidőssé.

Végezetül megvizsgáljuk a fizetés nélküli szabadságra lépők arányát. A korábbi eredményekhez hasonlóan itt is azt láthatjuk, hogy a legalacsonyabb jövedelmi decilisekben mentek inkább fizetés nélküli szabadságra a munkavállalók. 2019-ben az alsó három jövedelmi decilisbe tartozó munkavállalók több mint 1 százaléka került a következő egy évben fizetés nélküli szabadságra, míg a felső három decilisben ez az arány 0,5 százalék körül mozgott. Ez megerősíti azt a következtetésünket, hogy főként a munkaadók nyomására nőtt meg a fizetés nélküli szabadságok száma, és nem a munkakínálat csökkent. Ha a munkaadók kértek volna a lezárások miatt fizetés nélküli szabadságot (például mert felügyelniük kellett az iskolazárás miatt otthon maradó gyermekeiket) akkor azt várnánk, hogy a magas jövedelmű, több megtakarítással rendelkező háztartások nagyobb arányban kértek volna fizetés nélküli szabadságot, illetve, hogy a járvány második és harmadik hulláma alatt is megemelkedett volna a fizetés nélküli szabadságok aránya.

Összefoglalás

Alfejezetünk a koronavírus-válság hatását vizsgálta a magyarországi bérdinamikára. A NAV járulékfizetési adatbázisát felhasználva azt találtuk, hogy az összetételhatás szerepe igen nagy volt. Vagyis az átlagbérek impozáns felívelését fele részben az magyarázza, hogy az alacsony keresetűek nagyobb eséllyel veszítették el az állásukat, illetve kényszerültek részmunkaidőre, vagy fizetés nélküli szabadságra. A részmunka és fizetés nélküli szabadságok legmagasabb szintjét a járvány első hullámában érte el, és 2021-re újra lecsökkent. Ennek ellenére a nem teljes állású foglalkoztatás figyelembevételével 2019 és 2021 májusa között 2 százalékkal alacsonyabb növekedési ütem adódik, mint a teljes állásban foglalkoztattak bérnövekedése (18,6 százalék *versus* 16,6 százalék).

A részmunka és a fizetés nélküli szabadságolás a szolgáltató szektorban, illetve szakképzettséget nem igénylő munkát végzők és betanított munkások közt volt a leggyakoribb, valamint a kisvállalatoknál és az alsó három jövedelmi decilisbe tartozó munkavállalók körében. Ebből arra következtetünk, hogy a koronavírus-válság súlyosbította a jövedelmi egyenlőtlenséget Magyarországon.

Hivatkozások

- FORSYTHE, E.–WU, J. C. (2021): [Explaining Demographic Heterogeneity in Cyclical Unemployment](#). *Labour Economics*, Vol. 69. 101955.
- KLEIN, M. (2015): [The increasing unemployment gap between the low and high educated in West Germany. Structural or cyclical crowding-out?](#) *Social Science Research*, Vol. 50. 110–125. o.
- MELITZ, M. J.–POLANEC, S. (2015): [Dynamic Olley-Pakes productivity decomposition with entry and exit](#). *The RAND Journal of Economics*, Vol. 46. 362–375. o.

K2.3. A magyar munkavállalók foglalkoztatása Ausztriában a koronavírus-járvány előtt és alatt

REIZER BALÁZS

Ebben a keretes írásban a magyar állampolgárok Ausztriai foglalkoztatását vizsgáljuk a koronavírus-járvány alatt. A pandémia hatásainak jobb megértéséhez először röviden bemutatjuk a járvány előtti trendeket is. Ehhez az osztrák munkaügyi minisztérium által publikált aggregált járulékfizetési adatokat használjuk. A minisztérium a foglalkoztatottak számát részletes demográfiai kategóriákra bontva havi rendszerességgel publikálja.¹ Az adatbázis nemcsak a munkavállalók nemzetiségét tartja nyilván, hanem azt is, hogy a munkavállaló rendelkezik-e ausztriai lakhellyel. Ez lehetővé teszi a napi szintű ingázók és az Ausztriában lakó munkások megkülönböztetését. A munkaügyi minisztérium azonban nem tartja nyilván a munkavállalók foglalkozási kódját és végzettségét, így ezekre csak az iparág alapján tudunk következtetni.

A hosszabb távú trendeket vizsgálva azt találjuk, hogy az Ausztriában dolgozó magyarok száma 2010-ig stagnált, és csak utána kezdett emelkedni. Ennek oka, hogy az osztrák munkaerőpiac csak az európai uniós csatlakozásunk után várt elérhetővé a magyar munkavállalóknak. Első lépésben 2008-ban az Ausztriában hiányszakmának tartott foglalkozások váltak elérhetővé (főként építőipari és mérnöki foglalkozások), majd 2011 májusa után minden adminisztratív akadálya megszűnt a magyar állampolgárok foglalkoztatásának. Ennek megfelelően 2011 óta stabilan növekszik az Ausztriában dolgozó magyar munkavállalók száma (K2.3.1. táblázat). Míg 2010-ben megközelítően 20 ezer magyar munkavállaló dolgozott Ausztriában, ez a szám a koronavírus-járvány kezdetére már 100 ezer főre emelkedett. A határ menti ingázók aránya a teljes foglalkoztatáson belül csökkent, 2020-

ban körülbelül 40 ezer főt tett ki. A foglalkoztatás idősorának vizsgálata még egy fontos tanulsággal szolgál. Az ingázók legnagyobb számban nyáron dolgoznak, míg az osztrák lakcímmel rendelkezők foglalkoztatása télen újra megemelkedik. Ennek oka az iparági szerkezetben rejlik. Ahogy a K2.3.1. táblázat is mutatja, a télen Ausztriában munkát vállalók foglalkoztatásában kiemelkedő szerepet játszik a szállás és vendéglátás. 2020 elején például a magyar munkavállalók negyede, 27 895 ember dolgozott ebben az iparágban. Ezek a munkavállalók jellemzően olyan idénymunkások, akik síközpontokban lévő szállodákban dolgoznak, és ott helyben is laknak, majd a síszezon végén visszaköltöznek Magyarországra. A vendéglátás mellett a leggyakoribb iparágak még a feldolgozóipar, az építőipar, illetve a kis- és nagykereskedelem. Végül fontos megemlíteni, hogy a határozott idejű szerződéssel dolgozó kölcsönzött munkaerőt az osztrák statisztikák az adminisztratív és egyéb szolgáltatások iparágba sorolják. Ezt az iparágat külön is érdemes vizsgálni, hiszen az idesorolt kölcsönzött munkavállalókat viszonylag könnyű elbocsátani, ezért a koronavírus-járvány ezeket az álláshelyeket különösen veszélyezteti.

A koronavírus-járvány hatásaira rátérve azt láthatjuk, hogy a magyarok ausztriai foglalkoztatása 2020 februárjában érte el a csúcst. Ekkor az Ausztriában dolgozó magyarok száma 101 305 fő volt. Ez a szám a koronavírus-járvány első hullámának hatására egy hónap alatt 78 062 főre esett vissza. A csökkenést egyértelműen a szállodák és egyéb vendéglátóhelyek (főként síközpontok) bezárása okozta. A foglalkoztatottak száma ebben az iparágban 27 965-ről egy hónap alatt 61,3 százalékkal, 10 816 főre csökkent. A foglalkoztatás visszaesése ebben a szektorban tovább folytatódott, áprilisban újabb 1600 fővel csökkent a foglalkoztatottak létszáma. A magyar munkavállalók számának csökkenése meghaladta a teljes iparág visszaesését is. A teljes szektorban a foglalkoztatás ugyanis 45,1

¹ A tanulmányhoz felhasznált adatok a dnet.at honlapon elérhetők. A letöltés időpontja 2021. szeptember 20. A letöltés időpontjában a legfrissebb adatok 2021. augusztusi állapotot mutatják.

százalékkal csökkent (235,6 ezer főről 129,4ezer főre). A visszaesés azonban sokkal kevésbé érintette a többi iparágat. Nem meglepő módon a vendéglátáson kívül az adminisztratív és egyéb szolgáltatásokban esett legjobban a foglalkoztatás. Itt a fog-

lalkoztatott magyarok száma február és március között 2300 fővel, azaz megközelítőleg 20 százalékkal csökkent. A csökkenés itt azonban kifejezetten rövid idejű volt, és foglalkoztatás már áprilistól kezdve növekedő pályára állt.

K2.3.1. táblázat: Az Ausztriában dolgozó magyarok száma a legfontosabb iparágakban, 2020–2021

Hónap	Alkalmazottak összesen	Feldolgozóipar	Építőipar	Kis és nagykereskedelem	Szállás, vendéglátás	Adminisztratív és egyéb szolgáltatások
2020						
Január	100 502	14 319	8214	13 228	27 895	11 557
Február	101 305	14 367	8699	13 261	27 965	11 530
Március	78 062	14 114	7362	12 711	10 816	9 240
Április	78 315	14 049	8743	12 788	9286	9 834
Május	83 925	14 272	9356	13 066	12 037	10 463
Június	92 429	14 531	9889	13 426	17 537	11 533
Július	98 000	14 623	10 024	13 768	21 678	12 075
Augusztus	98 740	14 671	10 027	13 838	21 967	12 356
Szeptember	98 705	14 776	10 173	14 060	20 100	12 530
Október	92 803	14 751	10 140	14 447	15 215	12506
November	90 011	14 683	10 061	14 543	12 957	12 441
December	83 932	14 370	7 538	14 297	12 767	10 227
2021						
Január	85 510	14 460	8 254	14 301	12 671	10 939
Február	87 328	14 571	9 037	14 400	12 655	11 298
Március	90 035	14 912	9 853	14 731	12 644	12 050
Április	91 500	15 123	102 54	14 875	12 523	12 559
Május	98 374	15 291	10 521	15 073	17 405	13 082
Június	104 582	15 441	10 653	15 326	21 909	13 605
Július	106 554	15 573	10 637	15 554	23 581	13 675
Augusztus	107 638	15 720	10 728	15 542	23 756	14 331

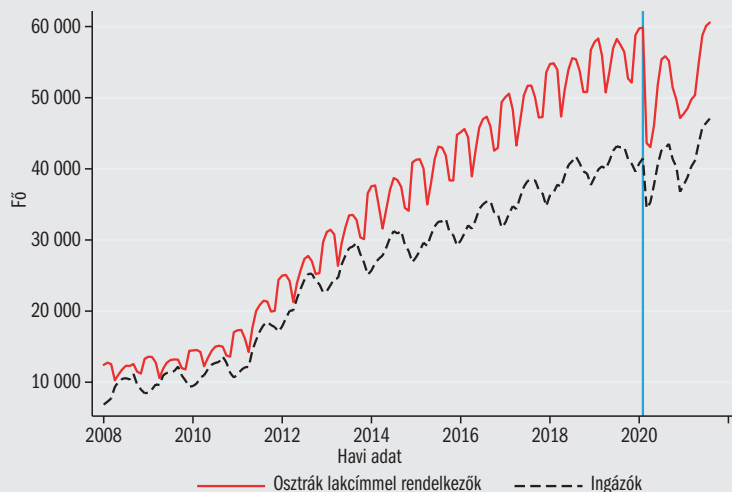
Forrás: Osztrák munkaügyi minisztérium.

A koronavírus-járvány első hulláma idején a legtöbb ország határátlépési korlátozásokat vezetett be a járvány terjedésének lassítására, ami az ingázó munkavállalók foglalkoztatását külön megnehezítette, ennek ellenére az ingázók foglalkoztatási mintázata nem tért el jelentősen az osztrák lakhellyel rendelkező munkavállalókéétól (*K2.3.1. ábra*). Hasonlóan az Ausztriában lakó magyar munkavállalókhoz, az ingázókat is a vendéglátóipar korlátozása érintette a legérzékenyebben. Az ebben az iparágban dolgozó alkalmazottak száma 2020. február és március között 8919 főről 4580 főre csök-

kent, míg a többi iparágban sokkal kisebb visszaesés mérhető.

A *K2.3.1. táblázat* azt is megmutatja, hogy az első hullám végén, 2020 nyarán visszatért a foglalkoztatás szintje a pandémiai előtti szintre. 2020 augusztusára az Ausztriában dolgozó magyarok száma 98 740-re emelkedett. A korábbi évekhez hasonlóan a vendéglátásban dolgozó munkavállalók száma most sem érte el a téli csúcsot, azonban a foglalkozás szintje a mélyponthoz képest így is jelentős volt, és majdnem elérte a 22 000 főt.

K2.3.1. ábra: Az Ausztriában munkát vállaló magyarok száma, 2008–2021

Forrás: Osztrák munkaügyi minisztérium.

A járvány második hulláma szintén a vendéglátást érintette legérzékenyebben. A korábbi évekkel ellentétben a síszezonban nem emelkedett a foglalkoztatottak száma, így 2021 februárjában 15 800 fővel kevesebben dolgoztak ebben az iparágban, mint egy évvel korábban. Ez a 43,6 százalékos visszaesés meghaladta a teljes szektor 36,7 százalékos visszaesését. A többi szektor azonban sokkal könnyebben átvészelte a második hullámot, és nem látunk visszaesést a járvány előtti hónapokhoz képest.

A 2021-es adatokat vizsgálva azt láthatjuk, hogy foglalkoztatás szintje visszatért a járvány előtti növekvő trendhez. Ennek megfelelően augusztusban az Ausztriában dolgozó magyarok száma minden korábbi létszám csúcspontot megdöntve 107 638 főn állt, és mind az ingázók, mind az osztrák lakcímmel rendelkező munkavállalók száma meghaladta a járvány előtti csúcspontot. Az iparági bontás azt mutatja, hogy a vendéglátás kivételével az összes iparágban

magasabb a munkavállalók száma, mint a koronavírus-járvány előtt volt. Ezért az adatok alapján azt feltételezhetjük, hogy ha a járvány miatt nem korlátozzák a vendéglátóipart, akkor az Ausztriában dolgozó magyarok száma már rövid távon is tovább fog emelkedni.

Végül a nemek közötti különbségeket vizsgálva azt láthatjuk, hogy az ausztriai munkavállalók kétharmada férfi. Fontos különbség még, hogy a 2020 februárjában a nők 36 százaléka dolgozott a vendéglátóiparban, míg a férfiaknak csak 22 százaléka. Ennek megfelelően, a nők foglalkoztatására nagyobb csapást mért a járvány. Az ő körükben 26,2 százalékkal csökkent a foglalkoztatás 2020. február és március között, míg a férfiak körében csak 21 százalékot. Ezt a különbséget azonban teljesen az összetételhatás okozza, mert iparáganként külön számolva nem tér el jelentősen a férfiak és nők foglalkoztatásának százalékos csökkenése.

3. A VÁLSÁG HATÁSA A KÜLÖNBÖZŐ TÁRSADALMI CSOPORTOKRA

3.1. A LEZÁRÁSOK HATÁSA AZ ANYÁKRA

SZABÓ-MORVAI ÁGNES & VONNÁK DZSAMILA

Bevezetés

Ebben az alfejezetben azt vizsgáljuk, hogy hogyan változott a kisgyermekes nők munkapiaci helyzete a koronavírus-járvány során. A járvány kitörése óta a gyermekek nappali ellátása többször is szünetelt, és ez nagy terhet rótt a családokra. Az intézménybezárások idején a kisebb gyermekek szüleinek otthon kellett maradniuk gyermekeikkel. A hagyományos családon belüli munkamegosztás miatt Magyarországon általában a nők a gyerekekkel, a férfiak pedig kereső tevékenységgel (*Szabó-Morvai*, 2018) foglalkoznak többet, így a legtöbb családban ilyenkor inkább az anyák maradtak otthon a gyerekekkel. Sok anya emiatt nem tudta ellátni megfelelően munkáját, aminek következtében elvesztette állását, akár ki is lépett a munkaerőpiacról.

A háttér

A vizsgálathoz a KSH Munkaerő-felmérésének (MEF) adatait használjuk. A MEF a lakosság demográfiai és munkaerőpiaci jellemzőiről tartalmaz információkat. Mintánkat a 25 és 45 év közöttiek alkotják. Vizsgálatunkban azokra az anyákra koncentrálunk, akiknek legkisebb gyermeke elmúlt 4 éves, de még nem töltötte be a 11. életévét. Ez a korosztály az, amikor az anya már nagy eséllyel visszatért a munkaerőpiacra (3 éves korban kötelező megkezdeni az óvodát),¹ de a gyermek még nem elég önálló, aktívan igényli a felnőtt jelenlétét.

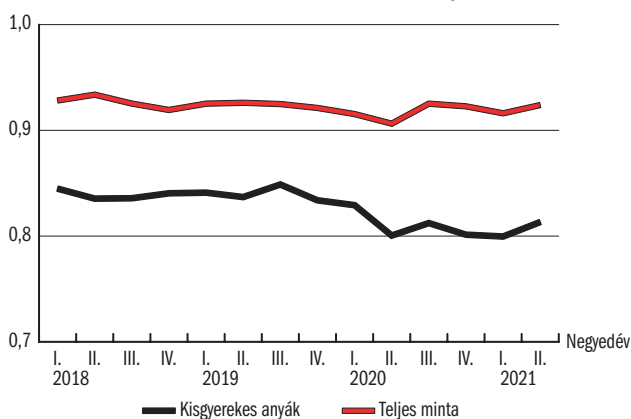
A vizsgált időszak során többször is szünetelt a gyermekek nappali ellátása. A járvány kitörése után legelőször 2020. március 16-án zártak be országszerte a köznevelési intézmények. Az iskolákban egészen a nevelési év végéig szünetelt a gyermekek nappali ellátása, a bölcsődékbe és óvodákba pedig május végén (vidéken), június elején (Budapesten) térhettek vissza a gyermekek. Ezt követően a második hullámban, 2020. november 11-én a középiskolákban átálltak a tanterven kívüli digitális oktatásra. Ebben az időszakban a bölcsődékben, az óvodákban és az általános iskolákban nem volt tartós szünet, csak rövidebb – megbetegedések miatt – eseti bezárások voltak. A harmadik hullámban 2021. március 8-án zártak be országszerte a köznevelési intézmények, a kisebb gyermekek április 19-én térhettek vissza az intézményekbe, míg a felsősöknel és középiskolásoknál május 10-ig maradt a digitális munkarend.

Azt vizsgáljuk, hogy kisgyermekes anyák munkaerőpiaci helyzete hogyan változott a gyermekfelügyelet kiesése miatt munkaerőpiaci szempontból kevésbé érintett csoporthoz képest. Fontos megjegyezni, hogy más csoportok munkaerőpiaci helyzetét is érintette a gyermekek nappali ellátásának szüne-

¹ Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény.

teltetése. Bizonyára volt olyan család, ahol az apa maradt otthon a gyermekkel. Ugyanakkor az ellentétes hatás is elképzelhető, vagyis a kisgyermekes anya munkájának kiesése miatt az apa munkája még fontosabb lett, így egy esetleg állásvesztés esetén az apa hamarabb vállalt újra munkát. Ezenkívül nagyobb gyermekek esetén is elképzelhető, hogy valamelyik szülő az állása rovására otthon maradt a gyermekkel. Tehát nincs egyértelmű kezelt és kontrollcsoportunk. Így valójában azt vizsgáljuk, hogy a leginkább érintett csoport helyzete átlagosan hogyan változott a többiekéhez képest. A 3.1.1. ábrán a 25 és 45 év közöttiek aktivitási arányának alakulása látható a teljes mintára és a kisgyermekes anyákra vonatkozóan.

3.1.1. ábra: Aktivitási arány

Megjegyzés: Az aktivitás arány alakulása 2019. I. negyedévé és 2021. II. negyedévé között a 25 és 45 év közötti teljes népességre és olyan anyákra vonatkozóan, akiknek legkisebb gyermeke 4 és 10 év közötti.

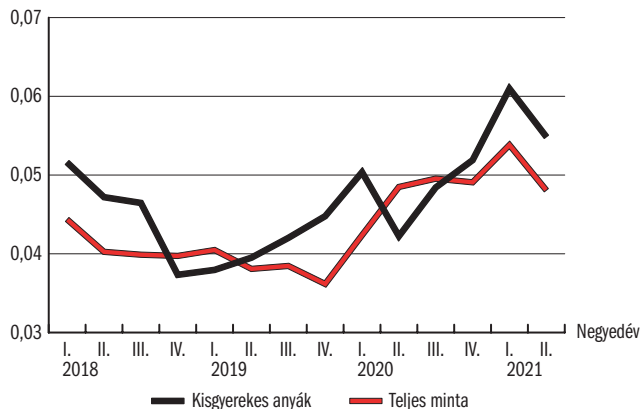
Forrás: Saját számítás a KSH MEF adataiból.

Látható, hogy a koronavírus-járvány kitörésekor, 2020 második negyedévében volt egy visszaesés, a harmadik negyedévben pedig korrekció. Kisgyermekes anyák esetén hasonló a mintázat, de a visszaesés a második negyedévben erősebb volt, és az ezt követő időszakban is végig alacsonyabb maradt. A MEF adatai alapján a 25–45 éves korcsoportban a 2020 második negyedévében inaktív státusba kerülők esetében némileg átrendeződött a kapott transferek szerkezete. Csökkent azok aránya, akik korhatár előtti nyugdíjban vagy rokkantsági nyugdíjban részesülnek, és növekedett azok aránya, akik gyed- vagy gyet-elátásban, illetve valamilyen egyéb járadékban vagy pótlékban részesülnek.

A 3.1.2. ábra a munkanélküliségi ráta alakulását mutatja. A teljes mintát tekintve 2020 második negyedévében növekedést látunk. Kisgyermekes anyák esetén viszont érdekes a mintázat: 2020 második negyedévében visszaesést látunk, a harmadik negyedévben pedig megugrást, onnan pedig növekedés egészen 2021 első negyedévéig. Elsőre meglepő lehet, ha azonban figyelembe vesszük, hogy 2020 második negyedévben sok anya kilépett a munkaerőpi-

acról, majd a harmadik negyedévben sokan visszaléptek, kiderül, hogy a kisgyermekes nők munkanélküliségi rátáját ebben az időszakban inkább az aktívák száma mozgatja.

3.1.2. ábra: Munkanélküliségi ráta

Megjegyzés: A munkanélküliségi ráta alakulása 2019 I. negyedévé és 2021 II. negyedévé között a 25 és 45 év közötti teljes népességre és olyan anyákra vonatkozóan, akiknek legkisebb gyermeke 4 és 10 közötti.

Forrás: Saját számítás a KSH MEF adataiból.

A továbbiakban regressziók segítségével összehasonlítjuk a kisgyermekes anyák és a népesség többi része (vagyis a nem kisgyermekes nők² és férfiak) foglalkoztatási mutatóinak bezárások előtti és utáni időszakok közötti átlagos változását. Két függő változót vizsgálunk: az egyik a munkaerőpiaci aktivitás kétértékű változója, amelynek 1 az értéke, ha az egyén megjelenik a munkaerőpiacon (vagyis foglalkoztatott vagy munkanélküli) és 0, ha inaktív. A másik pedig a munkanélküli státus kétértékű változója, amely 1 értéket vesz fel, ha az egyén munkanélküli és 0-t, ha foglalkoztatott.³ A kulcs magyarázó változóink a kisgyermekes anyákat és a lezárások utáni időszakot jelölő kétértékű változók és ezek interakciója. Az interakciós változó együtthatója mutatja a bezárások hatását a kisgyermekes anyákra. A vizsgálat során kontrollálunk az iskolai végzettségre, korra, nemre, háztartási jellemzőkre, családi állapotra, megyére, trendre, szezonálisra. A vizsgálathoz 2016 első negyedévé és 2021 második negyedévé közötti adatokat használunk.

Eredmények

Az 3.1.1. táblázat mutatja az eredményeket. Az (1) oszlop becslésében a függő változó a munkaerőpiaci aktivitás. A bezárást követően átlagosan 2,4 százalékponttal nőtt annak valószínűsége, hogy a férfiak és a nem kisgyermekes anyák elhagyják a munkaerőpiacot. A *kisgyermekes anya* változóhoz tartozó együttható mutatja, hogy már a járvány előtti időszakban is a népesség többi részéhez képest átlagosan 5 százalékponttal alacsonyabb volt a valószínűsége,

² Tehát gyermek nélküli nőket és olyan anyákat, akiknek legidősebb gyereke 10 évnél idősebb.

³ Inaktívak nincsenek ekkor a mintánkban.

hogy egy kisgyermekes anya megjelent a munkaerőpiacon. Az intézmény bezárását követően ez a különbség további 3,2 százalékponttal nőtt.

3.1.1. táblázat: A lezárások hatásának regressziós becslése a kisgyermekes munkaerőpiaci helyzetére

Függő változó	Munkaerőpiaci aktivitás	Munkanélküli státus
	(1)	(2)
Bezárást követő időszak	-0,024** (0,010)	0,012 (0,009)
Kisgyermekes anya	-0,050*** (0,009)	0,006 (0,006)
Kisgyermekes anya × Bezárást követő időszak	-0,032*** (0,010)	0,004 (0,004)
R ²	0,100	0,035
Megfigyelések száma	98 808	89 602

Megjegyzés: OLS-becslések.

Függő változók: Munkaerőpiaci aktivitás kétértékű változó, amelynek 1 az értéke, ha az egyén megjelenik a munkaerőpiacon és 0, ha munkanélküli. Munkanélküli státus kétértékű változó, amelynek 1 az értéke, ha az egyén munkanélküli és 0, ha foglalkoztatott. Kisgyermekes anya: olyan anya, akinek legkisebb gyermeke 4 és 10 év közötti. Bezárást követő időszak: 2020 második negyedéve és az azt követő időszakok. A táblázatban nem jelölt kontrollváltozók: iskolai végzettség, kor, nem, háztartásban élők száma, háztartásfő és hozzá fűződő viszonya, családi állapot, megye, trend, hónap kétértékű változók. Zárójelben megye szinten klaszterezett robusztus standard hibák.

*** 1 százalékos, ** 5 százalékos, * 10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: Saját számítások.

A (2) oszlop becslésével a munkanélküliségi státust vizsgáljuk. Az eredményekből azt látjuk, hogy a pandémia előtt és alatt sem tért el kisgyermekes anyák munkanélküliségi valószínűsége a többiekétől.

Eredményeink alapján arra következtethetünk, hogy a legtöbb anya, aki nem tudta ellátni munkáját azért, mert otthon kellett maradnia a gyermekeivel, kilépett a munkaerőpiacról. Ennek egy része foglalkoztatásból történő kilépést, más része pedig munkakeresői státusból való kilépést jelentett. A kilépések hatására megnövekedett a kisgyermekes anyák munkaerőpiaci hátránya a többi csoporttal szemben, és ez a hátrány a 2021 közepéig-végéig megmaradt. A jelenlegi adatok alapján még nem lehet eldönteni, hogy tartós hátrányt szenvedtek-e el a kisgyermekes anyák. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához szükség lesz hosszabb távú munkapiaci adatok elemzésére.

Következtetések

Tanulmányunkban azt elemeztük, hogy a pandémia alatti lezárások hatására hogyan változott a kisgyermekes nevelő nők munkaerőpiaci státusa. A legtöbb családban a gyermekek otthoni felügyelete nagyobb részt az anyák feladata, így a gyermekek nappali ellátásának szünetelése miatt az ő állásuk került inkább veszélybe.

Elemzésünkhöz a MEF 2016 első negyedéve és 2021 második negyedéve közötti adatainak segítségével vizsgáltuk meg, hogy a lezárásokat követően a kis-

gyermekes anyák mennyire viselkedtek másként a társadalom többi részétől. Becsléseink alapján a köznevelési intézmények bezárását követően a társadalom többi részével összehasonlítva 3,2 százalékponttal jobban nőtt annak valószínűsége, hogy egy kisgyermekes anya elhagyta a munkaerőpiacot. A munkaerőpiacon maradó kisgyermekes anyák munkanélküliségi valószínűsége viszont nem változott szignifikánsan különbözően a munkaerőpiac többi csoportjától.

Hivatkozás

SZABÓ-MORVAI ÁGNES (2018): [Háztartási munkamegosztás](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Szabó-Morvai Ágnes* (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök*, 2017. MTA KRTK KTI, Budapest, 168–171. o.

3.2. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ELLENI ÓVINTÉZKEDÉSEK BETARTÁSA ÉS HATÁSA AZ 50 ÉV FELETTI EURÓPAI LAKOSSÁG KÖRÉBEN

BÍRÓ ANIKÓ, BRANYICZKI RÉKA & ELEK PÉTER

A COVID-19 járvány kitörésekor drasztikus óvintézkedéseket vezettek be Európa-szerte, mert a kormányok – a vakcinák megjelenése előtt – higiéniai ajánlásokkal és a távolságtartás növelését célzó intézkedésekkel igyekeztek megfékezni a vírus terjedését. A korlátozások száma, időzítése és szigora országonként eltérő volt a járvány alatt, és abban is voltak különbségek, hogy az emberek mekkora hajlandóságot mutattak ezek követésére. A lakosságon belül különösen érdekes az idősök viselkedése, mivel ez a korcsoport veszélyeztetettebb a koronavírussal szemben.

Nemzetközi kutatások szerint az elővigyázatos viselkedést több tényező befolyásolja, például óvatosabbak azok az idősök, akiknek az ismeretségi körében volt fertőzés (Litwin–Levinsky, 2021a), és a higiéniai óvintézkedéseket kevésbé teszik meg azok, akiknek valamilyen egészségkárosító szokásuk van (például dohányzás, alkoholfogyasztás) (Mendoza-Jiménez és szerzőtársai, 2021). Az óvintézkedések értékelésekor ugyanakkor felmerül, hogy mi a koronavírus-fertőzés elkerülésének ára, például hogyan hatnak az óvintézkedések a mentális egészségre. Érdekes, hogy egy longitudinális kutatás szerint a 11 vizsgált európai országban az idősök mentális egészsége átlagosan javult 2017 és 2020 között (Van Winkle és szerzőtársai, 2021), viszont az eddigi eredmények alapján a korlátozások negatívan korrelálnak a mentális egészséggel, például magányosabbnak érzik magukat azok, akik jobban tartják a fizikai távolságot (Cohn-Schwartz és szerzőtársai, 2021, Litwin–Levinsky, 2021b).

Ebben az alfejezetben – korábbi cikkünkre építve (Bíró és szerzőtársai, 2021) – megvizsgáljuk, hogy milyen tényezők hatnak a koronavírus-járvány elleni óvintézkedések betartásának valószínűségére és a mentális egészségre. Többek között elemezzük a járvány előtti foglalkoztatás és a járvány alatti munkavesztés hatását is ezekre a változókra. Azt is elemezzük az országok szintjén, hogy a korlátozások szigora és a halálozási ráta milyen kapcsolatban áll a járvány alatt megfigyelhető elővigyázatossággal és mentális egészséggel. Végül az elővigyázatos viselkedés elterjedtsége és a mentális egészség közötti összefüggést is ábrázoljuk. Eredményeink munkagazdaságtani vonatkozását – az általunk használt munkapiaci magyarázó változókon túl – az adja, hogy a mentális egészség önmagában is befolyásolja az egyének későbbi termelékenységét és munkapiaci részvételét.

Adatok

A SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) adatbázis egy ingyenesen hozzáférhető, nemzetközileg harmonizált, multidiszciplináris panel-adatfelvétel, amely két évenként gyűjt információt az Európai Unió tagállamaiban, valamint Svájcban és Izraelben az ötvenévesnél idősebb népesség egészségéről, munkaerőpiaci helyzetéről és társadalmi-gazdasági jellemzőiről. Elemzésünkhöz a SHARE-Covid-19 telefonos adatfelvétel adatait használjuk (Börsch-Supan, 2021a, 2021b),¹ amelyre 2020 nyarán került sor a SHARE-panel válaszadóinak egy részmintáján, és amelynek középpontjában a koronavírus-járvány és az ahhoz kapcsolódó intézkedések ötvenévesnél idősebb lakosságra kifejtett hatásai álltak. A telefonos kérdőívre 54,5 ezer személy válaszolt 27 országból.

Nyolc óvatossági indikátort vizsgálunk, amelyek azt ragadják meg, hogyan változott az emberek viselkedése a Covid-19-járvány kitörése után. Az indikátorokat bináris változóként definiáljuk az alábbiak szerint. 1) Séták mellőzése – értéke 1, ha a válaszadó nem járt ki sétálni a járvány kitörése után. 2) Bevásárlás mellőzése – értéke 1, ha a válaszadó nem járt ki bevásárolni a járvány kitörése után. 3) Családi találkozások mellőzése – értéke 1, ha a válaszadó nem találkozott a háztartásán kívül élő családtagokkal. 4) Másokkal való találkozások mellőzése – értéke 1, ha a válaszadó nem találkozott öt embernél többel (a háztartástagokon kívül). 5) Távolságtartás – értéke 1, ha a válaszadó „mindig” távolságot tartott másoktól közterületen. 6) Maszkviselés – értéke 1, ha a válaszadó „mindig” viselt maszkot közterületen. 7) Gyakoribb kézmosás – értéke 1, ha a válaszadó a szokásosnál gyakrabban mosott kezet. 8) Gyakoribb kézfertőtlenítés – értéke 1, ha a válaszadó a szokásosnál gyakrabban használt kézfertőtlenítőt. Ezenkívül az 1–4 indikátorok egyes értéket vesznek fel, ha valaki azt jelöli meg, hogy a koronavírus-járvány kitörése óta nem hagyta el otthonát, az 5–6. indikátort pedig nem definiáljuk az ilyen személyekre (a minta 18 százalékára). Végül, az általunk definiált kompozit óvatosságindex a nyolc indikátor átlaga.

A mentális egészség romlásának két indikátorát vizsgáljuk. Az idegességindikátor értéke akkor 1, ha a válaszadó nagyobb mértékben érezte idegesnek magát az elmúlt hónapban, mint a járvány kitörése előtt. A depresszióindikátor értéke akkor 1, ha a válaszadó nagyobb mértékben érezte magát szomorúnak vagy lehangoltnak az elmúlt hónapban, mint a járvány kitörése előtt. Az általunk definiált mentálisbetegség-index pedig a két indikátor átlaga.

A korlátozások indexeként a University of Oxford (Hale és szerzőtársai, 2021) indikátorának (*stringency index*) 2020. júniusi értékét használjuk, a koronavírus-járványhoz köthető országszintű kumulatív halálozási ráták forrása pedig az Egészségügyi Világszervezet (WHO, 2021 – a 2020. június 1-jei értékeket használjuk).

¹ A SHARE 7. és 8. hullámának adatait használjuk (Börsch-Supan, 2020, 2021a), módszertani részletekért lásd Börsch-Supan és szerzőtársai (2013). A SHARE-adatfelvételt az Európai Bizottság DG Research and Development finanszírozta az alábbi forrásokból: FP5 (QLK6-CT-2001-00360), FP6 (SHARE-I3: RII-CT-2006-062193, COMPARE: CIT5-CT-2005-028857, SHARELIFE: CIT4-CT-2006-028812), FP7 (SHARE-PREP: GA N°211909, SHARE-LEAP: GA N°227822, SHARE M4: GA N°261982, DASH: GA N°283646) és Horizon 2020 (SHARE-DEV3: GA N°676536, SHARE-COHESION: GA N°870628, SERISS: GA N°654221, SSHOC: GA N°823782), és a DG Employment, Social Affairs & Inclusion az alábbi forrásokból: VS 2015/0195, VS 2016/0135, VS 2018/0285, VS 2019/0332, AND VS 2020/0313. További finanszírozók a Német Oktatási és Kutatási Minisztérium, Max Planck Society for the Advancement of Science és U.S. National Institute on Aging (UOI_AG09740-13S2, POI_AG005842, POI_AG08291, P3O_AG12815, R2I_AG025169, YI-AG-4553-01, IAG_BSRO6-11, OGH4_04-064, HHSN271201300071C, RA-G052527A) (lásd: SHARE.).

Regressziós elemzésünkben az alábbi kontrollváltozók szerepelnek: a Covid-19 kockázatot növelő krónikus betegség megléte (rendszeres gyógyszeresedés magas koleszterinszintre, magas vérnyomásra, szív- és érrendszeri betegségekre, cukorbetegségekre, illetve krónikus hörghurutra), túlsúlyosság (BMI 25-29,9), elhízottság (BMI 30 és felett), nem, korcsoport, iskolai végzettség, dolgozott-e a járvány kitörésekor („dolgozott” változó a táblázatokban), állásvesztés vagy a munkahely bezárása a járvány miatt („állásvesztés” változó a táblázatokban), a járvány kitörése előtti depresszió (csak a mentális egészség modelljeiben), egyedülálló háztartás, valamint naptári hónap és ország fix hatások. Az adatokat a reprezentativitás érdekében a SHARE kalibrált súlyokkal súlyozzuk.

A mintánkban szereplő egyének 32 százaléka dolgozott a járvány kitörésekor (23 százalék a magyarországi mintában). Azok között, akik dolgoztak a járvány kitörésekor, 21 százalék válaszolta azt, hogy elvesztette az állását vagy bezárt a munkahelye a járvány miatt (12 százalék a magyarországi mintában).

Eredmények

Óvintézkedések betartása

A 3.2.1. táblázat utolsó sora mutatja, hogy a válaszadók több mint 80 százaléka válaszolt igennel a kézmosásra és a kézfertőtlenítésre vonatkozó kérdésekre, és több mint 70 százaléka a távolságtartásra és a maszkviselésre. Utána következik a másokkal és a családtagokkal való találkozás kerülése (59 százalék, illetve 46 százalék), majd pedig a séták és a bevásárlás mellőzése (28 százalék, illetve 20 százalék). Azt látjuk tehát, hogy az alacsony költséggel járó higiéniai óvintézkedéseket, például a kézmosás, a kézfertőtlenítés, a maszkviselés vagy a távolságtartás, az 50 év felettiek döntő többsége megtette, míg a személyes – főként a családtagokkal való – találkozásokról való lemondást, illetve a napi rutin alapvető megváltoztatását jóval kisebb arányban fogadták el az idősek.

Az egyes óvintézkedések hasznai és költségei egyénenként is eltérnek. Például jól ismert az idősebbek, a férfiak és egyes krónikus betegségekben szenvedők magasabb koronavírus-halálozása, így számukra nagyobb haszna lehet a védekezésnek. Ugyanakkor például az egyedülállók számára – a nem egyedül élőkhez képest – nagyobb költséget jelenthet az intézkedések betartása. Emellett a kockázati preferenciák is különbözhetnek csoportonként (például a férfiak és nők között). Regressziós becsléseink nagyrészt visszaadják ezeket a várt mintázatokat: a 3.2.1. táblázat szerint óvatosabbak a krónikus betegséggel élők (1–4 százalékponttal), a nők (3–8 százalékponttal, vélhetően a nagyobb kockázatkerülés miatt) és az idősebbek, míg kevésbé óvatosak a járvány kitörésekor dolgozók és az egyedül élők. Az állásvesztés ugyanakkor csökkenti a másokkal való találkozás valószínűségét. Az iskolai végzettség hatása eltér a különböző indikátorok tekintetében – a magasabb végzettségűek inkább elmennek otthonról és találkoznak ismerősökkel, ugyanakkor nagyobb arányban

hordanak maszkot és tartanak távolságot közterületeken. A *Bíró és szerzőtársai* (2021) azt is megmutatta, hogy a magas kockázatú, krónikus betegséggel élő idősök kevésbé lazítottak viselkedésükön a járvány enyhülő szakaszában.

3.2.1. táblázat: Az óvintézkedések betartására ható tényezők (regressziós modellek eredményei)

Változó	Nincs séta	Nincs bevásárlás	Találkozások mellőzése		Távolságtartás	Maszkviselés	Kézmosás	Kézfertőtlenítés
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Krónikus betegség	0,032*** (0,009)	0,035*** (0,007)	0,011 (0,012)	0,023* (0,012)	0,024** (0,012)	0,027** (0,011)	0,013 (0,010)	0,028*** (0,008)
Túlsúlyosság	0,001 (0,010)	-0,011 (0,008)	-0,013 (0,013)	-0,009 (0,012)	0,004 (0,012)	0,006 (0,011)	0,014 (0,010)	0,016* (0,009)
Elhízottság	0,040*** (0,012)	0,019** (0,010)	-0,001 (0,014)	0,018 (0,014)	0,013 (0,013)	0,011 (0,013)	0,015 (0,010)	-0,000 (0,011)
Nő	0,055*** (0,009)	0,031*** (0,007)	0,048*** (0,011)	0,055*** (0,011)	0,069*** (0,011)	0,080*** (0,010)	0,036*** (0,009)	0,029*** (0,008)
Kor 64–70	0,004 (0,012)	0,029*** (0,010)	0,035** (0,015)	0,025* (0,015)	0,028** (0,013)	0,014 (0,012)	0,023* (0,013)	-0,002 (0,011)
Kor 71–76	0,037*** (0,014)	0,082*** (0,012)	0,109*** (0,017)	0,067*** (0,017)	0,030** (0,015)	0,018 (0,014)	0,020 (0,014)	-0,015 (0,013)
Kor 77+	0,151*** (0,015)	0,270*** (0,013)	0,182*** (0,018)	0,132*** (0,017)	0,008 (0,016)	0,016 (0,015)	-0,027* (0,016)	-0,102** (0,014)
Középfokú	-0,045*** (0,014)	-0,089*** (0,012)	-0,039** (0,017)	-0,008 (0,016)	0,017 (0,017)	0,047*** (0,015)	0,045*** (0,013)	0,061*** (0,011)
Felsőfokú	-0,094*** (0,014)	-0,112*** (0,012)	-0,072*** (0,019)	-0,041** (0,019)	0,032* (0,018)	0,051*** (0,017)	0,078*** (0,015)	0,089*** (0,013)
Dolgozott	-0,035*** (0,014)	-0,061*** (0,011)	-0,085*** (0,019)	-0,140*** (0,019)	-0,009 (0,018)	-0,018 (0,016)	0,012 e	0,060*** (0,012)
Állásvesztés	-0,033* (0,019)	-0,007 (0,013)	0,052* (0,028)	0,086*** (0,029)	0,008 (0,025)	0,004 (0,025)	0,050*** (0,016)	-0,019 (0,020)
Egyedül él	0,013 (0,009)	-0,003 (0,007)	-0,010 (0,012)	0,015 (0,011)	-0,001 (0,011)	-0,025** (0,011)	-0,033*** (0,008)	-0,038*** (0,009)
A naptári hónap hatása	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
Országhatás	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
A megfigyelések száma	46 579	46 579	46 579	46 579	37 877	37 877	46 579	46 579
A függő változó átlaga	0,284	0,201	0,461	0,589	0,778	0,731	0,875	0,820

Súlyozott becslések, a SHARE kalibrált súlyokat használva. Heteroszkedaszticitásra robusztus standard hibák zárójelben. Referenciakategória: BMI < 25, életkor 50–63 év, alacsony végzettség.

Adatok: SHARE Wave 7 Release 7.1.1 és Wave 8 Release 1.0.0. Hiányzó megfigyelések miatt a mintaelemszám kisebb az összes válaszadó számánál.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

Mentális egészség

A 3.2.2. táblázat szerint az egyének 17–21 százaléka jelezte, hogy gyakrabban érzi magát szomorúnak, illetve idegesnek, mint a járvány kitörése előtt. Ennek legfontosabb magyarázó változói értelemszerűen a járvány előtti depresszió (12 százalékpontos hatás) és a járvány miatti állásvesztés (5–7 százalékpont, természetesen ennek értelmezéséhez észben kell tartanunk, hogy önmagá-

ban a gyengébb mentális egészség is vezethet állásvesztéshez), de a női nemnek (9 százalékpont) és a krónikus betegségek meglétének (3 százalékpont) is van hatása, a többi magyarázó változó viszont jellemzően nem szignifikáns.

3.2.2. táblázat: A mentális betegségek indexeire ható tényezők (regressziós modellek eredményei)

	Depresszió	Idegesség
Krónikus betegség	0,031*** (0,011)	0,030** (0,012)
Túlsúlyosság	0,011 (0,011)	0,001 (0,013)
Elhízottság	0,034*** (0,013)	0,011 (0,014)
Nő	0,093*** (0,010)	0,087*** (0,011)
Kor 64-70	-0,014 (0,013)	-0,021 (0,014)
Kor 71-76	-0,007 (0,016)	-0,020 (0,017)
Kor 77+	-0,005 (0,016)	-0,041** (0,018)
Középfokú	0,006 (0,017)	0,002 (0,017)
Felsőfokú	-0,008 (0,018)	0,001 (0,019)
Dolgozott	-0,030* (0,018)	-0,009 (0,019)
Állásvesztés	0,050* (0,029)	0,065** (0,031)
Depresszió a járvány kitörése előtt	0,119*** (0,010)	0,121*** (0,011)
Egyedül él	0,015 (0,011)	-0,005 (0,012)
A naptári hónap hatása	igen	igen
Országhatás	igen	igen
A megfigyelések száma	31 346	31 346
A függő változó átlaga	0,174	0,210

Súlyozott becslések, a SHARE kalibrált súlyokat használva. Heteroszkedaszticitásra robusztus standard hibák zárójelben. Referenciakategória: BMI < 25, életkor 50–63 év, alapfokú végzettség.

Adatok: SHARE Wave 7 Release 7.1.1 és Wave 8 Release 1.0.0. A mintaelemszám azért különbözik a 3.2.1. táblázatétól, mert a járvány előtti depresszió változója sok esetben hiányzik.

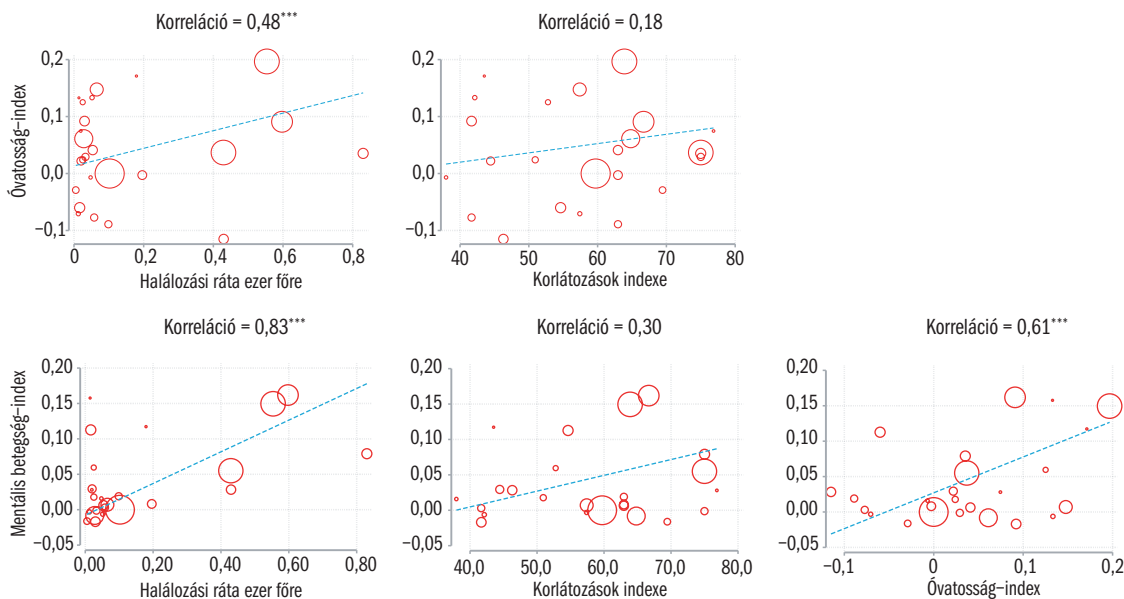
*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

Országszintű összefüggések

Azt, hogy a különböző óvintézkedések betartása és a mentális egészség koronavírus-járvány miatti romlása – a fenti kontrollváltozók figyelembevétel után – mennyire különbözik országoként, a regressziókban szereplő országhatásokkal mérhetjük. Az 3.2.1. ábra bal oldali paneljei mutatják az

országok népességével súlyozva, hogy ahol nagyobb volt a halálozási ráta 2020. június 1-jéig, ott – a mutatók átlagából számított indexeket használva – óvatosabbak voltak az emberek 2020 nyarán, és mentális egészségük is inkább romlott. Érdekes viszont, hogy – a törvényi szabályozások alapján számított és ezért szükségszerűen nem tökéletes – korlátozási index e számítás szerint nincs statisztikailag szignifikáns összefüggésben az emberek megfigyelt óvatosságával és mentális egészségének romlásával (3.2.1. *ábra* jobb oldali paneljei). Végezetül, az 3.2.1. *ábra* alsó panelje mutatja, hogy az ország szintű óvatosságindex és a mentális betegségek indexe pozitív összefüggést mutatott 2020 nyarán. Magyarország mindegyik itt vizsgált változó szerint (óvatosság-index, mentális betegség-index, kumulatív halálozási ráta 2020. június 1-jéig, korlátozási index 2020 júniusában) az országok középső harmadában helyezkedett el.

3.2.1. *ábra*: Az ország szintű óvatosság-index és mentális betegség index (ország fix hatások), valamint a halálozási ráta és a korlátozási index összefüggése

Országmérettel súlyozott eredmények. Németország fix hatása nullára állítva.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

Következtetések

Eredményeink arra utalnak, hogy az emberek a Covid-járvány általánosan ismert egészségügyi kockázataival összhangban hoznak egyéni egészségügyi óvintézkedéseket, és eltérő mértékben hajlandók követni a különböző típusú elővigyázatos magatartásformákat. A szociális interakciókról mondunk le a legnehezebben, míg bizonyos higiéniai szokásokat könnyedén beépítünk a mindennapjainkba. A mentális egészségre vonatkozó adatok szerint 2020

nyarán a vizsgált európai országok 50 évnél idősebb lakosságának csak mintegy ötöde érezte nagyobb mértékben idegesnek, illetve szomorúnak/lehangoltnak magát, mint a járvány kitörése előtt.

Az országszintű eltéréseket fenntartásokkal kell kezelni, de leíró eredményeink azt mutatják, hogy mind az óvatos viselkedés, mind a mentális egészség romlása inkább a halálozási rátával, semmint a korlátozási indexszel van összefüggésben.

Hivatkozások

- BÍRÓ ANIKÓ–BRANYICZKI RÉKA–ELEK PÉTER (2021): [Time Patterns of Precautionary Health Behaviours During an Easing Phase of the COVID-19 Pandemic in Europe](#). *European Journal of Ageing*.
- BÖRSCH-SUPAN A.–BRANDT M.–HUNKLER C. és szerzőtársak (2013): [Data Resource Profile: The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe \(SHARE\)](#). *International Journal of Epidemiology*, Vol. 42. No. 4. 992–1001. o.
- BÖRSCH-SUPAN, A. (2020): [Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe \(SHARE\) Wave 7](#). Release version: 7.1.1. SHARE-ERIC. Data set.
- BÖRSCH-SUPAN, A. (2021a): [Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe \(SHARE\) Wave 8](#). Release version: 1.0.0. SHARE-ERIC. Data set.
- BÖRSCH-SUPAN, A. (2021b): [Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe \(SHARE\) Wave 8](#). COVID-19 Survey 1. Release version: 1.0.0. SHARE-ERIC.
- COHN-SCHWARTZ, E.–VITMAN-SCHORR, A.–KHALAILA, R. (2021): [Physical Distancing is Related to Fewer Electronic and In-person Contacts and to Increased Loneliness during the COVID-19 Pandemic among Older Europeans](#). *Quality of Life Research*.
- HALE, T.–ANGRIST, N.–GOLDSZMIDT, R. és szerzőtársak (2021): [A Global Panel Database of Pandemic Policies \(Oxford COVID-19 Government Response Tracker\)](#). *Nature Human Behaviour*, Vol. 5. 529–538. o.
- LITWIN, H.–LEVINSKY, M. (2021a): [Network-Exposure Severity and Self-protective Behaviors: The Case of COVID-19](#). *Innovation in Aging*, Vol. 5.No. 2. igab015.
- LITWIN, H.–LEVINSKY, M. (2021b): [Social Networks and Mental Health Change in Older Adults After the COVID-19 Outbreak](#). *Aging & Mental Health*.
- MENDOZA-JIMÉNEZ, M.-J.–HANNEMANN, T.-V.–ATZENDORF, J. (2021): [Behavioral Risk Factors and Adherence to Preventive Measures: Evidence from the Early Stages of the COVID-19 Pandemic](#). *Frontiers in Public Health*, No. 674597. június 9.
- VAN WINKLE, Z.–FERRAGINA, E.–RECCHI, E. (2021): [The Unexpected Decline in Feelings of Depression among Adults Ages 50 and Older in 11 European Countries amid the COVID-19 Pandemic](#). *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, Vol. 7. 1–11. o.
- WHO (2021): [WHO Coronavirus Disease \(COVID-19\) Dashboard data](#).

3.3. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ÉS A MAGYAR NYUGDÍJRENDSZER*

SIMONOVITS ANDRÁS

Ebben az alfejezetben a koronavírus-járványnak a magyar nyugdíjrendszerre gyakorolt hatását elemzem. Röviden leírom a magyar nyugdíjrendszer válság előtti működését és a járvány várható hatását. Fő megállapításom: a koronavírus-járvány tovább élezi a magyar nyugdíjrendszerben már korábban is jelen lévő feszültségeket. Két feszültséget emelek ki: 1) a laza/merev nyugdíjkorhatárt (Nők40 kivételével senki sem mehet nyugdíjba az általános korhatár elérése előtt), 2) az évjártakon belüli és az évjártak közötti polarizációt (meredeken növekszik az azonos évjártak nyugdíjszóródása és az egymás utáni évjártak átlagos nyugdíja).

Gazdaság és nyugdíjrendszer

Minden ország a történeti fejlődés által meghatározott nyugdíjrendszert működtet, amely időben változhat. Ezen tér és idő szerinti változékonyság ellenére meg lehet mondani, hogy mi várható el egy jó nyugdíjrendszertől. Teljesítenie kell a nyugdíjrendszer két fő feladatát: a) helyettesíti az idős kor miatt kieső jövedelmet, valamint b) tompítja, sőt megszünteti az időskori szegénységet (*Barr–Diamond*, 2008). Természetesen a rendszernek hosszú távon is fenntarthatónak kell lennie, és nem változhat szeszélyesen. Külön kiemeljük a méltányosságot: a statisztikai átlagolás után az életpálya-befizetések és -kifizetések között, ha nem is egyenlőségnek, de szoros kapcsolatnak kell lennie.

A kötelező magyar nyugdíjrendszer 1998 és 2010 között kétpillérű volt, de 2010 után a második (tőkésített magán) pillér lényegében megszűnt, ennek vagyona az akkori GDP 11 százalékára rúgott. A magánnyugdíjpillér államosítása miatt az explicit államadósság 2011-ben jelentősen csökkent, és a kormányzat évtizedekig mentesül a költségvetésből egyébként kieső magánjárulékok átmeneti pótlásától (a GDP mindenkor 1,5 százaléka). Más kérdés, hogy a tervezett átmenet végén az államnak egyszer majd ki kell fizetnie a magánpillérből 2011-ben kivett ezermilliárdokat is.

A jelenlegi magyar nyugdíjrendszer bevételei sokkal szorosabban kapcsolódnak a gazdaság teljesítményéhez, mint a kiadásai. A *bevételeket* elvben a munkavállalók és a munkáltatók által befizetett *járulékok* – vagy az utóbbi újabb néven: szociális hozzájárulási adó (szochó) – fedezik. Az utóbbi években a mért reálbérek látványosan robbantak (2015 és 2020 között évenként rendre 4,4; 7,4; 10,3; 8,3; 7,7 és 6,6 – együtt 54 százalék (*Fazekas és szerkesztőtársai* (2020) 237. o. 1.1. táblázat). A korcentrum (várható nyugdíjba vonulási életkor) növekedésével a párhuzamos bérrobbanás gyorsan emelte volna a nyugdíjassza reálbevételeit, ha a szochó-kulcsok nem csökkentek volna meredeken (27-ről

* Köszönet mondok *Fehér Csabának* és *Lackó Máriának* a téma együttes kutatásakor nyújtott segítségéért, *Reiff Ádámnak* a közös cikk írásáért (*Simonovits–Reiff*, 2021), és az NKF 129078. pályázat támogatásáért.

15,5 százalékra) 2016 és 2021 között. A *kiadások* viszont reálértékben sokáig mérsékelten nőttek, mert a már megállapított nyugdíjak 2010 óta – átmeneti indexálási hibáktól eltekintve (amikor a várható infláció tartós túlbecslése miatt a nyugdíjak reálértékben négy év alatt 8 százalékkal megugrottak) – csak a fogyasztói árindexet követik, és az említett korhatáremelés egyre idősebb évfázatok tartott a nyugdíjrendszeren kívül. A nyugdíjkiadások a GDP hányadában 11 százalékról (2010) 8,2 százalékra (2019) csökkentek, de 2020-ban már valamennyire emelkedtek.

A korcentrum emelkedése az *általános nyugdíjkorhatár* emelésének köszönhető, amelyet még az előző kormányzat 2009-ben iktatott törvénybe: a korhatár 2013 és 2022 között lépcsőzetesen 62 évről 65 évre emelkedik. A mástól jól bevált, egyszerre méltányos és fenntartható *rugalmas nyugdíjkorhatár* – amely észszerűen bünteti az előrehozott nyugdíjba vonulást, és jutalmazza a halasztást – a mai napig nem vált elfogadottá. A korábbi kormányok a 2008-as válság kezdetéig lazán kezelték a már akkor is emelkedő általános korhatár előtti nyugdíjazást: a legtöbb friss nyugdíjasnak nem vagy alig kellett büntetést fizetnie a nyugdíjba vonulás *előre hozásáért*. A rokkantsági nyugdíj is sokáig munkanélküliség-csökkentő szelepként szolgált. 2009-ben már érvénybe lépett az indokolt szigorúságú málszrendszer, de a 2010-ben induló kormányzat nem bízott meg benne: 2012-ben megszüntette az előrehozott nyugdíjrendszert. A halasztott nyugdíjba vonulás érvényben maradt, de a közszférában korlátozták, és egyébként is nagyon kevesen vették igénybe. A rokkantsági rendszert több lépésben reformálták, leválasztották a nyugdíjrendszerről. A korhatár lefelé való merevségét enyhítendő, a kormány még 2011-ben elindította a *Nők40*-et, amelynek keretében minden nő, aki összegyűjtött legalább 40 évnyi jogviszonyt, a korhatár előtt is nyugdíjba vonulhatott, mindenféle levonás nélkül.

A 2010-ben hivatalba lépő kormányzat ugyancsak átvette elődjétől a már megállapított nyugdíjak vegyes (50–50 százalékos ár- és bérkövető) indexálásánál takarékosabb *árindexálását*. (Pontosabban: 2012-ben megszüntette a 2010-ben törvénybe iktatott, átlagos reálbér-növekedéstől függő vegyes indexálást, amely reálbér-csökkenés esetén nem működött volna.) Az *induló nyugdíjak* megállapításában viszont megmaradt az átlagos nettó reálbér követése, mert a valorizálás a korábbi egyéni nettó kereseteket a mindenkori országos átlagkereset növekedési ütemével kamatoztatja. Tehát a 2016–2020-os időszak reálbérrobbanása kielezte az egymás után nyugdíjba vonuló évfázatok közti különbségeket.

Hosszabb távon az átlagos reálbérnövekedés nem szakadhat el ennyire a termelékenység és a GDP növekedésétől, ezért valamilyen nyugdíjkorrekció elkerülhetetlennek látszik. Az egymás utáni években megállapított nyugdíjak növekvő egyenlőtlenségét mutatja, hogy az átlagnyugdíj és átlagos nettó kereset hányadosa a 2015-ös 67 százalékról 2020-ra 50 százalékra esett. Abszo-

lút számokban kifejezve: a nominális átlagos nettó bér és a nyugdíj 2015-ben 162,4, illetve 108,5 ezer forint volt, és ez 2020-ra 268,4, illetve 133,4 ezer forintra változott (*Simonovits*, 2020).

A progresszív személyi jövedelemadó megszüntetése mellett a kormány 2013-ban felszámolta a munkavállalói járulék alapjának *felső korlátját* (a munkáltatói járulékalapnak eleve nem volt plafonja, de a plafon közvetlenül maximalizálta az induló nyugdíjat), s ezzel hosszabb távon jelentősen növeli az azonos évjártatú friss nyugdíjasok járadéka közti különbségeket. Igaz, hogy a korábbi plafon fölött keresők az emelkedő nyugdíjjal arányosan több munkavállalói nyugdíjjárulékot fizetnek a korlát megszüntetése óta, de ez nem elenyésztíti azt, hogy ők statisztikusan jóval tovább élvezik az emelt nyugdíjakat, mint az átlagos keresők. A magas és alacsony életpálya-keresetek okozta várható élettartam különbségek (az úgynevezett *élettartamrés*) miatt a keresetarányosnak tűnő nyugdíjak az egész életpályára számítva komoly jövedelem-újraelosztást jelentenek, méghozzá a kiskeresetűektől a nagykeresetűeknek. Ezt a folyamatot önkritikusan elemzik *Holzmann és szerkesztőtársai* (2020a), ezen belül *Holzmann és szerzőtársai* (2020b), magyarul *Simonovits* (2021) és *Simonovits–Lackó* (2021).

Nemcsak a magyar társadalom, de még a nyugdíjszakma is eléggé későn értette meg a leírt folyamatok árnyoldalait, vagy ha mégis megértette, nem bírálta a nyugdíjrendszer torzulásait: a nyugdíjpolarizációt és a merev/laza nyugdíjkorhatárt. Jelenleg nincs olyan nyilvánosság, amely például a rugalmas korhatár bevezetését összekapcsolná a Nők40 megszüntetésével. (Elég furcsa lenne, hogy egy 39 éves jogviszonyú, 64 éves nő 3 százalékos málsuzt fizetne félévi előrehozott nyugdíjáért, míg egy 40 éves jogviszonyú, négy évvel fiatalabb 60 éves nő, levonás nélküli nyugdíjjal távozna.) A legtöbb elemző még azt sem fogalmazza meg, hogy a kormány által körvonalazott hatéves radikális szochokulcs-csökkentés középtávon tarthatatlan. (A fenntarthatatlanság oka: az évek múlásával a régi, korábbi évjártatú kisnyugdíjasok kihalnak, és helyükre újabb, nagynyugdíjasok lépnek, a járulékmegtakarítás elenyészik. Ennek ellenére a legfrissebb hírek szerint szochokulcsot 15,5 százalékról (2021) 11,5 százalékra csökkentik (2022), 500 milliárd forint költségvetési bevételről lemondva.) Mellékhatás: mivel adott szuperbruttóbérből egyre több bruttó és nettó bért juttat a dolgozóknak – tovább nyitja a nyugdíj-bér-ollót. Ezen a ponton a fenntarthatóság és a méltányosság egyszerre sérül (*Simonovits*, 2020).

A járvány hatásai a nyugdíjasokra és a nyugdíjrendszerre

A koronavírus-járvány nem egyformán hat a magyar társadalom különböző csoportjaira. Vannak olyan dolgozók (főleg a magasabb képzettségűek), akik otthonról változatlan mértékben és díjazásért folytathatják korábbi munkájukat, míg mások (főleg a szolgáltatásokban dolgozók) részben vagy teljesen – legalább is átmenetileg – elvesztették a munkájukat és bérüket.

Hasonlóan heterogén a járvány hatása a nyugdíjasokra. A tehetősebb, egészségesebb és fiatalabb nyugdíjasokat szinte nem is érintette a válság. A szegényebb, betegebb és idősebb nyugdíjasoknak viszont nagy gondot jelentettek a hirtelen elszabaduló élelmiszerárak, a bevásárlás megszervezése stb. Sajnos, az első csoport sokkal kisebb részt képvisel, mint a második. A köztes csoportok tagjainak helyzete a két véglet között alakul.

Más országok (akár az Egyesült Államok) gyakorlatával ellentétben a kormányzat nem volt hajlandó azonnali gyorssegélyben részesíteni a leginkább rászorult nyugdíjasokat (és dolgozókat). Ehelyett 2020 áprilisában bejelentette a kormányzat: 2021 és 2024 között visszaépíti a 13. havi nyugdíjat. Minden nyugdíjas egy-, két-, három-, majd négyheti, nyugdíjat kap az adott év februárjában. Ez a lépés idén csak 70 milliárd forintba került, jövőre 140, 2023-ban és 2024 már 210, illetve 280 milliárd forintba fog kerülni – konzervatív becsléssel, az infláció kihagyásával. (A cikk véglegesítésekor jelentette be a miniszterelnök, hogy a gazdaság kiváló helyzetére tekintettel – és átugorva az átmenetet – igyekeznek már 2022-ben teljes 13. havi nyugdíjat adni a nyugdíjasoknak.) A visszaépítés persze javítja a nyugdíjasok hangulatát, és durva becsléssel 50-ről 54 százalékra emelheti a már említett nyugdíj/nettó bér hányadosát. Érdemesebb lett volna azonos összegben odaadni a nyugdíjasoknak a 13. havi nyugdíjat, amelynek alig van köze a befizetett járulékokhoz. Ekkor 2024-től kezdve (vagy akár 2022-től kezdve) minden évben minden nyugdíjas az akkori átlagnyugdíjat kapná, azaz a törvényhez képest költségvetésileg semleges lenne a változtatás. Ez valamennyire csökkentette volna a már említett nyugdíjpolarizációt.

Már utaltunk rá, hogy az elmúlt 11 évben a nyugdíjkiadások GDP-beli aránya jelentősen csökkent. Ebben szerepet játszott az is, hogy a 13. havi nyugdíj helyett a Bajnai-kormány által bevezetett *nyugdíjprémium* eddig még alig került valamibe. (Ha a GDP 3,5 százalékánál gyorsabban növekszik egy évben, akkor a nyugdíjakat egy egyszeri prémium egészíti ki. Képlete: a nyugdíj és 80 ezer forint közül vesszük a kisebbet, és a növekedési ütem 3,5 és 7,5 százalék közötti minden százaléka után a nevezett összeg egynegyedét fizetik. Az 5 százalékos rekordnövekedésnél is csak a teljes összeg $1,5/4 = 0,375$ -ed részét kapták meg a nyugdíjasok. Mivel gyorsnak ígérkezik a gazdaság visszapattanása, ezért 2021-ben egyszerre kapnak a nyugdíjasok maximális nyugdíjprémiumot (időközben eltörölve a 80 ezer forint alatti nyugdíjak arányos csökkentését) és 53. heti nyugdíjat (átlagosan 35 ezer forintot).

Sokakban felvetődik a kérdés: hogyan hat a járvány a halandóságra, és ezen keresztül a nyugdíjkasszára? E sorok írásakor (2021. november 9-én) abban reménykedem, hogy közel vagyunk a járvány végéhez, de a kibontakozó negyedik hullám eléggé erős. Eddig több mint 30 ezer magyar állampolgár meghalt a járványban, és ezek döntő többségében nyugdíjasok voltak. Mivel nem ismerjük a járványban meghalt nyugdíjasok jövedelmi és életkori megoszlá-

sát, nehéz pontos becslést adni a „megtakarított” összegre. Ha átlagos nyugdíjjal (és nyugdíjszerű ellátással) számolunk, akkor 135 ezer forint \times 30 ezer fő = 4 milliárd forint a havi számla, éves szinten 48,6 milliárd forint – a nyugdíjkiadások 1,2 százaléka.

Reiff (2021) és Simonovits–Reiff (2021) pontosabb becslést ad a járvány okozta „megtakarításokról”. A szerzők Freudenberg és szerzőtársai (2016) tanulmányát újraszámolták, és némileg kisebb becslést találtak. A 2021-es évre 33 milliárd forint a kiesés, amely elég gyorsan lecseng: 2030-ban már csak 12 milliárd forint lesz (Simonovits–Reiff, 2021, 9.4. ábra). Ha ezt kiegészítjük az egyes korosztályokat különféleképpen érintő munkakiesés miatti jövőbeli 0,4–1,0 százalékos nyugdíjvesztéssel (9.7. ábra), akkor hasonló nagyságrendű veszteség jelenik meg: a kezdeti 33 milliárd forintos megtakarítás – állandó árakon számolva – 2030-ra 20 milliárd forintra süllyed, 2050-re pedig 40 milliárd forintra emelkedik (9.8. ábra). A két megtakarítást összeadva adódik a teljes megtakarítás (9.9. ábra).

Külön kérdés a 2020–2021-es induló nyugdíjak alakulása. A várakozásokkal ellentétben a KSH által kimutatott, elvileg és gyakorlatilag is hibásan számított „átlagos” nettó reálbér dinamika 2020-ban körülbelül 6 százalék volt – a válság idején sokkal nagyobb mértékben veszítették el a munkájukat a kiskeresetűek, mint a többiek (Köllő és szerzőtársai, 2021). Mint korábban megjegyeztük, ennyivel emelkedik tehát reálértékben annak a nyugdíja, aki 2020. december 31-e (vagy korábbi időpont) helyett 2021. január 1-jén (vagy később) ment nyugdíjba. Emiatt vonzó lehet elhalasztani a nyugdíjba vonulást azoknak, akiknek megmaradt a teljes munkájuk. Lehetetlen viszont a munkában maradás azoknak, akik már – nyilvántartott vagy egyéb – munkanélküliként vészeli át a járványt. Örülhetnek, ha az álláskeresői segítséggel elevickélnek a korhatárig.

Általában is helyesnek tartom a *rugalmas korhatárt*, de válság idején munkapiaci megfontolásokból legalább átmenetileg érdemes lenne megkönnyíteni az előrehozott nyugdíjba vonulást. Különösen, ha málnuszt vonnának le érte.

A páratlan mértékű szochokulcs-csökkenés (2020 júliusától 15,5 százalék), valamint a reálbér-emelkedést egyéves késéssel követő új nyugdíjak térnyerése 2020-ban már 300 milliárd forintos hiányt okozott a 4074 milliárd forintos kiadású nyugdíjrendszerben. A foglalkoztatás elkerülhetetlen átmeneti zuhanását a hivatalos statisztikák csak részben tükrözik, és paradox módon a rosszul fizetettek kiesése még növelte az eleve túlbecsült reálbér-emelkedést (Köllő–Reizer, 2021, valamint Köllő és szerzőtársai, 2021). A nyugdíjrendszer hiányát egy olyan költségvetésnek kellene fedeznie, amelyen a válságkezelés hatalmas lyukat ütött (a 2020-as várható költségvetési hiány EU-szemléletben a GDP 9 százaléka), és a GDP-hez mért államadósság egy év alatt 66 százalékról 80 százalék fölé ugrott. A kormányzat 2022-re is laza költségvetésben gondolkodik, de nem tudjuk, közép távon hogyan alakulnak a dolgok.

Összefoglalva. Első pillantásra a magyar nyugdíjrendszert nem érintette a koronavírus-járvány: a foglalkoztatás továbbra is magas, a hivatalos munkanélküliség alacsony, a már megállapított nyugdíjak elvileg tartják vásárlóértéküket. Alaposabb vizsgálat nyomán azonban feltárnak a problémák is: a ledolgozott órák száma 2020-ban esett, a bértömeg reálértéke stagnált. A nyugdíjrendszer korábbi egyensúlya egyre inkább felborul, és a válság tompítására szánt 13. havi nyugdíj úgy emeli a költségvetési hiányt, hogy közben nem tompítja a nyugdíjas évjáratok közötti és az évjáratokon belüli indokolatlan különbségeket. Örvedetes, hogy a járvány demográfiai hatását figyelembe véve egyes kutatók újra számolták (például *Reiff*, 2021) a korábbi makrotanulmányaikat. De szélesebb körű vizsgálatokra lenne szükség, amelyek tükrözik a legújabb kormányzati intézkedéseket, hogy legalább elméletben felkészüljünk a jövőre.

Hivatkozások

- BARR, N.–DIAMOND, P. (2008): *Reforming Pensions: Principles and Policy Choices*. Oxford University Press, Oxford.
- FAZEKAS KÁROLY–ELEK PÉTER–HAJDU TAMÁS (szerk.) (2020): [Statisztikai adatok](#). Megjelent: Munkaerőpiaci tükrő, 2019. KRTK. Budapest.
- FREUDENBERG, CH.–BERKI, TAMÁS–REIFF ÁDÁM (2016): [A Long-Term Evaluation of Recent Hungarian Pension Reforms](#). MNB Working Papers, 2.
- HOLZMANN, R.–PALMER, E.–PALACIOS, R.–ROBALINO, D. (szerk.) (2020a): *Progress and Challenges of Nonfinancial Defined Contribution Schemes*. Vols. I–II. World Bank, Washington, DC.
- HOLZMANN, R.–ALONSO-GARCÍA, J.–LABIT-HARDY, H.–ANDRÉS, M. (2020b): *NDC Schemes and Heterogeneity in Longevity: Proposals for Redesign*. Megjelent: *Holzmann és szerkesztőtársai* (2020) 307–332. o.
- KÖLLŐ JÁNOS–OBLATH GÁBOR–SCHARLE ÁGOTA (2021): Munkaerőpiaci helyzet a járvány kitörése előtt. Lásd jelen Közelkép 1. fejezetét.
- KÖLLŐ JÁNOS–REIZER BALÁZS (2021): [A koronavírus-járvány első hullámának hatása a foglalkoztatásra és a vállalatok árbevételére](#). *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 4. sz. 345–374. o.
- REIFF ÁDÁM (2021): *The Effect of Covid-19 Pandemic on Hungarian Pensions*. Kézirat.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2020): [A magyar nyugdíjrendszer középtávú feszültségei](#). *Közgazdasági Szemle* 67. évf. 5. sz. 456–473. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2021): [Életpálya-jövedelemtől függő várható élettartam és a nyugdíjrendszer](#). *Statisztikai Szemle*, 99. évf. 7. sz. 632–660. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS–LACKÓ MÁRIA (2021): [A várható élettartam–jövedelem kapcsolat egyszerű ökonometriai becslése – újraelosztás a nyugdíjrendszerben](#). *Közgazdasági Szemle*, 67. évf. 11. sz. 1162–1171. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS–REIFF ÁDÁM (2021): *Aging and Pension Systems*. Megjelent: *Mátyás László* (szerk.): *Emerging European Economies (EEE) After the Pandemics*, Springer, 417–465. o.

3.4. FIATALOK A MUNKAERŐPIACON ÉS A MUNKAÜGYI RENDSZERBEN A JÁRVÁNY IDEJÉN*

CSILLAG MÁRTON & MUNKÁCSY BALÁZS

Mind Magyarországon, mind Európában a fiatalok foglalkoztatottságát érintette a leghátrányosabban a koronavírus-járvány következtében kialakult munkapiaci válság.¹ Ebben a fejezetben először a KSH Munkaerő-felmérés segítségével bemutatjuk a fontosabb változásokat, kitérve a második és harmadik hullámokra is. Ezt követően a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adataira támaszkodva bemutatjuk, mi volt a sorsa azoknak a fiataloknak, akik álláskeresőként regisztráltak a 2019–2020-as években. Az elemzésünkben – az Ifjúsági Garancia program lehatárolásához hasonlóan – a 16–29 év közötti népesség sorsát vizsgáltuk.

Főbb trendek

A 3.4.1. ábrán mutatjuk be a legfontosabb változásokat a KSH MEF alapján, a 2.1 alfejezettől eltérő módon, negyedéves bontásban. Az ábra felső két részén három különböző kategória arányát mutatjuk be, a nappali tagozaton *nem* tanuló népességhez viszonyítva: 1) akik nem voltak munkaviszonyban, de szerettek volna dolgozni, 2) akik átmeneti munkaszünet miatt nem dolgoztak az állásukban, 3) akik más okból nem dolgoztak az adott héten, de volt állásuk. A legfiatalabb korosztálynál szembevetendő, hogy a dolgozni kívánók aránya magas, és ez nem csupán az első hullám alatt, de a második és a harmadik hullám alatt is 3–4 százalékponttal magasabb volt, mint a 2019-ben. A valamivel idősebb generációban is 2–3 százalékponttal többen kívántak dolgozni, mint 2019-ben, s ennek a csoportnak az aránya sem esett vissza válságot megelőző szintre. Sőt összességében 2021 második negyedévében is körülbelül 13 ezerrel több olyan fiatal volt, mint 2019 azonos időszakában, akik bár kívántak volna dolgozni, de nem volt állásuk. A MEF-adatok azt is mutatják, hogy nem csupán az átmeneti munkaszünet miatt nem dolgozók aránya nőtt meg az első hullám alatt, és a 25–29 közötti korosztályban volt kiemelkedő az átmeneti munkabeszüntetés.

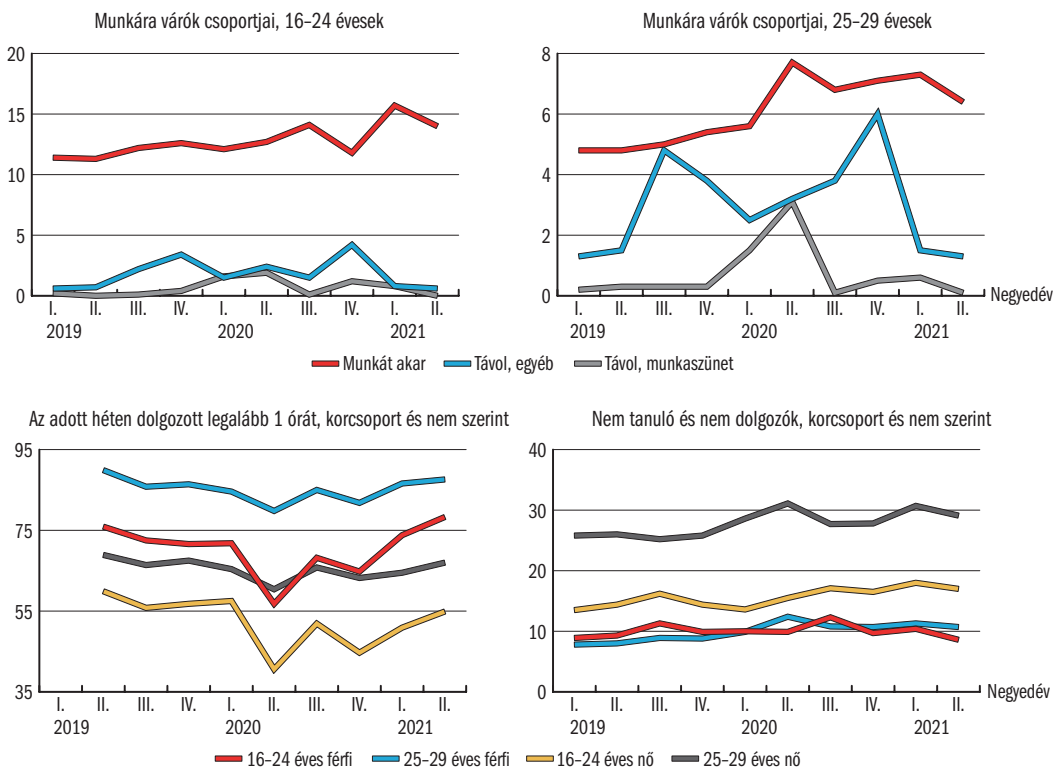
Az ábra bal alsó részén azt mutatjuk meg, hogy milyen arányban voltak azok, akik dolgoztak az állásukban. Itt válik egyértelművé, hogy a legfiatalabbak körében az első hullám idején közel 20 százalékponttal esett ez az arány (azaz mintegy 40 ezer embert érintett), míg a második hullám során is nagyarányú volt a „nem dolgozás”, de 2021 második negyedévére ez a hatás gyakorlatilag eltűnt. Az ábra jobb alsó részén a nem dolgozó és nem tanuló (NTND) fiatalokat a teljes korosztályhoz viszonyítjuk, itt az idősebb generáció esetében tartós negatív hatást találunk, a korábban tapasztaltnál még 2021 második negyedévében is mintegy 14 ezerrel több 25–29 közötti fiatal maradt nem

* Ez az alfejezet az EGT Alap és a Norvég Alap ifjúsági foglalkoztatást támogató programja által finanszírozott „Youth Employment PartnerSHIP: evaluation studies in Spain, Hungary, Italy and Poland” projekt keretében készült kutatásokon alapul.

¹ Lásd például Eurostat.

dolgozó és nem tanuló. Ettől eltérően a fiatalabb korosztályban csak a nőknél nőtt tartósan az NTND-arány.²

3.4.1. ábra: Főbb munkapiaci mutatók, 16–29 éves korosztály (százalék)

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felmérése alapján.

Fiatalok a munkaügyi rendszerben

A munkaügyi statisztikákban is nyilvánvaló, hogy a koronavírus-járvány első hullámának következtében kiugró számú fiatal regisztrált álláskeresőként 2020. március közepe és 2020. május közepe között. Ugyanakkor a regisztrált álláskeresők között az egy évvel korábbi helyzethez képest nem nőtt számottevően a fiatalok aránya.³ Az is kitűnik az adatokból, hogy 2021 második negyedévére az NFSZ regiszterben található fiatalok száma visszaesett a korábbi években, 2018/2019-ben tapasztalt számra. Ebből már következtetni lehet arra, hogy a Covid-járvány első hullámában álláskeresőként regisztrált fiatalok legalább olyan gyorsan találtak munkát (vagy legalábbis hagyták ott a munkaügyi rendszert), mint a korábbi álláskereső fiatalok. A következőkben ezt fogjuk megvizsgálni, és bemutatjuk ennek az okait is.

Az elemzésben az NFSZ egyéni szintű adataira támaszkodunk, és a 2018–2020 között álláskeresőként regisztráló fiatalok „pályafutását” vizsgáljuk. Pon-

² Érdeemes megemlíteni, hogy a fiatalabb (16–24 év közötti) nőket érintette legsúlyosabban és leginkább tartósan a válság. E csoport által ledolgozott munkaórák (aggregált) száma még 2021 második negyedévében is a két évvel korábbi mennyiség 89 százaléka volt, míg a fiatalok összességénél ez az arány 95 százalék volt.

³ A regisztrációs hajlandóságot érdemes lehet majd részletesebben vizsgálni. Ennek egy korlátja lehet, hogy a MEF-ből becsült regisztrált álláskereső adatai kisebbek a hivatalos NFSZ-statisztikáknál, és ez a diszkrépancia felerősödött a járvány idején.

tosabban: azon beáramlók adatait elemezzük, akik legalább három hónap kihagyás után regisztráltak (újra), és ebben az időpontban nem töltötték be a 30. életévüket. Elsőként azt vesszük szemügyre, mennyi idő alatt hagyták el tartósabban, legalább három hónapra a munkaügyi rendszert. Így az, aki szünetelteti a regisztrációs időszakát (ami elsősorban közfoglalkoztatásban való részvétel miatt fordul elő),⁴ vagy néhány hónap után újra belép,⁵ ebben az elemzésben nem számít „sikeres kilépőnek”.⁶

A következőkben időtartammodellek⁷ eredményeit mutatjuk be – ezeket heti szintű adatokon becsültük. A kulcsváltozók, amelyeket részletesebben is tárgyalunk, a beáramlási kohorsz (amit két hónapos időszakokban határoztunk meg); illetve a Covid-járvány első hullámának korlátozási időszakai voltak.⁸ A beáramlási időszakokhoz tartozó relatív házardok együtthatóinak alakulását a 3.4.2. ábra mutatja,⁹ a becslési eredményeinket a *Függelék F3.4.1. táblázat* tartalmazza. Az első modellünk (1.1), amelyben csak a belépési kohorsz indikátorait használtuk, azt mutatja, hogy a 2019/2020 telén belépő fiatalok pillanatnyi kilépési kockázata alacsonyabb, azaz lassabban hagyták el a regisztrert, mint a korábbi évek hasonló időszakában beáramlók. A következő modellben (1.2) – amelyben a lezárási időszakok indikátorait is szerepeltettük – ez a különbség eltűnik, ami arra utal, hogy a lezárás elsősorban azokat érintette, akik nem a lezárási időszak *alatt*, hanem az *előtt* kerültek a regisztrertbe. Emellett a második modell alapján azt látjuk, hogy a 2020 március–áprilisában, azaz az első lezárási időszakban belépők relatív házardjainak értéke magasabb, azaz ha nincsenek lezárások, az ekkor beáramló emberek várhatóan gyorsabban hagyják el a nyilvántartást, mint a korábbi időszakokban belépők. Másként megfogalmazva: ezek (a 2020 március–áprilisában munkanélkülivé váló) a fiatalok a Covid-válság hatásának *ellenére* sikeresebbnek tűnnek.

A harmadik modellben (2.1) már szerepeltettünk igen sok, az egyének hátterét és a kirendeltség járását jellemző kontrollváltozót is. Ezek a következők: iskolai végzettség (maximum általános iskola, szakiskola, szakközép, gimnázium, felső fok), nem, életkor (25 alatt/felett), az életkor és a nem interakciója, keresett foglalkozás FEOR-1 kódja, a 290/2014 (XI. 26.) kormányrendelet szerinti komplex járásfejlettség szint, megye kétértékű változók, közfoglalkoztatásban eltöltött idő az elmúlt 18 hónapban (0 hónap, kevesebb mint 6 hónap, 6–12 hónap, 12–18 hónap), nyilvántartásban eltöltött hónapok száma (hasonlóan), a járadékalap mértéke (nulla forint, alacsony [minimálbér alatt], közepes [maximum a minimálbér 5/3-a], magas [a minimálbér 5/3-a felett]).¹⁰ Így kiszűrjük az egyes belépési kohorszok eltérő összetételének be-tudható hatásokat. Egyfelől itt az előző modellekben látható kiugrások egyikét sem látjuk (mindössze egy kis pozitív eltérést látunk 2020. március–áprilisban), azaz az első lezárási időszak alatt belépők magasabb relatív házard értéke elsősorban a megfigyelhető (iskolázottság, munkatörténeti, földrajzi stb.) különbségeknek tudható be. Másfelől ez a modell megmutatja, hogy az

⁴ Ez alól egyetlen kivétel van: a gyedre vagy gyesre kilépő szülők, az ő esetükben cenzoráltuk a megfigyelési időszakot, azaz úgy tekintettünk rájuk, mintha egy véletlen esemény következtében eltűntek volna.

⁵ Nem csupán az átmeneti, szezonális munkákat zárjuk ki így. Azért is így határoztuk meg, mert akik nem fogadnak el egy megfelelő állásajánlatot, vagy egyéb módon nem tesznek eleget a kötelezettségeiknek, azokat két hónapra kizárják a munkaügyi regiszterből.

⁶ A továbbiakban az egyszerűség kedvéért felszerezve használjuk a „sikeresen kilépett”, és az „elhelyezkedett” kifejezéseket, annak ellenére, hogy nincs pontos adatunk arról, hogy aki elhagyta a regisztrert, valóban elhelyezkedett-e.

⁷ Cox-féle arányos házard modelleket használtunk, de az eredmények robusztusságát Weibull-eloszlású házardfüggvényt feltételező időtartammodellek segítségével is teszteltük.

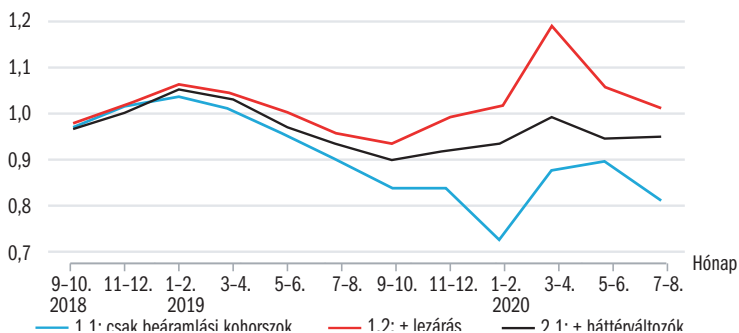
⁸ Kontrolláltunk a második és harmadik hullám idején elrendelt lezárási időszakokra is, de az ezekhez kapcsolódó együtt-hatást nem értelmezzük.

⁹ A relatív házard együtthatók megmutatják, hogy a referenciakategóriához képest mennyivel nővelik/csökkentik a kilépés házardját (a teljes időszakban): az 1-nél magasabb együttható gyorsabb kiáramlást jelent, az 1-nél kisebb együttható lassabb kiáramlást. A házardfüggvény azt mutatja meg, hogy mi a valószínűsége annak, hogy egy egyén az adott időszakban kilép a munkanélküliségből, feltéve hogy az adott időszak kezdetéig még nem hagyta el a regisztrert.

¹⁰ Ezeket az együtthatókat itt nem közöljük, de kérésre az érdeklődő olvasók rendelkezésére bocsájtjuk.

első korlátozási időszak ellehetlenítette a sikeres kilépést:¹¹ az első hullám jobban megnehezítette az elhelyezkedést, mintha a fiatal a belépést megelőző 18 hónapot közfoglalkoztatásban töltötte volna.

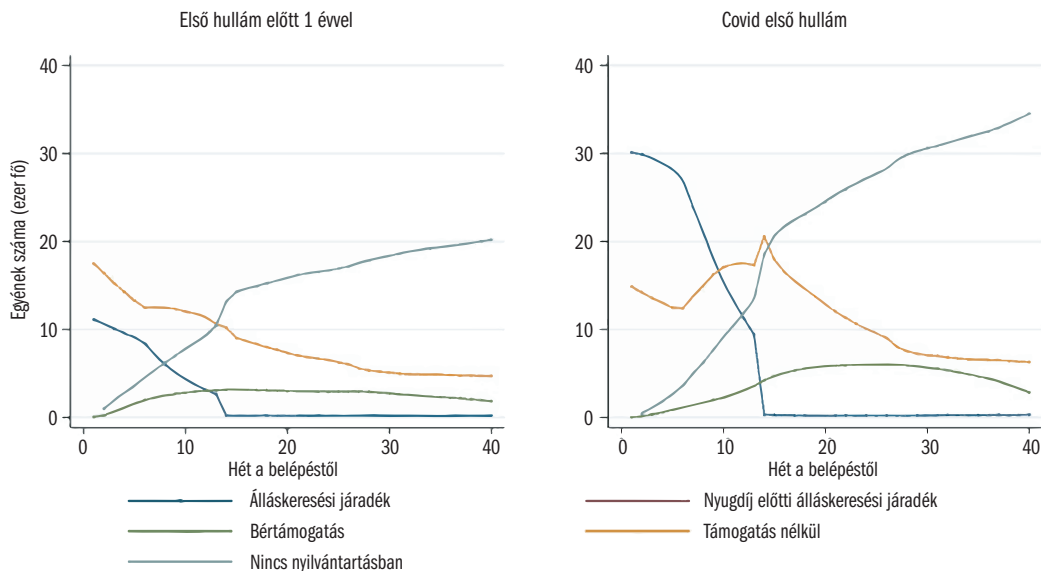
3.4.2. ábra: Az egyes beáramlási kohorszokhoz tartozó relatív hazard együtthatók Cox-féle arányos hazard modellekben

A 3.4.3. ábra ábra részben szemlélteti, miért is nem „ragadtak benn” tartósan a járvány következtében álláskeresővé váló fiatalok a regiszterben. Itt most a járvány első hullámára koncentrálnunk, és az 5.3. alfejezethez hasonlóan bemutatjuk, hogy a regisztrációt követő hónapokban milyen státusban volt egy-egy beáramló kohorsz. A leglényegesebb különbség, hogy a beáramlók sokkal kedvezőbb munkapiaci múlttal – és ezért feltehetően kedvezőbb kilátásokkal is – rendelkeztek.

¹¹ A második–harmadik is, de itt nem tudunk pontos és robusztus becslést adni a relatív hazardok csökkenésére.

3.4.3. ábra: A járvány első hulláma (2020. március 16. – május 31.), illetve 2019 hasonló időszakában a regiszterbe belépő fiatalok sorsa (40 hetes utánkövetés)

Az ábrából is jól látszik, hogy míg 2019 tavaszán a fiatalok valamivel kevesebb, mint 40 százaléka volt jogosult álláskeresési járadékra, addig a 2020 tavaszán regisztráló fiatalok több mint kétharmada. Másként fogalmazva: a járvány első hulláma idején tapasztalható beáramlási „többlet” kizárólag annak tudható be, hogy az álláskeresési járadékra jogosult belépő fiatalok száma megnőtt.¹² Ugyanakkor az is látszik, hogy mintegy hat hónappal a beáramlást követően a fiatalok már közel 60 százaléka elhagyta a munkaügyi rendszert, a beáramlás évétől függetlenül.

Az 3.4.1 táblázatban foglaltuk össze, miben különbözött az első hullám idején regisztráló fiatalok összetétele az egy évvel korábban regisztráló fiatalokétól. Az első hullám idején regisztráló fiatalok összetétele jóval kedvezőbb, mint az egy évvel korábban álláskeresővé válóké. Először is: több, mint másfélszeresére nőtt azok aránya, akik járadékra jogosultak (a viszonylag alacsony vagy közepes korábbi átlagkeresettel rendelkezők aránya nőtt különösen). Másodsor, másfélszeresére nőtt azok aránya, akik „kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások”-ban szeretnének dolgozni. Harmadszor (ezzel összhangban): 11 százalékponttal visszaesett a se szakképesítéssel, se érettségivel nem rendelkezők aránya. Végül: a földrajzi mintázatok is jelentősen elmozdultak; megnőtt a legfejlettebb járásokban élők aránya, és kétszeresére nőtt a fővárosban és Győr-Moson-Sopron megyében beáramlók aránya (hasonlóan a teljes népességben tapasztalt tendenciákhoz).

3.4.1 táblázat: Beáramlási kohorszok jellemzői

Jellemző	2019 átlaga	2020 átlaga	p-érték
Legfejlettebb általános iskolát végzettek aránya	0,356	0,241	< 0,0001
Járadékra jogosultak aránya	0,403	0,665	< 0,0001
Közfoglalkoztatásban töltött hónapok száma (a belépést megelőző 18 hónap során)	1,065	0,419	< 0,0001
Kereskedelmi vagy szolgáltatási foglalkozásban állást keresők aránya	0,189	0,302	< 0,0001
Budapestiek aránya	0,058	0,101	< 0,0001
Győr-Moson-Sopron megyeiek aránya	0,025	0,057	< 0,0001

A táblázat a két év azonos időszakában (március–áprilisban) regisztráló álláskeresők átlagos jellemzőit hasonlja össze. Az utolsó oszlopban egy független mintás *t*-próba *p*-értékét tüntettük fel. A szignifikáns különbségek egyben egy kiugrást is jeleznek a többéves trendhez képest 2020-ban. A táblázatban nem szereplő háttérváltozók tekintetében nem találtunk olyan változást a két időszak között, amelyet a bemutatott változások ne mutatnának meg.

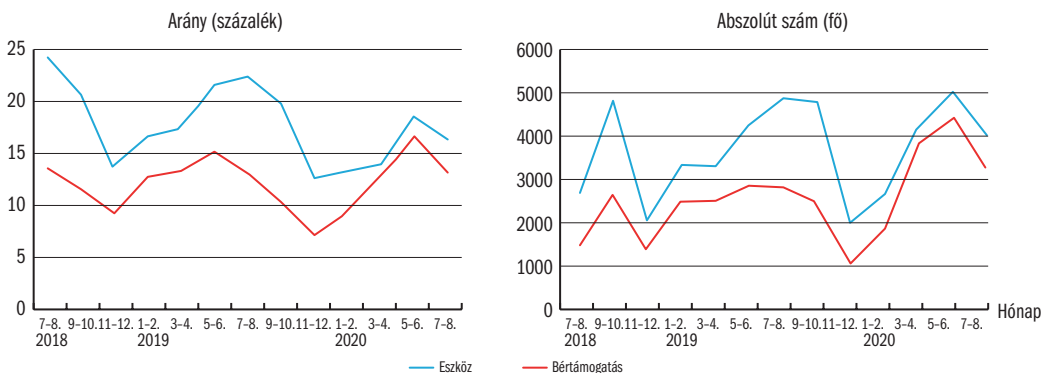
Végül megnézzük a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat szerepét. Amint a 3.4.4. ábrából kiderül, a kínált aktív eszközök száma lényegében nem bővült, ezért a járvány miatt állásukat veszítő fiatal munkanélkülieknek valamivel kisebb esélye volt arra, hogy aktív eszközben részesüljenek, mint a megelőző években belépő álláskeresőknek. Ugyanakkor emelkedett a négy hónapon belül bértámogatásban részesülők száma (és aránya) a korábbi évek azonos

¹² Emlékeztetőül: álláskeresési járadékra az jogosult, aki a megelőző három évben legalább 360 napon át munkaviszonyban volt.

időszakaihoz képest,¹³ valamelyest segítette a járvány miatti lezárások következtében munkájukat elvesztők helyzetét. Úgy tűnik, ez közvetlenül az álláskeresési járadék kimerítése követő hetekre időzítették, így például a Covid első hulláma alatt a regiszterbe lépő fiatalok közül a belépést követő 16. héten már körülbelül 21 ezren (a beáramlók 45 százaléka) kilépett a regiszterből, és közülük 5 ezren (azaz a kilépők közel negyede) bértámogatásban vett részt.

¹³ Ennek nagyját az Ifjúsági Garancia és az Út a munkaerőpiacra programokhoz tartozó támogatások teszik ki. Az emelkedésért főleg az utóbbi felelős, mivel az Ifjúsági Garanciára szánt keret kevésbé rugalmas.

3.4.4. ábra: Hányan lépnek aktív eszközbe (bértámogatásba) négy hónapon belül az egyes belépési kohorszokból?

Függelék

F3.4.1. táblázat: Regressziós eredmények (Cox-féle arányos hazard modellek)

Belépési kohorszok	(1.1) modell	(1.2) modell	(2.1) modell	Belépési kohorszok	(1.1) modell	(1.2) modell	(2.1) modell
2018. szeptember-október	0,967*** (0,00958)	0,973** (0,00964)	0,968*** (0,00960)	2019. szeptember-október	0,848*** (0,00851)	0,934*** (0,00940)	0,905*** (0,00913)
2018. november-december	1,005 (0,0111)	1,018 (0,0113)	0,999 (0,0111)	20019. november-december	0,847*** (0,00950)	0,984 (0,0111)	0,921*** (0,0104)
2019. január-február	1,031** (0,0107)	1,050*** (0,0109)	1,045*** (0,0108)	2020. január-február	0,744*** (0,00789)	1,009 (0,0110)	0,938*** (0,0103)
2019. március-április	1,003 (0,0106)	1,028** (0,0108)	1,023* (0,0108)	2020. március-április	0,882*** (0,00844)	1,169*** (0,0115)	0,987 (0,00986)
2019. május-június	0,959*** (0,0101)	0,994 (0,0104)	0,971** (0,0102)	2020. május-június	0,903*** (0,00910)	1,041*** (0,0107)	0,947*** (0,00973)
2019. július-augusztus	0,902*** (0,00919)	0,954*** (0,00974)	0,937*** (0,00956)	2020. július-augusztus	0,827*** (0,00866)	1,003 (0,0109)	0,949*** (0,0103)
Lezárási hullámok							
Első hullám		0,468*** (0,00422)	0,466*** (0,00420)				
Második + harmadik hullám		0,527*** (0,00593)	0,535*** (0,00603)				
Kontrollváltozók	-	-	+				
N	7 827 834	7 827 834	7 827 834				

A táblázatban relatív hazard együtthatók, a zárójelekben standard hibák szerepelnek.

* p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

4. VÁLTOZÓ MUNKAVÉGZÉS, TÁVMUNKA

4.1. KIK DOLGOZNAK OTTHONRÓL VÉGEZHETŐ ÁLLÁSOKBAN?

CZALLER LÁSZLÓ, ELEKES ZOLTÁN & LENGYEL BALÁZS

Bevezetés

A koronavírus-járvány egyik következménye a napi munkavégzés körülményeinek hirtelen és drasztikus átalakulása. A kötelező járványügyi intézkedések és az önkéntes közösségi távolságtartás ösztönzése nyomán sokan kényszerültek arra, hogy munkájukat otthonról végezzék. A távmunka azokban a szakmákban jelent megoldást a munkahelyi érintkezésből származó járványügyi kockázatok csökkentésére, ahol a munkavégzéshez nem szükséges a fizikai jelenlét, illetve a munkatársakkal és ügyfelekkel történő személyes kontaktus (*Dingel-Neiman, 2020, Koren-Pető, 2020, Gottlieb és szerzőtársai, 2021*). Míg a bolti eladóknak, kéményseprőknek és az egészségügyi dolgozóknak nincs lehetőségük arra, hogy távolról végezzék a munkájukat, a webfejlesztők és könyvelők ezt könnyebben megtehetik. A távoli munkavégzés lehetősége megosztja a munkaerőpiacot, mivel azok, akik kénytelenek a járvány alatt is rendszeresen bejárni a munkahelyükre, más kockázatokkal és kihívásokkal szembesülnek, mint azok, akik otthonról is képesek elvégezni a feladataikat. Számos nemzetközi vizsgálat dokumentálta, hogy az állásvesztés valószínűsége összefüggésben áll a távmunka lehetőségével, akár az egyes foglalkozási csoportokon és iparágakon belül is (*Adams-Prassl és szerzőtársai, 2020a, Bick-Blandin, 2021*). Emellett fertőzöttek körében végzett követéses vizsgálatok fényt derítettek arra is, hogy az állandó személyes jelenlétet követelő „kékgalléros” foglalkozásokban magasabb a megfertőződés esélye (*Baker és szerzőtársai, 2020*).

A járvány munkaerőpiaci hatásainak mélyebb megértéséhez és a hatékony beavatkozások kidolgozásához elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy milyen foglalkozások esetében beszélhetünk egyáltalán a távmunka elvi lehetőségéről, illetve mely munkavállalói csoportoknak van a legnagyobb és legkisebb esélye arra, hogy ideiglenesen vagy akár tartósan átálljanak otthoni munkavégzésre. Ha megértjük, hogyan oszlik meg a távoli munkavégzés „képessége” a különböző munkavállalói csoportok, vállalatok és ágazatok között, az nagyban hozzásegíthet a gazdaság újbóli megnyitását célzó politikák kialakításához, illetve olyan családpolitikai intézkedések előkészítéséhez is, amelyek célja a munka és a családi élet hatékony összehangolásának támogatása. Ebben az alfejezetben azt elemezzük, hogy milyen egyéni és munkáltatói jellemzők magyarázzák a távmunkára alkalmas foglalkozásokban történő elhelyezkedést.

Adatok és módszertan

A kutatás a Nemzeti Munkaügyi Hivatal (NMH) Bértarifa-felvételének 2018-as adatait használja, amely a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutató-

központ Adatbankjában érhető el és kutatható. A felhasznált adatbázis célszerűsége a költségvetési intézmények dolgozóira, illetve a négy főnél nagyobb vállalatok teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatott dolgozóira terjed ki. A költségvetési szektor esetében a minta az összes intézmény véletlenszerűen kiválasztott dolgozóit, az 50 fő feletti vállalatok véletlenszerűen kiválasztott dolgozóit, illetve az 50 fő mérethatár alatt egy véletlen vállalati minta összes dolgozóját tartalmazza. A minta nagysága a 2018-as évre vonatkozóan 274 ezer fő, amelynek reprezentativitását teljeskörűsítő súlyok biztosítják.

A felvétel részletes adatokkal szolgál a munkavállalók és a munkáltatók legfontosabb jellemzőiről, azonban nem ad tájékoztatást a munkavégzés körülményeiről, így arról sem, hogy egy munkavállaló bejár-e a munkahelyére, vagy otthonról dolgozik. Sajnos a távmunkára és otthoni munkavégzésre vonatkozó egyénszintű adatok nehezen hozzáférhetők,¹ ami jelentősen megnehezíti annak tanulmányozását, hogy a távmunka mely munkavállalói csoportok, cégek és ágazatok esetében jelent megoldást a leépítések elkerülésére és az üzleti tevékenység akadálymentes folytatására.

A távmunka elterjedésének részletes tanulmányozásához olyan egyénszintű adatok szükségesek, melyek arról tájékoztatnak, hogy a különböző vállalatoknál és költségvetési intézményeknél elhelyezkedő munkavállalók milyen mértékben képesek elvégezni munkájukat otthonról.² Ennek hiányában a legtöbb tanulmány az O'Net foglalkozási szintű adatait használja fel annak érdekében, hogy felmérje az otthoni munkavégzés megvalósíthatóságát az egyes gazdaságokban, illetve rámutasson a távmunkában leginkább érintett munkavállalói csoportokra.³ Jelen kutatás során *Dingel–Neiman* (2020) besorolását alkalmazzuk, amelynek segítségével a négyjegyű FEOR'08 foglalkozások mindegyikére megállapítható, hogy végezhető-e otthonról.⁴ Ez a besorolás szintén az Egyesült Államok munkaügyi hivatalának O'Net adatbázisán alapul, amely több mint ezer foglalkozásra tartalmaz adatot a munkavégzés körülményeiről, az elvégzendő feladatok jellegéről, rendszerességéről, illetve a munkához szükséges készségekről. A standardizált skálákon mért ismérvek közül a szerzők kiválasztottak 15 olyat, amelyekről egyértelműen megállapítható, hogy a munkavégzés igényel-e fizikai jelenlétet, vagy végezhető otthonról is. Ezek alapján azok a foglalkozások, melyek végezhetők távmunkában, 1-es értéket kaptak, a többi pedig 0-t.

- Ha a munkakörülményeket érintő következő ismérvek közül bármelyik igaz, a foglalkozás nem végezhető otthonról: az átlagos munkavállaló
- havonta kevesebb mint egyszer használ e-mailt.
 - hetente legalább egyszer kapcsolatba kerül erőszakos emberekkel,
 - betegségeknek vagy fertőzéseknek van kitéve legalább hetente egyszer,
 - ki van téve égési sérüléseknek, vágásoknak, harapásoknak vagy csípéseknek hetente legalább egyszer,
 - ideje nagy részét gyaloglással vagy futással tölti,
 - ideje nagy részében védő- vagy biztonsági felszerelést visel, vagy használ,
 - minden nap a szabadban dolgozik.

¹ A KSH Munkaerő-felmérése külön kiegészítő kérdőívben méri a távmunka és egyéb „atipikus” munkavégzési formák elterjedését. Ezeket az adatokat használta *Köllő* (2020) is a távmunka elterjedésének elemzésére a koronavírus-járvány első hulláma alatt.

² Ilyen részletes adatokat használt többek között *Adams-Prassl* és szerzőtársai (2020b) és *Gottlieb* és szerzőtársai (2021).

³ A Foglalkozási Információs Hálózat (*Occupational Information Network, O'Net*) egy ingyenes online adatbázis, amely az egyes szakmákat a munkakör betöltéséhez szükséges készségek és ismeretek, a munkavégzés módja és a munkakörülmények szempontjából írja le. Az adatbázist az Egyesült Államok munkaügyi minisztériumának támogatásával fejlesztették ki, frissítése éves rendszerességgel zajlik.

⁴ A Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere (FEOR) a különböző foglalkozásokat egy négy számjegyű decimális rendszerbe sorolja be az adott foglalkozáshoz szükséges képzettség és készségek figyelembevételével kialakított csoportosításban. A FEOR a statisztikai célú felhasználáson túl többek között a munkaügyi személyzeti nyilvántartásokban, a munkaközvetítésben, a szakképzési rendszerben, a társadalombiztosításban is használatos.

Ha a foglalkozáson belüli tevékenységekre vonatkozóan bármelyik állítás igaz, akkor a foglalkozás nem végezhető otthonról:

- az általános fizikai tevékenységek végzése nagyon fontos,
- a tárgyak kezelése és mozgatása nagyon fontos,
- a gépek és folyamatok irányítása (nem számítógépek és járművek) nagyon fontos,
- a járművek, gépesített eszközök vagy berendezések kezelése nagyon fontos,
- a közönség számára történő munkavégzés vagy a közönséggel való közvetlen munka nagyon fontos,
- a gépi berendezések javítása és karbantartása nagyon fontos,
- az elektronikus berendezések javítása és karbantartása nagyon fontos,
- a berendezések, szerkezetek vagy anyagok ellenőrzése nagyon fontos.⁵

Az O'Net-ből származtatott kétértékű távmunkaváltozót a 2018-as Bértarifa-adatbázissal összekapcsolva lehetőség nyílik arra, hogy megvizsgáljuk, mely munkavállalói csoportokban, milyen vállalatoknál és mely szektorokban adott leginkább a távmunka elterjedésének elvi lehetősége. Ehhez egyszerű leíró statisztikai eszközöket használunk, majd ezt követően logit modellek segítségével vizsgáljuk a távmunkára alkalmas foglalkozásokban elhelyezkedő munkavállalók jellemzőit.⁵

Bár az O'Net adatainak más országokra történő alkalmazása bevett gyakorlat, de korántsem problémamentes, hiszen az egyes munkakörökben elvégzendő feladatok köre országonként (de akár vállalatonként is) különbözhet, másrészt, a távmunka elvi lehetőségét erősen befolyásolja a telekommunikációs eszközök elterjedése is (*DiCarlo és szerzőtársai*, 2016, *Gottlieb és szerzőtársai*, 2021). Elképzelhető, hogy bizonyos feladatok, amelyek az Egyesült Államokban vagy a fejlett nyugat-európai országokban az internet és a különböző információtechnológiai eszközök elterjedése miatt könnyedén végezhetők otthonról, a fejlődő országokban továbbra is csak a munkahelyeken végezhetők el. Ezek a különbségek az eredményeket nyilvánvalóan torzítják, ugyanakkor a mi esetünkben az efféle torzítás mértéke feltételezhetően csekély, az O'Net-adatok FEOR-ra történő alkalmazása közelítő képet adhat a távmunka hazai szerepéről.

Fontos hangsúlyozni, hogy jelen kutatás során nem a távmunka tényleges elterjedését vizsgáljuk, hanem azt, hogy jellemzően kiknek van olyan foglalkozása, amely megoldható távmunkában. Ebben az értelemben az itt közölt eredmények a távmunka elterjedésének felső korlátját adja meg. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az egyes foglalkozások feladatkörei nem egységesek az ország egészére nézve. Elképzelhető, hogy ugyanaz a FEOR-foglalkozás más feladatokat fed le attól függően, hogy milyen méretű vállalatról, ágazatról vagy településtípusról beszélünk. *Adams-Prassl és szerzőtársai* (2020b) azt találta, hogy az Egyesült Államokban és Angliában jelentős ágazati különbségek vannak abban, hogy bizonyos foglalkozásokat mennyire lehet távmunkában megszervezni. Attól függően, hogy az elvégzendő feladatkörök szempontjából a foglalkozásokon belül mekkora a heterogenitás mértéke, az eredmények torzítottak lehetnek.

Távmunka a különböző munkavállalói csoportokban

A fegyveres szervek különböző képzést igénylő foglalkozásait nem számítva 483 négyjegyű FEOR-foglalkozásra tudtuk megállapítani, hogy alkalmas-e

⁵ A vizsgálat elkészítésének időpontjában a Bértarifa-felvételek 2019-es adatai még nem voltak elérhetők, ugyanakkor – tekintve, hogy a foglalkoztatási szerkezet évről évre csak igen kismértékben változik – a 2018-as adatok jól közelítik a koronavírus-járvány első hullámát megelőző hazai állapotokat.

táv munkára. Ezeknek valamivel több, mint egynegyede (27,0 százalék) végezhető otthonról, ami a foglalkoztatottak 26,4 százalékát jelenti. A távmunkában végezhető munkakörökben elhelyezkedők arányait az 4.1.1. táblázat mutatja a fontosabb társadalmi csoportokban nemek szerinti bontásban.

4.1.1. táblázat: A távmunkában végezhető foglalkozásokban dolgozók aránya 2018-ban (százalék)

Teljes minta	Nők	Férfiak	Összesen
	30,5	22,3	26,4
Életkor			
30 év alatt	30,5	20,5	25,1
31-40 éves	36,7	27,8	31,8
41-50 éves	30,4	22,5	26,7
51-60 éves	26,4	17,7	22,4
61 év felett	25,7	19,8	22,0
Iskolai végzettség			
Nyolc osztály vagy kevesebb	2,9	3,1	3,0
Szakiskola, szakmunkásképző	7,0	4,4	5,2
Szakközépiskola, gimnázium (érettség)	33,6	23,5	28,9
Főiskola, egyetem	52,2	61,2	55,9
Pályakezdők	28,7	21,0	24,4
Részmunkaidős (< 36 óra/hét)	23,6	18,5	21,5
Állami/magán			
Állami szektor	30,6	35,9	32,0
Magánszektor	30,5	20,0	24,2
Tulajdonviszonyok (vállalatok)			
Többségében külföldi tulajdon	32,2	23,7	27,2
Többségében állami-önkormányzati tulajdon	38,9	15,5	22,7
A telephely mérete			
10 fő alatt	32,6	23,0	27,1
10-49 fő	26,0	19,5	22,9
50-299 fő	25,8	19,6	22,7
300 fő felett	34,3	24,9	29,8
Gazdasági szektor			
Mezőgazdaság és feldolgozóipar	23,1	10,2	14,2
Szolgáltatások	32,2	30,2	31,4
A település típusa			
Budapest	47,2	41,7	44,6
Megyeszékhely, megyei jogú város	30,5	19,8	25,1
Város	23,6	15,2	19,4
Község	33,0	26,0	29,4

Megjegyzés: A megfigyeléseket a megfelelő egyéni-vállalati súlyokkal súlyoztuk.

Forrás: Az NMH Bértarifa-felvételének a KRTK Adatbank által gondozott változata.

Általánosan igaz, hogy a nők körében magasabb az otthonról végezhető munkák aránya, mint a férfiak esetében. A teljes mintán ez a különbség 8 százalékpontot tesz ki. Az életkor változásával először növekszik, majd a 40 év felettiek körében egyre csökken azok aránya, akik távmunkában is végezhető foglalkozásokban dolgoznak, miközben a teljes mintán látott nemek közötti különbségek megmaradnak. A távmunkaképesség az iskolai végzettséggel nő.

Míg a legfeljebb nyolc osztályt végzettek körében 3 százalék, addig a felsőfokú végzettségű munkavállalók körében 56 százalék azok aránya, akik elvben képesek lennének otthonról dolgozni. A nemek közötti különbség a legmagasabb iskolázottsági kategóriában megfordul, itt a férfiak 61 százaléka, míg a nőknek csak 52 százaléka lehet potenciálisan érintett. Ennek az a legfőbb oka, hogy a főiskolát vagy egyetemet végzett nők nagyobb eséllyel helyezkednek el olyan munkakörökben, amelyek az egészségügyhöz és a szociális ellátáshoz köthetők (például nővér, szakápoló, szociális gondozó). Ugyanez magyarázza azt is, hogy az állami szektorban dolgozók között kevesebb a távmunkában foglalkoztatható nők aránya, miközben a magán- és nonprofit szektorban a nemenként számolt arányok a teljes célsokaságra jellemző mintázatot követik.

A részmunkaidőben foglalkoztatottak körében a távmunka gyakorisága 3 százalékponttal elmarad a teljes minta átlagától, a pályakezdők esetében viszont csak kis eltérés tapasztalható. A munkáltatói jellemzők közül a külföldi tulajdon arányában és a telephely méretének esetében is látunk kisebb különbségeket az egyes alkategóriák között. Magasabb távmunka-valószínűség várható a kis és nagy telephelyeken (10 fő alatt és 300 fő felett) és a külföldi vállalatok esetében. Az állami és önkormányzati érdekeltségű vállalatok esetében bár a távmunka elvi lehetősége elmarad a teljes mintán mért aránytól, a nemek közti olló jelentősen megnő; míg a nők körében az otthoni munka aránya 38, a férfiak esetében csak 15,5 százalék.

A munkáltatói jellemzők közül a főtevékenység ágazati besorolása határozza meg leginkább azt, hogy mennyire lehetséges az otthoni munkavégzésre való áttérés. Míg a termelő szektorokban (mezőgazdaság, bányászat és feldolgozóipar) a távmunka lehetősége kisebb (14,2 százalék), a szolgáltatások terén sokkal nagyobb lehetőség nyílt az atipikus munkavégzési formák bevezetésére. A gazdasági szektorokat külön vizsgálva szembeűnő, hogy míg a nemek közötti különbségek a szolgáltatások esetében elenyészők, addig a mezőgazdaság és ipar esetében 10 százalékpontot is meghaladó különbséget látunk.

A településtípusok szerinti bontás a különböző ágazatok jellegzetes telephelyválasztási mintázatait adja vissza.⁶ A távmunka lehetősége leginkább a fővárosban adott (44,6 százalék), a megyeszékhelyek, megyei jogú városok és egyéb városok esetén az arány csupán 20–25 százalék. Érdekes módon a községekben a távmunka elvi lehetősége nagyobb, mint a nagyobb városokban. Ennek oka, hogy a közép- és kisvárosok peremén létesített feldolgozóipari üzemek helyi foglalkoztatási szerepe nagyobb, mint a községekben, ahol a termelőszektor mellett a költségvetési szektor (helyi önkormányzatok és közintézmények) is jelentős foglalkoztató.

A 4.1.1. táblázat arányszámait érdemes összevetni a távmunka tényleges elterjedésének 2020. január–február és április–június között mért ütemével, melyről Köllő (2020) nyújtott részletes áttekintést a KSH Munkaerő-felmérés (MEF) adataira támaszkodva. A két elemzés eredményeit összevetve lát-

⁶ A településtípusok közti különbségek másik fontos összetevője az ágazatokon belüli funkcionális munkamegosztás, vagyis a termelési és irányítási funkciók térbeli szétválása. A nagyvállalatok székhelye gyakran nagyobb városokban található, miközben a termelést végző kirendeltségek a kisebb városok és községek peremére szorúlnak. Emiatt előfordul, hogy egy-egy feldolgozóipari ágazaton belül a városokba tömörülnek azok a munkák, amelyek könnyebben intézhetők otthonról.

szik, hogy az O'Net és a 2018-as Bértarifa-felvétel adatai alapján viszonylag jól beazonosíthatók azok a munkavállalói csoportok, ahol járvány esetén az otthoni munka valós alternatíváját képezheti a napi bejárásnak. *Köllő* (2020) azt találta, hogy a legnagyobb mértékben az érettségizettek, illetve a főiskolát és egyetemet végzetek körében nőtt a távmunka aránya a koronavírus-járvány első hulláma alatt, illetve főként a nőknek, a fővárosiaknak, illetve a közszférában dolgozóknak segített az otthoni munkára való áttérés.

A valós adatok alapján 2020. április–májusban a teljes figyelembe vett népesség 16,5 százaléka, a főiskolát végzetek 37,4 százaléka, az egyetemet végzetek 49,6 százaléka, a szolgáltatásokban dolgozóknak pedig 32 százaléka dolgozott otthonról. A nők esetében a távmunka az év eleje és május között 17,7 százalékpontos növekedéssel 20 százalékra nőtt, míg a férfiak körében 13,6 százalékra. A KSH Munkaerő-felmérése alapján számolt 2020. április–májusi arányszámok a különböző dolgozói csoportok szintjén tükrözik az O'Net és a Bértarifa-felvétel összekapcsolásával kapott értékeket.

Foglalkoztatás és távmunka az ágazati szinten

A távmunkára alkalmas álláshelyek arányát az ágazati foglalkoztatás létszámadataival összevetve egy nyers, átfogó képet kaphatunk arról, hogy mely ágazatok szembesülnek leginkább a járvány megfékezése érdekében hozott intézkedések esetleges munkaerőpiaci hatásaival. Jelentős zavarok ugyanis azokban az ágazatokban várhatók, ahol viszonylag magas a foglalkoztatottak száma és csekélyebb a távoli munkavégzés lehetősége. Emellett természetesen az is fontos tényező, hogy az ágazatban megtermelt javak fogyasztása mennyire igényel személyes jelenlétet, valamint hogy a távmunkában végezhető és a helyhez kötött munkák milyen mértékben függenek egymástól, milyen erős köztük a kiegészítő viszony. Például a szálláshely-szolgáltatásban, vendéglátásban és a kulturális ágazatban foglalkoztatott irodai dolgozók bár képesek lennének otthonról elvégezni a munkájukat, az ágazatot érintő korlátozások miatt mégis nagyobb eséllyel veszíthetik el az állásukat. Azokban az ágazatokban, ahol a távmunkaképes és a helyhez kötött munka merev kiegészítő viszonyban áll, a járvány negatív munkaerőpiaci hatásai erősebben érvényesülhetnek.

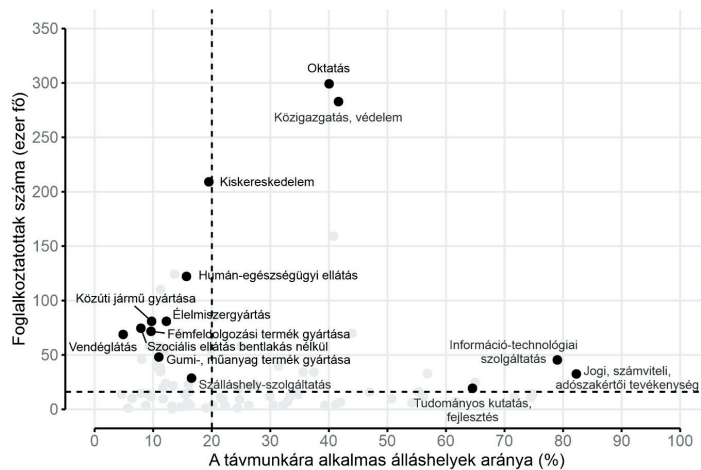
A 4.1.1. ábra alapján magas foglalkoztatás és viszonylag alacsony távmunka-valószínűség jellemzi a feldolgozóipar több alágazatát (például élelmiszeripar, közúti járművek gyártása, fémfeldolgozás, gumi- és műanyaggyártás), az építőipart és a szállítást. Itt a közösségi távolságtartás betartatása jelentős visszaesést eredményezhet.⁷

Szintén jelentős foglalkoztatónak számít az oktatás és a közigazgatás, itt azonban már könnyebb (körülbelül 40 százalék) az otthoni munkavégzésre való áttérés. A szolgáltató szektor ágazatai közül a járvány egyértelmű vesztese a szálláshely-szolgáltatás és a vendéglátás, de ugyancsak kevésbé végezhe-

⁷ A feldolgozóipari ipari alágazatokat együttesen kezelve a „C” betűjelű feldolgozóipar a legnagyobb foglalkoztató.

tők távolról a humán-egészségügyi szolgáltatások és a bentlakás nélküli szociális ellátás, amelyek szintén jelentős foglalkoztatók. Ezekben az ágazatokban a járvány alatt jelentős csökkenés következett be a foglalkoztatásban. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás esetében 2021 első negyedévére az előző év azonos időszakához képest 26 százalékkal esett vissza (lásd 4.1. Függelék F4.1.1. táblázat), míg a humán-egészségügy esetén a visszaesés 5 százalék volt. Ezzel szemben növekedés zajlott le a jogi, számviteli és adószakértői tevékenységek, az információ és kommunikáció, a tudományos kutatás, valamint a pénzügy és biztosítás területein, ahol egyrészt a foglalkoztatottak száma alacsonyabb, másrészt a leginkább jellemző, hogy egy-egy munkakör otthonról is végezhető. Az információ és kommunikáció területén például a foglalkoztatás 27 százalékkal nőtt a járvány kitörését követő évben, a pénzügyi területen a növekedés mértéke 7 százalék volt.

4.1.1. ábra: A távmunka aránya és a foglalkoztatotti létszám alakulása az egyes ágazatokban, 2018

Forrás: Az NMH Bértarifa-felvételének a KRTK Adatbank által gondozott változata.

A foglalkoztattak száma és a távmunka elvi lehetősége alapján köztes pozíciót foglal el a kiskereskedelem, amelynek foglalkoztatási súlya kiemelkedő (a feldolgozóipar után a második), ugyanakkor a termelőágazatok többségéhez képest az otthoni munkavégzésre való áttérés könnyebben – potenciálisan az álláshelyek 20 százalékában – megoldható. Ebben az ágazatban 4 százalékos visszaesés tapasztalható 2020 és 2021 első negyedéve között.

Kiknek van távmunkára alkalmas foglalkozása?

A következőkben logisztikus regresszió segítségével becsüljük meg a távmunkára alkalmas foglalkozásokban való elhelyezkedés esélyét. Kétféle modellt becsülünk, amelyek közül az elsőben kizárólag az egyénre vonatkozó ismer-

veket (például nem, életkor, iskolai végzettség stb.) használunk fel magyarázó változóként, a másodikban pedig az egyéni mellett a munkáltatók néhány megfigyelt jellemzőjét (például telephely mérete, ágazat, tulajdon) is szerepeltetjük. A magyarázó változók teljes körét az 4.1.1. táblázatban található ismérvek adják, ettől mindössze két változó esetében térünk el. Egyrészt az életkort folytonos változóként illesztjük a modellbe, valamint szerepeltetünk egy négyzetes tagot is. Másrészt pedig a gazdasági szektorok helyett kétjegyű ágazati besorolást alkalmazunk.

Az eredményeket a 4.1.2. táblázat foglalja össze. Az első modell szerint a férfiak esélye a távmunkára kisebb, mint a nőké, az iskolázottság azonban növeli az esélyeket. Egy főiskolát vagy egyetemet végzett munkavállaló esélye például negyvenszer nagyobb arra, hogy távmunkaképes állást találjon, mint egy legfeljebb 8 osztályt végzett személyé. Az életkor parciális hatása pozitív a távmunka esélyére, a pályakezdők és a részmunkaidősök esetében azonban a becült esélyhányados (odds-arány) nem különbözik szignifikánsan 1-től.

4.1.2. táblázat: A távmunkára alkalmas foglalkozásokban való elhelyezkedést magyarázó tényezők (függő változó: távmunka = 1)

Változó	Alapmodell		Bővített modell	
	esélyhányados	standard hiba	esélyhányados	standard hiba
Nem (Férfi = 1)	0,9046***	(0,0125)	0,7619***	(0,0125)
Életkor	1,0481***	(0,0049)	1,0560***	(0,0052)
Életkor négyzete	0,9994***	(0,0001)	0,9994***	(0,0001)
Iskolai végzettség (referenciakategória: 8 osztály vagy kevesebb)				
Szakiskola, szakmunkásképző	1,8083***	(0,0942)	2,0192***	(0,1056)
Szakközépiskola, gimnázium (érettségi)	12,9792***	(0,6016)	12,536***	(0,5952)
Főiskola, egyetem	39,944***	(1,8450)	39,201***	(1,8733)
Pályakezdő (igen = 1)	1,0338	(0,0197)	0,9664	(0,0200)
Részmunkaidő (igen = 1)	0,9592	(0,0256)	0,9249**	(0,0272)
Magánszektor (igen = 1)			1,4237***	(0,1002)
Külföldi tulajdon (> 50%)			1,0448*	(0,0243)
Állami-önkormányzati tulajdon (> 50%)			0,7217***	(0,0298)
A telephely mérete (referenciakategória: 10 fő alatt)				
10-49 fő			0,8710***	(0,0244)
50-299 fő			0,9692	(0,0300)
300 fő felett			1,1269***	(0,0334)
Településtípus (referenciakategória: Budapest)				
Megyeszékhely, megyei jogú város			0,7221***	(0,0218)
Város			0,6339***	(0,0195)
Község			0,7368***	(0,0212)
Konstans	0,0137***	(0,0015)	0,0064***	(0,0010)
Kétjegyű ágazatok		Nem		Igen
Pseudo R^2		0,2118		0,2910
Log likelihood		-14 472 278		1 301 686
Elemzés		246 732		246 732

Megjegyzés: A zárójelben robusztus standard hibák találhatóak. A számítás során a megfigyeléseket súlyoztuk.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

A második modellben a munkáltatók egyes ismérveit is szerepeltetjük a magyarító változók között. A munkavállalói ismérvek tekintetében ez a modell egy ponton hoz eltérő eredményt az első két számszlopban közölt alapmodellhez képest: a részmunkaidőben foglalkoztatottak kisebb eséllyel jelennek meg otthoni munkavégzésre alkalmas állásokban. A munkáltatóra vonatkozó jellemzők közül azonban több olyan is van, ahol a becült esélyhányados mértéke ellentmond a nyers átlagokból kiolvasható képnek. Annak ellenére, hogy a költségvetési intézményekben több olyan állás van, ami otthonról is betölthető, a munkavállalói összetételt és a munkáltatók egyéb tulajdonságait figyelembe véve a magánszférában dolgozók esélye a távmunkára magasabb. Emellett az állami vagy önkormányzati tulajdonú cégeknél szignifikánsan kisebb a távmunka esélye, ha figyelembe vesszük az ágazati besorolást és a dolgozók alapvető jellemzőit. A fővároson kívül és a feldolgozóipar alá sorolt ágazatokban (nem közölt) az elvártaknak megfelelően kisebb a távmunkára alkalmas foglalkozásban való elhelyezkedés esélye.⁸ Összességében, a logit modellek visszaadják a nyers adatokból leszűrhető mintázatokat.

Összefoglalás

A koronavírus-járvány jelentős változásokat hozott a munka világában, amelyek közül az egyik leglátványosabb a távmunka és egyéb atipikus munkaszervezési formák széles körű elterjedése volt. A távmunka fontos szerepet játszhat az állásvesztés mértékének csökkentésében, ugyanakkor ez a lehetőség nem egyformán elérhető minden munkavállaló számára. A távmunkára való áttérés lehetősége a magasan képzett, szolgáltató szektorban dolgozó fővárosi munkavállalókat védi leginkább az álláshelyük elvesztésétől és a megfertőződés veszélyétől. Tehát a társadalmi távolságtartást ösztönző intézkedések munkaerőpiaci hatásai jellemzően azokat sújthatják, akiket amúgy is a legkiszolgáltatottabb munkavállalókként tartunk számon: az alacsonyan iskolázott, kékgalléros munkások. Bár a távmunka elterjedése a járvány megfékezése, a gazdasági értéktermelés szünetmentes végzése és a munkahelyek megtartása szempontjából kétségkívül üdvös, komoly szerepet játszhat a társadalmi egyenlőtlenségek mélyítésében.

⁸ A feldolgozóiparon belül a nyomdai és sokszorosítási tevékenység alkalmas leginkább az otthoni munkára, míg a szolgáltatási szektorban a jogi, számviteli, adószakértői szolgáltatások, az információ, kommunikáció, valamint a marketing és piackutatás területén van a legnagyobb esély otthoni munkát végezni. Ezzel szemben a szociális ellátás, a bentlakásos, nem kórházi ápolás és állat-egészségügyi ellátásban a legkevésbé megoldható a távmunka.

Hivatkozások

- ADAMS-PRASSL, A.–BONEVA, T.–GOLIN, M.–RAUH, C. (2020a): [Inequality in the impact of the coronavirus shock: Evidence from real time surveys](#). *Journal of Public Economics*, Vol. 189. 104245.
- ADAMS-PRASSL, A.–BONEVA, T.–GOLIN, M.–RAUH, C. (2020b): [Work that can be done from home: Evidence on variation within and across occupations and industries](#). *IZA Discussion Papers*, No. 13374.
- BAKER, M. G.–PECKHAM, T. K.–SEIXAS, N. S. (2020): [Estimating the burden of United States workers exposed to infection or disease: A key factor in containing risk of COVID-19 infection](#). *PLoS ONE* Vol. 15. No. 4. e0232452.

- BICK, A.–BLANDIN, A. (2021): [Real-time labor market estimates during the 2020 coronavirus outbreak](#). Mimeo.
- DICARLO, E.–BELLO, S. L.–MONROY-TABORDA, S.–OVIEDO A. M.–SANCHEZ-PUERTA, M. L.–SANTOS, I. (2016): The skill content of occupations across low and middle income countries: Evidence from harmonized data. IZA Discussion Papers, No. 10224.
- DINGEL, J. I.–NEIMAN, B. (2020): [How many jobs can be done at home?](#) Journal of Public Economics, Vol. 189. C 104235.
- GOTTLIEB, C.–GROBOVŠEK, J.–POSCHKE, M.–SALTIEL, F. (2021): [Working from home in developing countries](#). European Economic Review, Vol. 133. 103679.
- KOREN MIKLÓS–PETŐ RITA (2020): [Business disruptions from social distancing](#). PLoS ONE. Vol. 15. No. 9. e0239113.
- KÖLLŐ JÁNOS (2020): [Foglalkoztatás a koronavírus-járvány első hullámának idején](#). Megjelent: Fazekas Károly–Elek Péter–Hajdu Tamás (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2019. KRTK KTI, Budapest, 220–232. o.

4.1. Függelék

F4.1.1. táblázat: A foglalkoztatás alakulása a nemzetgazdasági ágakban
2020. és 2021. első negyedévében (ezer fő)

Nemzetgazdasági ág	2020. első negyedév	2021. első negyedév	Változás mértéke (százalék)
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	215	203	94,2
Bányászat, kőfejtés	10	6	61,7
Feldolgozóipar	1008	965	95,7
Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légtudásosítás	35	38	108,5
Vízellátás, szennyvíz gyűjtése és kezelése, hulladékgyűjtés és kezelése	54	53	99,0
Építőipar	358	375	104,8
Kereskedelem, gépjárműjavítás	595	571	95,8
Szállítás, raktározás	295	280	95,0
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	191	142	74,2
Információ, kommunikáció	128	162	127,2
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	86	92	107,0
Ingyenértékesítő tevékenységek	22	26	117,0
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	185	211	114,1
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	147	139	94,6
Közigazgatás, védelem; kötelező társadalom- biztosítás	397	427	107,5
Oktatás	340	370	108,8
Humán-egészségügyi, szociális ellátás	338	323	95,8
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	85	79	93,3
Összesen	4489	4463	99,4

Forrás: KSH Statdat összefoglaló táblák (MEF alapján).

4.2. MELY IPARÁGKBAN ÉS RÉGIÓKBAN VAN LEHETŐSÉG HOSSZÚ TÁVON IS TÁVMUNKÁRA?

PETŐ RITA & KOREN MIKLÓS

A koronavírus-járvány nagyon sok iparágban és foglalkozásban teljesen átrendezte a munkavégzést. Egyrészt a fertőzésveszély csökkentése szükségessé tette, hogy a munkavállalók kevesebbet járjanak be a munkahelyükre, ritkábban találkozzanak személyesen munkatársaikkal vagy a vállalat ügyfeleivel. Szinte minden érintett ország kormánya hozott ilyen távolságtartást szolgáló intézkedéseket. Másrészt a dolgozók kényszerű hazaküldése sok cégvezetőt ráébresztett arra, hogy a dolgozók a feladataik jelentős részét otthonról, távmunkában is el tudják végezni. Sok szellemi dolgozó olyan természetességgel használ ma online videokonferenciát és egyéb kollaborációs platformokat, ami néhány éve még ritkaságszámba ment. A koronavírus-járvány kitörése óta eltelt másfél év megtanította a munkaadókat és munkavállalókat is arra, hogy melyek azok a feladatok, amelyek otthonról is majdnem ugyanolyan jól elvégezhetők. Ez az újfajta tudás hosszú távon rendezheti át a munkapiacot, hatása még akkor is érezhető lesz, amikor a járvány hullámai már elmúltak.

Természetesen nem minden feladat végezhető otthonról. Azon foglalkozások esetében, ahol gyakori személyes interakció szükséges akár a csapattagok, akár a fogyasztók és a dolgozók, vagy a munkás és a gépek között. Az alfejezetben részletes foglalkozásleírásokra támaszkodva azt vizsgáljuk, hogy Magyarországon hogyan oszlik meg iparágak szerint és területi szinten azon dolgozók aránya, akik tudnak otthonról dolgozni. Bár az otthoni munkavégzés szerepe a járvány lecsengésével csökkenni fog, a munkavállalók nagy része arra számít, hogy a jövőben is velünk marad (*Baert és szerzőtársai*, 2020), számos cég bejelentése pedig ezt már meg is erősítette.¹ Ezért fontos azt látni, hogy Magyarországon mely régiók és iparágak lesznek a leginkább érintettek e változásban.

Az otthoni munkavégzés lehetőségének mérése

Elemzésünkben *Dingel–Neiman* (2020) valamint *Koren–Pető* (2020) munkáira támaszkodunk annak megállapításához, hogy mely foglalkozások lennének elviekben otthonról is végezhetőek. Mind a két tanulmány részletes foglalkozásleírásokat (O'Net) használ a foglalkozások kategorizálásához. Míg *Dingel–Neiman* (2020) egy dimenzió mentén különbözteti meg a foglalkozásokat – lehetne-e elviekben otthonról végezni a munkát –, addig *Koren–Pető* (2020) a munka elvégzéséhez szükséges interakciók típusát és fontosságát veszik figyelembe. Mindkét elemzés kiindulópontja az a feltevés, hogy a munkafolyamatok nagy részét technológiai korlátok határolják be, a vállalatok csak ezeken belül tudnak a távolságtartásról vagy a távmunkáról dönteni. Egy fogorvosnak például muszáj fizikai közelségbe kerülni a páciensével.

¹ Facebook volt az elsők között, számos cég követte példáját a környező országokban is (például az e-mag Romániában).

Egy pénzügyi vezető azonban az interneten keresztül is hozzáférhet a neki szükséges jelentésekhez. Ilyen strukturális különbségek hosszú távon is fennmaradnak az egyes foglalkozások között, ezért segíthetnek a járvány hosszú távú hatásainak megértésében.

Természetesen a tényleges technológiahasználat országok és időszakok között változik. Máshogy dolgozik egy amerikai pénzügyi vezető, mint egy magyar. És lehet, hogy a jövőben a fogorvosok is ki fogják tudni használni a távmedicina előnyeit. Az alapvető korlátok azonban hasonlóak, ezért hasznosnak tartjuk az amerikai foglalkozásleírások használatát a hazai viszonyok feltárására.²

Koren–Pető (2020) három interakciótípust különböztet meg: 1) belső kommunikáció (csapatmunka-igényes); 2) külső kommunikáció (*fogyasztóorientált*); 3) gépekkel való interakció (*fizikai jelenlét szükséges*). A kommunikációs technológiák fejlődése következtében azonban számos interakció ma már nem igényel fizikai kapcsolatot. Ennek megfelelően csak akkor tekintenek egy foglalkozást kommunikációintenzívnek (mind belső, mind külső), ha heti többszöri személyes kapcsolattartás szükséges, valamint az e-mailezés és levelezés ritkább formája a kommunikációnak, mint a személyes kapcsolattartás. Jelen tanulmány középpontjában az otthoni munkavégzés lehetősége áll, így minket azon foglalkozások érdekelnek, amelyek nem követelnek meg a dolgozóktól személyes interakciót vagy fizikai jelenlétet. A *Koren–Pető* (2020) által használt részletes adatokat újra feldolgozva alkottuk meg a személyes interakciót és fizikai jelenlétet nem igénylő foglalkozások listáját.³

A továbbiakban az 4.2.1. táblázatban összefoglalt négy mutatóra koncentrálnunk.

4.2.1. táblázat: Az otthoni munkavégzés lehetőségének mérésére használt mutatók és definícióik

Változó	Definíció	Forrás
Otthon végezhető	értéke 1, ha az adott foglalkozás során elvégzendő feladatok otthonról is elvégezhetőek lennének	<i>Dingel–Neiman</i> (2020)
Személyes interakciót vagy jelenlétet nem igényel	értéke 1, ha az adott foglalkozás során elvégzendő feladatok nem igényelnek olyan (sem belső, sem külső) személyes kommunikációt, amelyet modern technológiai eszköz ne tudna kiváltani, és nem szükséges a dolgozó fizikai jelenléte sem	<i>Koren–Pető</i> (2020)
Személyes interakciót nem igényel	értéke 1, ha az adott foglalkozás során elvégzendő feladatok nem igényelnek olyan (sem belső, sem külső) személyes kommunikációt, amelyet modern technológiai eszköz ne tudna kiváltani	<i>Koren–Pető</i> (2020)
Fizikai jelenlétet nem igényel	értéke 1, ha az adott foglalkozás során elvégzendő feladatok elvégzéséhez nem szükséges a dolgozó fizikai jelenléte	<i>Koren–Pető</i> (2020)

Tanulmányunk alapjául a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont (KRTK) Adatbankja által összeállított Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázis (Admin3) szolgál.⁴ Elemzésünk a 2016. májusi állapotot mutatja. Mivel kutatási kérdésünk nem a járvány közvetlen hatásaira, hanem az otthoni munkavégzés hosszú távú trendjeire vonatkozik, elégségesnek érezzük a néhány évvel korábbi adatfelvétel használatát.

² Hozzánk hasonlóan *Hardy és szerzőtársai* (2018) is az amerikai foglalkozásleírásokat (O'net) használja több európai ország esetében annak megértésére, hogy a dolgozók milyen feladatokat látnak el a munkahelyükön.

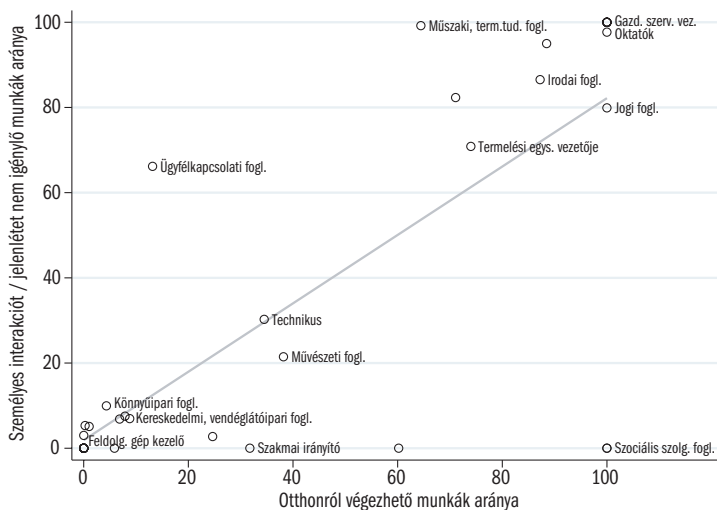
³ Mind a két tanulmányban a foglalkozásszintű mutatók SOC-klasszifikációt követnek, ezeket FEOR–08-as kódokra fordítottuk. A fordítás során a hivatalos fordítókulcsokat használtuk. *Dingel–Neiman* (2020) tanulmányából a *te-leworkable* kétértékű (*dummy*) változót használtuk, míg *Koren–Pető* (2020) munkája esetében az indexváltozókat. Ezen változók 0-tól 100-ig vesznek fel értéket – minél nagyobb az érték, annál interakcióigényesebb a foglalkozás. A foglalkozást akkor nevezük nem interakcióigényesnek, ha a mutató 40-nél kisebb értéket vesz fel.

⁴ A kapcsolt államigazgatási adatgyűjtemény az ONYF, OEP, OH, NAV, NMH ÉS NYUFIG adat-tulajdonosok tulajdonát képezi. A használt adatokat a KRTK Adatbankja dolgozta fel. Az adatbázis részletes leírását lásd *Sebők* (2019) tanulmányban.

A mintát azon személyekre szűkítettük, akik teljes állásban dolgoznak,⁵ 20 évesnél idősebbek és 63 évesnél fiatalabbak, lakhelyük ismert, valamint hozzájuk tudtuk kötni foglalkozás kód alapján a fenti változókat. A végleges mintában több mint 1,4 millió megfigyelésünk van.

Dingel–Neiman (2020), illetve *Koren–Pető* (2020) által kidolgozott mutatók (továbbiakban DN- és KP-mutatók) összefüggnek, mégis a foglalkozások más-más jellemzőit ragadják meg. Ezt a 4.2.1. ábrán szemléltetjük.

4.2.1. ábra: A DN- és KP-mutatók közötti összefüggés

Megjegyzés: Az ábrán az DN- és KP-mutatókat két számjegyű foglalkozáskódokra aggregáltuk, és súlyoztuk a dolgozók számával. A vízszintes tengely mutatja azon munkavállalók arányát, akiknek a munkája elviekben otthonról is elvégezhető lenne (DN-mutató), a függőleges tengely pedig azt szemlélteti, hogy a dolgozók hány százalékának van olyan munkaköre, amely betöltéséhez sem személyes interakció (akár belső, akár külső), sem fizikai jelenlét nem szükséges (KP-mutató). A vonal a pontokra illesztett egyenes.

A mutatókat kétszámjegyű foglalkozáskódokra aggregáltuk, és súlyoztuk a dolgozók számával. A vízszintes tengely mutatja, hogy az adott foglalkozáskategóriában a dolgozók hány százalékának van olyan munkája, amely otthonról is végezhető lenne (DN-mutató), a függőleges tengely pedig azt szemlélteti, hogy a dolgozók hány százalékának van olyan munkaköre, amely betöltéséhez sem a személyes interakció (akár belső, akár külső), sem a fizikai jelenlét nem fontos (KP-mutató). Természetesen ez utóbbi nem azt jelenti, hogy a foglalkozás betöltéséhez a másokkal való kapcsolattartás nem fontos, hanem azt, hogy ehhez nem szükséges a személyes találkozó. Erre a legjobb példa a *Gazdasági szervezetek vezetői* kategória, akik esetében a munkavégzéshez ugyan a másokkal való kommunikáció nagyon fontos, de ezekhez a modern technológia vívmányai miatt nem szükséges személyesen jelen lenni. Ennek ellentéte a *Kereskedelmi és vendéglátóipari foglalkozások*, amelyek

⁵ Ismert a munkaórák száma, és legalább heti 36 órát munkáórárt dolgoznak.

esetében a munkakörök túlnyomó többsége személyes kapcsolattartást vagy fizikai jelenlétet követel meg.

Általában véve azon munkakörök, amelyek egyáltalán nem végezhetők otthonról (DN-mutató), többségükben megkövetelik a dolgozók fizikai jelenlétét és/vagy a személyes kommunikációt, azaz ezen foglalkozási csoportok esetében a személyes interakciót vagy fizikai jelenlétet nem igénylő foglalkozást betöltő dolgozók aránya alacsony (KP). Ez alól kivétel a *Szociális szolgáltatási foglalkozások*, amely foglalkozáscsoport a DN-mutató alapján döntően otthonról is végezhető, míg a KP-mutató alapján ezen foglalkozások otthoni munkavégzése esetében jelentősen csökkenne a termelékenység. Ez utóbbinak az az oka, hogy a személyes interakció nagyon fontos a munka elvégzéséhez, és ezt modern technológiai eszközök nem képesek kiváltani.

Érdekes megfigyelni, hogy bár az *Oktatók* munkájához a másokkal való kommunikáció elengedhetetlen, azonban a KP-mutató alapján ezek a kommunikációk nem igényelnek személyes interakciót, modern technológiai eszközökkel kiválthatók. Az *Oktatók* munkája a DN-mutató alapján is végezhető otthonról. Az elmúlt egy évben a világon mindenhol volt is rá példa, hogy a tanárok otthonról tanítottak, azt azonban mégsem állítjuk, hogy ez minőségi romlás nélkül hosszú távon jó megoldás lehetne. Ebben az alfejezetben használt összes mutató a foglalkozások azon tulajdonságait kívánják megragadni, amelyek teljesen ellehetetlenítik az otthoni munkavégzést, így ez egy felső korlátnak tekinthető. Az azonban elgondolkodtató, hogy 2018-ban az Európai Unióban a tanárok között voltak azon dolgozók a legnagyobb arányban, akik legalább néha otthonról tudtak dolgozni (*Milasi és szerzőtársai*, 2020). 2018-ban természetesen ez nem azt jelentette, hogy tanárok nagy része otthonról tartotta az óráit, hanem hogy a feladatainak (például felkészülés az órákra, dolgozatjavítás) egy része otthonról is elvégezhető volt.

Az otthoni munkavégzés lehetősége hazánkban

Az otthoni munkavégzés egyik akadálya az lehet, hogy a munka elvégzése interakció igényes (*Koren–Pető*, 2020). A hazai munkák 64 százalékánál az interakció fizikai jelenlétet követel meg (például gépekkel való feladatvégzést) vagy személyes kapcsolattartást, amelyet jellegük miatt a modern kommunikációs eszközök (például e-mail, videokonferencia) nem tudnak helyettesíteni. A feladatkörök 31 százaléka mind fizikai jelenlétet, mind személyes kapcsolattartást is megkövetel a dolgozóktól, közel 20 százaléka esetében csak a személyes (külső vagy belső) kapcsolattartás a fontos, míg 13 százaléka esetében csak fizikai jelenlét szükséges.

Magyarországon 2016-ban a DN-mutató alapján a munkák 40 százaléka lenne elviekben otthonról végezhető, míg a KP-mutató alapján ez az arány 36 százalék. Ezek a számok nagyon közel állnak ahhoz, amit *Dingel–Neiman* (2020) talál az amerikai munkaerőpiacon (37 százalék). Ehhez képest a va-

lóságban 2016-ban mindösszesen az alkalmazásban állók 4,9 százaléka⁶ dolgozott (rendszeresen vagy rendszertelenül) otthonról. A munkáltatói oldalról lévő félelmek mellett számos egyéb oka is lehet annak, hogy az elmélet és a valóság között ilyen nagy a különbség.

Az otthoni munkavégzés egyik alapfeltétele a digitális képességek megléte. Magyarország ezen a téren az Európai Unió átlaga alatt teljesít. Luxemburg és Dánia van az élvonalban, ahol a lakosság több mint 50 százalékanak digitális képessége túlmutat az alapokon. Magyarországon ez az arány feleakkora, 24 százalék. Az élvonalban lévő országok esetében a lakosság közel 80 százaléka rendelkezik legalább alapvető digitális ismeretekkel, itthon ez csak a lakosság feléről mondható el.⁷ A jövőt tekintve még rosszabb hír, hogy a hazai fiatalok jobban le vannak maradva e tekintetben az EU-átlagtól, mint az idősebb generáció. 2016-ban az alapszintnél magasabb digitális tudással rendelkezők aránya a 25–34 évesek között Magyarországon (33 százalék) több mint 10 százalékponttal alacsonyabb volt, mint az EU-átlag, míg ez az elmaradás az 55–64 évesek esetében csak 3 százalékpont (KSH, 2017).

A képességek mellett az eszközök megléte és használata is fontos. 2016-ban Magyarországon a háztartások 21 százaléka nem rendelkezett szélessávú internetkapcsolattal, ez magasabb az Európai Unió átlagnál. Az internetellátottságban a régiós különbségek nagyok, a legjobban ellátott régió (Közép-Magyarországon) és a legelmaradottabb térség (Dél-Alföld) között 14 százalékpont különbség van. Az ellátottság területi megosztottsága mellett az internethasználat nagyon eltér korcsoportonként is. Míg a fiatalok többsége rendszeresen használ internetet (25–34 év közöttiek 89 százaléka), addig az idősebb generáció esetén ez csak a lakosság felére jellemző (55–64 év közöttiek 54 százaléka) (KSH, 2017). A technikai feltételek és ismeretek mellett a lakásnak számos egyéb szempont szerint is alkalmasnak kell lennie az otthoni munkavégzésre (például megfelelő számú nyugodt szoba, fűtés).

A fent említett szempontokon túlmenően az intézményi háttér is magyarázatot adhat arra, hogy a valóságban miért dolgoznak jóval kevesebben otthon, mint amennyien elviekben megtehetnék.⁸ Jól mutatja a hazai intézményi keret hiányosságait, hogy az elmúlt időszak kényszere alatt a hazai munkajogászok között hosszas vita alakult ki a hazai törvények értelmezéséről. A konszenzus értelmében a *home office* és távmunka két önálló fogalom. Míg az előbbi a munkavégzés helyének megváltozását jelenti, amelynek jogi keretei vitatottak, addig az utóbbi egy a munka törvénykönyvében szabályozott atipikus munkaviszony. Ez utóbbi esetében a munkáltató a feladat kiosztásán túlmenően nem nagyon szólhat bele a munkafolyamatokba, a munkavégzés számítástechnikai eszközzel történik, és az eredményt a munkavállaló elektronikusan továbbítja munkáltatójának (jellemzően adatrögzítést vagy *call centeres* munkaköröket jelent). A *home office* ezzel szemben eseti otthoni munkát jelöl, amelyre egészen a járvány kirobbanásáig nem vonatkoztak általános szabályok, és azóta is

⁶ Forrás: Eurostat, Employed persons working from home (lfsa_ehomp).

⁷ Forrás: Eurostat, Individuals' level of digital skills (isoc_sk_dskl_i).

⁸ Források: ado.hu, jogaszvilag.hu, jogtar.hu.

csak vészhelyzet esetére vonatkozó kormányrendelet nyújt támpontot, hosszú távú megoldás még nem született. Általános szabályzat hiányában amennyiben egy cég ilyen lehetőséggel akart élni, úgy első körben cégszintű *home office* szabályzatra és a munkavállalók szerződésének módosítására volt/lesz szüksége. Ezen szabályzatnak ki kell térni olyan részletekre, mint

- ki jogosult az otthoni munkavégzés kiadására (munkáltató/munkavállaló), és ki jogosult ezt megvétózni,
- mi a munkaidő-beosztás,
- ki biztosítja a szükséges munkaeszközöket, és hogyan kell ezek amortizációjával elszámolni,
- kinek kell megteremtenie a munkabiztonsági feltételeket, és ki ellenőrzi azokat,
- a felmerülő többletrendszerköltséget melyik fél milyen arányban fizeti.

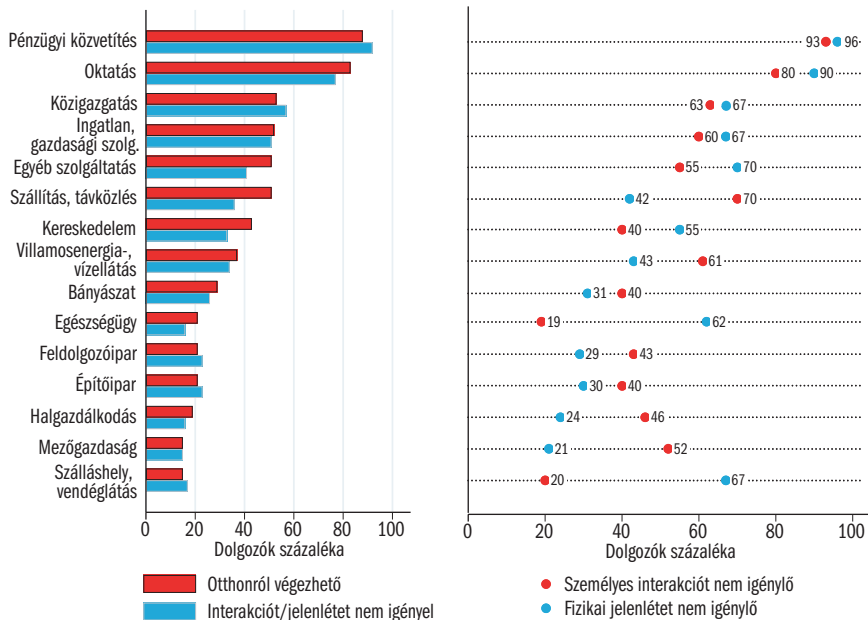
A továbbiakban feltételezzük, hogy hosszú távon a jogi keretek tisztázódnak, és az otthoni munkavégzés elsődleges korlátait nem ezek, hanem a technológiai lehetőségek és üzleti érdekek fogják megszabni.

Az otthoni munkavégzés lehetőségének iparági megoszlása

A következőkben arra keressük a választ, hogy hogyan oszlik meg az otthoni munkavégzés lehetősége iparági szinten. Ebben már komolyabb eltérések lehetnek országok között, hiszen az O'Net-adatfelvétellel lefedett Egyesült Államokban más lehet egy iparág foglalkozási összetétele, mint Magyarországon. A már említett feltevésünk szerint a foglalkozási különbségeket technológiai adottságnak tekintjük. Az iparági súlyokat viszont a 2016-os magyar adatbázisból vesszük. Ehhez az 4.2.1. táblázatban szereplő mutatókat használjuk, és egy számjegyű iparági kódokra aggregáljuk az adatbázisunkat (a dolgozók számával súlyozva). A 4.2.2. ábra bal oldali ábrája iparági bontásban mutatja az otthon végezhető munkák arányát (DN-mutató) és a személyes interakciót vagy fizikai jelenlétet nem igénylő munkák arányát (KP-mutató), a jobb oldali ábra ez utóbbit tovább bontja, és külön-külön is szemlélteti, hogy a dolgozók hány százalékának nincsen szüksége személyes interakcióra, illetve fizikai jelenlétre a munkájának elvégzéséhez.

A *Pénzügyi közvetítés* iparágban a legnagyobb az aránya azon munkavállalóknak, akiknek a munkája otthonról is elvégezhető lenne. Második helyen az *Oktatás* áll. Ez a jelenség elsőre ugyan meglepőnek tűnhet, de az Európai Unióban már 2018-ban is az *Oktatás*ban 30 százalék felett volt azon dolgozók aránya, akik legalább alkalomszerűen szoktak otthonról dolgozni és ezzel az *Oktatás* a harmadik helyen van az iparági rangsorban (*Milasi és szerzőtársai*, 2020). A *Közigazgatás*, *Ingatlan*, *gazdasági szolgáltatás*, *Egyéb szolgáltatás*, valamint a *Szállítás és távközlés* iparágak mindegyikében 50 százalék felett van azon dolgozók aránya, akik elviekben tudnának otthonról dolgozni (DN-mutató).

4.2.2. ábra: Az otthonról elvégezhető munkák aránya iparági megbontásban

Megjegyzés: Az ábrák egy számjegyű TEOR-kódonként mutatják azon munkavállalók arányát, akiknek a munkája elviekben otthonról is elvégezhető lenne. A bal oldali ábrán fekete színnel jelölt *Otthoni munkavégzés* mutató *Dingel–Neiman (2020)* tanulmánya alapján, minden más mutató *Koren–Pető (2020)* tanulmánya alapján készült.

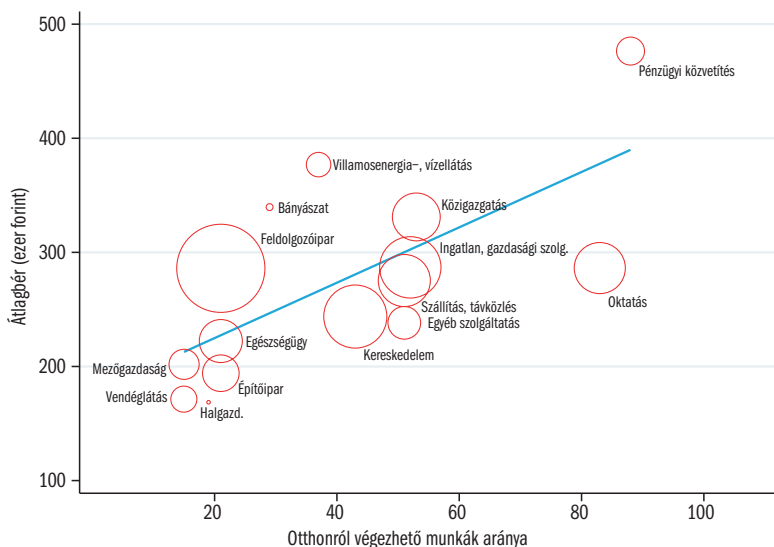
Azok az iparágak, ahol a munkák nagyobb részt elvégezhetőek otthonról, magasabb fizetést is kínálnak a dolgozóiknak. A 4.2.3. ábrán az otthonról végezhető munkák aránya szerepel a vízszintes tengelyen (DN-mutató), míg a függőleges tengelyen a bruttó átlagbér⁹ látható az adott iparágban. A körök mérete az iparágban dolgozók számával arányos. A pénzügyi szektorban a legmagasabb azon dolgozók aránya, akik elviekben tudnának otthonról munkát végezni, és az átlagos fizetés is itt a legmagasabb. Ezzel szemben a vendéglátásban, az építőiparban és a mezőgazdaságban az átlagbér alacsony, a dolgozóknak pedig csak nagyon kis százaléka tudna otthonról dolgozni.

Az otthoni munkavégzés lehetőségének területi megoszlása

A távmunka lehetősége területileg is nagyon egyenlőtlenül oszlik meg Magyarországon. A 4.2.4. ábra mutatja az otthonról elvégezhető munkák arányát járásonként. A Budapesten lakó munkavállalók közel 60 százaléka olyan munkakörben dolgozik, amelyben elvben lenne lehetőség távmunkában dolgozni, Budapesten belül is Budán a legmagasabb az arány (az I., II., XII. kerület mindegyikében 70 százalék felett van a potenciális távmunkás foglalkoztatottak aránya). A főváros mellett az azt körülvevő agglomerációban is kiemelkedően magas ez az arány, míg az Észak-Magyarország és Észak-Alföld régióban kifejezetten alacsony.

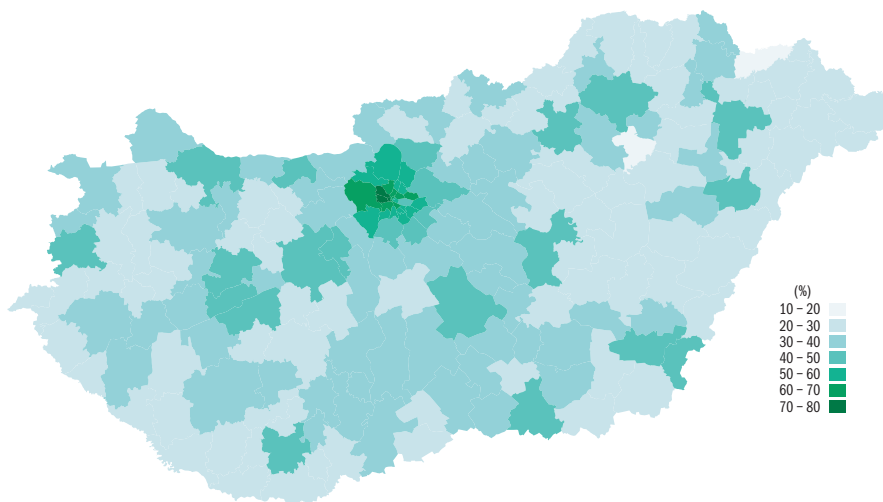
⁹ Az egyén munkajövedelme az adott hónapban. Ha az egyén több munkahellyel rendelkezik, akkor a legmagasabb munkajövedelmet biztosító munkahelyen kapott jövedelme. Gyes, gyed, csed esetén, ha az adott státusz év közben kezdődött, és egy foglalkoztatott tb-kifizetőhelynek minősül, akkor a jövedelem összegében összekeveredik a munkajövedelem és az ellátási összeg, mivel a jövedelem a biztosítási időtartamra vonatkozik, amely a gyermekgondozás alatt nem szakad meg. A továbbiakban ezt a változót bérnek hívjuk.

4.2.3. ábra: Otthonról elvégezhető munkák aránya és a bér összefüggése iparáganként

Megjegyzés: A vízszintes tengelyen az otthonról elvégezhető munkák aránya látható egy számjegyű iparági kódoként, míg a függőleges tengelyen az átlagbért ábrázoltuk az adott iparágban, a körök mérete a megfigyelésszámmal arányos.

4.2.4. ábra: Az otthonról elvégezhető munkák területi megoszlása

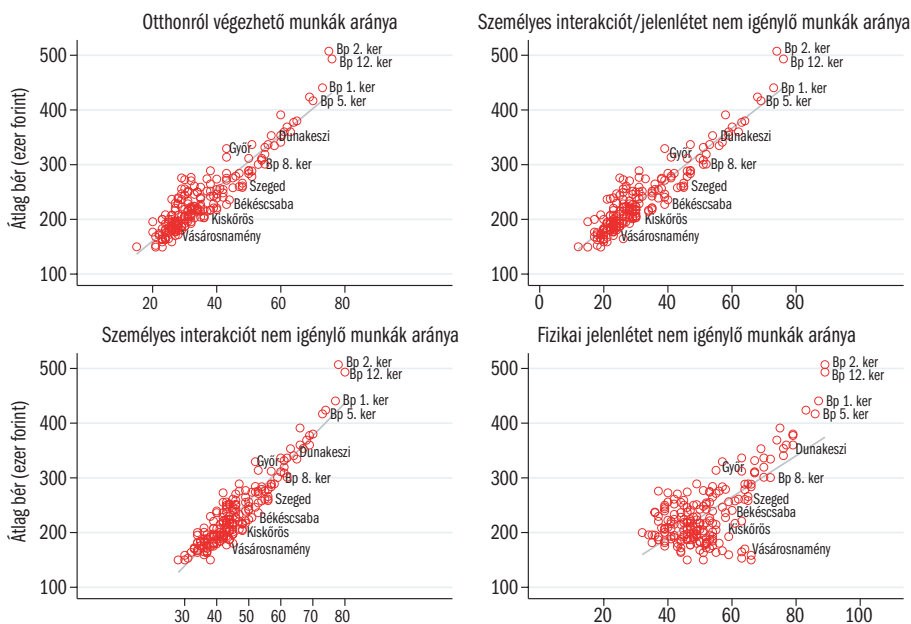

Megjegyzés: Az ábra az otthoni munkavégzés lehetőségének területi megoszlását mutatja járásszinten Magyarországon. Elkészítéséhez a munkavállalók 2016 májusában érvényes állandó lakcímét vettük alapul. Az adott terület minél sötétebb színű, annál nagyobb az adott járáson azon munkavállalók aránya, akiknek olyan foglalkozása van, amely betöltéséhez szükséges feladatok otthonról is elvégezhetőek lennének. Az ábra elkészítéséhez *Dingel–Neiman (2020)* tanulmányában szereplő mutatót használtuk.

Azon járáásokban, ahol magasabb az otthon elvégezhető munkák aránya, az átlagbér is magasabb. A 4.2.5. ábrán egy pont egy járást jelöl, a függőleges

tengely az adott járás átlagbérét mutatja ezer forintban, míg a vízszintes tengely az (elvben) otthon elvégezhető munkák arányát mutatja az adott járásban. A bal felső ábrán *Dingel–Neiman* (2020) által használt mutatót használjuk arra, hogy megnézzük az adott járásban a munkák hány százalékát lehetne otthonról végezni. A jobb felső ábrán a vízszintes tengely azt mutatja meg, hogy dolgozók hány százaléka dolgozik olyan munkakörben, ahol sem a személyes (külső és belső) kommunikáció, sem a fizikai jelenlét nem szükséges, azaz elvben végezhető lenne otthonról (*Koren–Pető*, 2020). Ezt az alsó két ábrán az interakció típusa alapján tovább bontjuk, a bal oldali ábrán a személyes kommunikációt nem igénylő foglalkozások aránya, míg a jobb oldali ábrán a fizikai jelenlétet nem igénylő foglalkozások aránya látható.

4.2.5. ábra: Az otthonról elvégezhető munkák aránya és az átlagbér járásonként

Megjegyzés: Az ábrán egy pont egy Magyarországi járást mutat. A függőlegesen tengelyen az adott járás átlagbére látható ezer forintban, míg a vízszintes tengelyen az adott járásban az otthon elvégezhető munkák aránya van feltüntetve. Az otthon elvégezhető munkák definiálásához a bal felső ábránál *Dingel–Neiman* (2020) tanulmányára támaszkodtunk, míg a többi ábránál *Koren–Pető* (2020) cikkét vettük alapul. Az elemzéshez a megfigyelt munkavállaló állandó lakcímét vettük figyelembe.

Budapest II. illetve XII. kerületében lakók között a legmagasabb azon dolgozók aránya, akik távmunkában is dolgozhatnak, és e kerületekben lakóknak a legmagasabb az átlagbére is. A leggazdagabb területek közé Budapest kerületei és Pest megye járásai tartoznak, és itt a legmagasabb azon munkakörök aránya is, amelyek esetében lenne lehetőség az otthoni munkavégzésre. Ez egybeesik azzal, amit *Mongey és szerzőtársai* (2021) talál kutatásukban: azon dolgozók, akiknek olyan foglalkozásuk van, amit nem lehet otthonról

végezni, kevésbé iskolázottak, kisebb cégeknél dolgoznak, nagyobb arányban bérlői a lakásuknak (és nem tulajdonosai), nagyobb arányban tartoznak valamelyik kisebbséghez.

Következtetések

Az otthoni munkavégzés elvi lehetősége jelentősen eltér Magyarországon mind a foglalkozások, mind az iparágak és a régiók között. Bizonyos iparágakban és régiókban a távmunkával érintett állások aránya a 70–80 százalékot is eléri, másutt alig 20 százalék. Ezek a hatalmas különbségek ráadásul összefüggnek az adott iparág és régió bérszintjével: az otthonról is végezhető munkák jobban fizetnek.

Az itt feltárt egyenlőtlenség nem csak a járvány közvetlen hatásaira vonatkozik. Mint *Köllő* (2020) megmutatja, az elmúlt évben különösen az alacsonyabb jövedelmű háztartásokat érintették hátrányosan a járvány miatti lezárások. Már eleve jobb helyzetben lévő dolgozók munkapiaci helyzetét erősíti az, ha az otthoni munkavégzés jobban elterjed, tovább növelve a foglalkoztatási és jövedelmi egyenlőtlenségeket. Ha a vállalkozások nagy arányban átállnak az otthoni munkavégzésre (például az irodabérlés költségeinek csökkentése miatt), akkor a foglalkozásokon belül nő az egyenlőtlenség azok között a dolgozók között, akik tudnak otthonról dolgozni (otthoni munkakörülményeik megengedik, képességeik megvannak hozzá) és azok között, akik nem. A gazdaságpolitika elsődleges feladata ennek az egyenlőtlenségnek a monitorozása és kordában tartása.

Ebben az alfejezetben csak a távmunka elvi, technológiai lehetőségét vizsgáltuk, annak jogi és pénzügyi ösztönzőit nem. A megfelelő jogi szabályozással (a munkaadó és a munkavállaló közötti viszony a távmunka szabályozásában, felelősségi, költségtérítési és adózási szabályok) elősegíthető a minél nagyobb arányú és hatékonyabb távmunka. Ezek kialakításakor is szem előtt kell azonban tartani az egyenlőtlenség problémáját. Nem szükséges például olyan munkakörökben és iparágakban ösztönözni a távmunkát, ahol ez egyébként is könnyen megvalósítható. A szűkös erőforrásokat hasznosabb a marginális munkavállalói csoportokra fordítani.

A munkaerőpiacon kívül más területekre is hatással lesz a távmunka, mint például az irodabérlési és építési piac (*Milasi és szerzőtársai, 2020, Gupta és szerzőtársai, 2021*). A rendelkezésünkre álló adatokból ezekről a hatásokról nem tudunk számszerű következtetést levonni.

Hivatkozások

- BAERT, S.–LIPPENS, L.–MOENS, E.–STERKENS, P.–WEYJTJENS, J. (2020): The COVID-19 crisis and telework: a research survey on experiences, expectations and hopes. GLO Discussion Paper, No. 532. Global Labor Organization (GLO), Essen.
- DINGEL, J. I.–NEIMAN, B. (2020): [How many jobs can be done at home?](#) Journal of Public Economics, Vol. 189. 104235.
- GUPTA, A.–MITTAL, V.–PEETERS, J.–VAN NIEUWERBURGH, S. (2021): [Flattening the Curve: Pandemic-Induced Revaluation of Urban Real Estate](#). Working Paper Series. National Bureau of Economic Research, No. 28675.
- KOREN MIKLÓS–PETŐ RITA (2020): [Business disruptions from social distancing](#). PLoS ONE, Vol. 15. No. 9. e0239113.
- KÖLLŐ JÁNOS (2020): [Foglalkoztatás a koronavírus-járvány első hullámának idején](#). Megjelent: Fazekas Károly–Elek Péter–Hajdu Tamás (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2019. KRTK KTI, Budapest, 220–232. o.
- KSH (2017): [Magyarország, 2016](#). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- LEWANDOWSKI, P.–PARK, A.–HARDY, W.–DU, Y. (2018): [Educational upgrading, structural change and the task composition of jobs in Europe](#). Economics of Transition, Vol. 26. No. 2. 201–231. o.
- LING, D. C.–WANG, C.–ZHOU, T. (2020): [A First Look at the Impact of COVID-19 on Commercial Real Estate Prices: Asset-Level Evidence](#). The Review of Asset Pricing Studies, Vol. 10. No. 4. 669–704. o.
- MILASI, S.–GONZÁLEZ-VÁZQUEZ, I.–FERNÁNDEZ-MACÍAS, E. (2020): [Telework in the EU before and after the covid-19: Where we were, where we head to](#). JRC Science for Policy Brief.
- MONGEY, S.–PILOSSOPH, L.–WEINBERG, A. (2021): Which workers bear the burden of social distancing? The Journal of Economic Inequality, Vol. 19. No. 3. 1–18. o.
- SEBŐK ANNA (2019): [A KRTK Adatbank Kapcsolt Államigazgatási Paneladatbázisa](#). Közgazdasági Szemle, 66. évf. 11. sz. 1230–1236. o.

4.3. TÁVMUNKA ÉS MUNKAHELYEK: INGATLANPIACI HATÁSOK

HORVÁTH ÁRON

Nemzetközi áttekintés

Irodák

A távmunka járvány utáni terjedésének munkahelyi hatásairól egyelőre óvatosan spekulálnak az érintettek. A bizonytalanság abból is adódik, hogy a járványidőszak gazdasági következményei rövid távon is visszafogják az irodapiaci keresletet. *Voigtländer* (2020) az európai nagyvárosokban 2020-ra a várható GDP-csökkenéshez képest szinte mindenhol többszörös, és az 1990–2020-as időszak legnagyobb visszaeséseit megközelítő vagy meghaladó bérleti díj és árcsökkenést várt. *Voigtländer* kalkulál a piacot érintő strukturális változásokkal is, nevezetesen, hogy a távmunka terjedése miatt a válság mélyebb és tartósabb lesz az irodapiacon. Ugyanakkor megemlítette, hogy rövid távon ezt a tendenciát ellensúlyozhatja az irodahelynek az egészségügyi megfontolások alapján növekvő egy főre jutó növekedése. Elemzésében ökölszabályként azt idézi, hogy 10 százalékos növekedés a távmunkában 5 százalékkal csökkenti az irodakeresletet. A 2020-as adatok alapján ennél a predikciónál sokkal kisebb visszaesés mutatkozott az irodapiacon.

A vállalatvezetők az egyelőre fennálló bizonytalanság mellett is inkább arra számítanak, hogy a járvány előtti időszakhoz képest a munkavégzés formája szignifikánsan átalakul. Az *EY-ULI* (2020), valamint a *KPMG* (2020) kutatásai alapján piaci cégek vezetőinek nagyrésze gondolja úgy, hogy a távolról végzett munka több munkaórát fog kitenni, és több dolgozót fog érinteni, mint eddig. A hangsúlyozott bizonytalanság mellett konszenzus mutatkozik abban, hogy a távmunka terjedése nem minden munkatípust és korosztályt érint ugyanolyan mértékben. A munkaterületek közül a stratégiai és kooperatív döntések, a tehetséggondozás, a vállalati kultúra építése és a kreatív, innovatív fejlesztések számára elengedhetetlen, hogy személyesen, munkahelyi környezetben történjenek, ellentétben például az adminisztratív feladatokkal. Ennek a fő oka a megkérdezettek szerint, hogy a távmunka leginkább ezeknek a részterületeknek a hatékonyságát rontotta. A munkavállalók oldalán a fiatalabb generáció tagjai jobban támogathatják a hagyományos, irodai munkát a szociális interakció és a közösséghez tartozás érzése miatt, mint idősebb, akár családos munkatársaik. A vállalatvezetők várakozásaiban az is megjelent, hogy a gyors, forradalmi átalakulásnak a meglévő irodai állomány felhasználási lehetőségei is korlátot jelenthetnek. A változáshoz szükséges az irodai adottságok átalakítása: a járvány utáni munkavégzéshez zöldebb, energiahatékonyabb, kevésbé zsúfolt, dolgozóbarátabb légkört és több közösségi teret kínáló munkahelyekre van szükség.

A világ többi részéhez hasonlóan egyelőre Budapesten sem észlelhetők gyors változások az irodapiacon. A bérleti díjak az elmúlt néhány, felívelő időszak

szintjeit tükrözik 25 eurós fajlagos havi díjjal (Hegedűs, 2021). Az üresedési arány még nem magas (9,1 százalék), de már több negyedév óta növekszik, és várhatóan tovább nő majd, hiszen a jelenlegi állomány nagyságának 12 százalékát kitevő irodaterület áll építés alatt döntően a Váci úti irodafolyosó mentén és Dél-Budán.

Lakóingatlanok

A *lakásbérleti piacon* megvalósult szerződések mennyisége az első, szigorú lezárások alatt több országban is visszaesett a bezuhanó kereslet és a teljes bizonytalanság együttes eredményeként. A későbbiekben, a következő hullámok során több ingatlan jelent meg a hosszú távú piacon, ami a tulajdonosok számára biztosabb bevételi forrást jelentett, továbbá számos, addig főként rövid távon és turisztikai célból kiadott ingatlan került a hosszú távú bérleti piacra. A kereslet viszont ezzel szemben inkább tovább mérséklődött, hiszen az alacsonyabb jövedelmű bérlők számára nehezebbé válhatott a lakhatás megfizetése. Továbbá egyes városokban az általános távoktatás bevezetése miatt az egyetemisták kereslete szűnt meg ideiglenesen, ami miatt összességében az elmúlt években tapasztalt drágulás teljesen megszűnt, és visszafordult bérleti díj csökkenésbe. Krakkói adatokon végzett elemzés alapján (Tomal–Marona, 2021) a két hullám külön-külön nagyjából 6-7 százalékos csökkenést okozott a bérleti piacon, hosszú távon pedig 2021 elejére további esést jósoltak, a növekedés (és a járványhelyzet előtti szintek elérése) pedig ezután következhet, természetesen a gazdaság növekedésének függvényében.

A bérleti piacon jelentkező első hatások után az *adásvételekben* is érvényesültek a gazdasági hatások a járvány kezdeti időszakában, ami miatt visszaesett az ingatlankínálat: 2020 áprilisában amerikai nagyvárosi területeken átlagosan 33 százalékkal az előző év azonos időszakához képest (Gascon–Haas, 2020). Ezzel együttesen a kereslet is zuhant, amely két folyamat együttesen az árakat így kevésbé érintette. A tavalyi év második felében azonban a kereslet elkezdett növekedni, ami egyrészt árnövekedést eredményezett, másrészt pedig tovább csökkentette az addig is alacsony tranzaktálható lakásmennyiséget, mely az októberi elemzés szerint az Egyesült Államokban augusztusban érte el országosan is a minimumát az előző évhez képest.

A járvány idején megfigyelhető hatásokon túl a távmunka valószínűsített terjedése *hosszabb távon* is alakítja a lakóingatlanok iránti keresletet. Szükségszerűen nagyobb, több szobás ingatlanokra lehet szükség extra dolgozószobával, új helyiségekkel. Mivel így a dolgozók több időt töltenek saját otthonukban, előtérbe kerülhet az otthoni rekreáció fontossága (például kert, terasz, grill, medence), valamint a felújítások szükségessége is (Courtney, 2020; Balasubramanian, 2021).

Nemcsak az ingatlanok jellege, hanem a *lokációk iránti kereslet* is megváltozhat. A sok otthon töltött idő alatt felértékelődött a zöld környezet szere-

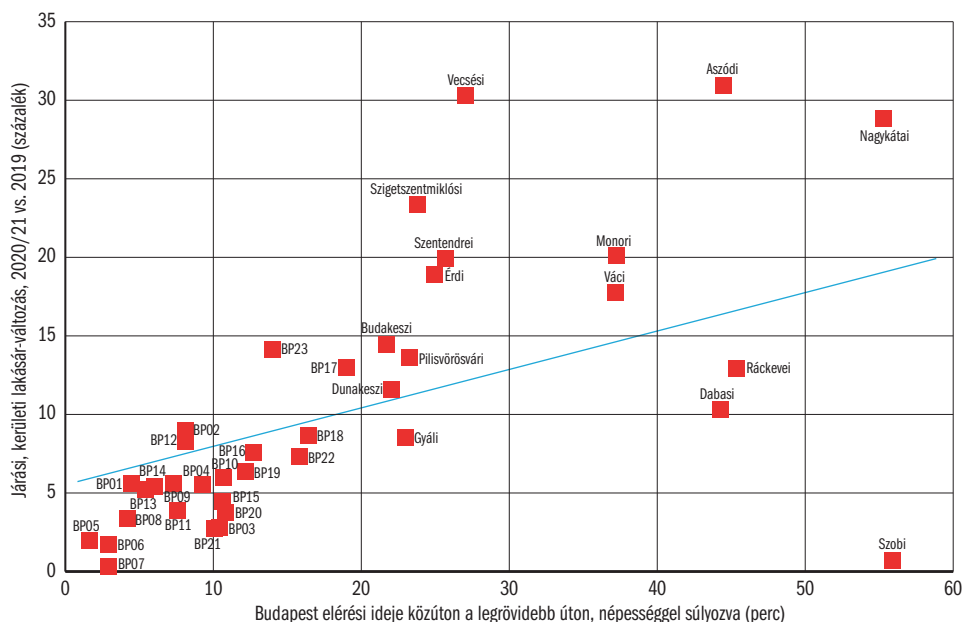
pe, a saját kert fontossága. Ezzel párhuzamosan átértékelődött a munkahelyek megközelíthetősége, hiszen a távmunka lehetővé teszi a napi feladatok elvégzését akár a városon kívüli, olcsóbb, távolabbi helyekről. Amennyiben a távmunka terjedésére valaki hosszabb távon is számít, akkor a lakások iránti kereslet eltolódik a nagyobb, zöldebb, kevésbé városközponti ingatlanok felé. A lakóingatlanok keresletének változásához kapcsolódó hipotézis a járvány során annyira nevezetessé vált az ingatlanpiacon, hogy *fánkhatásként* nevesült. A fánkhatás a lakáspiaci kereslet földrajzi eltolódásából kiindulva azt írja le, hogy a nagyvárosok körüli területeken növekszik a kereslet a lakások iránt, míg a városok belsőbb részei iránt csökken az érdeklődés. *Ramani-Bloom* (2021) átfogó amerikai ingatlanpiaci adatbázison vizsgálta, és mutatta ki a fánkhatást. Míg a 12 legnagyobb amerikai városban a városközpontokban, illetve a leg­sűrűbben lakott területeken a bérleti díjak estek a járvány során, az olcsóbb, várost körülvevő területeken pedig emelkedtek. A bérleti díjak különböző pályája nagyjából 10 százalékos ollót nyitott ki. A lakásárakban is kimutatható volt ez a különbség: míg a lakások értéke enyhén csökkent az üzleti negyedben, a középkategóriájú területek, illetve az olcsó helyszínek a városokon kívül felértékelődtek. A lakásárak esetében 4–6 százalékos különbség mutatkozott meg 2020 második felére. A fánkhatásra vonatkozó hipotézist hasznosítva végzett kutatást amerikai városokban *Liu-Su* (2021). A szerzőpáros eredményei alapján is szignifikáns és várt előjelű a kapcsolat: a járványhelyzet idején a sűrűség növekedésével az árak és a bérleti díjak csökkennek, a központtól vett távolság csökkenésével pedig a bérleti díjak nőnek, az árak viszont nem változnak szignifikánsan. A fánkhatás lehetséges magyarországi megjelenésének vizsgálatát keretes írásban mutatjuk be.

A fánkhatás Magyarországon

Ingatlanár-változás Budapesten és Pest megye járásában

A fánkhatás hipotézisét és nemzetközi elemzési ötletét hasznosítottuk Magyarországon is. Megvizsgáltuk, hogy a járvány időszakában hogyan alakultak a relatív lakóingatlan-árak Budapest központjától mért elérhetőségi idő függvényében. Bár egyelőre ez a hatás rövid időszakban érvényesülhetett, megvizsgáltuk 2019–2020 teljesen és 2021 részlegesen feldolgozott lakásáradatain. A 4.3.1. *ábra* tanúsága szerint az ingatlanárak még a járvány idején is emelkedtek Pest megyében. A százalékos mértékben legkisebb növekedés a budapesti belső kerületekben, valamint a Szobi járásban volt megfigyelhető. A többi területet a 10–20 százalékos áremelkedés jellemezte. A távolság és a lakásárak közötti kapcsolatban szignifikáns pozitív összefüggés jelenik meg, amely szerint 1 perccel több utazás 0,24 százalékos lakásár-emelkedési többletet mutatott az időszakban. Budapest 23 kerületén mérve ez a szám kétszer nagyobb.

4.3.1. ábra: Lakóingatlanár-változás Budapest központjától mért távolság függvényében

Megjegyzés: A Nagykőrösi és a Ceglédi járás nélkül.

Forrás: KSH települési szintű fajlagos lakásárak és T-STAR elérési idők alapján saját számítás.

Az ábra alapján elmondható, hogy Budapest környékén is a fánkhatásnak megfelelő lakóingatlanár-változás mutatkozik a járvány időszakában. Ennek oka lehet a külső kerületek és agglomerációs települések zöld környezetének felértékelődése, de ugyanígy a belső kerületek előnyeinek visszaesése is. A belső kerületekben a turizmus járvány alatti eltűnése, valamint a hosszabb távon várható korlátozó intézkedések miatt a rövid távú szálláskiadásra való ingatlanhasznosítás előnye szinte eltűnt. A munkahelyhez való közelség pedig akár hosszú távon is átértékelődhet a távmunka terjedése miatt, amit a következőkben elemzünk.

Távmunka Budapesten és Pest megye járásaiban

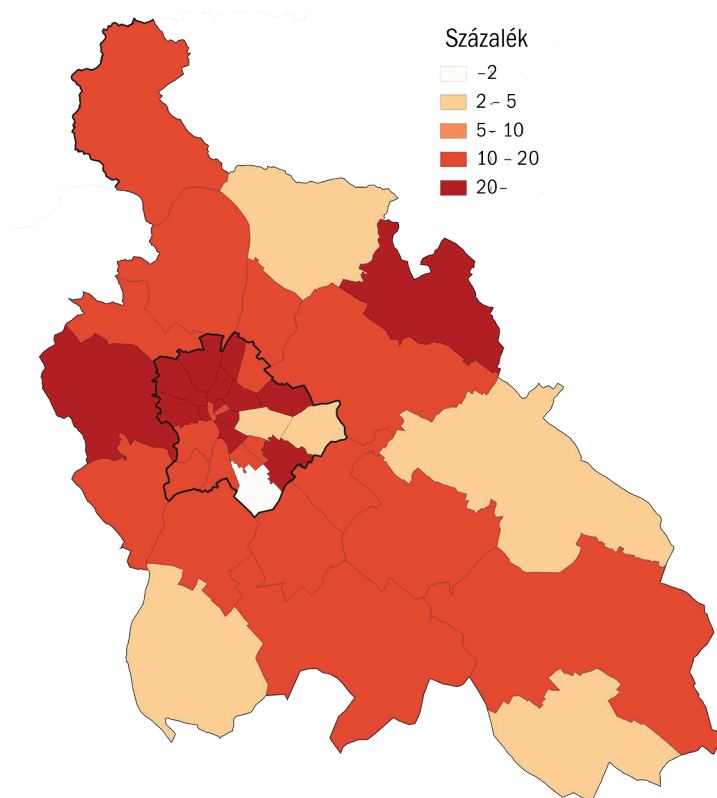
A munkavégzéssel való közvetlen hatást az ingatlanárak és a távmunka kapcsolatára vonatkozóan vizsgálhatjuk. A KRTK Adatbank MEF-adatbázisában megnéztük, hogyan alakult az otthoni munkavégzés aránya¹ 2020-ban járási szinten, illetve milyen kapcsolat mutatható ki a távmunkavégzés aránya, valamint a lakásárak alakulása között a járványidőszakban, vagyis 2019 és 2020/2021 között.

2019-ben országos szinten 2 százalékra volt becsülhető az otthonról is dolgozók aránya, míg 2020-ban 9 százalékra emelkedett ez az arány. 2020-ban a régióközpontok körül 10–20 százalék közötti arány mutatkozott a távmun-

¹ Azoknak a foglalkoztatottaknak az aránya, akik alkalmanként vagy rendszeresen végeztek távmunkát.

kavégzésben. Az arány Budapesten és környékén volt a legmagasabb, ahol a dolgozók több mint ötöde dolgozott otthonról is. Elemzésünk során ezért a főváros környékén 2020-ban megfigyelhető jelenségeket emeljük ki, azonban analóg módon más helyszínekre és időszakokra is elvégeztük a vizsgálatot.

4.3.2. ábra: A távmunkázók aránya Pest megye járásaiban 2020 során

Forrás: KRTK Adatbank a KSH Munkaerő-felmérésének adatai alapján a szerzők számítása.

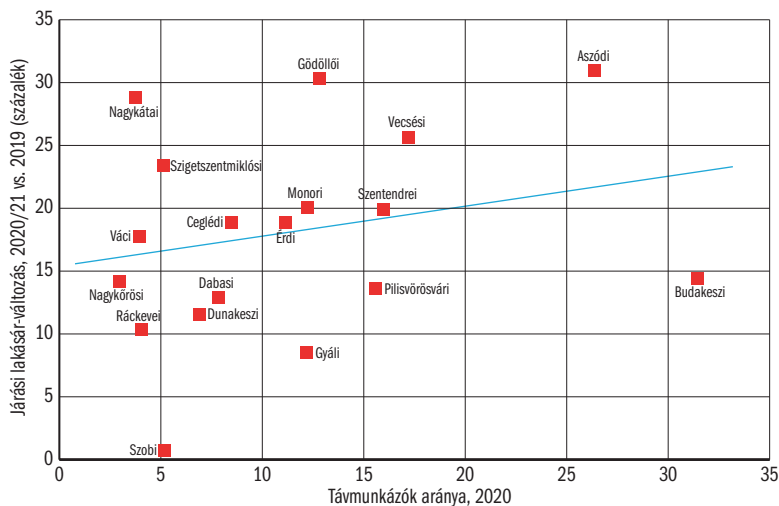
A fővárost tekintve a budai kerületek, a belvárosias helyszínek – a 7., 8., és 9. kerület – esetében volt legnagyobb a növekedés, de ide tartozott még a 13., a 4., a 14., a 16. és a 18. kerület is. Az agglomerációban a Buda környéki járássok esetében volt kiemelkedő a bővülés, de ugyancsak igaz volt ez a délkeleti vecsési járásra és az északkeleti aszódi járásra is. Az említett helyszíneken mindenütt 10 százalékpont felett volt a távmunkázók bővülésének 2020. évi mértéke, ami a térképen a sötétebb színezést eredményezte. Pest megye többi részén, illetve a fővárosban jellemzően 4–10 százalékpont közötti volt az emelkedés. A változás hatására a távmunkázók aránya a legjobban bővülő területeken 20 százalék felett alakult a fővárosban, valamint a budakeszi és az aszódi járásban, míg a többi helyszínen többnyire 10–20 százalék között mozgott.

Táv munka és fánkhatás Budapest környékének lakáspiacán

A fánkhatás okai között hipotézisünk szerint fontos szerepet játszhat a távmunka terjedése. Feltételezésünk szerint a távmunka szempontjából érintettebb környékek vonzóbbá válhattak lakóhelyként is, így relatíve jobban drágulhattak az ott található ingatlanok. 2019–2021 közötti lakásár-tranzakciók alapján azonban statisztikailag nem tudtuk kimutatni a távmunka elterjedtsége és a lakásárak változása közötti pozitív kapcsolatot járási szinten. A távmunka aránya és a lakásárak változása között Pest megyében nem szignifikáns pozitív korreláció mutatkozik.

Míg például a Szobi járásban a távmunka aránya 5 százalékos volt – ami 1 százalékos lakásár-növekedéssel járt együtt 2019 és 2020/2021 eddig feldolgozott időszaka között –, addig Érden és környékén a 11 százalékos távmunkaarányhoz 19 százalékos drágulás társult. A legnagyobb arányú lakásár-emelkedés az Aszódai járásban volt mérhető, itt 31 százalékkal drágultak a lakások, a távmunka aránya pedig 26 százalékos volt. A legnagyobb távmunkaarány Budakeszit és környékét jellemezte, míg a lakásár-emelkedés 14 százalék körül alakult, amiben nagy szerepet játszhatott a térség magas árazása, több budapesti kerületét is meghaladta az ingatlanok fajlagos ára 2020-ban. Szintén jelentős volt az áremelkedés a Gödöllői járásban (30 százalék), ahol a távmunka 13 százalékos aránya nem volt kiugróan magas.

4.3.3. ábra: A távmunkázók aránya (2020) és a becsült lakásárváltozás (2019–2020/2021) közötti kapcsolat Pest megye járásaiban

Forrás: KRTK Adatbank a KSH Munkaerő-felmérésének adatai alapján, valamint a KSH települési szintű fajlagos lakásárak alapján a szerzők számítása.

Az elemzést elvégeztük az ország összes járásának adatát felhasználva, valamint a távmunkaarány éves *változása* tekintetében is teszteltük az esetleges kapcsolatot. Ezek a számítások sem vezettek statisztikai értelemben vett szig-

nifikáns eredményre. Bár magyarországi statisztikai vizsgálatunk egyelőre nem igazolta a fánkhatás távmunkával való összefüggését, az ingatlanpiac változásait érdemes követni a következő években. Amennyiben a távmunka terjedése tartós lesz, a hatás jobban érvényesülhet a tranzakciós árakban. Részletesebb elemzés nagyobb eséllyel szűrheti ki más tényezők lakásárváltozásra gyakorolt hatását. Minden bizonnyal szerepe lehet az árváltozásban a korábban is említett rövid távú szálláskiadási lehetőségeknek, a lakók aktuális jövedelemszintjének, a lakásárak szintjének, valamint a kisebb településeken a 2020-ban intenzívebben felhasznált CSOK-támogatásnak is. Felmerülhet az is, hogy a távmunka aránya nem az egyes települések hosszú távú vonzerjét mutatják, hanem azt, hogy mely településeken élők lakhatási döntése változhat meg a gyakoribb otthoni munkavégzés hatására. Végezetül, azt is érdemes ismét kiemelni, hogy vizsgálatunkat járási szinten tudtuk elvégezni, és jelentős különbségek mutatkozhatnak járásokon belül. A következő években érdemes lesz elvégezni hasonló korrelációs tesztek.

Hivatkozások

- BALASUBRAMANIAN, S. (2021): [The Covid-19 Pandemic Has Fueled A Crisis In The Housing Market](#). Forbes.com, április 27.
- COURTNEY, E. (2020.): [Where Are People Moving? Remote Work and Real Estate Trends. Trends and statistics](#). Flexjobs, szeptember 22.
- EY-ULI (2020): [Future of Work](#).
- GASCON, C. S.–HAAS, J. (2020): [The Impact of COVID-19 on the Residential Real Estate Market](#). Federal Reserve Bank of St. Louis.
- HEGEDŰS ORSOLYA (2021): [Hungary Marketbeat](#). Budapest Office Q4 2020, Cushman & Wakefield.
- KPMG (2020): [Real estate in the new reality](#). KPMG International.
- LIU, S.–SU, Y. (2021): [The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Demand for Density: Evidence from the U.S. Housing Market](#). Working Paper, Federal Reserve Bank of Dallas.
- RAMANI, A.–BLOOM, N. (2020): [The Donut Effect of Covid-19 on Cities](#). NBER Working Paper. No. 28876.
- TOMAL, M.–MARONA, B. (2021): [The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Private Rental Housing Market in Poland: What Do Experts Say and What Do Actual Data Show?](#) Critical Housing Analysis, Vol. 8. No. 1. 24–35. o.
- VOIGTLÄNDER, M. (2020): [A perfect storm for European office markets? Potential price effects of the Covid-19 pandemic](#), IW-Report, 28. Institut der deutschen Wirtschaft (IW), Köln.

4.4. KÖZÖSSÉGI MUNKAHELYEK BUDAPESTEN ÉS A VÁLSÁG HATÁSA

KÁLMÁN JUDIT

A közösségi munkavégzést lehetővé tevő kisebb és nagyobb közösségi irodák (*coworking spaces*) a 2000-es években kezdtek el megjelenni – először az Egyesült Államokban, majd Európában, Ázsiában és szerte a világon –, majd a 2010-es években jelentősen megszorodtak, párhuzamosan a technológiai változások által indukált távmunka-lehetőségek alakulásával (Orel, 2021, Grazian, 2020). Ezek olyan terek, amelyek a hagyományos irodabérlés alternatíváját nyújtják, amelyekben akár állandó tagként, akár csak néhány órára betérve lehet nemcsak egyénileg vagy kicscapatban dolgozni, de ismerkedni, tapasztalatot cserélni, előadást tartani, ügyfelet fogadni, nyomtatni stb. Célcsoportjuk elsősorban a rugalmas munkát végző csoportok, egyéni vállalkozók, szellemi szabadfoglalkozásúak, sokszor technológiai és infotechnológiai világban dolgozók, diákok, kisvállalkozók, startupok, nonprofitok, és az úgynevezett digitális nomádok – tehát olyan egyének, akik egymástól függetlenül, de mégis egy adott közösségi térben dolgoznak (Spinuzzi 2013, Foertsch-Cagnol, 2013). Népszerűségük növekedésével e közösségi irodák ugyanakkor egyre fontosabbak lettek a nagyvállalati szféra számára is, amely kiszervezi irodái, avagy munkavállalói egy részét, s ezzel költségeket takarít meg, valamint a kisvállalkozások és a *startupok* számára is, amelyek így méretükhöz igazíthatják irodaszükségleteiket.

A közösségi irodák lényege, hogy a modern dizájnnal kialakított terek nemcsak munkavégzésre, de kapcsolatépítésre, közösségteremtésre is lehetőséget adnak – sőt gyakran ezt ösztönzik is, valamint lehetőség nyílik akár közös szabadidős tevékenységekre, étkezésre, játékra is. Kulcsfontosságú a közösségteremtés, a *networking* és közösségi események szervezése, melyet a közösségi helyek menedzserei szerveznek, s amelyek gyakran akár a szélesebb közönségnek is nyitva állnak – ezáltal extrabevételi lehetőségeket teremtve (Mariotti és szerzőtársai, 2017). Mindezek együttesen *nagyobb produktiváshoz, több kreativitáshoz, illetve új üzleti ötletek megvalósításához, innovációhoz, tudástransferhez vezethetnek* (Morisson, 2018, Spreitzer és szerzőtársai, 2017, Mariotti–Akhavan, 2020). Ez az oka az elmúlt években a *coworking* modell növekvő népszerűségének, ezek a helyek legtöbbször a helyi vállalkozási ökoszisztéma integráns részeivé váltak (Kwiatkowski, 2012, Akhavan–Mariotti, 2018), urbánus és rurális környezetben egyaránt egyfajta gyűjtőhelyei a magasan képzett, tehetséges, tudásorientált munkaerőnek, valamint üzleti inkubátor- és akcelerátorszerepet is betöltenek (Orel–Dvouletý, 2020, Grazian, 2020, Mariotti és szerzőtársai, 2021).

Ezek az újfajta közösségi munkahelyek tehát dinamikusan fejlődtek a koronavírus-járvány és -válság előtt szerte a világon, így Közép-Európában is – Ma-

gyarországon Budapesten 2009 óta, de számos vidéki városban is, többféle méretű, profilú és tulajdonosi háttérű résztvevőkkel és növekvő népszerűséggel.

2018-ban körülbelül 18 ezer közösségi iroda működött a világban, de számukat 2024-re már 40 ezer fölé prognosztizálják, míg az itt dolgozók száma 2019-ben még csak körülbelül 3 millió volt világszerte, a várakozások szerint az is minimum megduplázódik 2022-re, s a járvány miatti távmunka-növekedés következtében akár tovább is növekedhet (*Konya, 2020*). A JRC jelentése szerint az EU-tagállamokban a foglalkoztatottak 33–44 százaléka foglalkoztatható távmunkában, ami elég jól korrelál a járvány alatt tapasztalt valós számokkal (*Sostero és szerzőtársai, 2020*).

2021-ben a távmunka fogalma gyökeresen megváltozott, a pandémia miatt számos szektor dolgozói kényszerültek távmunkára. A válság a közösségi munkahelyeket is érzékenyen érintette, nemcsak a kényszerű időszakos zárás, de tagjaik megváltozott anyagi, vállalkozási és munkakörülményei, az utazások korlátozása miatt is. Ugyanakkor a távmunka szélesebb körű elterjedése miatt újabb ügyfelekkel és másfajta szerepkörökkel is gazdagodtak a közösségi irodák. 2021 során interjúk és online kérdőíves kutatásban hazai közösségi irodák vezetőit kérdeztünk meg a túlélési stratégiájukról, milyen szolgáltatásokat kellett elhagyniuk, bevezetniük, hogyan alakult ügyfeleik száma, pénzügyeik stb., hogyan látják helyzetüket jelenleg, illetve a válság után a munka átalakuló világában – ennek eredményeiből villant fel néhány elemet ez a rövid írás.

Az interjúzás és kérdőíves felvétel egy folyamatban levő európai kooperációs projekt részeként történt,¹ amelynek 28 országból vannak résztvevői. Budapesten összesen 13 közösségi iroda vezetője vett részt a kérdésés első hullámában, ami meglehetősen jó elérési arányt jelent, hisz a teljes terület évi 20–25–30 szereplőből állt korábban, ami a Covid-járvány alatt inkább csökkent, továbbá a járvány maga nehezítette a kutatás lebonyolítását is. A legnagyobb irodák vezetői szerencsére rendelkezésünkre álltak (többek közt L’Office, Kaptár, Impact Hub, HubHub, HUB55, Content).

A közösségi irodák vezetői kivétel nélkül felsőfokú végzettségűek, jellemzően 40 év alattiak, sokan közülük tulajdonosai is az általuk vezetett irodának, és átlagosan 2–5 év óta dolgoznak ezen a területen, de vannak, akik már több mint 10 éve. Maguk az irodák változatos méretűek, vannak nagyobbak (70–200 asztallal és több tárgyalóhelységgel), de számos kisebb (20 asztal alatt) szereplő is van Budapesten, illetve vannak olyan helyek, ahol inkább kisebb-nagyobb vállalkozásoknak adnak ki konkrét irodákat, és vannak olyanok is, ahol mindezeket keverve szolgáltatják, többféle csoportra is célozva. A felhasználók zömükben férfiak, felsőfokú végzettségűek (de nem csupán), fiatalabb korosztályokból kerülnek ki – ez hasonló a világban másutt megfigyelt demográfiai összetételhez, bár vannak kifejezetten női többségű közösségi irodák is. Budapesten is minden helynek kicsit más a profilja, van, ahol a rendszeres tagság jelenti a fő kört, de vannak olyan közösségi helyek is, ahol egyesek vannak helyi és a nemzetközi felhasználók, utóbbiak lehetnek akár digitális nomádok, akik évente több hónapot utazva dolgoznak, akár Budapesten élő külföldiek, és van, ahol nem a közösségi térre, inkább a magán irodák kiadására és székhelyszolgáltatásra helyezik a hangsúlyt.

¹ CA 18214 COST action „The geography of new working spaces and the impact on the periphery”, 2019–2023.

Az interjúkban és a kérdőíves felmérésben is összességében minden közösségi vezető arról számolt be, hogy jelentősen megviselte őket a pandémia okozta válság, hiszen a járványügyi intézkedések miatt akár hosszabb időre bezárásra kényszerültek, de az ügyfelek egy jelentős része a nyitva tartott hónapokban is felmondta szerződését, vagy nem tudta tartani a korábbi rendszeres bérleti díjfizetését. Így komoly (50–90 százalék) csökkenés mutatkozott tagságlétszámukban, nem szervezhettek további bevételeket teremtő rendezvényeket, tréningeket (100 százalékos visszaesés), visszamondták a korábbi teremfoglalásaikat, számos szolgáltatásukat nem, vagy csak nagyon korlátozottan tudták nyújtani (75 százalékos vagy annál nagyobb visszaesés), miközben legtöbbjüknek folyamatosan bérleti díjakat kellett fizetniük az ingatlanért, amely nem – vagy nem jelentősen – csökkent ez idő alatt. Természetesen a *méret*, illetve a valamely *nemzetközi közösségi lánchoz tartozás* (Impact Hub, HubHub) nagyban befolyásolta a túlélést – a nemzetközi láncok sokféle kedvezményt, illetve keresztfinanszírozási lehetőséget tudtak nyújtani tagjaiknak, online tréningeket, eseményeket szerveztek, amelyeket a magyarországi partnereik is könnyebben kijaánlhattak stb., míg a kisebbek és az önálló lábakon állók mindezeket csak saját erőből tehették volna. Ezzel együtt a közösségi irodák menedzserei most sokkal inkább rákényszerültek a közösségépítésre – tagjaik megtartását célzó online eseményeket szervezniük –, mint bármikor korábban. Ez nem sikerült mindenkinek, ami mutatja sérülékenységüket (*Ceinar–Mariotti*, 2020).

A magyar közösségi irodák továbbá nem tartoztak abba a vállalati körbe, amely kormányzati támogatást kapott a munkaerő megtartásához, így sok nyugati társukkal ellentétben nagyon nehezen maradtak fenn ebben az időszakban és számos korábban jól működő kisebb közösségi iroda be is zárt véglegesen. Van olyan budapesti közösségi iroda is, amelynek tulajdonosai Bécsben is működtetnek irodát – így össze tudták hasonlítani az eltérő kormányzati szerepvállalást, a kapott támogatásokat a járvány alatt és után.

A Deskmag által 2020-ban felmért európai közösségi irodák 57 százaléka folyamodott kormányzati támogatásért a járvány idején, de csak 39 százalékuuk találta azt valamelyest hasznosnak. 43 százalékuuk egyáltalán nem kapott kormányzati segítséget. Pénzügyi problémákat, jövedelemcsökkenést az európai közösségi irodák 77 százaléka jelzett 2020-ban, 39 százalékuuk mérete csökkent (*Deskmag*, 2020). A magyar résztvevők hasonlókról számolnak be (számokat lásd fent), illetve a 2019-ben ismert kb.36 budapesti és 18 vidéki közösségi irodából legalább 15-öt nem értünk el kutatásunkban 2021 tavaszán, a jelek szerint ezek valószínűleg megszűntek a pandémia alatt.

Egy érdekes hatása a járványnak szerte a világon, hogy az otthoni munkavégzés előretörésével, illetve az ingázás átértékelődésével átalakult a belváros-külterület, az urbánus–rurális, periferiális területek vonzereje. Valamivel már korábban is, de a járvány miatti kiköltözési hullám által még inkább gerjesztve a kifejezetten rurális vidékeken is megjelentek közösségi irodák, melyek a *home-office* izoláltsága ellen alternatívát jelenthetnek, miközben potenciálisan

akár új helyi csomópontokká, innovációs központokká válhatnak (*Deskmag*, 2020, *Avdikos–Merkel*, 2020). Jellemző egyébként, hogy míg Európában inkább nagyvárosi, sőt belvárosi jelenség volt korábban a közösségi irodák léte, amit részben a magas ingatlanárak is ösztönöznek, addig az Egyesült Államokban a közösségi irodák többsége közepes és kisebb városokban van, s a közösségi irodákban dolgozók 65 százaléka is kisvárosokban, perifériális területeken él (*Deskmag*, 2019). Budapesten és a vidéki nagyvárosokban (például Pécs, Debrecen) korábban gyakorlatilag az összes közösségi iroda belvárosi, jó közlekedésű, jó infrastruktúrájú, sűrűbb városi beépítésű területeken, esetleg rozsdáövezetben volt, de 2020–2021 során több is külsőbb területekre költözött (részben a bérleti díjak problémái miatt). Új belépők is megjelentek a piacon, amelyek már kifejezetten a szuburbia lakóira és az ő ingázási mintázataikra építettek (Solymár, illetve Zebegény), a belvárosba ingázást elkerülő kínálva nekik közösségi munkavégzési lehetőséget és helyi közösséget.

A jövőbeli tervekkel kapcsolatos kérdésre többnyire óvatos válaszok érkeztek a *coworking* vezetők részéről, hiszen nagy a bizonytalanság és jelentős visszateszt éltek meg a pandémia idején, de voltak, akik azt prognosztizálták, hogy a járvány után minden visszatér a korábbi szintekre, és vannak, akik növekedést várnak – akár a távmunkát megszerető, ám az otthoni munkavégzést megunó új tagok miatt, akár vállalati ingatlanstratégia, irodaszükségletek átalakulása miatt, akár a több konzultácót és tanácsadást igénylő szereplők miatt. Mégis, a járvány miatt éppen az egyik legfőbb vonzerejüket, a közösséget, az interakciót, a sokféle rendezvényt, jó légkört veszítették el a közösségi irodák – s kérdés, hogyan fognak tudni ebből kilábalni, merre alakul tovább e terület. E közösségi munkahelyek azonban – az innovációban, a kreatív új munkalehetőségek megteremtésében, valamint a távmunka, a digitális átalakulás és a vállalkozóvá válás támogatásában és a helyi gazdaságfejlesztésben betöltött szerepük miatt – Magyarországon is közpolitikai figyelemre lennének érdemesek, kormányzati támogatásuk egy válságos időszak alatt és után is megfontolandó lenne.

Hivatkozások

- AKHAVAN, M.–MARIOTTI, I. (2018): *The Effects of Coworking Spaces on Local Communities in the Italian Context*. *Territorio*, Vol. 87. 85–92. o.
- AVDIKOS, V.–MERKEL, J. (2020): *Supporting open, shared and collaborative workspaces and hubs: recent transformations and policy implications*. *Urban Research & Practice*, Vol. 13. No. 3. 348–357. o.
- CEINAR, I. M.–MARIOTTI, I. (2021): *The Effects of Covid-19 on Coworking Spaces: Patterns and Future Trends*. Megjelent: *Mariotti, I.–Di Vita, S.–Akhavan, M.* (szerk.): *New Workplaces – Location Patterns*. *Urban Effects and Development Trajectories*. Research for Development. Springer, Cham, 277–297. o.
- DESKMAG (2019): *The 2nd Global Coworking Survey*. Deskmag, Berlin.
- DESKMAG (2020): *Coworking Space Trends in Europe*. Deskmag, Berlin.
- FOERTSCH, C.–CAGNOL, R. (2013). *The History Of Coworking In A Timeline*. Deskmag, augusztus 13.

- GRAZIAN, D. (2020): [Thank God it's Monday: Manhattan coworking spaces in the new economy](#). *Theory and Society*, Vol. 49. No. 5. 991–1019. o.
- KONYA, K. (2020): [Survey: how coworking spaces are navigating COVID-19](#). Coworker.com, március 21.
- KWIATKOWSKI, A. (2012): [The impact of coworking spaces on the local economy](#). *Deskmag*, február 17.
- MARIOTTI, I.–AKHAVAN, M. (2020): [Exploring Proximities in Coworking Spaces: Evidence from Italy](#). *European Spatial Research and Policy*, Vol. 27. No. 1. 37–52. o.
- MARIOTTI, I.–AKHAVAN, M.–ROSSI, F. (2021): [The preferred location of coworking spaces in Italy: an empirical investigation in urban and peripheral areas](#). *European Planning Studies*.
- MARIOTTI, I.–PACCHI, C.–DI VITA, S. (2017): [Coworking Spaces in Milan: Location Patterns and Urban Effects](#). *Journal of Urban Technology*, Vol. 24. No. 3. 47–66. o.
- MORISSON, A. (2018): [A typology of places in the knowledge economy: Towards the fourth place](#). Megjelent: *Calabrò, F.–Spina, L. D.–Bevilacqua, C.* (szerk.): *New Metropolitan Perspectives*. Springer, 444–451. o.
- OREL, M. (2021): [Life is better in flip flops. Digital nomads and their transformational travels to Thailand](#). *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 15. No. 1. 3–9. o.
- OREL, M.–DVOULETÝ, O. (2020): [Transformative changes and developments of the coworking model: A narrative review](#) In *Technological Progress Inequality and Entrepreneurship*. Springer, Cham.
- OREL, M.–MAYERHOFFER, M.–FRATRICOVA, J.–PILKOVA, A.–STARNAWSKA, M.–HORVATH, D. (2021): [Coworking spaces as talent hubs. The imperative for community building in the changing context of new work](#). *Review of Managerial Science*.
- SOSTERO, M.–MILASI, S.–HURLEY, J.–FERNÁNDEZ-MACÍAS, E.–BISELLO, M. (2020): [Teleworkability and the COVID-19 crisis: a new digital divide?](#) Joint Research Centre (JRC), JRC121193. European Commission, Seville.
- SPINUZZI, C. (2012): [Working Alone Together: Coworking as Emergent Collaborative Activity](#). *Journal of Business and Technical Communication*, Vol. 26. No. 4. 399–441. o.
- SPREITZER, G.–BACEVICE, P.–GARRETT, L. (2017): [Coworking communities as enablers of thriving at work](#). Megjelent: *Cooper, C. L.–Leiter, M. P.* (szerk.): *The Routledge Companion to Wellbeing at Work*. Routledge, London, 14. fejezet.

5. MUNKAERŐPIACI INTÉZKEDÉSEK

5.1. NEMZETKÖZI ÉS HAZAI INTÉZKEDÉSEK

VARGA JÚLIA

Ebben az alfejezetben leíró elemzést adunk arról, hogy az európai országok és az Egyesült Államok milyen támogatási eszközökkel próbálták meg segíteni a vállalkozások fennmaradását, a munkahelyek megtartását és a szociális gondok enyhítését a Covid-19-járvány különböző szakaszaiban. A legtöbb ország mára már a járvány több hullámát átvészelte, de még nem ért véget a pandémia, és nem tudjuk megjósolni, hogy az átoltottság növekedése és a vírus evolúciója nyomán szükség lesz-e újabb korlátozó intézkedésekre, vagy hogy a kereslet csökkenése egyes szolgáltatások iránt mennyire lesz tartós, illetve végül milyen mértékű lesz a Covid-19-járvány következtében végbement nettó munkahelyrombolás stb. Ezért egyelőre nehezen ítéltethető meg az intézkedések hatékonysága, egyelőre csak a rövid távú hatásokat látjuk.

A járvány kitörésekor, 2020 első negyedévében majdnem minden ország széles körű lezárásokkal igyekezett az egészségügy túlterhelését és a járvány terjedését megakadályozni. Ezzel egyidejűleg a legtöbb kormány intézkedéseket tett a munkavállalók és a cégek védelme érdekében. A Covid-válság alapvetően különbözött a korábbi gazdasági válságoktól, mivel az adminisztratív intézkedések, a lezárások és egyéb korlátozások egyaránt érintették a termelékeny és a nem termelékeny vállalkozásokat is. A lezárások következtében először egy jelentős, az intézkedések kiváltotta kínálati sokk jelentkezett. A lezárás a közvetlenül érintett szektorokban – például a vendéglátásban, az éttermektől a szállodákon át a légitársaságokig – arra kényszerítette a vállalkozásokat, hogy leállítsák tevékenységüket, vagy legalábbis drasztikusan csökkentseék kínálatukat. A hirtelen leállást követő zuhanásszerűen csökkenő kibocsátás, az alacsonyabb jövedelem, valamint a megnövekedett bizonytalanság nemcsak a lezárás által közvetlenül érintett ágazatokban okozott hirtelen keresletcsökkenést, hanem a nem érintett ágazatokban is. Így a kínálati sokk és a keresleti sokk együtt jelentkezett (lásd erről például *Blanchard és szerzőtársai*, 2020; *Blanchard–Pisani-Ferry*, 2021). A válság ugyanakkor az egész pandémia alatt és annak különböző szakaszaiban nagyon heterogén módon érintette a különböző ágazatokat, a munkavállalók különböző csoportjait. A legtöbb ország nagyon sokféle eszköz együttes alkalmazásával próbálta ezeket a problémákat kezelni.

A válság első szakaszában a gazdaságvédelmi intézkedések hangsúlya a *vállalkozások, a munkavállalók és a munkából kiesők védelméen* volt. Ebben az időszakban nem sokat lehetett tenni az érintett ágazatokban a kibocsátás növelése érdekében. Az intézkedések arra irányultak, hogy megvédjék a cége-

ket a csődtől, megakadályozzák a munkanélküliség megugrását, és ha mégis munkanélkülivé vált valaki, akkor kompenzálják a kieső jövedelmét. Az is indokolta ezt, hogy a kereslet és termelékenységi sokk a fizikai távolságtartási szabályok következménye volt, és az volt a várakozás, hogy azok csak átmenetiek lesznek, a korlátozások miatt pedig az állásvesztők nehezen tudtak elhelyezkedni.

A különböző országok a védelmi intézkedések olyan széles skálájával éltek, hogy itt csak a legfontosabb eszközök csoportjait tudjuk kiemelni. Az intézkedések magukban foglaltak különböző rövidített munkaidő-megoldásokat, a munkanélküli-segélyek kiterjesztését vagy a folyósítás követelményeinek lazítását, vissza nem térítendő támogatásokat, transzfereket, alacsony kamatozású kölcsönöket és adóhalasztásokat, a betegszabadsággal kapcsolatos szabályok módosítását, a gyerekeket nevelő háztartások segítségét stb. Az európai országok és az Egyesült Államok válságkezelése alapvetően különbözött egymástól. Az európai országok egyik legfontosabb eszközként a munkahelymegtartó támogatásokat használták, míg az Egyesült Államok a munkanélküli-ellátások és a családtámogatások megerősítésével próbálta enyhíteni a válság hatását (lásd például *Blanchard és szerzőtársai*, 2020, *Cohen-Setton–Pisani-Ferry*, 2020, *Fischer–Schmid*, 2021). Hasonlóan különböztek az európai országokban és az Egyesült Államokban a vállalatoknak, vállalkozásoknak nyújtott pénzügyi támogatások is (*Blanchard és szerzőtársai*, 2020).

A vállalkozások támogatása

A kormányzatok különféle pénzügyi támogatásokkal próbálták a vállalkozások túlélését segíteni, elsősorban a teljes vagy részleges leállástól érintett cégek támogatásával. A korlátozások miatt a hirtelen csökkenő likviditás jelentette a legfontosabb problémát, az alkalmazott eszközök ezt próbálták kezelni. Az igénybe vett ideiglenes, sürgősségi pénzügyi eszközök lényegében három kategóriába tartoztak: 1) A finanszírozáshoz való hozzáférés biztosítása hitelgaranciák segítségével; 2) a hiteltörlesztés, az adó- és a társadalombiztosítási járulékok befizetésének az elhalasztása; 3) közvetlen támogatások vagy a meglévő kölcsönök, adó- vagy társadalombiztosítási kötelezettségek eltörlésére. Az *5.1.1. táblázat* azt foglalja össze, hogy az egyes országok milyen eszközökkel éltek.

A vállalkozások finanszírozáshoz való hozzáférését az európai országok egyrészt hitelgaranciákkal próbálták biztosítani. Ezek jelenthettek közvetlen kormányzati támogatást az üzleti hitelekhez vagy a kereskedelmi bankoknak nyújtott állami pénzeszközöket, így ösztönözve a vállalkozások számára nyújtott folyamatos hitelezést. Az állami garanciák az 50 százaléktól 100 százalékos sávba estek, leggyakrabban a 80 százalék körüli tartományban mozogtak (*Eurofound*, 2020). Emellett széles körben éltek az adó- vagy járulékkötelezettségek fizetésének felfüggesztésével, halasztásával, és egyes fizetési kötelezettségek el-

törlésével, valamint célzott (például szektorális) támogatásokkal. Az Egyesült Államok az európai megoldásoktól némileg eltérő megközelítést alkalmazott. A 2020 márciusában, a koronavírus kiváltotta gazdasági sokk kezelésére elfogadott CARES-törvény¹ (*Coronavirus Aid, Relief, and Economic Security Act*) keretében különböző programokat vezettek be.

5.1.1. táblázat: Pénzügyi támogatási eszközök a vállalatoknak a Covid-válság idején

Hitelgaranciák	Adó, vagy társadalombiztosítási járulékok fizetésével kapcsolatos eszközök	Közvetlen támogatások, illetve fizetési kötelezettségek felfüggesztése vagy eltörlésére
Ausztria, Bulgária, Csehország, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország	Fizetési kötelezettség elhalasztása: Ausztria, Belgium, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Lengyelország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Szerbia, Szlovákia; Montenegró, Szlovénia (Employee Retention Tax Credit) Ideiglenes fizetési mentesség: Csehország, Észtország, Lengyelország, Magyarország, Szlovénia Adó vagy szociális hozzájárulások csökkentése: Ausztria, Egyesült Királyság, Görögország, Svédország	Egyesült Államok [*]

Forrás: Eurofound, 2020; ^{*} lásd: congress.gov.

Ezek közül az európai programokhoz hasonlóan a munkavállalók megtartására létrehozott, visszatérítendő adóhitel (*Employee Retention Tax Credit*) programja lehetővé tette, hogy a munkáltatók alkalmazottjaik után fizetett adózási kötelezettségét elhalasszák. A fizetéstámogatási program (*Payroll Support*) ágazati, vissza nem térítendő támogatást nyújtott a légi fuvarozók és a vállalkozók számára, hogy fizethessék alkalmazottjaik bérét. A rendkívüli gazdasági károk kezelésének hitelprogramja (*Funding for Emergency Economic Injury Disaster Loan*) keretében pedig vissza nem térítendő támogatást nyújtott a korlátozásoktól különösen sújtott vállalkozásoknak. A legfontosabb program a kis- és középvállalkozások fizetési támogatási programja (*Paycheck Protection Program, PPP*), amely nem hitelgaranciát nyújtott, szemben az európai gyakorlattal, hanem egy olyan, kereskedelmi bankok által nyújtott bankikölcsön-program, amely részben vagy egészben állam által finanszírozott állami támogatássá volt átalakítható, azzal a kikötéssel, hogy a vállalkozás a munkavállalók meghatározott hányadát nem bocsátotta el, vagy meghatározott időpont előtt ismét felvette őket. A program a kis- és középvállalatokat célozta meg, az átlagos havi bérköltség 2,5-szeresének megfelelő hitelfelvételére adott lehetőséget. A programok eddigi értékelési irodalma még nem konkluzív, az eddigi eredmények szerint a vállalkozások túlélési esélyeit javította, de foglalkoztatási hatása mérsékelt volt (lásd például *Bartik és szerzőtársai*, 2020, *Hubbard–Strain*, 2020).

¹ Lásd: CARES-törvény.

A világjárvány újabb hullámaival az európai országok nagy része meghosszabbította a vállalkozások, cégek fennmaradását segítő programjait. A Covid-válság sajátosságai miatt ez az óvatosság indokoltnak tűnik (*Blanchard és szerzőtársai*, 2020), de az átoltottság növekedésével az országok egyre inkább abba az irányban igyekeznek elmozdítani a támogatásokat, hogy azok a védelem fenntartása mellett ne akadályozzák a megváltozott körülményeknek megfelelő reallokációt a gazdaságban (lásd erről például *Blanchard és szerzőtársai*, 2020, *OECD*, 2021), mivel a pandémia a gazdaság egyes szegmenseire valószínűleg tartós hatással lesz a szokások, a preferenciák és a technológiák változása következtében (lásd például *Costa Dias és szerzőtársai*, 2020).

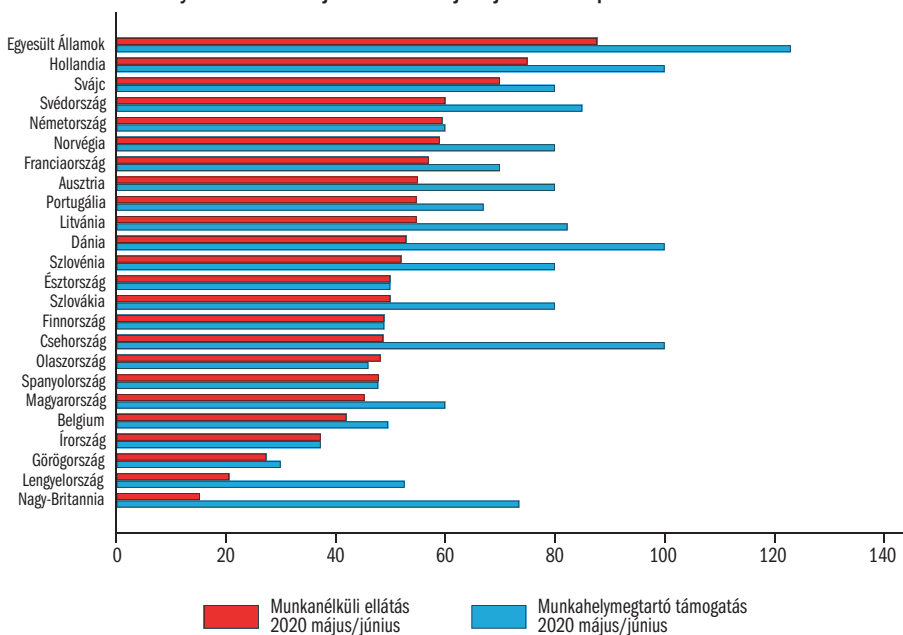
Munkahelymegtartó eszközök

A Covid-járvány alatt a legtöbb kormány intézkedéseket fogadott el annak érdekében is, hogy megvédje a munkavállalókat a Covid-19 okozta munkaerőpiaci sokktól, de az igénybe vett eszközökben nagy különbségek mutatkoztak az országok között, valamint a járvány különböző szakaszaiban. A munkahelymegtartó programok rövidített munka-programok vagy bértámogatás formájában valósultak meg. A bértámogatási rendszerekben a cégek a munkavállalók után kapnak pénzügyi támogatást, függetlenül attól, hogy az egyes alkalmazottak tényleges munkaideje csökkent-e, vagy sem, míg a rövidített munka-programokban a le nem dolgozott órákat támogatják. Az európai országok többségében az általánosan alkalmazott munkahelymegtartó eszköz a német *Kurzarbeit* (rövid idejű munkavégzés) rendszer ihlette rövid idejű munkát támogató program volt. A *Kurzarbeit* rendszer igen sikeresen védte meg Németországot a magas munkanélküliségtől a 2008–2009-es pénzügyi válság idején (lásd erről például *Burda*, 2011, *Brenke és szerzőtársai*, 2013). Az európai országok egy része a Covid-válság előtt már működtetett ilyen rendszereket, amelyeket most kiterjesztett. A 2008–2009-es pénzügyi válság alatt kezdték alkalmazni ezeket, majd később sem szüntették meg, de a Covid-válságig a kedvezményezettek száma és aránya elenyésző volt. A válság kezdetekor Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Luxemburg, Norvégia, Portugália, Szlovákia, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Államok a meglévő rövidített munka rendszerét úgy módosította, hogy *növelte az igénybe vevők körét*. Ausztria, Belgium, Csehország, Finnország, Franciaország, Németország, Luxemburg, Norvégia, Szlovákia, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Államok *növelte a korábbi rendszerekben a támogatások bőkezűségét* (*OECD*, 2020a). Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Portugália és Spanyolország *lehetővé tette a nem standard állásokban dolgozók hozzáférését is*. Észtország, Írország, Hollandia és Portugália *új bértámogatási rendszert vezetett be* (*OECD*, 2020a). Azok közül az országok közül pedig, ahol nem voltak ilyenek, a legtöbb ország bevezetett ilyen rendszert (Dánia, Görög-

ország, Magyarország, Izland, Lettország, Litvánia és az Egyesült Királyság (OECD, 2020a, Eurofound, 2020).

Az alkalmazott rendszerek részletei és bőkezűsége nagyon különbözött az országok között, de fő elemek azonosak voltak. Az elbocsátott munkavállalók szerződéses viszonyban maradnak munkáltatójukkal, elfogadnak valamekkora fizetéscsökkentést, a kormány fizeti a munkáltatók bérköltségének egy részét vagy egészét. Ezek a rendszerek a standard munkanélküli-biztosítási rendszerekhez képest több jellemzőjükben is különböznek. Egyrészt oly módon teszik lehetővé a munkavállalók részmunkaidős munkavégzését, hogy az állam kifizeti a le nem dolgozott idő után járó munkabért, vagy annak egy részét. Másrészt lehetővé teszi a munkavállalók számára, hogy szerződéses viszonyban maradjanak a munkáltatójukkal, még akkor is, ha egyáltalán nem dolgoznak. Ez nemcsak az érintett dolgozó helyzetét megkönnyíti meg, hanem a cégek újraindítását is: lehetővé teszi, hogy ne veszítsék el a cégspecifikus ismeretekkel rendelkező dolgozóikat, és ne kelljen munkaerőfelvétellel foglalkozniuk akkor, amikor tevékenységük újra elkezdődik. Végül további különbség a munkanélküli-ellátások és a rövidítettmunka-rendszerek között, hogy ez utóbbiak tipikusan bőkezűbb juttatásban részesítik a dolgozókat, mint az előbbieket (lásd az 5.1.1. ábrát).

5.1.1. ábra: A munkahelymegtartó támogatások és a munkanélküli-ellátás helyettesítési rátája a 2020. május–júniusi állapot szerint

Forrás: OECD (2021).

Az új munkahelymegtartó eszközöket vagy a régiek kiterjesztését a legtöbb európai ország a járvány elején, nagyon hamar, általában március közepén

azért vezette be, hogy megakadályozzák az elbocsátásokat. Bár a legtöbb ország működtetett valamilyen munkahelymegtartó rendszert, ezek az országok között nagyon különböztek feltételeikben, az igénybevételi arányokat tekintve, valamint a pandémia különböző szakaszaiban is eltérően alakultak.

Az 5.1.2. táblázat az európai országokban alkalmazott munkahelymegtartó támogatások néhány fontosabb jellemzőjét és az igénybevételi arányokat hasonlítja össze, 2020 április–májusában, 2020. szeptemberben és 2021. február–márciusban. A táblázatban a *rövidített munka* három típusát különböztettük meg az OECD nyomán: 1) az első esetben nincsenek komolyabb korlátozások a munkaidő csökkentésének arányát tekintve; 2) a szabadságolási (*furlough*) rendszerek, melyben a munkaidő részleges csökkentése nem megengedett. Ebben a rendszerben gyakorlatilag egy ideiglenes munkanélküliségi helyzetbe kerülnek az érintettek, de nem szűnik meg a szerződésük a munkáltatóval. 3) A munkafelosztási (*work sharing*) rendszerek, amelyben komoly korlátai vannak a munkaidő csökkentésének. A *bértámogatási* rendszerek két csoportját különbözteti meg a táblázat, az 4) egyszerű rendszereket, amelyekben csak a bérköltség alapján nyújtják a támogatást, valamint a 5) vegyes rendszereket, amelyekben a bérköltség és az üzleti tevékenység csökkenését is figyelembe veszik. Az az arányszámok az összes alkalmazott arányában mutatják az igénybe vevők arányát.

A támogatások jellemzői és az igénybevételi arányok nagyon eltértek az egyes országok között és a járvány különböző szakaszaiban. A legnagyobb igénybevételi arány jellemzően a járvány első hulláma idején, 2020 tavaszán volt, amikor a 25–35 százalékos arányt is elérte egyes országokban. 2020 őszére az igénybevételi arányok nagyon lecsökkentek, majd a 2021. évi tavaszi hullám alatt ismét megnöttek, de már nem az első hullámban megfigyelhető szintre.

Az európai országokkal ellentétben az Egyesült Államokban a munkahelymegtartó eszközöknek jóval kisebb jelentősége volt, ehelyett egyrészt tömeges szociális transferekkel, (például meghatározott jövedelemszint alatt minden háztartás számára segélyt nyújtott), másrészt a munkanélküli-ellátások kiterjesztésével próbálták kezelni a munkavállalók problémáit. Mivel – különösen a Covid-válság elején – hirtelen nagyon megnőtt az igénylők, igényjogosultak száma, ezért az ellátások kifizetésével megbízott irodák gyakran túlterhelteké váltak, és ez komoly zavart, késlekedést okozott az ellátások kifizetésében. Az európai országokban a munkahelymegtartó rendszerek a vállalatokra támaszkodva fizettek a munkavállalóknak, ezért hatékonyabban tudták elérni a dolgozókat (*Blanchard és szerzőtársai, 2020*).

A járvány előrehaladtával a munkahelymegőrző támogatások egy részét átalakították. Részben a támogatás szintjét változtatták (ahogy a 5.1.2. táblázatban követhető), részben a támogatás célzottságát próbálták néhány országban erősíteni, részben a támogatás idejét korlátozták (*OECD, 2021*), továbbá néhány ország növelte a munkaadók részesedését a támogatás költségeinek finanszírozásában, ha továbbra részt kívánnak venni a programban (Francia-

ország és Spanyolország), vagy új jogosultsági kritériumokat vezetett be (például Észtország) (*Eurofound*, 2021).

5.1.2. táblázat: A munkahelymegtartó támogatások jellemzői és az igénybevételi arányok (az összes alkalmazott százalékarányában)

Ország	Típus	A támogatás aránya	Követelmény a jogosultsághoz szükséges forgalomcsökkenés arányára	Követelmény az érintett dolgozók arányára	A támogatás időtartama (hónap) a 2020. szeptemberi szabályok szerint	Igénybevételi százalékarány		
						2020. április-május	2020. szeptember	2021. február-március
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(6)
Ausztria	1.	A korábbi bér 80-90 százaléka	nem feltétel	nem feltétel	6	27,5	5,1	4,4
Belgium	1.	Az átlagbér 70 százaléka (havi 2755 euró)	10 százalék	20 százalék	2	29,9	5,5	9,7
Cseh Köztársaság	1.	Az átlagos kereset 60-100 százaléka	nem feltétel	nem feltétel	6	13,5	2,5	6,6
Dánia	2.	100 százalék	nem feltétel	30 százalék	6	10,3	,2	1,3
Egyesült Államok	3.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	0,2	0,1	0,1
Észtország	4.	A bruttó bér 70 százaléka 2020. március és május között; 50 százalék 2020. júniusban	20 százalék	30 százalék	4	20,1	0	0
Finnország	2.	2000 euró fix összeg	nem feltétel	nem feltétel	9	7,5	2,6	2,9
Franciaország	1.	Legalább a nettó bér 70 százaléka	nem feltétel	nem feltétel	12	35,2	4,9	9,6
Görögország	2.	A nem ledolgozott órákra a nettó bér 60 százaléka	nem feltétel	nem feltétel	7	20,7	4,6	19,2
Hollandia	5.	A kieső bér 90 százaléka; 2020. márciustól májusig; 80 százalék, júniustól; 85 százalék 2021. januártól	20 százalék	nem feltétel	8	35,4	13,4	7,0
Írország	4.	Bér 70 százaléka, vagy 85 százaléka, ha a heti bér kevesebb, mint 412 euró	25 százalék	nem feltétel	5	23,2	17,7	15,7
Lengyelország	5.	A bruttó bér 50-80 százaléka	15 százalék	nem feltétel	2	4,3	0,1	n. a.
Litvánia	1.	A bruttó bér 70 százaléka, de nem lehet kisebb a minimálbérnél	nem feltétel	nem feltétel	n. a.	13,8	0,8	7,8
Magyarország	3.	A kieső munkaidőre a nettó bér 70 százaléka	75 százalékos munkaóra-csökkenés	nem feltétel	3	2,6	5,0	n.a.
Nagy-Britannia*	2.	Bruttó bér 80 százaléka, maximum 2500 font	nem feltétel	nem feltétel	6 ^a	31,7	10,2	15,1
Németország	1.	A nettó bér 60 százaléka. (67 százalék, ha az alkalmazottnak legalább egy gyermeke van), 70 százalék 3 hónap, 80 százalék 6 hónap után.	százalékos munkaóra-csökkenés	10 százalék	21	15,5	5,8	8,4
Norvégia	1.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	10,7	2,5	2,9
Olaszország	1.	Az utolsó bér 80 százaléka	nem feltétel	nem feltétel	10	30,0	6,5	8,0
Portugália	1.	2020. márciustól júniusig a bruttó bér 2/3-ának 70 százaléka, 2021. januártól a bruttó bér 100 százaléka	nem feltétel	nem feltétel	n. a.	19,4	1,6	n. a.
Spanyolország	1.	A nettó bér 70 százaléka az első 180 napban, aztán 60 százalék	nem feltétel	nem feltétel	8	20,5	4,0	5,4
Svédország	3.	A bérköltség 75-80 százaléka, maximum havi 4400 euró	nem feltétel	nem feltétel	8	12,2	6,8	2,2
Szlovákia	5.	Bruttó bér 80 százaléka maximum 880 euró, amit később 1100 euróra emeltek	20 százalék	nem feltétel	7	21,5	8,5	1,6
Szlovénia	2.	A bruttó bér 80-100 százaléka, nem lehet kisebb a minimálbérnél	nem feltétel	10 százalék	7	21,2	3,1	7,1

^a Lásd a főszövegben a a *rövidített munka* és a *bértámogatási* rendszerek típusaihoz tartozó sorszámokat.

Forrás: (1), (6), (7), (8) oszlop *OECD* (2021); (2) oszlop *Baptista és szerzőtársai* (2021); (3), (4), (5) oszlop *Eurofound* (2021); * lásd: [CIPD](#).

Az állásvesztők, állás nélküliek támogatása – változtatások a munkanélküli-ellátásban

A Covid-19-járvány következtében nagyon komoly mértékben csökkent a munkakereslet, ami megnehezítette, hogy az állásukat elvesztők új állást találjanak. Ezért ideiglenesen az Egyesült Államok² és a legtöbb európai ország is változtatásokat vezetett be a munkanélküli-ellátásban. Csak kevés olyan ország volt, ahol semmilyen változtatást nem vezettek be, (Ciprus, Csehország, Horvátország, Magyarország, Hollandia, Szlovénia, Egyesült Királyság). A változtatások vagy a jogosultság időtartamát érintették (sok helyen meghosszabbították a jogosultságot a munkanélküli-ellátások igénybevételére), vagy/és módosították a jogosultsági feltételeket, hogy azok is hozzájussanak az ellátáshoz, akik korábban nem voltak jogosultak az ellátásra, mert még nem dolgoztak elég hosszú ideig, vagy mert önfoglalkoztatók voltak, vagy nem standard munkaszerződéssel dolgoztak, vagy egyéb kritériumnak nem feleltek meg. Az ellátás összegét az Egyesült Államokban és kilenc európai országban emelték meg, több helyen felfüggesztették azt a szabályt, hogy a munkanélküli-ellátás nagysága az idő előrehaladtával csökken. A munkanélküli-ellátást érintő fontosabb változtatásokat az 5.1.3. táblázat foglalja össze.

² Lásd: [usa.gov](https://www.usa.gov).

5.1.3. táblázat: A munkanélküli ellátást érintő ideiglenes változtatások a Covid-19 járvány alatt az európai országokban és az Egyesült Államokban

Ország	Jogosultsági feltételek lazítása	Jogosultság időtartamának növelése	Az ellátás nagyságának emelése	Ország	Jogosultsági feltételek lazítása	Jogosultság időtartamának növelése	Az ellátás nagyságának emelése
Ausztria			igen	Írország	igen		igen
Belgium	igen	igen	igen	Lengyelország	igen		igen
Bulgária	igen	igen	igen	Lettország			igen
Ciprus	nem			Litvánia	igen	igen	igen
Csehország	nem			Luxemburg		igen	
Dánia		igen	igen	Magyarország	nem		
Egyesült Államok*	igen	igen	igen	Málta	igen		igen
Egyesült Királyság	nem			Németország		igen	
Észtország	igen		igen	Olaszország	igen	igen	
Finnország	igen	igen	igen	Portugália	igen	igen	
Franciaország	igen	igen	igen	Románia	igen	igen	
Görögország	igen	igen		Spanyolország	igen		
Hollandia	nem			Svédország		igen	
Horvátország	nem			Szlovákia	igen		igen
				Szlovénia	nem		

Forrás: Baptista és szerzőtársai (2021); * lásd: [usa.gov](https://www.usa.gov) 2.1. táblázat alapján.

Egyéb eszközök

Az eddig bemutatott eszközök mellett az országok nagy része egyéb eszközöket is igénybe vett, például a betegszabadság kiterjesztését vagy a táppénz módosítását, a lakhatási támogatások ideiglenese növelését, a gyerekeket ne-

velők támogatását az iskolabezárások idején stb. (Ezekről részletesebben lásd: *Eurofound*, 2020, 2021, *Baptista és szerzőtársai*, 2021)

EU-szintű intézkedések, támogatások

A COVID-19-világjárvány kitörése után az Európai Bizottság több intézkedést hozott a válság leküzdésére irányuló nemzeti erőfeszítések támogatására. Az egyik első, fontos intézkedés az uniós költségvetési szabályok lazítása volt abból a célból, hogy lehetővé tegyék a kormányok számára a gazdaság likviditásának a biztosítását a vállalkozások és a munkahelyek támogatása érdekében. 2020 áprilisában 540 milliárd eurós sürgősségi mentőcsomagot fogadtak el a válság következményeinek kezelésére. A csomaghoz tartozott az Európai Beruházási Bank által létrehozott 200 milliárd eurós garanciaalap, amely a vállalatok számára (különösen a kis- és középvállalkozások számára) biztosított támogatást, valamint a 2020 májusában létrehozott új, 100 milliárd eurós alap, amely a szükséghelyzeti munkanélküliségi kockázatokat mérséklő ideiglenes támogatást nyújtó európai eszköz (*The European instrument for temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency, SURE*) biztosított pénzügyi támogatást azoknak az uniós tagállamoknak, amelyeknek jelentős pénzügyi eszközöket kellett mozgósítaniuk a koronavírus-járvány negatív gazdasági és társadalmi hatásaival szembeni küzdelemhez (*Eurofound*, 2021). 2020 júliusában pedig létrehozták a *Next Generation EU (NGEU)* elnevezésű helyreállítási alapot a COVID-19 világjárvány által sújtott tagállamok támogatására. Ez az EU történetének eddigi legnagyobb ösztönzési csomagja.

Összefoglalás

Az európai országok és az Egyesült Államok példa nélküli arányban költöttek eddig is a Covid-járvány gazdasági és jóléti hatásainak kezelésére, a különböző programokra. Egyelőre nem állnak rendelkezésre összehasonlítható adatok a programok szerinti összes és országonkénti ráfordításokról. Egyes számítások szerint Európa vezető gazdaságai közül az Egyesült Királyság 2020-as GDP-je arányában 3,2 százalékot költött munkahelymegőrző támogatásokra a világjárvány kezdetétől 2021. július végéig, Németország 1,2 százalékot, Franciaország 1,6 százalékot, Olaszország 1,5 százalékot, Spanyolország 1,7 százalékot. Az Egyesült Államok 2021. július végéig a 2020-as GDP-je 3,7 százalékát költötte munkanélküli-ellátásokra, a munkanélküliek támogatására beleértve a járvány kezdetén létrehozott munkanélküliség-kezelési programokat, például a hagyományosan támogatásra nem jogosultak vagy az önálló vállalkozók támogatását (*Look és szerzőtársai*, 2021).

Az óriási ráfordítások és a válság elhúzódása miatt ismét felelevenedtek azok a viták, hogy az Egyesült Államok vagy Európa válságkezelése volt-e sikeresebb? Egyelőre még csak előzetes értékelések születtek, a különböző támogatási

formák hatásáról, amelyek azt mutatják, hogy a munkahelymegőrző támogatások kezdetben segítettek a munkanélküliség komoly növekedését megakadályozni az európai országokban (OECD, 2021), míg az Egyesült Államokban a járvány elején a munkanélküliség rendkívüli mértékben megemelkedett. Ezt a rövid távú kedvező hatást azonban ellensúlyozhatja, hogy a munkahelymegtartó támogatások lelassíthatják a gazdasági átalakulást, mert lassítják a reallokációs folyamatokat, ami a válság elhúzódásához vezethet. A Covid-válság viszont a korábbi gazdasági válságokhoz képest sok szempontból egyedi, mert a járvány további alakulásától függ elsősorban, hogy a most megfigyelhető keresleti, kínálati változások mennyire lesznek tartósak, ha egyszer nem lesz szükség távolságtartásra. A gazdaság szerkezetének változásával kapcsolatos bizonytalanság miatt jelenleg nehéz lenne eldönteni, hogy hosszú távon melyik válságkezelési módszer volt eredményesebb (Claeys és szerzőtársai, 2021).

Hivatkozások

- BAPTISTA, I.–MARLIER, E.–SPASOVA, S.–PEÑA-CASAS, R.–FRONTEDDU, B.–GHAILANI, D.–SABATO, S.–REGAZZONI, P. (2021): Social protection and inclusion policy responses to the COVID-19 crisis. An analysis of policies in 35 countries, European Social Policy Network (ESPN), Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- BARTIK, A. W.–CULLEN, Z. B.–GLAESER, E. L.–LUCA, M.–STANTON, C. T.–SUNDERAM, A. (2020): [The targeting and impact of Paycheck Protection Program loans to small businesses](#). NBER Working Paper Series, No. w27623.
- BLANCHARD O.–PISANI-FERRY J. (2021): [Persistent COVID-19: Exploring potential economic implications](#). Bruegel-Blogs, március 12.
- BLANCHARD, O.–PHILIPPON, T.–PISANI-FERRY, J. (2020): [A new policy toolkit is needed as countries exit COVID-19 lockdowns](#). Bruegel.
- BRENKE, K.–RINNE, U.–ZIMMERMANN, K. F. (2013): [Short-time work: The German answer to the Great Recession](#). International Labour Review, Vol. 152. No. 2. 287–305. o.
- BURDA, M. C.–HUNT, J. (2011): [What explains the German labor market miracle in the Great Recession?](#) NBER Working Papers Series, No. w17187.
- BUTI, M.–MESSORI, M. (2020): [Next Generation – EU: An interpretative guide](#). Luiss School of European Political Economy, Policy Brief 29/2020.
- CLAEYS, G.–DARVAS, Z.–DEMERTZIS, M.–WOLFF, G. (2021): [The great COVID-19 divergence: managing a sustainable and equitable recovery in the European Union](#). Bruegel, Policy Contribution. 11/2021.
- COHEN-SETTON, J.–PISANI-FERRY, J. (2020): [When More Delivers Less: Comparing the US and French COVID-19 Crisis Responses](#). PIIE Peterson Institute for International Economics. Policy Brief, No. 20-9.
- COSTA DIAS, M.–JOYCE, R.–POSTEL-VINAY, F.–XU, X. (2020): [The challenges for labour market policy during the Covid-19 pandemic](#). Fiscal Studies, Vol. 41. No. 2. 371–382. o.
- EUROFOUND (2020): [COVID-19: Policy responses across Europe](#). Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- EUROFOUND (2021): [COVID-19: Implications for employment and working life, COVID-19 series](#). Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- FISCHER, G.–SCHMID, G. (2021): [Unemployment in Europe and the United States under COVID-19: Better constrained in the corset of an insurance logic or at the whim of a liberal presidential system?](#) WZB Discussion Paper, No. EME 2021-001.
- HUBBARD, R. G.–STRAIN, M. R. (2020): [Has the Paycheck Protection Program Succeeded?](#) NBER Working Paper Series, No. w28032. 2020.
- LOOK, C.–PICKERT, R.–POGKAS, D. (2021): [Europe's Giant Job-Saving Experiment Pays Off in Pandemic](#). Bloomberg, szeptember 28.
- OECD (2020a): [Job retention schemes during the COVID-19 lockdown and beyond](#). OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). OECD Tackling Coronavirus (Covid-19), október 12. [oecd.org/coronavirus](https://www.oecd.org/coronavirus/).
- OECD (2020b): [Facing the jobs crisis](#). Employment outlook 2020.
- OECD (2021): [A once-in-a-lifetime opportunity to build a better world of work](#). Employment outlook, 2021.

5.2. MUNKAHELYMEGTARTÓ BÉRTÁMOGATÁSOK MAGYARORSZÁGON A JÁRVÁNY IDEJÉN

KREKÓ JUDIT & VARGA JÚLIA

A koronavírus-járvány idején a kormány három nagyobb munkahelymegtartó bértámogatási programot indított. Az első hullám idején bevezetett *Csökkentett munkaidős foglalkoztatás támogatása* nevű programot április 16-án, a veszélyhelyzet március 11-i kihirdetése után több mint egy hónappal vezették be.¹ Más országok hasonló programjai a lezárások kezdetekor vagy kis idő elteltével hozzáférhetőek voltak, a magyar program azonban csak hetekkel később vált elérhetővé (lásd 5.1. alfejezet). A bevezetéskor a jogosultsági feltételek szigorúak, a bértámogatás összege pedig alacsony volt nemzetközi összehasonlításban: a maximum 30–50-os százalékos munkaidő-kiesés 70 százalékát fizette az állam, maximum 75 ezer forintig. A program bevezetését követő hetekben így csak néhány ezer vállalkozás nyújtott be kérelmet. Végül a kormány a kezdeti, rendkívül szigorú feltételeket április 29-től valamelyest lazította: a munkaidő-kiesés megengedett tartományát 15–75 százalékosra bővítette, a támogatás maximális mértékét pedig 112 ezer forintra emelte.

A támogatási programokról az ITM Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztrált álláskeresők egyedi anonimizált adatait tartalmazó nyilvántartása alapján formálhatunk képet. A koronavírus-járvány első hullámának idején indított munkahelymegtartó támogatások szerkezetéről nincsen információnk, a támogatásban részesülők számáról és a felvétel idejéről azonban igen.

A csökkentett munkaidős támogatások a feltételek módosítását követően, 2020 májusában futottak fel, a márciusi és áprilisi elbocsátásokat azonban már nem tudták megakadályozni. A csökkentett munkaidős bértámogatási program késlekedésének a hatását az 5.2.1. ábra tükrözi: mire a csökkentett munkaidős foglalkoztatási támogatás érdemben elindult, a regisztrált álláskeresők körébe márciusban és áprilisban mintegy 70 ezer fővel több áramlott be, mint 2019-ben. A NAV járulékbevallási adatai pedig azt mutatják, hogy 2020. márciusról áprilisra több mint 140 ezer emberrel több veszítette el biztosítotti státusát, mint 2019 hasonló időszakában (lásd 2.6. fejezet).

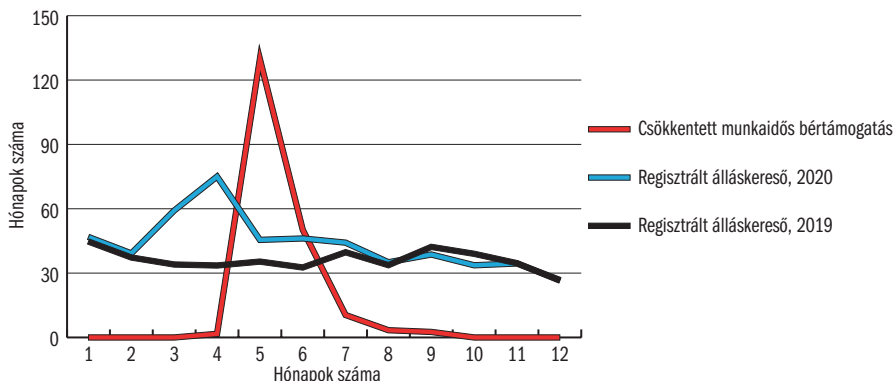
5.2.1. táblázat: A koronavírus-járvány idején nyújtott bértámogatási programok összefoglaló adatai

	Csökkentett munkaidős	Kutatási-fejlesztési	Ágazati bértámogatás
Támogatott munkavállalók száma (ezer fő)	198	27	165
Összeg, ezer forint/fő	140	740	670
A program időzítése	2020. április 16. - 2020. augusztus 31.	2020. április 16. - 2020. augusztus 31.; 2021. január 4. - 2021. május 31.	2020. november 11. - 2021. május 31.

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása, ÁSZ.

¹ 105/2020. (IV. 10.) kormányrendelet.

5.2.1. ábra: Az új regisztrált álláskeresők és csökkentett munkaidős foglalkoztatás támogatási programjába belépők száma

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

A kutatási-fejlesztési, nem költségvetési finanszírozású álláshelyek megőrzésére szintén 2020 április közepén indított program – ellentétben a csökkentett munkaidős foglalkoztatási programmal – nemzetközi viszonylaton kifejezetten bőkezűnek tekinthető.² Több mint 27 ezer, a kutatási, fejlesztési és innovációs szektorban dolgozó kutató részesült bértámogatásban, miközben a KSH adatai szerint a kutató-fejlesztőhelyek számított állományi létszáma 48 ezer, ebből a kutatók száma 34 ezer fő. A magasan képzett, kutatásban és fejlesztésben dolgozó alkalmazottak után akkor is járt a bértámogatás, ha a munkahelyet vagy a munkavégzést a járványhelyzet közvetlenül nem fenyegette. A kutatási-fejlesztési bértámogatás egy főre jutó összege (összesen 740 ezer forint) jóval meghaladta a csökkentett munkaidős foglalkoztatási támogatás egy főre jutó 140 ezer forintos értékét. A program eredetileg három hónapig tartott, 2021 januárjában újabb három hónapos időtartamra a programot újraindították.

A második hullám idején bevezetett programot, az ágazati bértámogatást az első hullámmal ellentétben késlekedés nélkül, a november 11-i lezárásokat követő napon indították el, így az első hullámban bevezetett programoknál nagyobb eséllyel segíthette a munkahelyek megőrzését.³ Az új bértámogatási programot a járvány által leginkább sújtott, többnyire a turizmushoz, vendéglátóiparhoz, kulturális szolgáltatásokhoz kapcsolódó 25 TEÁOR-csoporthoz tartató ágazatok vállalatai igényelhették. A támogatás összege – a minimálbér 150 százaléka erejéig – a munkabér maximum 50 százalékat fedezte. Az ágazati bértámogatás tehát az első programnál bőkezűbb volt, a támogatás mértéke ugyanakkor még ekkor is elmaradt a más országokétól (lásd 5.1. fejezet). 2021. március 8-tól, a koronavírus-járvány harmadik hullámához kapcsolódó lezárások miatt a kormány kiterjesztette az ágazatok körét.⁴

A bértámogatási program megoszlását – egyedi szintű NFSZ-adatok alapján – mutatja az 5.2.2. táblázat. A támogatások túlnyomó többségét a kedvezménye-

² 103/2020. (IV.10.) kormányrendelet.

³ Lásd: NFSZ.

⁴ Lásd: tbszemple.hu.

zettek több hónapig kapták, háromegyedét a program elindulásától kezdődően legalább május 31-ig, tehát hét hónapon át. Május végéig 165 ezer ember kapott bértámogatást, a támogatottak 60 százaléka nő volt. Ennek az a magyarázata, hogy a nők nagyobb arányban dolgoznak az érintett szektorokban

5.2.2. táblázat: Az ágazati bértámogatásban részesülők megoszlása, 2020. november – 2021. május

Mutató	Érték
A bértámogatásban részesülők száma (fő)	165 422
A nők aránya (százalék)	58,2
Foglalkozások (százalék)	
Fehérgalléros foglalkozások (FEOR 1-3) aránya	23
Képzettséget nem igénylő foglalkozások (FEOR 9)	24
Vendéglátóipari foglalkozások,	35
Kereskedelmi foglalkozások	22
Iskolai végzettség (százalék)	
Maximum nyolc általános	9,2
Középfokú	75,8
Felsőfokú	14,9
Ágazat (százalék)	
Vendéglátás (TEÁOR 56)	38,1
Kiskereskedelem (TEÁOR 47)	20,7
Szálláshely-szolgáltatás (TEÁOR 55)	9,8
Vállalati méret (fő)	
1-9	38
10-49	30
50-249	15
250 felett	17

Forrás: Saját számítás az *ITM NFSz* regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása alapján.

A támogatottak 38 százalékát a vendéglátáshoz köthető ágazatok, éttermi és mozgó vendéglátásban (TEÁOR 56) dolgozók kapták. A második legnagyobb részesedésű csoportot 20 százalékkal a kiskereskedelmi ágazatok (TEÁOR 47) alkották, a következőt 10 százalékkal a szálláshely-szolgáltatás (TEÁOR 55).

A NAV járulékbevallási adatbázisa alapján az ágazati bértámogatásra jogosult ágazatok foglalkoztatotti létszámának mintegy 42 százaléka részesült támogatásban. Az alkalmazottak nélküli mikrovállalkozások és önfoglalkoztatók azonban nem voltak jogosultak az ágazati bértámogatásra. A támogatott ágazatokban a NAV havi járulékbevallást kitöltő foglalkoztatók foglalkoztatottainak létszáma 2020 októbere és 2021 márciusa között mintegy 40 ezer fővel, 360 ezerrel 320 ezerre csökkent, közel a 2020. áprilisi szintre esett vissza. Ez ugyanakkor zömmel nem a beáramlás visszaesésének tulajdonítható: a biztosítási jogviszonya körülbelül 3 ezerrel több embernek szűnt meg, mint 2019. október és 2020. március között.⁵ Azt, hogy a program mennyi munkahely megszűnését akadályozta meg, egyelőre nem tudjuk megítélni, ehhez megfelelő hatásvizsgálatra lenne szükség.

⁵ Forrás: NAV 08-as bevallások adatbázisa, lásd 2.5. fejezet.

5.3. MI TÖRTÉNIK AZ ÁLLÁSKERESŐKKEL, MIUTÁN NYILVÁNTARTÁSBA VETTÉK ŐKET?

BOZA ISTVÁN & KREKÓ JUDIT

Ebben az alfejezetben azt a kérdést vizsgáljuk, milyen ellátásban, illetve aktív programban részesülnek azok, akik álláskeresőként regisztráltak a foglalkoztatási szolgálatoknál, illetve mennyi ideig maradnak a regiszterben. Az elemzéshez a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat egyéni szintű adatbázisát használjuk, amely a nyilvántartott álláskeresők egyéni jellemzői mellett az aktív munkaerőpiaci programok és a közfoglalkoztatási programokban való részvételre vonatkozó adatokat is tartalmazza.

A koronavírus-járvány első hullámában bekövetkező állásvesztések nyomán a foglalkoztatási szolgálat regiszterébe kétszer annyian kerültek be, mint 2019 azonos időszakában, a munkakereslet zuhanása miatt pedig a már nyilvántartásban lévők elhelyezkedési esélyei is jelentősen romlottak (lásd a 2.7 alfejezetben). Mindez jelentős többletterhet jelentett a korlátozott kapacitásokkal működő foglalkoztatási szolgálatok számára, miközben a lezárások és egyéb járványügyi korlátozó intézkedések tovább nehezítették a foglalkoztatási szolgálatok számára az álláskeresőkkel folytatott hatékony, személyre szabott ügyintézését (lásd az 5.5. fejezetben). Kérdés, hogy a járvány alatt a foglalkoztatási szolgálatok mennyire tudták segíteni a regiszterbe belépő álláskeresők munkába állását, illetve megfelelő jövedelempótlást nyújtott-e az álláskeresői járadék az állás nélkül maradók számára.

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy mi történik a nyilvántartásba kerülő álláskeresőkkel a belépés utáni 40 hétben. Az elemzés elsősorban a járvány első hullámában (2020. március. 16. és június 2. között) belépőkre fókuszál. E csoport nyilvántartásba kerülést követő történetét vetettük össze a 2019 azonos időszakában belépőkkel.¹ Az 5.3.1. ábra a nyilvántartásba történő belépéstől 40 hétig követi nyomon a különböző időszakokban belépő álláskeresőket. Az ábrán a következő egymást kizáró státusokat különböztettünk meg: álláskeresői járadékot kap, nyugdíj előtti álláskeresői segítyt kap, bértámogatással foglalkoztatott, közfoglalkoztatásban dolgozik, képzésben vesz részt. Amennyiben átfedő státusok voltak, az előző felsorolásnak megfelelő hierarchia alapján a magasabb rendű státust fogadtuk el. Ezek – illetve az ábrán fel nem tüntetett, nagyon alacsony arányú speciális státusok – hiányában az illetőket támogatás nélkül nyilvántartottnak tekintjük, a regiszterből való távozás után pedig új státust kapnak.²

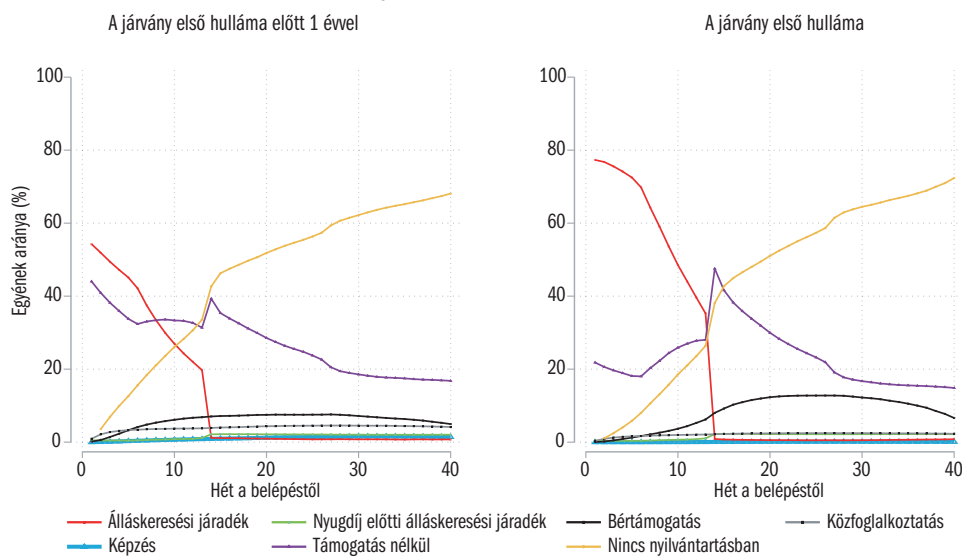
A járvány első hullámában – mivel zömmel az állásukat a pandémia miatt elvesztő, hosszabb munkatörténettel rendelkező emberek léptek be – a belépők szokásosnál jóval nagyobb hányada, mintegy 80 százaléka részesült álláskeresői járadékban, míg ez az arány a 2018. és 2019. tavaszi belépőknél csak

¹ Az ábrákat elkészítettük 2018-ra is, és azt találtuk, hogy az szinte teljesen egybevág a 2019-es mintázatokkal, így az átláthatóság kedvéért csak utóbbit tartottuk meg a tanulmányban.

² A hosszú bértámogatásban részesülőket is kiléptetik a nyilvántartásból, esetükben a bértámogatást mint megfigyelhető kimenetet szemléltetjük.

50–55 százalék volt. Miután azonban az álláskeresési járadék három hónapos időtartama lejár, a járvány első hullámában belépők között a 2018. és a 2019. évinél jóval nagyobb mértékben megugrott az ellátásban nem részesülő álláskeresők aránya. Ennek eredményeképpen a munkanélküliek szokásosnál jóval nagyon arányban maradtak huzamosabb ideig álláskeresési járadék és munkapiaci program nélkül. Az első hullámban belépők körében a három hónap lejártával körülbelül 30 ezer fővel ugrott meg az álláskeresési járadék és munkapiaci program nélkül nyilvántartottak száma, az ellátás nélkül maradók aránya a belépés után körülbelül 4–5 hónap után tért vissza a járvány előtt jellemző szintre.

5.3.1. ábra: A járvány első hullámában regiszterbe lépők követése a belépéstől számított 40 héten át

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

A pandémia által kialakuló munkapiaci sokk hatására a legtöbb európai ország változtatott a munkanélküli-ellátás rendszerén: a jogosultsági feltételek lazításán, a munkanélküliségi ellátás összegének emelésén vagy a járadék folyósítási idejének hosszabbításán keresztül (lásd az 5.1. alfejezetet). Magyarország nem módosította a munkanélküliségi ellátásokat, nem hosszabbította meg a munkanélküliségi járadék – már a járvány előtt is az EU országai között a legrövidebb – időtartamát, az ábra pedig arra utal, hogy a három hónapos időtartam nem volt elegendő a járvány miatt elvesztett munkajövedelem pótlására.

Az OECD- és EU-országok foglalkoztatási szolgálatai jellemzően a válság alatt jelentősen növelték az aktív eszközökre fordított pénzügyi forrásokat és a programok körét. (OECD, 2021). Az aktív munkapaci eszközök hazai szerepének pontosabb megítéléséhez megvizsgáltuk, hogy azok, akik a belépés után még legalább 14 héttel a nyilvántartásban vannak, milyen valószínűség-

gel kerülnek be valamelyik aktív eszközbe a következő három hónap során. Az 5.3.1. táblázat azt mutatja, hogy a járvány első hullámában nyilvántartásba kerülők az álláskeresőként eltöltött legalább három hónap után a járvány előtti évekhez képest kisebb arányban vettek részt aktív munkapiaci programokban: a 2018–2019-re évekre jellemző 37–40% helyett 30%-uk került a programok valamelyikébe. Ezen belül a közmunkába kerülők aránya a felére, 5%-ra esett, a képzések gyakorlatilag megszűntek, a vállalkozóvá válás támogatása is érdemben visszaesett. Egyedül a bérköltségtámogatásokba helyeztek el a szokásosnál több álláskeresőt.

5.3.1. táblázat: A járvány első hullámában belépők munkapiaci programokban való részvétel szerinti megoszlása (százalék)

A belépés időpontja	Összes eszköz	Közmunka	Bértámogatás	Képzés	Vállalkozóvá válás támogatása
2018. március 15. – június 2.	39,6	11,1	17,5	4,2	4,5
2019. március 15. – június 2.	37,0	9,5	16,6	3,8	5,7
Első hullám (2020. március 15. – június 2.)	29,9	5,1	22,0	0,3	1,8

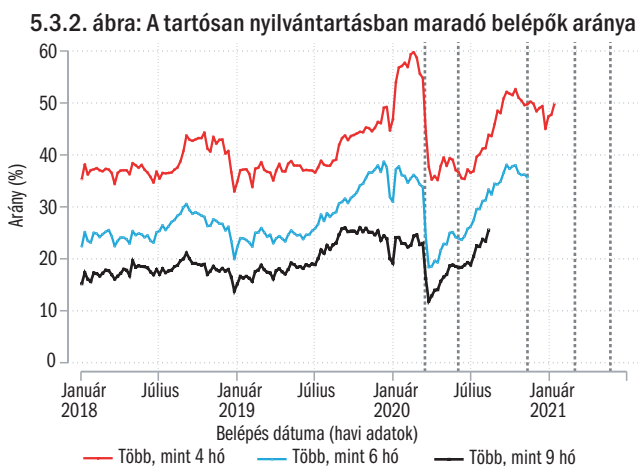
Megjegyzés: A nyilvántartott álláskereső munkapiaci programokban való részvétel szerinti megoszlása, feltéve, hogy legalább három hónapja szerepelnek a nyilvántartásban. Forrás: *ITM NFSz* regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

A bértámogatások közül a legnagyobb növekmény az „Út a munkaerőpiacra” nevű bértámogatási programban volt,³ amely elsődlegesen az alacsonyabb iskolai végzettségű, 25 év feletti regisztrált álláskeresőket foglalkoztató vállalatoknak nyújt maximum 100 százalékos támogatást. Annak ellenére, hogy a program elsősorban az alacsony végzettségűeket hivatott segíteni, a járvány első hullámában sokkal jellemzőbbé vált, hogy középfokú vagy magas (ilyen is volt) végzettségű egyének kerültek be a programba. A 2020 tavaszán belépőket az egy évvel korábbiakkal összevetve, azt találtuk, hogy az „Út a munkaerőpiacra” bértámogatási programban résztvevőkön belül a képzetlenek aránya 14 százalékponttal csökkent, míg a szakképzetteké 9 százalékponttal, az általános képzetteké 5 százalékponttal nőtt. A rendelkezésre álló adatok alapján nem tudjuk megítélni azt, hogy ez azért alakult így, mert az érintett cégek korábban is képzett embereket szertettek volna (kedvezményesen) alkalmazni, csak erre nem volt elég jelentkező, vagy a hivatalok számára volt adott a lehetőség, hogy legalább a könnyebben álláshoz juttatható új és a szokásosnál magasabb képzettségű belépőket tudják támogatni.

Az 5.3.1. ábra alapján az első hullámban belépők 40 hét után hasonló arányban hagyták el a regisztrert, mint a korábbi évek hasonló időszakában belépők, de az első négy hónapban a járulékból nagyobb arányban részesülő 2020-as belépők között lassabb kilépést tapasztalunk. A hosszú távú munkanélküliség növekedése (lásd a 2.7. alfejezetet) első látásra ellentmond a fentieknek. Az ellentmondás azonban feloldható: az igazán súlyosan érintett belépő csoportot nem azok jelentik, akik az első hullámban veszítették állásukat, hanem azok,

³ „Út a munkaerőpiacra”, GINOP 5.1.1-15-2015-00001 munkaerőpiaci program.

akik az első hullámot megelőző három hónapban. Ezt a jelenséget az 5.3.2. ábra szemlélteti, amelyen azt ábrázoljuk, hogy egy adott időpontban belépő népesség mekkora része marad legalább négy, hat, illetve kilenc hónapig a regiszterben. Mint látható, a legalább négy vagy hat hónapig bent maradók aránya az első hullámban belépők között valóban nem magasabb annál, mint az az év ezen részében korábban is jellemző volt. A járványt közvetlen megelőző hónapokban csatlakozók kilépési esélyei azonban drasztikusan csökkentek.

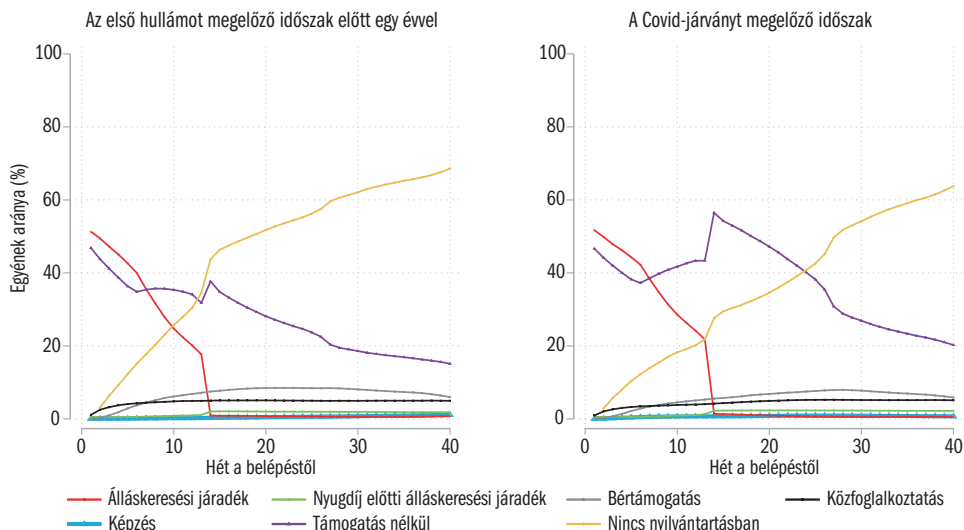
Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

Emellett az első hullám idején belépők szokásosnál kedvezőbb összetétele is szerepet játszik, amit a kilépési rátákra futtatott Cox-féle arányos kockázati regressziós modell (*proportional hazard modell*) segítségével teszteltünk. A modell alapján a várható kilépési arányok különbsége az évek között statisztikailag szignifikáns, ha a személyek időben változatlan tulajdonságaira, valamint arra is kontrollálunk, hogy jogosultak voltak-e járulékra. Tehát a 2020-ban belépők megváltozott összetételét – várhatóan a könnyebben munkát találó népesség került átlagosan a regiszterbe – figyelembe véve, az azonos tulajdonságú emberek némileg lassabb kilépésre számíthattak a járvány megjelenését követően.⁴

Az 5.3.3 ábra azt mutatja, hogy a járványt közvetlenül megelőző időszakban (2020. január 1. és 2020. március 15. között) a regiszterbe kerülők még rosszabbul jártak, mint a járvány első hullámában belépők, hiszen számukra az álláskeresési járadék a járvány első hullámában a lezárások idején ért véget, amikor a lezárások utáni hónapokhoz képest is jóval kisebb eséllyel találtak állást. Ennek megfelelően a válság idején belépőknél lassabban kerültek ki a nyilvántartásból, és magasabb arányban maradtak ellátás nélkül. Emellett az egyéb (foglalkoztatási szolgáltatók által nyújtott) aktív munkaerőpiaci programokban is kisebb arányban részesültek, mint a korábbi évek hasonló időszakában belépők (5.3.2. táblázat). Sőt az első hullámmal szemben a bértámogatás-támogatási programmal álláshoz jutók aránya is csökkent.

⁴ A kontrollált kockázati ráta: 0,9, és szignifikánsan alacsonyabb 1-nél.

5.3.3. ábra: Az új belépők követése a belépéstől számított 40 héten át (2020. január 1. – március 15.)

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

5.3.2. táblázat: A 2020. január 1. és 2020. március 15. között nyilvántartásba belépők aktív munkapiaci programokban való részvétele

A belépés időpontja	Összes eszköz	Közmunka	Bértámogatás	Képzés	Vállalkozóvá válás támogatása
2018. március 15. – június 2.	43,2	13,5	18,6	4,5	4,4
2019. március 15. – június 2.	38,1	11,1	18,2	1,8	5,7
Első hullám (2020. március 15. – június 2.)	28,0	8,8	13,4	1,7	3,3

Megjegyzés: A nyilvántartott álláskeresők munkapiaci programokban való részvétel szerinti megoszlása a belépés utáni hat hónapban feltéve, hogy legalább három hónapja szerepelnek a nyilvántartásban.

Forrás: ITM NFSz regisztrált álláskeresőket tartalmazó nyilvántartása.

Összefoglalva: a válság első hullámában belépő népesség az eltérő összetételt is figyelembe véve a korábbi évekhez viszonyítva rosszabb esélyekkel hagyta el a nyilvántartást, és különösen megnőtt a nyilvántartásban ragadás esélye a járvány előtt munkanélkülivé válók számára. Az álláskeresési járadék időtartama azonban nem növekedett, és az aktív eszközökben való részvétel esélye még csökkent is a járvány előtti évekhez viszonyítva, így a járvány előtt és alatt belépők jóval nagyobb arányban maradtak huzamosabb ideig álláskeresési járadék és aktív eszköz nélkül.

Hivatkozás

OECD (2021): [Active labour market policy measures to mitigate the rise in \(long-term\) unemployment](#) – A summary of country responses to the OECD-EC questionnaire.

5.4. KÖZFOGLALKOZTATÁS A VÁLSÁG ALATT

BASZALYA BALÁZS & MOLNÁR GYÖRGY

A regisztrált munkanélküliek számának növekedése, mint minden évben, így 2020-ban is, már januárban megkezdődött, de míg máskor áprilisban csökkenni kezdett, 2020-ban a járvány következtében a lezárások pillanatától dinamikusabban tovább növekedett, és júniusban tetőzött (lásd 2.6. alfejezet). Elsősorban olyanok váltak regisztrált munkanélkülivé, akik jogosultak voltak az *álláskeresési járadékra* (lásd 2.6.3. *ábra*), így a járadékban részesülők száma együtt nőtt a regisztráltakéval. Az ellátás nélküli álláskeresők száma is már januárban nőni kezdett, majd az első hullámban járadékra jogosult álláskeresők három hónapos jogosultsági idejének leteltével, júliusban tetőzött. Mindeközben a közfoglalkoztatottak száma, a szokásos szezonális hullámzástól eltekintve, egyáltalán nem nőtt.

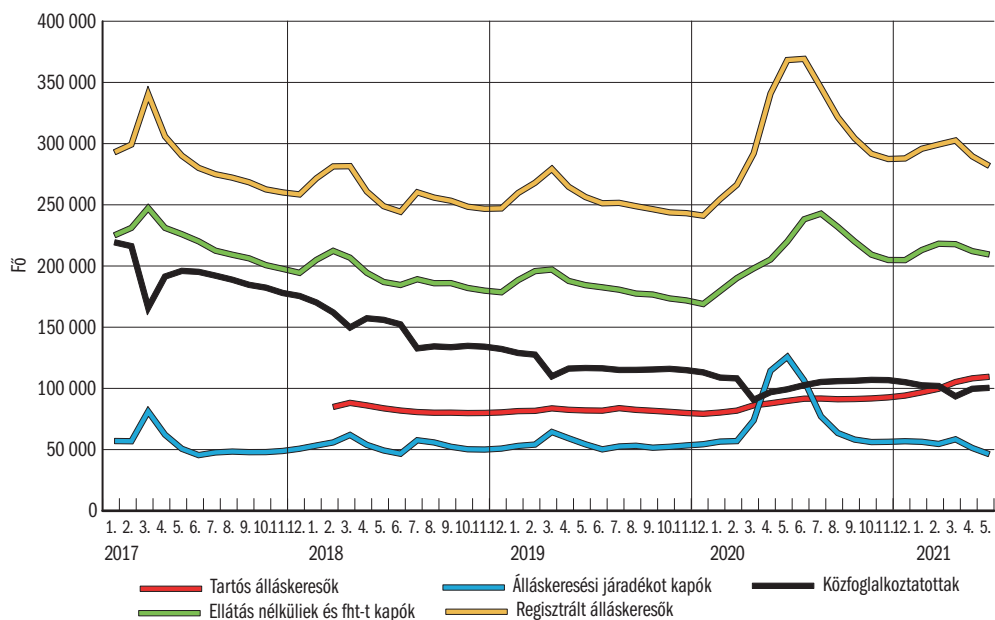
Annak érdekében, hogy a ciklikusan ismétlődő jelenségeket is lássuk, az 5.4.1. *ábra* havi adatok alapján 2017. január 1-től mutatja be a regisztrált álláskeresők, azon belül az álláskeresési járadékban részesülők, az álláskeresési ellátásra nem jogosult álláskeresők (azaz az ellátás nélküliek és a foglalkoztatást helyettesítő támogatásra jogosultak együtt) és a tartós álláskeresők, valamint a közfoglalkoztatottak számának alakulását.¹ A közfoglalkoztatás tervezési időszaka márciustól februárig tart, mindig március a közfoglalkoztatási mélypont, mert a tervezési év végén kifuttatják az előző évi programok nagy részét, és az újak nem mind indulnak azonnal. Ez a jelenség 2020-ban is megfigyelhető, de nem következett be a szokásosnál nagyobb növekedés sem áprilisban, sem a nyár folyamán, amikor elkezdett kifutni a járadék három hónapja az első hullám friss álláskeresői esetében. 2020 márciusa és 2021 februárja között több mint 10 százalékkal alacsonyabb volt a közfoglalkoztatottak létszáma, mint egy évvel korábban. Az egyetlen eltérés a korábbi évekhez képest, hogy 2020 folyamán nem csökkent tovább a közfoglalkoztatottak száma.

Az elmúlt évtizedben a közfoglalkoztatás egyszerre töltött be foglalkoztatáspolitikai, szociális és településüzemeltetési funkciókat (lásd *Molnár és szerzőtársai* [2019]). Az évtized közepén megfigyelt dinamikus növekedéshez képest 2017-től jelentősen csökkenni kezdett a közfoglalkoztatottak száma. Ebben döntő szerepet játszott az elsődleges munkaerőpiac bővülése, és hozzájárultak a kormányzatnak a közfoglalkoztatás csökkentésére irányuló intézkedései is.² Arra lehetett számítani, hogy a jelenlegi válsághelyzetben a közfoglalkoztatás ismét jelentős szerepet kap annak érdekében, hogy enyhítse az álláskeresők számának növekedéséből adódó szociális és munkaerőpiaci feszültségeket. Elsődleges kutatási kérdésünk az volt, vajon miért nem reagált a közfoglalkoztatás az álláskeresők – különösen az ellátás nélküli álláskeresők – számának növekedésére.

¹ Köszönjük *Sinka-Grósz Zsuzsanna* segítségét az adatállomány feldolgozásában.

² Lásd a 1139/2017. (III. 20.) kormányhatározatot.

5.4.1. ábra: A közfoglalkoztatottak és a regisztrált álláskeresők különböző típusai havi átlagos létszámának alakulása

Megjegyzés: A tartós álláskeresőkön a legalább egy éve álláskeresőket értjük. Az álláskeresési járadékban részesülők esetében a szüneteltetésre vonatkozó adatok csak 2019. január 1-től állnak rendelkezésre, de a szüneteltetők aránya egy ezrelék alatt van, elhanyagolható. Fht: foglalkozást helyettesítő támogatás.

Forrás: Az NFSZ adatállománya alapján saját számítás.

A koronavírus-járvány alatti, közfoglalkoztatást érintő közpolitikai elképzelések és intézkedések rekonstruálása érdekében 17 félig strukturált interjú készítettünk a foglalkoztatási intézményrendszer különböző szereplőivel, valamint közfoglalkoztatókkal. Az interjúalanyok minisztériumi tisztségviselők, megyei és járási foglalkoztatási (fő)osztályok munkatársai, valamint települési önkormányzatok polgármesterei voltak.³

Nem nőtt a közfoglalkoztatás iránti kereslet

Az interjúk egybehangzó tanúsága szerint a járvány kitörését követően a kormányzati döntéshozók és a munkaügyi apparátus megyei és járási szintjén dolgozók egyaránt arra számítottak, hogy az újonnan megjelent álláskeresők elhelyezése érdekében bővíteni kell a közfoglalkoztatást. A közfoglalkoztatási programok tervezése már előző ősszel megkezdődött, a járvány éppen akkor tört ki, amikor elindultak az új éves programok, így a már megtervezett és leszerződött programokba kellett volna belenyúlnia a kormánynak. Az interjúalanyok beszámolója szerint a Belügyminisztérium kidolgozott egy olyan előrejelző rendszert, amelynek segítségével monitorozták és modellezték,

³ Lehetőség szerint olyan interjúalanyokat választottunk, akikkel öt évvel ezelőtti kutatásunkban (*Molnár és szerzőtársai* [2018]) is készítettünk interjút, így lehetőség nyílt az összehasonlításra is. Mindenki rendkívül készségesen és nyitottan állt a rendelkezésünkre, ezúton köszönjük a közreműködésüket.

hogyan az egyes térségekben hogyan alakul a munkaerőpiaci helyzet, hol lenne majd szükséges beavatkozni a munkaerőpiaci folyamatokba a közfoglalkoztatás eszközrendszerével. Felmérték az országos közfoglalkoztatók többletigényeit, és intézkedési terv is készült arra vonatkozóan, hogy az esetlegesen megnövekedett közfoglalkoztatotti létszámot hogyan lehetne a járványügyi intézkedésekbe bevonni (például maszkkészítés, lepedőgyártás, erőszakszervezetek munkájának segítése).

2020 májusában felfüggesztették a közfoglalkoztatás csökkentését célzó, az előbbieken hivatkozott 2017-es kormányhatározat egyes pontjait, ismét megkönnyítve a közfoglalkoztatásba lépést olyanok számára is, akik szakképzettséggel rendelkeznek. Ezenkívül a frissen regisztráltaknak a közfoglalkoztatásba kerüléshez nem kellett kivárniuk a három hónapos közvetítési időszakot, illetve az elsődleges munkaerőpiacra való háromszori (vagy akár csak egyszeri) sikertelen közvetítést.⁴ A közfoglalkoztatás tervezői is arra számítottak, hogy amikor az első hullám elején munkanélkülivé vált álláskeresői járadékra jogosultak kifutnak a járadék három hónapos időtartamából, megnő az igény a közfoglalkoztatás iránt, ezért a július végi 1466/2020. (VII. 31.) kormányhatározattal ötmilliárd forinttal bővítették a közfoglalkoztatásra fordítható forrásokat. További könnyítés volt 2021-ben, hogy a korábban a közfoglalkoztatásból a túl magas adóerő-képességük miatt kizárt települések ismét lehetőséget kaptak közfoglalkoztatás szervezésére.

2017 óta a közfoglalkoztatáson belüli ügynevezett Start-programok tervezése az előző év bázisán zajlott. Ez azt jelentette, hogy ha egy adott évben a tervezett létszámkeretet átlagosan mondjuk 90 százalékos szinten tudták feltölteni, akkor a következő évi létszámkeret nem haladhatta meg ezt a 90 százalékos szintet. A 2021-es tervezés során azonban nem kellett ragaszkodni az előző év bázisán alapuló tervezéshez, lehetőség volt bővíteni. Mindezen könnyítési intézkedések és az álláskeresők számának bővülése ellenére sem nőtt a járvány hatására a közfoglalkoztatotti létszám, mert *nem nőtt a közfoglalkoztatás iránti kereslet*, sem a munkanélkülivé váltak, sem a közfoglalkoztató önkormányzatok részéről.

A foglalkoztatási intézményrendszer szereplői, illetve a települési polgármesterek ennek okait a következőkben látják. A regiszterben frissen megjelent álláskeresők számára a közfoglalkoztatás nem jelentett versenyképes alternatívát. Általában magasabb iskolai végzettséggel, nagyobb munkapasztalattal rendelkeztek, mint az utóbbi években szokásos álláskeresők, sok volt közöttük a járvány miatt külföldről, illetve a kisebb települések esetében valamelyik nagyvárosból ideiglenesen hazaköltöző. Jellemző volt, hogy a három hónap járadék leteltével inkább kivártak, de határozottan elutasították, hogy közfoglalkoztatottá váljanak, mert úgy ítélték meg, hogy ez rontja az esélyeiket az elsődleges munkaerőpiacra történő visszatérésben. A regisztráláskor a többség eleve a korábbi bérét jelölte meg bérigényként, jelezve, hogy

⁴ 1240/2020. (V. 15.) és 1344/2020. (VI. 24.) kormányhatározatok.

annál lényegesen kevesebbet nem kíván elhelyezkedni. Vannak, akik azt gondolják, hogy a közfoglalkoztatásnak stigmatizáló hatása van, és ez rontja későbbi elhelyezkedési esélyeiket.

A kivárást sokak esetében megkönnyítette, hogy valójában nem voltak teljesen munka nélkül. Tipikus megoldás volt, hogy a munkáltató csak ideiglenesen bocsátotta el alkalmazottait, azzal az ígérettel, hogy a járvány csillapultával, a lezárások megszűntével visszaveszi őket, és részben ezt az ígéretet megerősítendő, részben a csökkent mennyiségű feladatok ellátására, egyszerűsített foglalkoztatás keretében, napi bejelentéssel alkalmazta őket.⁵ Ha ez a fajta foglalkoztatás nem haladja meg havonta a tizenöt napot, akkor az illető továbbra is álláskeresőnek számít, és benne marad a regiszterben. A teljes lezárás, a gyermekintézmények zárva tartása idején ez a megoldás a gyermekesek számára is előnyös volt, mert meg tudták oldani a gyermekek felügyeletét, és ők is biztosítéknak érezték az alkalmi foglalkoztatást arra, hogy vissza fogják venni őket. Vélhetően ezt a helyzetet tükrözi, hogy miközben a foglalkoztatás jelentősen csökkent, és kismértékben csökkent az egyszerűsített foglalkoztatásban dolgozók átlagos érintett létszáma is, addig 2020. május és október között az alkalmi munkában ledogozott embernapok száma kismértékben növekedett az előző év hasonló időszakához képest.⁶

A foglalkoztatási hálózatban dolgozó interjúalanyaink véleménye szerint a járvány miatt elbocsátottak visszavételét nagymértékben megkönnyítette, hogy a korábbiakkal ellentétben olyanok foglalkoztatásához is nyújthattak bér- vagy bérköltség-támogatást, akik az utolsó munkahelyükre mentek vissza. Az egyszerűsített foglalkoztatásra történő átállás ugyanakkor gyakran „ragadós-nak” bizonyult. Az egyik járási foglalkoztatási osztályvezető arról számolt be, hogy idén tavasszal mindenkit behívtak tanácsadásra, aki a járvány valamelyik hulláma idején bekerült a regiszterbe, és még ott volt. Az derült ki, hogy mintegy felük egyszerűsített foglalkoztatás keretében dolgozik, és egyelőre nem kíván változtatni ezen a helyzeten. Kevésbé pontos arányt adva, több foglalkoztatási szakember is hasonló jelenségről adott számot.

A külföldről – szándékaik szerint ideiglenesen – hazatérők többnyire rendelkeztek tartalékokkal, és alapvetően a biztosítási jogviszony miatt regisztráltak, de nem kívántak itthon munkát vállalni. Voltak olyanok is, akik valamelyik hazai nagyvárosban váltak átmenetileg munkanélkülivé és úgy gondolták, hogy vidéken, többnyire a szülői házban kívárik a járvány legsúlyosabb időszakát. A három hónap járadék leteltével ők is alapvetően a biztosítási jogviszony miatt maradtak még néhány hónapig a regiszterben, a nyár folyamán esetleg alkalmi mezőgazdasági munkával egészítve ki a jövedelmüket. Az alkalmi mezőgazdasági munkavégzés lehetőségét az országhatárhoz közeli mezőgazdasági körzetekben javította, hogy a járvány következtében nem jöttek a határon túlról alacsonyabb napi bérrel megelégedő munkavállalók, így a napszám a korábbi évekhez képest jelentősen több lett. A veszélyhelyzet ideje alatt

⁵ Lásd a 2010. évi 75. törvényt az egyszerűsített foglalkoztatásról.

⁶ [Jelentés a 2021-ben egyszerűsített foglalkoztatás keretében tervezett foglalkoztatottak számáról.](#)

egy kormányrendelet⁷ lehetővé tette, hogy a mezőgazdasági idénymunkák esetében az egyszerűsített foglalkoztatás havi 15 nap helyett 20 nap legyen, és az éves időtartama a korábbi évi 120 helyett 180 nap legyen. Azok számára, akiknek a megélhetési stratégiájuk része a mezőgazdasági idénymunka, ez rövid távon – különös tekintettel a járványra – kedvező megoldás. Hosszabb távon, ha esetleg a járvány után is így marad, elősegítheti, hogy még több ember válassza ezt a megélhetési stratégiát, ami a kiszolgáltatottság növekedése miatt nem előnyös.

A munkaügyi intézményrendszer felől nézve mindezt az tette lehetővé, hogy eltérően a 2010-es évek első felétől, nem igyekeztek minél több embert betelepíteni a közfoglalkoztatásba. Ez a szemléletváltás már a járvány előtt megtörtént.

Miközben a közfoglalkoztatottak száma stagnált, a tartósan, legalább egy éve álláskeresők száma 2019 vége óta folyamatosan emelkedett (5.4.1. ábra). A márciusig tartó időszak megfelelt a szokásos év eleji ingadozásnak. A növekedés 2020 márciusa és 2021 februárja között 18 százalékos volt, majd 2021 következő három hónapjában további 11 százalékos emelkedett. A dolog természeténél fogva a 2021 februárjáig tartós munkanélkülivé válók nem lehetnek azok, akik a járvány miatt veszítették el az állásukat, az utána belépők viszont igen. Ahogy azt az 5.3. alfejezet is tárgyalja, elsősorban a korábban munkanélkülivé váltak szorultak be ebbe a helyzetbe a járvány miatt. Kérdés, hogy ők miért nem választják inkább a közfoglalkoztatást? Interjúalanyaink összetett okokat látnak e mögött a jelenség mögött.

A munkaerőpiac peremén élő, az elsődleges munkapiac és a munkanélküliség között – gyakran szezonálisan – ingázók nem tudtak visszalépni az elsődleges munkapiacra, részben mert nem volt hova, részben mert korábbi pozícióikat elfoglalták náluk egyébként képzetesebb, magasabb státusú munkavállalók. A tartósan ellátás nélküliek vagy foglalkoztatást helyettesítő támogatásban (fht) részesülők egy másik, jelentős része valójában informálisan dolgozik, részben az egészségbiztosítás, részben az fht lehetősége miatt vannak a regiszterben. Közülük sokan vannak, akik tartozás vagy gyermektartási kötelezettség miatt nem vállalnak bejelentett munkát.⁸

Interjúalanyaink megítélése szerint részben demográfiai okokból, részben a járvány miatt elbocsátott idősebb munkavállalók közül egyre többen vesznek igénybe a nyugdíj előtti álláskeresési segélyt (röviden: nyes). Ezt öt évvel a nyugdíj előtt lehet igényelni, és a minimálbér 40 százaléka, azaz 2021-ben havi 66 960 forint, míg a szakképesítés nélküliek nettó közmunkás bére 56 525 forint, a szakképzetteké pedig 73 150 forint.⁹ Tehát még a szakképzetteknek se nagyon éri meg közmunkásnak állni, ha jogosultak a nyesre, hiszen a közfoglalkoztatási bérük alig haladná meg a nyes összegét. Az interjúalanyok szubjektív tapasztalatát az adatok is alátámasztják. Míg 2019 folyamán a nyesben részesülők száma lényegében stagnált, addig 2020 első nyolc hónapjában közel 30 százalékkal emelkedett, meghaladva a 36 ezer főt.

⁷ 112/2020 (IV.16.) kormányrendelet.

⁸ Lásd erről *Berlinger és szerzőtársai* (2021).

⁹ A nyugdíj előtt állók nagy többsége nem jogosult családi adókedvezményre. 2020-ban relatíve még kedvezőbb volt a nyes a közmunkás bérehez képest.

Végül sokan vannak, akik voltak már a közfoglalkoztatásban, de „valamiért nem váltak be”. A közfoglalkoztatók nem szívesen alkalmaznak olyanokat, akikkel sokat kell foglalkozni. Vannak köztük fizikai vagy mentális problémákkal küzdők, szenvedélybetegek és olyanok is, akik valamilyen okból nem jönnek ki jól a helyi polgármesterrel. Több polgármester is megfogalmazta, hogy nem fog olyan álláskeresőt behívni, akivel vitája volt, vagy nem jól végezte el a rábízott feladatot. A nagyobb településeken ez a fajta kiszolgáltatottság kevésbé érvényesül.

Sem a helyi foglalkoztatási osztályokon, se az önkormányzatoknál nincs olyan kompetencia, amivel a kicsit több odafigyelést vagy másfajta szakértelmet is igénylő ügyfelekkel érdemben foglalkozni tudnának. Az ügyfelekhez közelebb lévők közül többen is megfogalmazták, hogy a rossz mentális és fizikai állapot gyakran a sok évig mélyszegénységben élés következménye, ahogy egyik interjúalanyunk fogalmazott: „elfogy az energia”.

A közfoglalkoztatási rendszer jellemzői és kihívásai az elmúlt években

A közfoglalkoztatási rendszernek az elmúlt években lezajlott szűkülése új típusú kihívások elé állította a rendszer szereplőit, illetve némileg meg is változott a közfoglalkoztatás szerepe a korábbiakhoz képest. A közfoglalkoztatás növekedésének időszakában elsősorban a munkaerőkínálati oldal lekötése, a szociális feszültségek csökkentése okozott kihívásokat. Az elsődleges munkaerőpiac bővülésével a közfoglalkoztatásban is megjelent a munkaerőhiány, döntően a szakképzett munkaerő esetében. Éppen azok a szakemberek (kőművesek, asztalosok, ácsok stb.) mentek el, akikre a Start-mintaprogramok esetében egy-egy értékteremtő közfoglalkoztatási tevékenység épült.

A szakképzettebb, foglalkoztathatóbb munkaerő elvándorlása a közfoglalkoztatásból, sokszor a korábbi években kiépített kapacitások működtetését lehetetlenné tette. Az a feszültség, hogy az elsődleges cél a közfoglalkoztatottak kilépése a nyílt munkaerőpiacra, miközben a megtervezett programokat is üzemeltetni kellene, korábban is benne volt a rendszerben. A létszámbővség idején azonban ez kevésbé élesen jelent meg, mint az elmúlt években.

A közfoglalkoztatás szervezői azzal szembesültek, hogy számos korábban közfoglalkoztatásra épülő tevékenységet, megfelelő munkaerő hiányában már nem tudnak ellátni. A szűkülő kínálat okozta kihívásokra a Belügyminisztérium is igyekezett néhány szabályozási változtatással reagálni. Egyrészt a Start-programokban korábban külön programelemként szereplő tevékenységeket (például illegális hulladéklerakók felszámolás, belterületi utak karbantartása) szociális programelem néven egy programelembe vonták össze, így az önkormányzatoknak lehetőségük nyílt az addig különböző tevékenységeket egy program keretében ellátni. A másik ilyen szabályozói oldalról jött lazítás az volt, hogy az országos közfoglalkoztatóknál, ahol különösen nagy gondot

okozott a szerződött létszám feltöltése, az addig 90 százalékos feltöltöttségi előírást lejjebb szállította.

A szűkülő létszám mellett a közfoglalkoztatottak összetétele is megváltozott. Folyamatosan nőtt a közfoglalkoztatottak között a nők aránya, de a közfoglalkoztatási munkalehetőségek kínálata kevésbé reagált erre. A nők arányának növekedése már a közfoglalkoztatás bővülésének időszakában megkezdődött, 2013-ban még 40 százalék alatt volt, 2016-ra 50 százalékra emelkedett és 2021-re meghaladta a 60 százalékot. A járvány idején is folytatódott ez a tendencia. A folyamatnak részben az az oka, hogy az elsődleges munkapiacon a (szakképzetlen) férfiak könnyebben tudnak elhelyezkedni, például az építőipar fellendülése miatt. Ehhez járulnak a gyermekekkel kapcsolatos közszolgáltatások és a tömegközlekedés elégtelenségei. A családok egy része csak akkor tudja megoldani a gyermekek óvodába, iskolába vitelét, ha valamelyik családtag – jellemzően az anya – az adott településen dolgozik, és erre sok esetben csak a közfoglalkoztatás kínál lehetőséget.

Egyre nagyobb lett azon közfoglalkoztatottak aránya, akik munkaerőpiaci integrációja már nem lehetséges kizárólag munkaerőpiaci szolgáltatásokkal, hanem komplexebb egészségügyi, pszichoszociális támogatásra is szorulnának. Ezek az eszközök azonban továbbra is hiányoznak a rendszerből. Bár korábban voltak kísérleti (*pilot*) programok komplexebb beavatkozásokat nyújtó speciális közfoglalkoztatásra, ezek nagyságrendje elenyésző volt, a komplex beavatkozást igénylő programok szakmai koordinációja sem volt megfelelő, illetve a politikai támogatás is hiányzott.

A polgármestereket korábban is jelentős kihívás elé állította a közfoglalkoztatás szervezése, viszont míg korábban inkább a sokszor közép- vagy akár nagyvállalat méretű létszám koordinálása okozta a legfőbb nehézséget, addig mára leginkább a közfoglalkoztatottak foglalkoztathatóságának kihívásai. Egy ilyen komplex, szociális és egészségügyi problémát kompetencia hiányában nem tudnak kezelni a közfoglalkoztatók.

Települési oldalról az egyik legfőbb kihívás, hogy a települések sokszor a közfoglalkoztatást mint településfejlesztési lehetőséget használták. A közfoglalkoztatási források voltak adottak arra, hogy számos településfenntartási, -karbantartási és -fejlesztési tevékenységet elvégezzenek. A létszám szűkülésével ezek a források is jelentősen csökkentek. Az elmúlt években elindult a Magyar Falu Program, amely új lehetőség a kisebb települések számára. Ezek a pályázati források azonban felülről meghatározott fejlesztési célokra vehetők igénybe, míg a közfoglalkoztatási források – minden szabályozói probléma ellenére – lehetőséget adtak arra, hogy a települések maguk kezdeményezzék vagy fogalmazzák meg a fejlesztési igényeiket. A közfoglalkoztatás fejlesztési funkciójának jelentősége abban is megmutatkozik, hogy a szűkülés időszakában is jellemző volt, hogy a Belügyminisztérium – egyedi igények alapján, települési kezdeményezésre – jó néhány egyéni fejlesztési ötletet vagy egyéb

mintaprogramot támogatott. Számos példát hallottunk ilyenekre a sajtüzem-től, a bio-élelmiszerek feldolgozásán át a varrodáig.¹⁰ E beruházások esetében azonban gyakran hiányzik a szakmai megalapozottság, a helyben elérhető szak tudás és tapasztalat, főleg ahhoz, hogy egy nehezen foglalkoztatható munka-vállalói rétegre támaszkodva hosszú távon fenntarthatók legyenek.

A járvány okozta gazdasági környezet megváltozása további nehézségeket okozott, leginkább negatívan a korábban különböző támogatási forrásokban részesülő, közfoglalkoztatási projektekből kinövő szociális szövetkezeteket, illetve az elsődleges piacra kilépni szándékozó önkormányzati gazdálkodási projekteket érintette. Az elmúlt években hangsúlyos törekvés volt, hogy a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó beruházási, fejlesztési forrásokból kiépített működőképesnek tűnő termelőkapacitásokat valamilyen formában kivezessék a versenypiacra, és megerősítsék annyira, hogy támogatás nélkül is életképesek legyenek.

Erre számos forrás állt rendelkezésre, például a szociális szövetkezeteket célzó Fókusz-program,¹¹ illetve az önkormányzatokat és az önkormányzati cégeket célzó kísérleti beruházási programok, magas hozzáadott értékű programok, de a Belügyminisztérium számos projektet támogatott egyedi igények alapján is. Ezeknek a támogatásoknak a közös jellemzője az volt, hogy a támogatásért cserébe fenntartási és továbbfoglalkoztatási kötelezettséget vállaltak az önkormányzatok, illetve szociális szövetkezetek. Néhány éve még úgy gondolták, hogy azokban a térségekben, ahol a piaci folyamatokra nem lehet számítani, a szociális szövetkezetek jelentik az ideális kivezető utat a közfoglalkoztatásból. A szövetkezetekben azonban minden tagnak, így az önkormányzatnak is egyenlő a szavazati joga, ami irányítási bonyodalmakkal járt, így az utóbbi időben az önkormányzatok inkább saját tulajdonú gazdasági társaságokat hoztak létre.

A termelőkapacitások jelentős hányada élelmiszer-feldolgozásra épül, elsősorban a szállodák és éttermek, illetve a közétkeztetés beszállítói, és ezek az ágazatok voltak a leginkább kitétek a járvány okozta negatív hatásoknak. Vagyis a közfoglalkoztatás keretében kapott eszközökre épülő, a közfoglalkoztatásból továbbvezető gazdálkodó szervezeteket éppen akkor érte egy gazdasági sokk, amikor önállóan kellett volna lábra állniuk. További problémát okozott, hogy az előző bekezdésben említett továbbfoglalkoztatási kötelezettség miatt létszám-racionalizációval sem tudtak reagálni a megváltozott helyzetre, illetve többségükben jogosultak sem voltak a munkahelymegőrzést célzó bér- és kompenzációs támogatásokra. A bővülés és megerősödés helyett, sokkal inkább a túlélésre kellett berendezkedniük, ami miatt sok esetben kétségessé vált, hogy a fenntartási kötelezettség megszűntével mennyire lesznek életképesek. Az ilyen jellegű problémák miatt néhány esetben sor került a Belügyminisztériummal kötött korábbi továbbfoglalkoztatási megállapodások újratárgyalására, alkalmanként a vállalt kötelezettségek elengedésére is.

¹⁰ Az azonosíthatóság elkerülése érdekében a nagyon egyedi fejlesztési ötleteket nem említjük.

¹¹ Lásd OFA.

GÉP- és FETE-programok

A Belügyminisztérium két programot is indított az elmúlt években, amely a hátrányos helyzetű településeket érinti, és részben kapcsolódik a közfoglalkoztatáshoz. Az egyik a „Felzárkózó települések” programja (fete.hu; 1404/2019. [VII. 5.] kormányhatározat), amely a leghátrányosabb helyzetű 300 települést célozza egy komplex fejlesztési programmal. A program lebonyolítóit főleg hazai egyházi segélyszervezetek, a beavatkozás tartalma elsősorban a Magyar Máltai Szeretetszolgálat módszertanán alapuló Jelenlét-program adaptációját és kiterjesztését jelenti. A másik a Kedvezményezett Települések Gazdaságélénkítő Programja (GÉP), amely a munkaerőpiaci hátrányok csökkentése, a helyi foglalkoztatás bővítése, a vidék lakosságmegetartó képességének növelése érdekében a gazdasági mutatók alapján elmaradott településeken az önkormányzatoknak, valamint a mikro-, kis- és középvállalkozásoknak nyújt beruházási támogatást (1403/2019. (VII. 5.) kormányhatározat). A GÉP-program a hosszú távú tervek szerint több mint 400 települést érint a jövőben.

A két program egymással párhuzamosan fut, és részben a Gazdaságvédelmi Foglalkoztatási Alap Start-munkaprogram (vagyis a közfoglalkoztatás) előirányzatából finanszírozzák. A támogatott települések között elvileg nincs átfedés, a konkrét települések listáját több körben bővítették. Míg a FETE-program inkább a szociális, oktatási és humán szolgáltatások megerősítésére koncentrál, addig a GÉP-program olyan munkahelyteremtő beruházásokat igyekszik támogatni, amelyek növelik a helyi foglalkoztathatóság lehetőségeit. A programokról egyelőre nehéz véleményt mondani, és hiányoznak a nyilvánosan elérhető hatásvizsgálatok, valamint megalapozó kutatások is. A csekély helyszíni tapasztalatunk szerint ezek a programok is hasonló gondokkal küzdenek, mint amit már a közfoglalkoztatás lebonyolítása esetén is tapasztaltunk. Hiányzik a helyben elérhető és a programokba bevonható, megfelelően képzett és kompetens emberi erőforrás a programok lebonyolításához és menedzseléséhez. A GÉP-program esetén is kétséges, hogy ami a közfoglalkoztatás keretében nem sikerült – nevezetesen az, hogy a támogatások hatására jöjjenek létre hosszú távon önállóan életképes gazdasági tevékenységet folytató és helyben munkahelyet teremtő foglalkoztatók –, az mitől változna a GÉP-program esetében. A FETE-program esetében pedig nagy kérdés, hogy az amúgy is kapacitáshiánnyal küzdő oktatási, szociális és egészségügyi szektor – akár többlétszámú támogatás ellenére – mitől tudna a hátrányos térségekbe megfelelő szakembergárdát vonzani.

Az említett programokon felül a 2014–2020-as európai költségvetési időszakban számos forrás állt rendelkezésre a hátrányos helyzetűek, köztük a közfoglalkoztatottak foglalkoztathatóságának javítására.¹² Az összességében több száz milliárd forintot is meghaladó programok eredményességéről, hatásáról azonban nem igazán érhető el nyilvánosan adatok, elemzések. Több inter-

¹² A tanulmánynak nem témája a programok vizsgálata, de itt elsősorban a GINOP 5. és 6., valamint a TOP 5. programokra gondolunk.

júalany is megjegyezte, hogy a párhuzamosan futó programok között nincs koordináció, és gyakran ugyanazt a célcsoportot célozzák meg (alacsony iskolai végzettségűek, 50 fölöttiek, gyestről visszajövők, romák stb.), oly módon, hogy az indikátorokban megjelölt elérendő összlétszám nem is feltétlenül áll rendelkezésre. Vagyis az egyes fejlesztési programok is sok esetben azzal küzdenek, hogy nem tudnak elegendő embert bevonni, ráadásul az egyes beavatkozások nem épülnek egymásra, szigetszerűek, a projektek befejeztével nem folytatódnak, hanem az új projektekkel minden kezdődik előlről, az addigi eredmények ezért sok esetben kárba vesznek. Nehézséget okoz, hogy a szóban forgó munkaerőpiaci programok és a közfoglalkoztatás irányítása között sincs koordináció, nem is ugyanahhoz a minisztériumhoz tartoznak.

Az elmúlt években azt láttuk, hogy a kormányzat hatalmas forrásokat fordított a közfoglalkoztatásra. A közfoglalkoztatás kétségkívül mérsékelte a helyi szociális feszültségeket, lehetőségeket nyújtott a településeknek számos fejlesztési és fenntartási feladatuk ellátására. Megfelelő hatásvizsgálatok hiányában azonban továbbra is nagy kérdés, hogy ezeket a forrásokat lehetett volna-e hatékonyabban és eredményesebben elkölteni a hátrányos helyzetű régiók fejlesztése, az ott élő emberek jólétének hosszú távú fenntartása érdekében.

Hivatkozások

- BERLINGER EDINA–DOBRÁNSZKY-BARTUS KATALIN–MOLNÁR GYÖRGY (2021): [Lejárt tartozások fogságában](#). *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 7–8. sz. 709–735. o.
- MOLNÁR GYÖRGY–BAZSALYA BALÁZS–BÓDIS LAJOS (2018): [A helyi foglalkoztatási kezdeményezések központi támogatásának elosztási mechanizmusai](#). MTA KRTK KTI Műhelytanulmányok, MT-DP 2018/27.
- MOLNÁR GYÖRGY–BAZSALYA BALÁZS–BÓDIS LAJOS–KÁLMÁN JUDIT (2019): [Public works in Hungary: actors, allocation mechanisms and labour market mobility effects](#). *Socio.hu*, *Társadalomtudományi Szemle*, Special issue, 117–142. o.

5.5. MIT KEZDTEK AZ ÁLLAMI FOGLALKOZTATÁSI SZOLGÁLATOK A COVID-VÁLSÁGGAL?

CSILLAG MÁRTON

Az állami foglalkoztatási szolgálatoknak korábban soha nem tapasztalt kihívást jelentett a koronavírus-járvány.¹ Nem csupán hirtelen rengeteg álláskereső folyamodott segélyért és várt segítséget, de meg kellett birkóznuk a távolságtartási és lezárásokat elrendelő védelmi intézkedésekből következő munkaszervezési átalakulásokkal. Később (a legtöbb országban) még a lezárást leginkább megszenvedő szektoroknak nyújtott, illetve a rövidített munkaidőt ellensúlyozó támogatások adminisztrációját is el kellett végezniük. Bár 2020 tavaszán a helyzet a legtöbb európai országban drámai volt, a járvány pozitív hozadéka, hogy a foglalkoztatási szolgálatok jelentős része most igen gyorsan vitt véghez több olyan fejlesztést, amelyet „békeidőben” lassabban adoptáltak volna, és rákényszerítette a foglalkoztatási szolgálatokat arra, hogy több (nem kormányzati) szervezettel építsenek ki partnerséget. A sikeres alkalmazkodás kulcsának a következő tényezők tűnnek: a digitális (hibrid) szolgáltatási csatornák korábbi elterjedtsége és a rugalmas szervezet. Ez utóbbihoz hozzájárult a központi kormányzattól való függetlenség, a korábban is rugalmas költségvetési tervezés, illetve a partnerekkel kiépített szoros együttműködés is.²

Azonnali lépések

Az állami foglalkoztatási szolgálatoknak természetesen jelentősen megnőtt a leterheltsége az álláskeresési járadékok és segélyek adminisztrációjával. Bár erről nem a szervezetek döntöttek saját hatáskörben, a segélyezés jelentősen bőkezűbbé vált a járvány időszakában azáltal, hogy sok kormány a járadékok jogosultsági időszakát kitolta (például Dániában, Franciaországban, Németországban, Portugáliában és Szlovákiában), vagy (ritkábban) a jövedelempótlási arányt növelte (Belgiumban és Észtországban). Emellett sok olyan (korábbi) munkavállaló is átmenetileg jogosultságot szerzett segélyekre, akik „békeidőben” ellátatlanok maradtak (például a különféle vállalkozói jogviszonyban dolgozók). Ezen felül az európai országok jelentős részében (például Ausztriában, Németországban vagy Magyarországon) az állami foglalkoztatási szolgálatok feladatkörébe tartozott a rövidített munkaidővel járó vállalati támogatások adminisztrálása, ami tovább növelte a foglalkoztatási szolgálatok leterheltségét. Ehhez képest valamelyest könnyebbséget jelentett, hogy jó néhány országban az álláskeresési járadékkal együtt járó kötelezettségeken formálisan is lazítottak, így a „rendelkezésre állást”, illetve az aktív álláskeresést szórványosabban kellett ellenőrizni.

A szervezetek erre a vészfogatókönyvre nagyrészt a belső erőforrások átcsoportosításával próbálták reagálni (azaz a más munkakörökben dolgozók is az

¹ Az írásunkban elsősorban az Európai Unió Állami Foglalkoztatási Szolgáatainak Hálózatának (*EU PES Network*, 2020) információgyűjtésére, illetve néhány webinarium anyagára támaszkodtunk. Emellett az ILO és az OECD is több áttekintést nyújtott a foglalkoztatási szolgálatok tevékenységeiről, ezeket is felhasználtuk az anyaggyűjtés során (*ILO*, 2020, *OECD*, 2020, 2021).

² Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem egy teljes katalógus vagy átfogó értékelés, inkább egy távlati kép az állami foglalkoztatási szolgálatok által bevezetett intézkedésekről 2020 márciusa és 2021 márciusa között, elsősorban a jónak tűnő gyakorlatokra helyezve a hangsúlyt. Ahol ezt külön nem jelöljük, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat Magyarországon nem vezette be az itt említett szolgáltatásokat.

új regisztrációkkal foglalkoztak), de jó néhány szervezet jelentősen bővítette (átmenetileg) a létszámát is (például a szlovák szervezet 150 új tanácsadói állást nyitott meg a 2021-re, ami körülbelül 5 százalékos átmeneti kapacitásnövekedést jelent). Emellett a digitális és telefonos ügyintézésre való áttérés is részleges megoldást jelentett (ez természetesen átmeneti nehézségekkel is járt, hiszen sok tanácsadót újonnan ki kellett képezni az ilyen kapcsolattartásra). Azokban az országokban, ahol már korábban is volt erre lehetőség, most továbbfejlesztették a digitális megoldásokat. Minden európai országban (így Magyarországon is) engedélyezték az állami foglalkoztatási szolgálatok számára, hogy elektronikus formátumban is elfogadják a regiszterbe vételhez (és az álláskeresői járadék igényléséhez) szükséges dokumentumokat.

Középtáv: digitális szolgáltatások

Amikor világhosszá vált, hogy a lezárások több hónapig is eltarthatnak, a legtöbb állami foglalkoztatási szolgálat a digitális szolgáltatások további fejlesztésébe fogott, ami igen sokrétű lehetett. Először, az automatizált (kompetenciaalapú) álláskereső–állásajánlat párosító rendszerek finomítására volt szükség, hogy a lehető leggyorsabban a munkaerő-hiányos szakmák (ápolás, kiszállítás) felé terelhessék a munkájukat frissen elvesztett embereket. Ezt kiégyeztette néhány országban az állami foglalkoztatási szolgálat által szervezett videointerjú lehetősége (például Franciaországban vagy Svédországban). Másodsorban, igen sok állami foglalkoztatási szolgálat a korábbinál több „önkiszolgálást” elősegítő programot tett elérhetővé honlapján, jelentősen bővült a karrier-tanácsadó tesztek vagy az online kurzusok köre.³ Harmadsorban, az állami foglalkoztatási szolgálatok több helyen online tanácsadás fejlesztésébe kezdtek, például (intelligens) chatbotot hoztak létre (például Észtországban vagy Németországban), hogy minél több álláskeresőt tudjanak egyszerre kiszolgálni. Továbbá a csoportos álláskeresői tanácsadást is online, webinárium formában tartják meg.⁴

A digitális szolgáltatások terén az egyik legnagyobb előrelépés volt a digitális képzések megszervezése, itt különböző megoldások születettek. Először: az állami foglalkoztatási szolgálatok nagy digitális szolgáltatókkal partnerségre lépve (például Görögországban vagy Spanyolországban) kínáltak ingyenes online kurzusokat, elsősorban a digitális kompetenciák fejlesztése érdekében. Másodsorban: az állami foglalkoztatási szolgálatok (vagy képző partnerek) szervezték át saját kurzusaikat, azokat modularizálva, és online formába öntve (például Flandriában vagy Portugáliában). Természetesen itt is (ahogy a legtöbb online szolgáltatásnál) az a kulcskérdés, hogy hogyan tudták az állami foglalkoztatási szolgálatok a hátrányos helyzetű álláskeresőket elérni. Ennek legegyszerűbb formája volt az ingyenes mobilinternet biztosítása, de ennél Portugáliában jóval tovább mentek.⁵ Ott elsősorban az állami foglalkoztatási szolgálat saját képzőintézményeiben biztosított helyet, és jóval kisebb

³ Ez igen sok országban, és változatos formában valósult meg, az önkiszolgáló karriertanácsadás Hollandiától Franciaországon át Szlovéniáig felkerült az állami foglalkoztatási szolgálatok honlapjára.

⁴ Ez már korábban is létezett olyan állami foglalkoztatási szolgálatokban, amelyeknél a digitális szolgáltatások nagy hangsúlyt kapnak például Flandriában vagy Hollandiában, de jó néhány országban most vezették be, például Portugáliában vagy Szlovéniában.

⁵ Portugáliában külön program indult a 18–35 év közötti, legalább középszintű végzettségű álláskereső digitális tudásának fejlesztésére. Ehhez hasonló képzést indított 2020 nyarán az ITM/NIVE „Újratervezés Program” címmel Magyarországon.

mértékben táblagépeket is kikölcsönzött otthoni használatra. Ezenkívül fejlesztettek egy, a digitális kompetenciákat mérő gyorstesztet, majd egy néhány napos képzés keretében készítették fel a digitális oktatásra a leginkább rászoruló álláskeresőket; és az online oktatás csak ezt követően indult.

Az aktív eszközök használatának stratégiai kérdései

Két jelentős kérdés merült fel az aktív eszközökkel kapcsolatban: 1) mely eszközöket (és szolgáltatásokat) érdemes felfuttatni és hogyan; illetve 2) mely csoportokat kell priorizálni. A közgazdasági elmélet is amellett szól, hogy olyan időben érdemes tanulni, amikor nincs munka, és ennek megfelelően jó néhány országban a rövidített munkaidőre nyújtott bértámogatások feltételül szabták a munkavállalók képzését (például Ausztriában, Németországban vagy Magyarországon), de nem egyértelmű, hogy ezt milyen eszközökkel lehetett (volna) kikényszeríteni. Ettől markánsan eltért az a stratégia, ahol összességében nem csak az aktív eszközökre költött büdzsét emelték meg jelentősen, de ezen belül a képzési programok kitüntetett helyet kaptak (például Franciaországban vagy Norvégiában). Jó néhány országban kifejezetten (anyagilag is) ösztönözték az álláskeresők képzését: így például Ausztriában az álláskeresői járadékon felül jutalmat kaptak azok, akik egy legalább négy hónapos képzésen részt vettek; például Izlandon az álláskeresők számára ingyenessé tették egy félév főiskolai tanulmányok elvégzését.

Emellett jó néhány országban egyértelmű elsőbbséget élveztek bizonyos hátrányos helyzetű csoportok: a tartós álláskeresők (Belgiumban, Dániában, Portugáliában), a fiatalok (Franciaországban) vagy tartós betegek/fogyatékkal élők (Norvégiában). Ez nem egyszerűen e csoportok előtérbe helyezését jelentette, de különleges bértámogatásokat is beindítottak tagjai érdekében. Talán a legegyszerűbben a francia állami foglalkoztatási szolgálat tette le a garast a fiatalok támogatása mellett: már 2020 nyarán meghirdették az „Egy fiatal egy megoldás” (*1 jeune 1 solution*) átfogó programot. Ennek célja, hogy minden fiatal munka nélkül lévőknek testre szabott segítséget nyújtsanak. Három fő irányban támogatja a fiatalokat a program: a) intenzív tanácsadást és kiegészítő szolgáltatásokat nyújt a hátrányos helyzetben lévőknek, b) jelentősen bővítették a képzési programok (és különösen az egészségügyi képzések) kapacitásait, c) igen sokfajta bértámogatással segítik elő a különböző élethelyzetben lévő fiatalokat felvenni szándékozó cégeket.

Merre tovább?

Akármennyire is fájdalmas, bizonyos szektorokban a Covid-járvány következménye több tekintetben is korszerűsítő hatással volt az állami foglalkoztatási szolgálatok működésére, ezáltal a jövő munkapiaci kihívásaira is felkészültebbek lehetnek.⁶ Először, nem csupán a saját működésüket digitalizálták, de rádöbbenhettek, mennyire elengedhetetlen a munkavállalók digitális kész-

⁶ A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálatnál tudomásunk szerint nem történt jelentősebb ilyen irányú változás. Ugyanakkor 2021-ben az aktív eszközök és szolgáltatások rendszerét nagyobb mértékben módosították, azonban ennek áttekintése és értékelése nem feladatunk.

ségeinek fejlesztése is. Másodsor, megkezdődött a képzési programok áramvonalasítása, a tananyag kisebb modulokba szervezése is. Harmadsor, a rövidített munkaidő után járó támogatások kapcsán megújultak a kapcsolatok a munkáltatókkal. Ugyanakkor a válság egy súlyos problémát még inkább a felszínre hozott: miként tudják az állami foglalkoztatási szolgálatok a leginkább kiszolgáltatott, minimális digitális kompetenciákkal sem rendelkező embereket elérni?

Hivatkozások

- EU PES NETWORK (2020): [PES measures and activities responding to Covid-19: survey-based study](#). European Network of Public Employment Services. Publications of the European Union. Luxembourg.
- EU PES NETWORK (2021) PES Responses to the COVID-19 Crisis.
- ILO (2020) COVID-19: [Public employment services and labour market policy responses](#). ILO Policy Brief, Genf.
- OECD (2020): [Public employment services in the frontline for employees, jobseekers, workers and employers](#). OECD, Párizs.
- OECD (2021): [Scaling up policies that connect people with jobs in the recovery from COVID-19](#). OECD, Párizs.

6. OKTATÁS, EGÉSZSÉGÜGY, JÁRVÁNYMAGATARTÁS

6.1. RÉSZVÉTEL AZ OKTATÁSBAN, LEMORZSOLÓDÁS ÉS ÉVISMÉTLÉS A COVID-JÁRVÁNY ELSŐ ÉVÉBEN

HERMANN ZOLTÁN

Ez az alfejezet az oktatásban való részvétel, a lemorzsolódás és az évismétlés változását vizsgálja leíró adatok alapján. A koronavírus-járvány több csatornán keresztül is befolyásolhatja a diákok oktatási karrierjét. Az iskolabezárások minden bizonnyal jelentős tanulási veszteséggel járnak (lásd például *Lannert–Varga*, 2021, *Burgess–Sievertsen*, 2020, *Maldonado–De Witte*, 2021), ami háttal lehet a diákok továbbhaladására az iskolarendszerben; elsősorban az évismétlésre és részben ezen keresztül a lemorzsolódásra. Ezeket a hatásokat az is befolyásolja, hogy az iskolák mennyiben változtatnak az értékelés, számonkérés vagy éppen a hiányzások adminisztrációjának gyakorlatán. Ugyanakkor növelheti a lemorzsolódást és csökkentheti az oktatásban való részvételt, ha a szülők elveszítik a munkájukat, illetve a család jövedelme csökken.

Ez együtt jár azzal a veszéllyel, hogy növekednek a társadalmi státusz szerinti egyenlőtlenségek. A szegény családban élő diákok esetében nehezebb lehet az online oktatásban való részvétel, és az alacsonyabb iskolázottságú szülők kevésbé képesek pótolni az elmaradt iskolai oktatást, így nagyobbak a tanulási veszteségek (*van de Werfhorst*, 2021). Ráadásul a munkanélküliség is nagyobb arányban sújtotta azokat a családokat, ahol a szülők fizikai munkát végeztek.

Összességében attól tarthatunk, hogy a koronavírus-járvány a lemorzsolódás növekedéséhez és az átlagos iskolai végzettség csökkenéséhez vezethet (*World Bank*, 2020). Ezeket az aggodalmakat elsősorban korábbi adatokra épülő szimulációs előrejelzések támasztják alá (*van der Berg és szerzőtársai*, 2020, *Khan–Ahmed*, 2021). A lemorzsolódás és évismétlés növekedésére vonatkozó tényadatokat csak néhány kismintás kutatás mutat be (*Shuja és szerzőtársai*, 2021, *Abreh és szerzőtársai*, 2021). Az európai és észak-amerikai szakirodalom a tanulási veszteségekre, teszteredményekre és várható jövedelmi hatásokra koncentrálna. Anekdotikus beszámolók azonban azt mutatják, hogy a fejlett országokban is valós probléma lehet a lemorzsolódás a közoktatásban (*McMorris-Santoro*, 2021) és a felsőoktatásban (*Kakuchi*, 2021), illetve az évismétlés (*Sitrin*, 2021). Magyarországon ez azért is érdekes lehet, mert európai összehasonlításban jelentős, 10 százalék feletti a közoktatásból lemorzsolódók (középfokú végzettséget nem szerzők) aránya (lásd például *Lannert–Varga*, 2021).

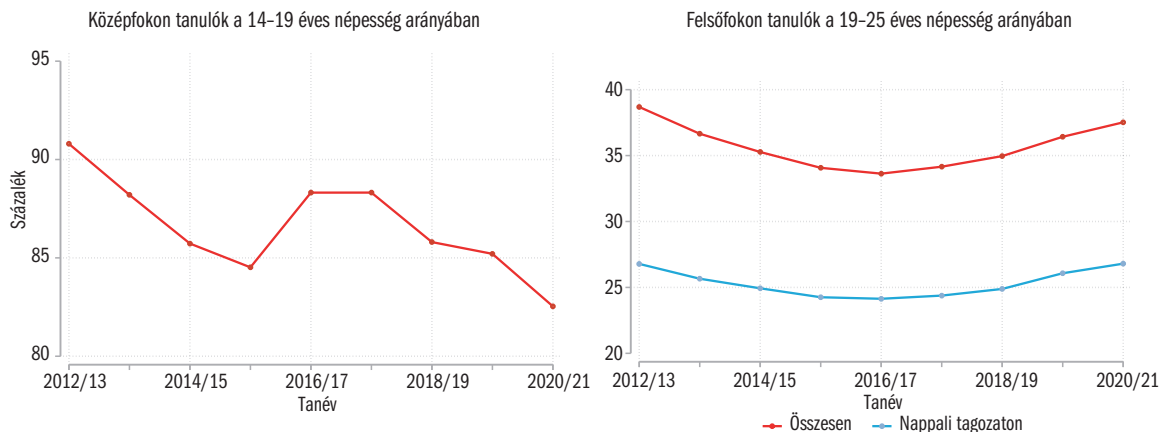
A következőkben a középiskolai és felsőoktatásbeli részvétel, illetve lemorzsolódás alakulását mutatjuk be, kiegészítve az általános iskolai évismétlésre vonatkozó adatokkal. Az adatok leíró jellegűek, és csak a járvány rövid távú hatásait tükrözik. Elképzelhető, hogy a negatív hatások csak hosszabb távon jelentkeznek majd.

Részvétel a középfokú és a felsőoktatásban

Az oktatási részvételi arányok közvetett módon adnak képet a lemorzsolódás, illetve a felsőoktatás esetében a továbbtanulás változásáról. A részvételi arány alakulását számos tényező, a korábbi években végbement változás is befolyásolja – ez tehát nem egy érzékeny mutató a járvány hatásának vizsgálatára. Azért érdemes mégis ezt vizsgálni, mert a lemorzsolódási adatokkal szemben ezek nem egy korlátozott mintából származó becslések, hanem a diákok teljes populációjára vonatkozó adatok.

A 6.1.1. ábra a KSH aggregált adatai alapján mutatja be a részvételi arány alakulását a középfokú és a felsőoktatásban. Az adatok azt mutatják, hogy a 2020/2021-es tanévben a korábbi évek trendjét követve változott a részvételi arány, középfokon csökkent, felsőfokon nőtt. Nem látjuk tehát jelét annak, hogy a járvány hatására nagy számban léptek volna ki diákok az oktatásból.

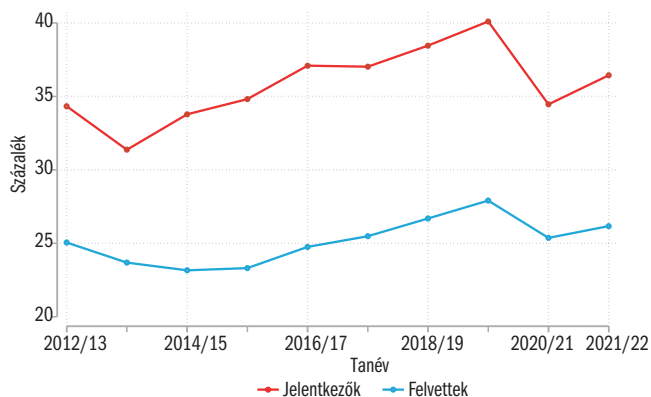
6.1.1. ábra: Részvételi arány a középfokú és a felsőoktatásban, 2012–2020

Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis.

A 6.1.2. ábra a nappali tagozatra felsőoktatásba jelentkezők és felvettek arányát mutatja be a 18–19 éves népesség számához mérten. A 2020/2021-es tanévben jelentős visszaesés figyelhető meg a jelentkezésekben, ez azonban nem a járvány következménye. Egyfelől a jelentkezési döntéseket a február 15-i határidő, tehát a járvány magyarországi megjelenése előtt hozták meg a diákok. Másfelől ebben az évben egy fontos szabály megváltozott: ettől a tanévtől kezdve a felsőfokú továbbtanulás emelt szintű érettségijéhez kötött – minden bizonnyal ez vezetett a jelentkezések visszaeséséhez (EduLine, 2020). A következő tanévben valamelyest nőtt a jelentkezők aránya, de nem érte el a korábbi szintet. A rendelkezésre álló adatok alapján nem tudjuk eldönteni, hogy ebben mekkora szerepet játszott a járvány, illetve a megváltozott követelményekhez történő lassú alkalmazkodás.

6.1.2. ábra: A felsőoktatásba nappali tagozatra jelentkezők és felvettek a 18–19 éves népesség arányában, 2012–2021

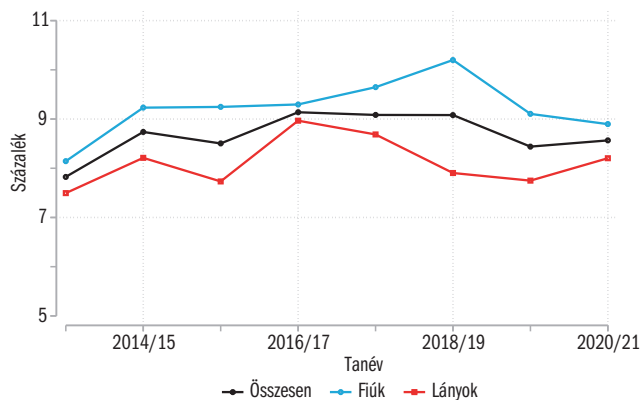
Forrás: KSH tájékoztatási adatbázis és felvi.hu.

Lemorzsolódás

Ebben a részben a KSH Munkaerő-felvételének (MEF) az adatai alapján mutatjuk be a lemorzsolódás alakulását a középfokú és a felsőoktatásban. A MEF-adatok 2021 második negyedévéig állnak rendelkezésre, így az elemzés a teljes 2020/2021-es tanévet felöleli. Az adatok elemzése során a nyári hónapokat, amikor a diákok egy részének nincsen tanulói jogviszonya, nem vettük figyelembe.

A 6.1.3. ábra a korai iskolaelhagyók, azaz a közoktatásból középfokú végzettség nélkül kilépők arányának alakulását mutatja be a 16–20 éves korcsoportban. Összességében a korai iskolaelhagyók aránya nem változott a 2020/2021-es tanévben az előző tanévhez mérten. A lányok körében valamelyest nőtt ez az arány, de a különbség statisztikailag nem szignifikáns.

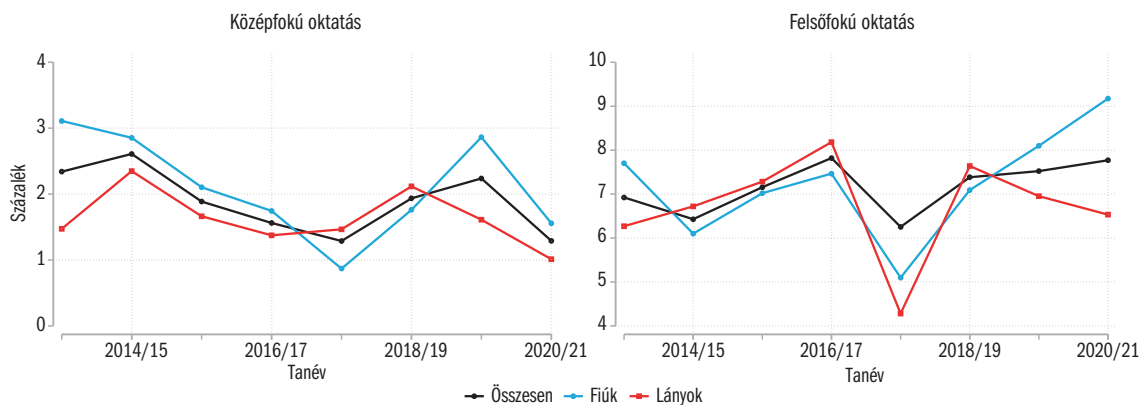
6.1.3. ábra: Korai iskolaelhagyók aránya a 16–20 évesek között, 2013–2020

Forrás: KSH MEF.

A 6.1.4. ábra azt mutatja be, hogy adott negyedévben mekkora a lemorzsolódó diákok aránya az előző negyedévhez képest, azaz a $t - 1$ -edik negyedévben középfokon/felsőfokon tanuló, közép/felsőfokú végzettséggel nem rendelkező és a t -edik negyedévben is megfigyelt diákok között mekkora az aránya azoknak, akik a t -edik negyedévben már nem tanultak, és nem rendelkeztek középfokú/felsőfokú végzettséggel. A negyedévek közötti lemorzsolódási arányokat tanévekre átlagoltuk. Ez a mutató a korai iskolaelhagyók arányával szemben az adott időszakban lemorzsolódók arányát mutatja, és a felsőoktatásra is értelmezhető.

6.1.4. ábra: A negyedévek közötti lemorzsolódás átlagos aránya a középfokú és a felsőoktatásban, 2013–2020

Forrás: KSH MEF.

Összességében az adatok azt mutatják, hogy nem növekedett a lemorzsolódás a járvány első évében. A középfokú oktatásban a korábbi éveknél kisebb a lemorzsolódási arány a 2020/2021-es tanévben, a felsőoktatásban összességében a korábbihoz hasonló az arány. A felsőoktatásban a fiúk esetében valamelyest növekedett a lemorzsolódási arány, ugyanakkor a járvány előtti évben is hasonló mértékű növekedést figyelhetünk meg. Így ezt a növekedést nem tulajdoníthatjuk a járvány hatásának.

Évisméltés

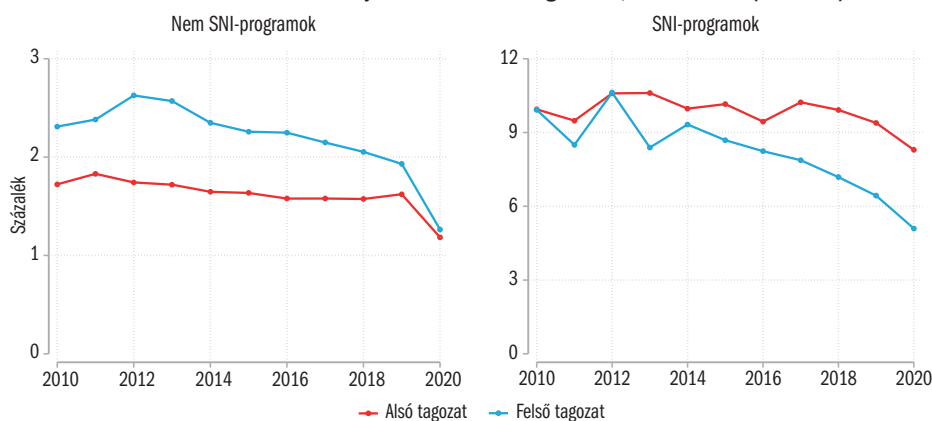
Az évisméltési arányok alakulása több szempontból is figyelmet érdemel. Egyrészt, az évisméltés növeli a lemorzsolódás esélyét (*De Witte és szerzőtársai, 2013*). Másrészt az évisméltési arány alakulását az is meghatározza, hogy az iskolák milyen gyakorlatot követtek a diákok értékelésében. A tanulási veszteségek növelhetik az évisméltés veszélyét, ugyanakkor az online oktatás során megváltozott számonkérési rendszer és az igazolatlan hiányzások feltehetően kevésbé szigorú adminisztrációja az évisméltés csökkenése irányába is hathatott.

Az alábbiakban az évisméltési arány változását mutatjuk be az alsó és felső tagozaton (a kisgimnáziumi programokat is beleértve) adminisztratív iskolai

adatok alapján. A középfokú oktatásra nem terjed ki az elemzés, mert a szakképző iskolákra 2020-ra nem elérhető a KIRSTAT iskolai adatbázis.

Az 6.1.5. ábra két iskolatípusra bontva mutatja be az évismétlés alakulását. Összességében mindkét iskolatípusban kevesebb diák ismételt évet 2020-ban, mint 2019-ben, de a speciális nevelési igényű (SNI) képzési programokban, ahol a diákok 2–2,5 százaléka tanul, és sokkal gyakoribb az évismétlés, ez a csökkenés a korábbi trendbe illeszkedik, azaz aligha tulajdonítható járványhelyzetnek. A többi általános iskolában ugyanakkor a korábbi trendtől független törés figyelhető meg. 2020-ban az évismétlési arány az előző évnek körülbelül kétharmadára csökkent az alsó és a felső tagozaton is. Ez a csökkenés ugyanolyan mértékű volt a fiúk és a lányok körében, és hasonló mértékű a különböző évfolyamokon (az első és a hetedik évfolyamon a többinél valamivel nagyobb).

6.1.5. ábra: Évismétlési arány az alsó és felső tagozaton, 2010–2020 (százalék)

Megjegyzés: Diáklétszámmal súlyozott átlagok.

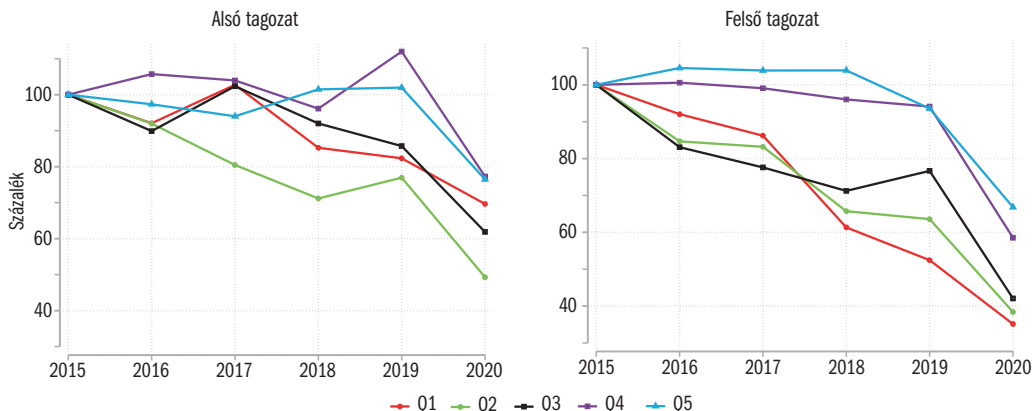
Forrás: KIRSTAT.

A 6.1.6. ábra az iskolák hátrányos helyzetű diákjainak aránya szerinti ötödeire (Q1–5) mutatja be az évismétlési arány alakulását. 2020-ban az előző évhez mérten minden csoportban hasonló változást látunk, de az alsó három ötödben, ahol kevés a hátrányos helyzetű diák, és kevés az évismétlő, ez a csökkenés a korábbi trendbe illeszkedik. A sok hátrányos helyzetű diákot oktató két felső ötödben viszont egyértelmű törés figyelhető meg, ezekben az iskolákban 2020-ban visszaesett az évismétlők aránya.

Összességében úgy tűnik, hogy az iskolák többségében, és különösen ott, ahol magas a hátrányos helyzetű diákok aránya, a járvány első évében jelentősen csökkent az évismétlési arány. Az adatok alapján nem tudjuk eldönteni, hogy ez az iskolák, illetve a tanárok tudatos döntésének vagy a megváltozott számonkérési rendszer és a kevesebb hiányzás eredménye-e. Arról azonban nincsen szó, hogy az iskolák többsége a különleges helyzet miatt teljes egészében felfüggesztette volna a diákok buktatását. Úgy tűnik, hogy voltak ilyen iskolák

is, ha nem is túl nagy számban: a nem SNI-programokat tekintve körülbelül 10 százalékponttal (valamivel több, mint 20 százalékkal) nőtt azoknak az iskoláknak az aránya, ahol egyetlen diák sem ismételt évet az alsó vagy a felső tagozaton – olyan iskolákban is, ahol korábban magas volt az évismétlési arány.

6.1.6. ábra: Évismétlési arány az iskolák hátrányos helyzetű diákok aránya szerinti ötödeiben, 2015–2020 (2015 = 100 százalék)

Megjegyzés: Diáklétszámmal súlyozott átlagok, nem SNI-programok.
Forrás: KIRSTAT.

Az évismétlési arány csökkenése rövid távon kedvezőnek tekinthető, hiszen így azok a (többségükben feltételezhetően alacsonyabb társadalmi státusú) diákok, akik az átlagosnál nagyobb tanulási veszteséget szenvedtek, esélyt kaptak arra, hogy felzárkózzanak, az évismétlés megbélyegző, a lemorzsolódás esélyét növelő hatása nélkül. Ennél azonban hosszabb távon sokkal fontosabb kérdés az, hogy az oktatási rendszer képes lesz-e a szükséges támogatást, pedagógiai szolgáltatásokat biztosítani ehhez a felzárkózáshoz.

Összefoglalás

Ez az alfejezet azt mutatta be, hogy hogyan változtak a közép- és felsőfokú oktatásbeli részvételi és lemorzsolódási arányok, illetve az évismétlési arány az általános iskolákban. Összességében az adatok arra utalnak, hogy a Covid-járvány első évében nem nőtt a lemorzsolódás Magyarországon sem a közép-, sem a felsőfokú oktatásban. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy az iskolák a rendkívüli helyzetet figyelembe véve átmenetileg valamivel alacsonyabb követelményeket támasztottak a diákokkal szemben – erre utal az évismétlési arány csökkenése az általános iskolában. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a lemorzsolódás terén hosszabb távon érvényesül majd a járvány negatív hatása.

Hivatkozások

- ABREH, M. K.–AGBEVANU, W. K.–ALHASSAN, A. J.–ANSAH, F.–BOSU, R. S.–CRAWFURD, L.–MILLS, C. A.–MINARDI, A. L.–NYAME, G. (2021) [What Happened to Dropout Rates after COVID-19 School Closures in Ghana?](#) Center for Global Development, július 21.
- BURGESS, S.–SIEVERTSEN, H. H. (2020): [Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education.](#) VOX-EU, április 1.
- DE WITTE, K.–CABUS, S.–THYSSEN, G.–GROOT, W.–VAN DEN BRINK, H. M. (2013): [A critical review of the literature on school dropout.](#) Educational Research Review, Vol. 10. 13–28. o.
- EDULINE (2020): [Újabb felvételi adatok: az alapképzésen tanulók száma csökkent a leginkább.](#) Eduline, július 30.
- KAKUCHI, S. (2021): [Student dropout rate on the rise due to pandemic impact.](#) University World News, március 10.
- KHAN, M. J.–AHMED, J. (2021): [Child education in the time of pandemic: Learning loss and dropout.](#) Children and Youth Services Review, Vol. 127. 106065.
- LANNERT JUDIT–VARGA JÚLIA (2021): Public education. Megjelent: *Mátyás László* (szerk): *Emerging European Economies after the Pandemic.* Springer, 467–516. o.
- MALDONADO, J. E.–DE WITTE, K. (2021): [The effect of school closures on standardised student test outcomes.](#) British Education Research Journal, július 21.
- MCMORRIS-SANTORO, E. (2021): [Thousands of students have dropped out of school due to Covid-19.](#) These are the educators trying to track them down. CNN, március 8.
- SHUJA, A.–KHAN, K.–AHMAD, S. S.–BURKI, S. B.–BUKI, S. B. (2021): [Perspectives on The Factors Affecting Students' Dropout Rate During COVID-19: A Case Study from Pakistan.](#)
- SITRIN, S. (2021): [‘Parents are powerless’: Students face being held back after a year of remote learning.](#) Politico, április 22.
- VAN DE WERFHORST, H. G. (2021): [Inequality in learning is a major concern after school closures.](#) PNAS, Vol. 118. No. 20.
- VAN DER BERG, S.–VAN WYK, C.–SELKIRK, R. (2020): [Schools in the time of COVID-19: Possible implications for enrolment, repetition and dropout.](#) Stellenbosch Economic Working Papers WP20/2020.
- WORLD BANK (2020): [The Covid-19 pandemic: Shocks to education and policy responses.](#)

6.2. TANULÁSI VESZTESÉG A COVID KÖVETKEZTÉBEN – SZIMULÁCIÓS EREDMÉNYEK

VARGA JÚLIA

A koronavírus-járvány első két évében az iskolákat hosszú időre – részben vagy egészben – bezárták az egész világon, és a tanulók más módon, elsősorban online oktatás keretében vettek részt az oktatásban. Ilyen hosszú iskolabezárások Európában nem fordultak elő a második világháború befejezése óta, és ez komoly aggodalmakat vet fel. Korábbi kutatási eredmények – amelyek részben a háború miatt (*Ichino–Winter–Ebmer*, 2004) vagy más, helyi természeti katasztrófák, vagy egyéb ok miatt bekövetkezett helyi iskolabezárások hosszú távú hatását vizsgálták (például *Marcotte–Hemelt*, 2008, *Baker*, 2013, *Andrabi és szerzőtársai*, 2020) – azt mutatták, hogy az iskolabezárások olyan komoly tanulási veszteségeket okozhatnak, amely még évtizedek múlva is hatással lehetnek a bezárásokat elszenvedők munkaerőpiaci pályájára.

A Covid-járvány okozta tanulási veszteségek számszerűsítésére a nemzetközi irodalomban már eddig is több tanulmány született. A Világbank előrejelzése, amelyet először 2020-ban tettek közzé, és 2021-ben frissítettek (*Azevedo és szerzőtársai*, 2020, 2021), négy különböző forgatókönyvet mutatott be a lehetséges tanulási veszteségekről, amelyek különböző feltételezésekkel éltek az iskolabezárások időtartamára vonatkozóan. *Blaskó és szerzőtársai* (2021) a TIMSS¹ adatait felhasználva megvizsgálta, hogy a negyedik osztályosok iskolai eredményei hogyan változnak Európában az iskolák bezárása miatt, és megállapította, hogy valószínűleg Európa-szerte növekedni fog az országok közötti és országon belüli oktatási egyenlőtlenségek. *Kaffenberger* (2021) – egy meglévő pedagógiai termelési függvénymodellt (*Kaffenberger–Prichett*, 2020) alkalmazva – megállapította, hogy megfelelő enyhítő módszerek nélkül a mai harmadik osztályos tanulók az elmaradt iskolai órák miatt 1,5 évet vagy annál többet veszítenek a tanulásból a tizedik évfolyam eléréséig. Ezek a tanulmányok még nem ismerték az iskolabezárások hosszát, és ezért különböző feltételezéseket tettek az iskolák bezárásának időtartamára és a távoktatás hatékonyságára vonatkozóan. Már léteznek olyan kutatási eredmények is, amelyek a tanulók teljesítményének mérési eredményei alapján vizsgálták a Covid-járvány alatti iskolabezárások miatt már bekövetkezett tanulási veszteségeket Belgiumban, Hollandiában, Németországban és az Egyesült Államokban (e tanulmányok eredményeinek összefoglalását lásd *Donnelly–Patrinos*, 2021).

Mivel Magyarországra vonatkozóan egyelőre nem állnak rendelkezésre ilyen adatok, ezért *Azevedo és szerzőtársai* (2020) módszerére alapozva becsléseket végeztünk a magyar tanulók tanulási veszteségének lehetséges mértékére.²

Becsléseink azt feltételezték, hogy a tanulás az iskolában eltöltött idő lineáris függvénye, a tanulás sikeressége az oktatás minőségétől is függ, és a tanulók – ha nem haladnak megfelelő ütemben – el is felejtetik a korábban tanulta-

¹ TIMSS: Trends in International Mathematics and Science Study, a tanulói teljesítmények vizsgálatának nemzetközi társasága (*International Association for the Evaluation of Education Achievement – IEA*) által szervezett nemzetközi felmérés.

² A becsléseket az európai országokra végeztük el, itt csak magyar eredményeket közöljük, a többi országra vonatkozó eredményt lásd *Lannert–Varga* (2021).

kat. Azt is feltételeztük, hogy a távoktatási módszerek nem olyan hatékonyak, mint a személyes tanulás. Minél hosszabb ideig zárják be az iskolákat, és minél több időt töltenek a tanulók távoktatásban, annál nagyobb a várható tanulási veszteség. Becslést készítettünk az elmúlt 1,5 tanévre. A becslésekhez felhasználtuk azokat a korábbi számítási eredményeket, amelyek azt mutatták, hogy a PISA-adatfelvételben részt vevő országokban hány PISA-pont fejlődést eredményez egy-egy iskolaév. Ennek alapján először kiszámítottuk, hogy a megfigyelt PISA pontszámok közül mennyi lett volna az utolsó 1,5 tanév tanulásának eredménye, ha nem lett volna járvány és bezárás. Ezután kiszámítottuk a diákok tanulási eredményeit az elmúlt 1,5 évben, figyelembe véve a tényleges iskolazárási időszakokat és különböző feltételezéseket téve a távoktatás hatékonyságáról. A két becsült tanulási eredmény közötti különbséget a járvány által az elmúlt 1,5 tanévben okozott tanulási veszteségként értelmeztük.

Becsléseink különböző adatkészleteken alapulnak. Az iskolák bezárásával kapcsolatos adatokat az Oxford Covid-19 (OxCGRT) kormányzati intézkedéseket követő adatbázisából nyertük (*Hale és szerzőtársai*, 2020). Mivel az OxCGRT adatai nem tesznek különbséget a rendes iskolai szünetek és a járvány miatti bezárások között, az adatokat az Eurostat Eurydice kiadványai segítségével korrigáltuk az iskolai szünetek és munkaszüneti napok szerint (*Eurydice* 2020, 2021). Az adatbázis háromféle bezárást különböztet meg: a minden iskolai szinten kötelező bezárásokat; a bizonyos iskolai szinteken elrendelt bezárásokat; és az ajánlott bezárásokat. Ezeket a számításokhoz „egyenértékű napokra” alakítottuk át, a csak az egyes iskolaszinteken kötelező iskolabezárás minden napját félnapos teljes bezárásnak tekintettük, az ajánlott bezárások napjait pedig egyharmad napnak. Így a 2019/2020. tanév második félévében és a 2020/2021. tanévben az összes szokásos tanítási idő 52,1 százalékan voltak bezárva az iskolák.

A diákok teljesítményének méréséhez a PISA 2018 egyéni szintű tanulói adatait használtuk. A becslésekhez feltételezéseket kellett tennünk arról, hogy 1) mennyi lett volna a tanulási nyereség másfél tanév során, ha nem zárják be az iskolákat; 2) mennyivel kisebb tanulási eredményt értek el a diákok, mert bizonyos időszakokban nem részesültek rendes tantermi oktatásban. Ehhez elfogadtuk *Carnoy–Kuzmina* (2016) Magyarországra vonatkozó számítási eredményeit: a szerzők 38 PISA-pont fejlődést mértek az olvasás és 39 PISA-pontot a matematikai teljesítményben egy év alatt Magyarországon.

Három különböző forgatókönyvet becsültünk meg, amelyek mindegyike különböző feltételezéseket tesz a távoktatás hatékonyságáról. Ezek a feltételezések felhasználták a meglévő empirikus eredményeket a fejlett gazdaságok tényleges tanulási veszteségeiről, amelyek azt mutatták, hogy a diákoknak átlagosan 0,01–0,03 szórással volt rosszabb a teljesítménye egy-egy lezárt hét után, mint anélkül. Ez heti 1–3 PISA-pontot jelent. Az első forgatókönyv feltételezte, hogy a diákok teljesítménye 0,01 szórással lesz rosszabb minden lezárt

héten. Ez a forgatókönyv azt feltételezte, hogy a diákok társadalmi-gazdasági helyzetüktől függetlenül *azonos mértékben* látják hasznát a távoktatásnak. A második és harmadik forgatókönyv feltételezte, hogy a különböző családi háttérű diákok eltérő hatékonysággal használhatják a távoktatási módszereket. A diákok családi háttérének méréséhez a PISA gazdasági, társadalmi és kulturális-státus-indexét (ESCS) használtuk. Ez egy összetett mérőszám, amely egyetlen pontszámra egyesíti a diákok számára rendelkezésre álló pénzügyi, társadalmi, kulturális és emberitőke-erőforrásokat. Az utolsó két forgatókönyvben azt feltételeztük, hogy azok a diákok, akik országukat jellemző ESCS-index eloszlásának felső negyedében vannak, nem szenvednek tanulási veszteséget. Azok a diákok, akik az eloszlás második és harmadik negyedében járnak, az iskolák bezárása után hetente 0,01 szórásnyi tanulási veszteséget szenvednek a második forgatókönyvben, és 0,03 szórásnyit a harmadik forgatókönyvben. A leghátrányosabb helyzetű diákok, akik az ESCS-index szerint az alsó negyedben vannak, 50 százalékkal nagyobb veszteséget szenvednek el (ami 0,015 szórásnyi veszteség hetente), mint a második és harmadik negyedbeli tanulók a második forgatókönyv szerint, a harmadik forgatókönyvben pedig heti 0,035 szórásnyi veszteséget.

A feltételezett különbségek nagyságára vonatkozóan felhasználtuk *Engzell és szerzőtársai* (2021) empirikus eredményeit, amelyek azt mutatták, hogy Hollandiában az alacsony iskolázottságú otthonokból érkezett diákok 50–60 százalékkal nagyobb teljesítménycsökkenést szenvedtek el a Covid-járvány miatti iskolabezárások következtében, mint jobb helyzetű társaik. Az egyéni tanulói adatbázisban minden egyes tanulónak a teljesítményét a fentiek szerint módosítottuk, majd ebből számítottuk ki az átlagos tanulói teljesítményeket.

A 6.2.1. táblázat a három forgatókönyv Magyarországra vonatkozó eredményeit foglalja össze. Azt mutatja, hogy az elmúlt másfél évben hány PISA-pontot veszítettek el a diákok az iskolabezárások következtében. Emellett azt is bemutatja, hogy milyen arányban nőne a PISA-méréseken alulteljesítők (második szint alatti) diákok aránya a legjobb és a legrosszabb forgatókönyv megvalósulása esetén.

6.2.1. táblázat: A 2019/2020. és 2020/2021. tanév közötti időszakra számított tanulási veszteségek az iskolabezárások következtében Magyarországon

A két tanév közötti veszteség	PISA-pont	Az alulteljesítők (második szint alattiak) arányának növekedése olvasás/szövegértés-ből a két tanév között	Százalék
1. forgatókönyv	63	1. forgatókönyv	9,7
2. forgatókönyv	54	3. forgatókönyv	17,4
3. forgatókönyv	91		

Forrás: Saját számítások.

Az eredmények azt mutatják, hogy a legkedvezőbb forgatókönyv szerint is a tanulók átlagosan több mint egyévnnyi tanulási veszteséget szenvedtek el, és a második szint alatt teljesítők aránya jelentősen növekedett.

2018-ban Magyarországon egy többletiskolaév átlagos kereseti hozama átlagosan 11 százalék volt.³ Ha a járvány következtében elszünetett tanulási veszteségeket nem sikerül pótolni, akkor átlagosan ennyivel lesznek kisebbek a tanulási veszteséget elszünetedők jövőbeli keresetei. A kereseti veszteségek mellett – különösen a második szint alatt teljesítők – jövőbeli elhelyezkedési lehetőségei is romolhatnak. Ahhoz, hogy ezek a veszteségek ne éreztesék tartósan a hatásukat, megfelelő felzárkóztató programokra lenne szükség.

³ A 2018-as Bértarifa-felvétel adatai felhasználásával számítva.

Hivatkozások

- ANDRABI, T.–DANIELS, B.–DAS, J. (2020): [Human capital accumulation and disasters: Evidence from the Pakistan earthquake of 2005](#). RISE Working Paper Series, 20/039. 9.
- AZEVEDO, J. P.–HASAN, A.–GOLDEMBERG, D.–GEVEN, K.–IQBAL, S. A. (2021): Simulating the potential impacts of COVID-19 school closures on schooling and learning outcomes: A set of global estimates. *The World Bank Research Observer*, Vol. 36. No. 1. 1–40. o.
- AZEVEDO, J. P.–HASAN, A.–GOLDEMBERG, D.–GEVEN, K.–IQBAL, S. A.–GEVEN, K. M. (2020): Simulating the Potential Impacts of COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A Set of Global Estimates. *The World Bank, Policy Research Working Paper*, No. 9284.
- BAKER, M. (2013): Industrial Actions in Schools: Strikes and Student Achievement. *The Canadian Journal of Economics*, Vol. 46. No. 3. 1014–1036. o.
- BLASKÓ ZSUZSA–DA COSTA, P.–SCHNEPF, S. V. (2021): Learning Loss and Educational Inequalities in Europe: Mapping the Potential Consequences of the COVID-19 Crisis. *Institute of Labor Economics (IZA)*, No. 14298.
- DONNELLY, R.–PATRINOS, H. (2021): [Learning Loss During COVID-19: An Early Systematic Review](#). Prospects.
- ENGZELL, P.–FREY, A.–VERHAGEN, M. D. (2021): [Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic](#). *Proceedings of the National Academy of Sciences*, Vol. 118. No. 17. e2022376118.
- EURYDICE (2020): European Commission/EACEA/Eurydice, 2020. *The Organisation of School Time in Europe. Primary and General Secondary Education, 2019/20*. Eurydice Facts and Figures. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- EURYDICE (2021): European Commission/EACEA/Eurydice, 2021. *The Organisation of School Time in Europe. Primary and General Secondary Education, 2020/21*. Eurydice Facts and Figures. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- HALE, T.–ANGRIST, N.–GOLDSZMIDT, R. és szerzőtársaik (2021): [A global panel database of pandemic policies \(Oxford COVID-19 Government Response Tracker\)](#). *Nature Human Behaviour*, Vol. 5. 529–538. o.
- ICHINO, A.–WINTER-EBMER, R. (2004): The long-run educational cost of World War II. *Journal of Labor Economics*, Vol. 22. No. 1. 57–87. o.
- KAFFENBERGER, M. (2021): [Modelling the long-run learning impact of the Covid-19 learning shock: Actions to \(more than\) mitigate loss](#). *International Journal of Educational Development*, Vol. 81. No. 102326.
- KAFFENBERGER, M.–PRITCHETT, L. (2020): [Aiming higher: Learning profiles and gender equality in 10 low-and middle-income countries](#). *International Journal of Educational Development*, Vol. 79. No. 102272.
- KUZMINA, Y.–CARNOY, M. (2016): [The effectiveness of vocational versus general secondary education](#). Evidence from the PISA 2012 for countries with early tracking. *International Journal of Manpower*, Vol. 37. No. 1. 2–24. o.
- LANNERT JUDIT–VARGA JÚLIA (2021): Public education. Megjelent: *Mátyás László* (szerk): *Emerging European Economies after the Pandemic*. Springer, 467–516. o.
- MARCOTTE, D. E.–HEMELT, S. W. (2008): *Unscheduled school closings and student performance*. *Education Finance and Policy*, Vol. 3. No. 3. 316–338. o.

6.3. TÁVOKTATÁS A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN

HERMANN ZOLTÁN, HORN DÁNIEL, VARGA JÚLIA
& VARGA KINGA

A koronavírus-járvány alatt az iskolákat többször is teljeskörűen vagy részlegesen be kellett zárni a járvány terjedésének lassítása érdekében. A tanulás ezekben az időszakokban a legtöbb esetben online formában folyt tovább.

Egyelőre viszonylag kevés az információ arról, hogy milyen nehézségekkel néztek szembe a tanulók, a családok vagy az iskolák az online oktatás során. Néhány, nagyon kismintás adatfelvétel adatai állnak csak rendelkezésre, így a járvány első hulláma alatt, 2020 áprilisában lebonyolított telefonos kérdés (Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért „A koronavírus családokra gyakorolt hatása” kutatás) 259 olyan családot ért el, ahol 18 évesnél fiatalabb gyermek élt (*Engler és szerzőtársai*, 2021), amely során a családokat a gyermek tanulási szokásainak változásáról kérdezték. *Thékes* (2021) 2020 márciusában 44 dél-alföldi iskolát kérdezett meg postai kérdőíven a digitális oktatásra történt átállás nehézségeiről. *Németh és szerzőtársai* (2021) 18 tanulói és szülői fókuszcsoportos interjúkkal vizsgálták a karanténoktatás nehézségeit. *Kende és szerzőtársai* (2021) a digitális tanrendre való átállás első hónapját követően 425 pedagógussal folytattak online kérdőíves adatfelvételt, emellett civilszervezetek vezetőivel készítettek interjúkat, azért, hogy a hátrányos helyzetű tanulók digitális oktatásának problémáit feltárják. Ez az alfejezet egy telefonos, kérdőíves adatfelvételre támaszkodva azt mutatja be, hogy a családok milyen problémákkal találkoztak az online oktatás során.

Az adatokról

A kérdést a KRTK Közgazdaságtudományi Intézetének megbízásából a Tárki Társadalomkutatási Intézet végezte 2021. április 12–19. között telefonon. A kérdés mintája a telefontalálkozó magyar gyermekes családok területileg és a gyermekek életkor szerinti reprezentatív mintája volt. A mintába végül 1016 olyan család került be, ahol iskolás gyermek, vagy gyermekek voltak. A nyers minta a szülők iskolai végzettségét tekintve jelentősen eltért a teljes szülői populációtól. A mintában alulreprezentáltak voltak a kevésbé iskolázott anyák gyermekei, és felülreprezentáltak a magasan végzett anyák gyermekei. A torzítás abból adódhatott, hogy a mintába az előfizetéses okostelefonnal rendelkezők kerültek be, ezért a rossz anyagi helyzetű családok, amelyekben a szülők nem rendelkeztek okostelefonnal, vagy nem előfizetéses telefonnal rendelkeztek, kimaradtak a mintából. Ezt a torzítást súlyozással korrigáltuk (ennek részleteit lásd erről *Hermann és szerzőtársai*, 2021). A következőkben a felvételünk alapján igyekszünk körüljárni, hogy milyen körülményekkel szembesülnek a váratlanul távoktatásba kényszerülő tanulók. Az

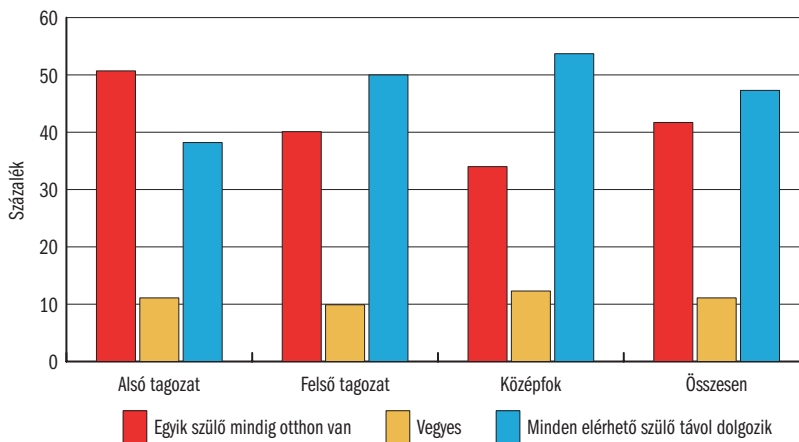
eredmények értelmezésekor szem előtt kell tartani, hogy – a súlyozás ellenére – e tanulmányban nem sokat tudunk mondani arról, hogy az iskolázatlan anyák gyermekeit mennyire tudta elérni a távoktatás, és hogy e csoport milyen nehézségekkel nézett szembe a digitális oktatás idején. Az alfejezetben közölt valamennyi eredmény súlyozott eredmény.

Távoktatás és munka

A két szülő munkahelyi státusa alapján létrehoztunk egy összevont változót, amely a szülők otthoni jelenléte szempontjából írja le az adott háztartást három egymástól elkülönülő kategóriában. Azokat a családokat, ahol vagy az otthoni munka, vagy a munkanélküliség ezt lehetővé tette, az „egyik szülő mindig otthon van” kategóriába soroltuk. Azokat, ahol mindkét szülő munkavállaló volt, és mindennap be kellett járniuk (vagy csak egy szülő volt, de neki be kellett járnia dolgozni), a „minden elérhető szülő távol dolgozik” kategóriába tettük. Minden más esetben „vegyes” háztartásként jellemeztük az adott családot.

Az adataink azt mutatják (6.3.1. ábra), hogy a családok körülbelül felének kellett megoldania azt, hogy a szülők az otthonuktól távol dolgoztak, miközben a gyermekük online oktatásban vett részt. Ez az arány alsó tagozatos gyermekek esetében alacsonyabb volt, míg a középfokú oktatásban részesülő gyermekek esetében magasabb, azonban még az előbbi esetben is több mint a családok harmadának meg kellett oldani a gyermekek napközbeni felügyeletét, ami megnehezíthette a szülők munkába járását, vagy rendkívüli anyagi terhet is jelenthetett.

6.3.1. ábra: A gondviselők munkahelyének helyszíne a gyermekek iskolatípusa szerint (százalékos megoszlás oktatási szintenként)

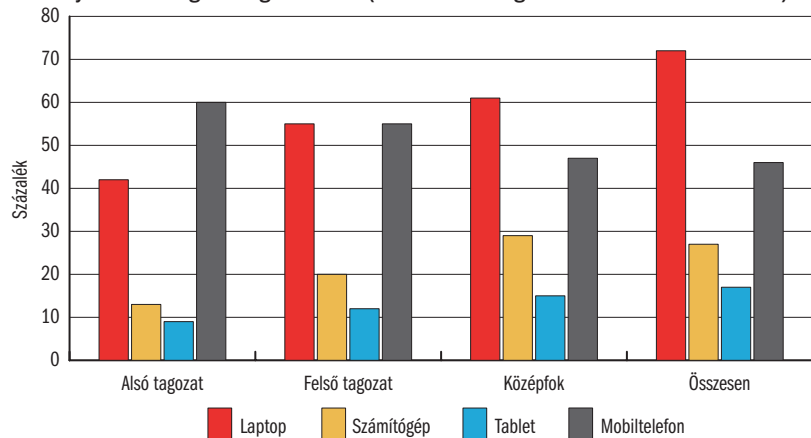
Internetelérés, számítástechnikai felszerelés

A válaszoló háztartások nagy többségében (84 százalék) az internet korlátlanul elérhető volt a kért időszakban. A következő arányok voltak meg-

figyelhetők az adatok területi, illetve a szülők státusa szerinti bontásban is. A tanulók többsége laptopot (29 százalék) vagy okostelefont (51 százalék) használt. Okostelefont az általános iskola alsó tagozatán 34 százaléka használt, míg a felső tagozaton és a középiskolásoknál ez az arány már közel 60 százalék volt. A laptop és az asztali számítógép, illetve az okostelefon és a tablet egymás helyettesítőjeként működött az oktatás során. Az alsós tanulóknál a laptop és az asztali számítógép, illetve a az okostelefon vagy tablet használata fele-fele arányban oszlott meg. A felső tagozaton ugyanezen felosztás közel kétharmada (65 százalék) az okostelefon és tablet javára volt írható, és középfokon is 62 százalékban volt domináns.

Az eszközhasználat összefügg az anya iskolai végzettségével (6.3.2. ábra): minél magasabb végzettségű az anya, a tanulók annál nagyobb arányban használtak laptopot, illetve asztali számítógépet, és annál kisebb arányban okostelefont. Ha feltesszük, hogy a nagyobb képernyős eszközök megfelelőbbek az online oktatásra, akkor a magasabb státusú szülők gyermekei jobban tudták követni az online oktatást, jobban részt tudtak venni az online oktatásban.

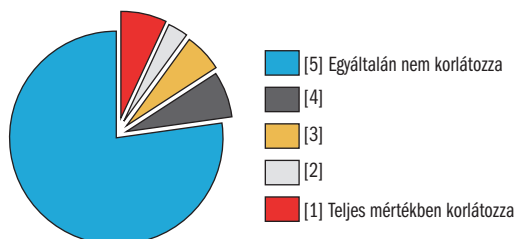
6.3.2. ábra: Milyen típusú eszközön vett részt a gyermek az online oktatásban, az anya iskolai végzettsége szerint? (Százalékos megoszlás oktatási szintenként)

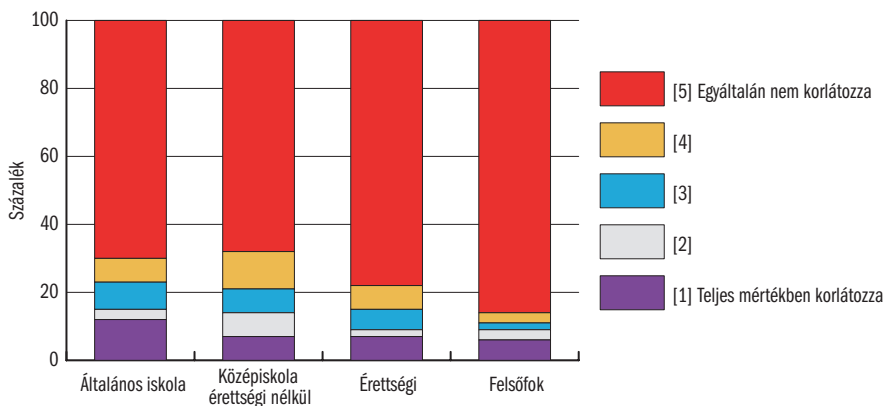
A válaszadó szülőket arra kértük, hogy egy ötfokú skálán értékeljék, hogy az esetleges eszközök hiánya (vagy állapota) mennyire korlátozza a gyermekek oktatásban való részvételét. A válaszadók több mint háromnegyede úgy vélte, hogy az eszközök hiánya és állapota szerint egyáltalán nem volt korlátozva az oktatás, illetve 7 százalékuk jelezte ennek az ellentétét (6.3.3. ábra).

Részleges különbségeket találtunk viszont, amikor az arányokat az anya iskolai végzettsége szerint vizsgáltuk (6.3.4. ábra). Az általános iskolai végzettségű vagy érettségi nélküli anyák gyermekeinek családja nagyobb arányban számolt be arról, hogy az informatikai eszközök hiánya akadályozta gyermeküket az oktatásban, mint a magasabb iskolai végzettségű anyák családja.

6.3.3. ábra: Milyen mértékben korlátozta az informatikai eszközök hiánya a gyermek oktatásban való részvételét? (százalékos megoszlás)

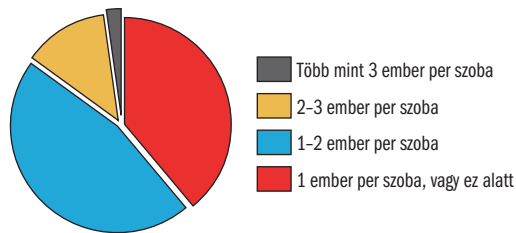
6.3.4. ábra: Milyen mértékben korlátozta az informatikai eszközök hiánya a gyermek oktatásban való részvételét? (az anya iskolázottsági szintje szerint, százalékos megoszlás)

Lakásviszonyok és online tanulás

Az informatikai eszközök mellett a rendelkezésre álló tér, illetve annak hiánya is befolyásolhatta a távoktatásban való részvétel sikerességét. A lakhatási körülmények hatásának vizsgálatához azt néztük meg, hogy hány lakószoba jutott egy emberre, mivel a távoktatásban való részvételt valószínűleg nem a négyzetméter szerinti különbségek, hanem az befolyásolhatja, hogy el tud-e a tanuló különülni a tanítás ideje alatt, vagy tanulás közben más családtagokkal kell osztoznia a helyiségeken. Az esetek 39 százalékában biztosan nem okozott gondot a helyhiány, hiszen több mint egy lakószoba jutott egy emberre. A kérdezett családok több mint 60 százalékában azonban a lakószobákon több mint egy embernek kellett osztoznia. Ez különösen akkor okozhatott gondot, ha több mint két ember jutott egy-egy szobára. Ez volt a helyzet a kérdezett családok 15 százalékában, ahol több mint két családtag osztozott egy lakószobán a távoktatás alatt (6.3.5. ábra).

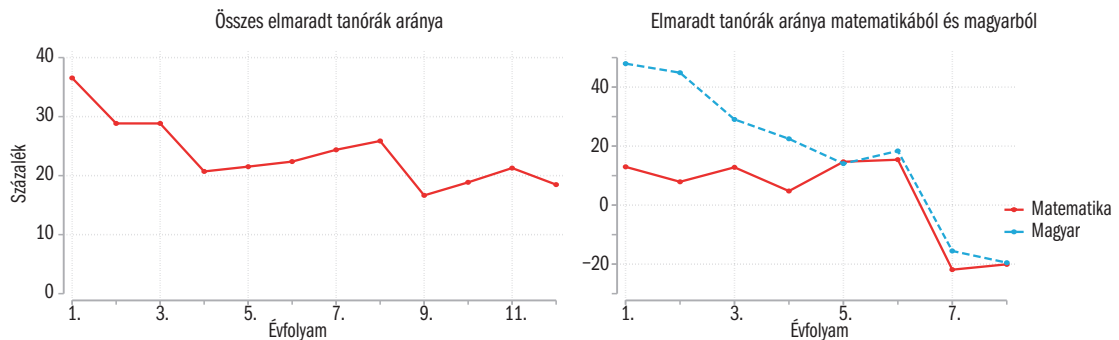
6.3.5. ábra: Az egy szobára jutó családtagok száma (százalékos megoszlás)

Tanulási órák száma

A potenciális tanulási veszteségek egyik fontos meghatározója lehet, hogy ugyanannyi időt töltöttek-e tanulók tanulással az online oktatás során, mint korábban. A 6.3.6. ábra a) része azt mutatja, hogy a 2011. évi CXC. köznevelési törvény szerint előírt heti tanórák (testnevelés nélküli) számához képest hetente mekkora volt az elmaradt online tanórák száma százalékban kifejezve, évfolyamok szerint. Az arány az alsó tagozaton a legmagasabb; elsőben 36, másodikban és harmadikban 29 százalék, negyedik és nyolcadik osztály között 21–26 százalék, középfokon 17–21 százalék. Az elmaradt tanórák aránya nemcsak összességében jelentős, hanem számottevő eltérés van az előírt és a megtartott órák száma között matematikából és különösen magyar nyelvtanból és magyar irodalomból is az 1–6. évfolyamon (6.3.6. ábra b) része).

6.3.6. ábra: Heti átlagos elmaradt órák aránya évfolyamoként a köznevelési törvény által előírt tanórák arányában (százalék)

Megjegyzés: A nyelvi előkészítő évfolyamon tanulók a 9., a 13. évfolyamon tanulók a 12. évfolyamosok között szerepelnek.

Előírt tanórák: a 2011. évi CXC. köznevelési törvény szerint az adott évfolyamon előírt heti tanórák száma, testnevelésórák nélkül.

Elmaradt tanórák aránya: online tanórák átlagos száma és az előírt tanórák száma (testnevelés nélküli) különbsége az előírt tanórák százalékában.

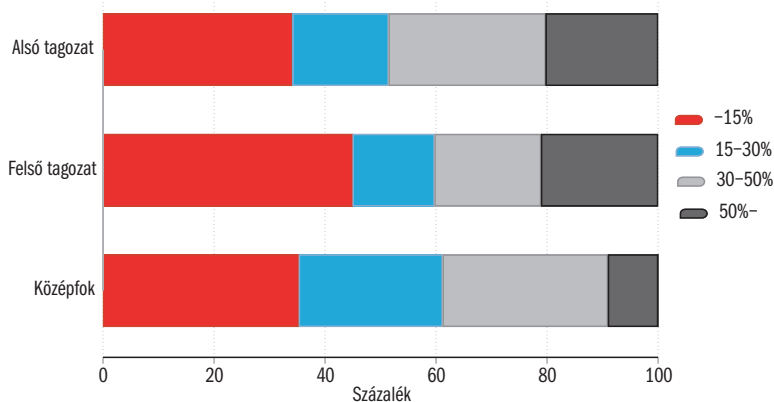
A 7–8. évfolyamon a megtartott órák száma ugyanakkor átlagosan magasabb, mint a nemzeti alaptantervben rögzített alapóraszám. Ez az évfolyamok közötti különbség abból adódik, hogy az előírt óraszám az 1–6. évfolyamokon lényegesen magasabb. Az adatok ugyanakkor nem teszik lehetővé, hogy pontosan meg-

mérjük az elmaradt tanórák arányát, arról csak egy alsó becslést tudunk adni. Egyrészt azért, mert mi az alapóraszámokkal számoltunk, miközben az emelt szintű és tagozatos osztályokban magasabb a megtartandó órák száma. Másrészt, a válaszadók egy része az előírtnál magasabb megtartott óraszámra számolt be (emelt szintű és tagozatos képzés esetében vagy más okból). Mindkét tényező abba az irányba torzít, hogy ezáltal alábecsüljük az elmaradt órák arányát.

Fontos megemlíteni, hogy az online tanórákon töltött idő nem feltétlenül csak azt mutatja, hogy hány tanóra volt megtartva, hanem azt is, hogy milyen mértékben vettek ezeken részt a diákok. Úgy tűnik azonban, hogy az utóbbi szerepe nem jelentős, hiszen az elmaradt tanórák aránya nem magasabb azok körében, akiknek a részvételét korlátozta a számítástechnikai eszközök hiánya. Összességében megállapíthatjuk, hogy a megtartott online órák átlagos száma 20–40 százalékkal, heti 5–8 órával elmarad az előírt óraszámától. Ez az arány az alsó tagozaton a legmagasabb.

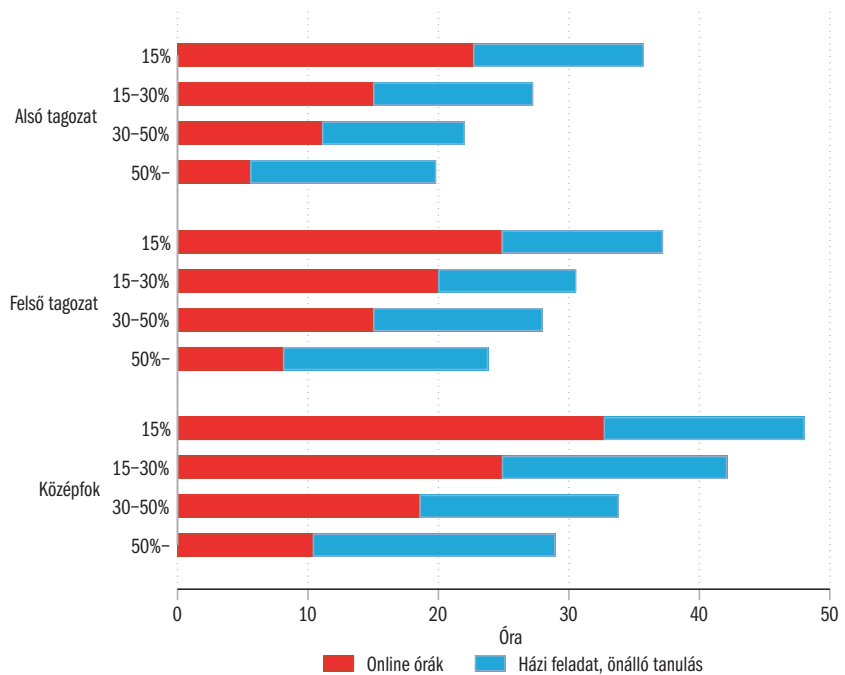
A 6.3.7. ábra azt mutatja be, hogy az elmaradt órák arányában igen jelentős különbségek vannak. Alsó és felső tagozaton minden ötödik diák esetében a szülők szerint az órák kevesebb mint felét tartják meg, és minden oktatási szinten 40 százalék feletti azon szülők aránya, akik szerint az órák legalább harmada nincs megtartva. Az általános iskolában nagyobbak ezek a különbségek, mint középiskolákban. Alsó tagozaton a diákok egyharmada, felső tagozaton 45 százaléka arról számolt be, hogy az online tanórák száma megközelítette az előírt tanórák számát (testnevelés nélkül); a különbség legfeljebb 15 százalék. Ugyanakkor az alsós és felsős diákok egyötöde esetében az online tanórák száma nem érte el az előírt tanórák számának felét. A középiskolák több mint egyharmadában közel az összes órát megtartották, 60 százalékban pedig az órák nagy többségét (az elmaradt órák aránya 15–30 százalék). Az anya iskolázottsága, illetve az iskolák összetétele (hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű diákok aránya) szerint nincsenek számottevő különbségek az elmaradt órák arányát tekintve.

6.3.7. ábra: A diákok megoszlása az elmaradt tanórák aránya és oktatási szintek szerint (százalék)

Felmerülhet, hogy mennyire ellensúlyozza az önálló tanulásra fordított idő az elmaradt tanórákat, hogy nem arról van-e szó, hogy az iskolák egy része kevesebb online órát tartott, és ehelyett több feladatot adott a diákoknak. A 6.3.8. ábra az elmaradt órák aránya szerinti csoportokban mutatja be az önállóan tanulóval töltött idő, az online tanórák, ill. az összes tanulással töltött idő átlagos értékét. Ahol nagyon magas az elmaradt órák aránya, ott a diákok átlagosan valamivel több időt töltenek önálló tanulással (a különbségek az általános iskolákban statisztikailag szignifikánsak, középokon nem). Összességében azonban ez nem kompenzálja az elmaradt órák kieső idejét, hiszen minél magasabb az elmaradt órák aránya, annál kevesebb az összes tanulásra fordított idő. Az összes tanulással töltött idő egyértelműen azok esetében a legalacsonyabb, ahol a legkevesebb online órát tartották meg (a különbségek mindenhol statisztikailag szignifikánsak). Összességében tehát úgy tűnik, hogy az önálló feladatok, az időráfordítást tekintve, legfeljebb csak részben váltják ki az elmaradt tanórákat.

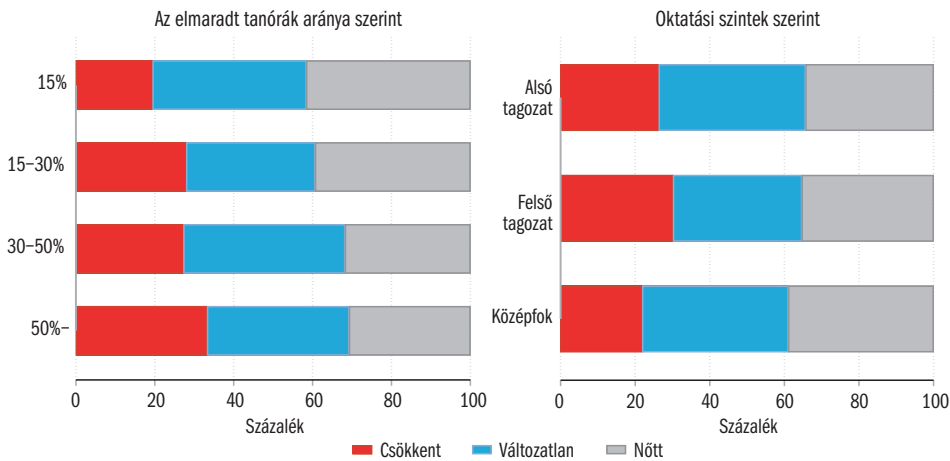
6.3.8. ábra: Házi feladattal, felkészüléssel és önálló tanulással töltött órák és az online órák heti átlagos száma az elmaradt tanórák aránya és oktatási szintek szerint

Közvetett módon ezt a következtetést támasztja alá az is, hogy a diákok összes tanulásra fordított idejének milyen változásáról számolnak be a szülők a járvány előtti időszakhoz mérten (6.3.9. ábra). Jól látható, hogy minél magasabb az elmaradt órák aránya, annál többen vannak azok a diákok, akik kevesebb időt töltöttek tanulással, mint korábban. Összességében a diákok

35–40 százaléka a szülők szerint ugyanannyi időt töltött tanulással, mint a járvány előtt. A többiek között többen vannak azok, akiknél nőtt a tanulásra fordított idő, mint akiknél csökkent, különösen a középiskolások körében. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy ez a változás nem tulajdonítható teljes egészében a járvány miatt megváltozott oktatásnak, hiszen évfolyamról évfolyamra nő a tanulással töltött idő, és a válaszadó diákok egy éve egyvel alacsonyabb évfolyamon tanultak.

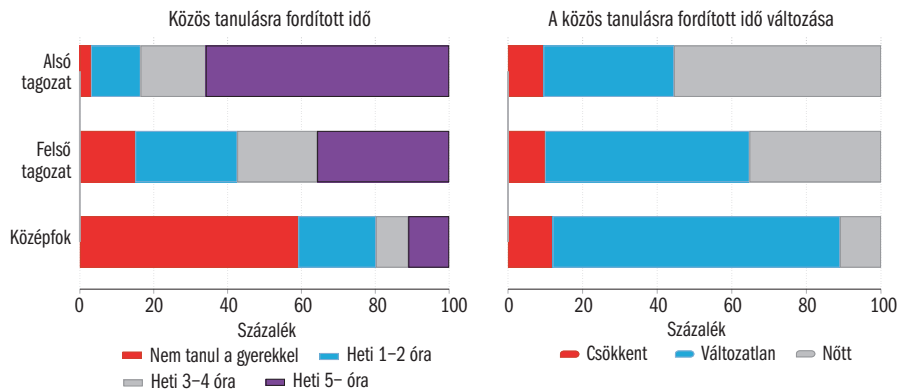
6.3.9. ábra: Összes tanulással töltött idő változása a járvány előtti időszakhoz mérten

A diákok mellett a szülők esetlegesen megnövekedett oktatásiidő-ráfordítása is segíthetett a tanulók lemaradását csökkenteni. Ezt mutatja be a 6.3.10. ábra. A szülők jelentős része arról számolt be, hogy sok időt fordított a gyermekével közös tanulásra. Azt láthatjuk, hogy az alacsonyabb oktatási szinteken tanulnak többen a szülők együtt a gyermekekkel, és itt a legmagasabb azoknak az aránya, akik több időt fordítottak erre a járvány időszakában, mint előtte. Alsó tagozaton a szülők közel kétharmada heti öt órát vagy ennél is többet töltött közös tanulással. Az alsó tagozatosok szüleinek több mint fele, a felső tagozatosok egyharmada arról számolt be, hogy növelte a közös tanulásra fordított időt a járvány előtti időszakhoz képest, a középfokon tanulók esetében jellemzően nem változott az erre fordított idő. A szülők iskolázottsága szerint nem látunk szignifikáns különbséget sem a közös tanulásra fordított idő, sem annak változását tekintve.

Az online oktatásban használt különböző órai tevékenységek, és házi feladat-típusok előfordulását (vagy azok hiányát) megvizsgáltuk aszerint is, hogy a tanulók elmaradt óráik arányát tekintve melyik csoportba tartoztak. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy azoknak a tanulóknak, akiknek több tanítási órájuk maradt el, nemcsak az oktatás mennyisége, hanem a minősége is rosszabb lehetett (lásd ezt részletesen *Hermann és szerzőtársai, 2021*).

6.3.10. ábra: A szülők közös tanulásra fordított ideje és ennek változása a járvány előtti időszakhoz képest oktatási szintenként (százalék)

Az eredményeink megerősítik azokat az aggodalmakat, hogy az online oktatás során a tanulók oktatási veszteségeket szenvedhettek el, és ezek nem egyformák lehettek a különböző tanulói csoportokban.

Összegzés

Az online oktatás bevezetése többféle rövid, illetve hosszabb távú hatással is járt. Rövid távon azoknak a családoknak, amelyekben mindkét szülő dolgozik, meg kellett oldaniuk az iskolás gyermekeik, elsősorban a fiatalabbak napközbeni felügyeletét, vagy ha a szülők *home office*-ban dolgoztak, akkor a megfelelő tanulási és munkafeltételek kialakítását az otthonukban. Hosszú távon a legfontosabb hatás az lehet, hogy a tanulók nem tudtak a normál oktatás által biztosított ütemben haladni, ha az online oktatás során mennyiségileg kevesebb és/vagy rosszabb minőségű oktatásban részesültek (lásd erről *Lannert–Varga, 2021* és az 5.1. alfejezetet). A rövid távú nehézségek hatással lehettek a szülők munkavállalással kapcsolatos döntéseire, a hosszú távúak pedig befolyással lehetnek majd a tanulók tanulási életpályájára. E hatások vizsgálata további kutatások tárgya lehet majd.

Hivatkozások

- ENGLER ÁGNES–MATKOS VALÉRIA–DUSA ÁGNES RÉKA (2021): *Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején*. *Educatio*, 30. évf. 1. sz. 72–87. o.
- HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL–VARGA JÚLIA–VARGA KINGA (2021): *Távoktatás a koronavírus járvány idején*. Egy reprezentatív felmérés tanulságai. KRTK KTI Műhelytanulmányok, megjelenés alatt.
- KENDE ÁGNES–MESSING VERA–FEJES JÓZSEF BALÁZS (2021): *Hátrányos helyzetű tanulók digitális oktatása a koronavírus okozta iskolabezárás idején*. *Iskolakultúra*, 31. évf. 2. sz. sz. 76–97. o.
- LANNERT JUDIT–VARGA JÚLIA (2021): *Public education*. Megjelent: *Mátyás László* (szerk.): *Emerging European Economies after the Pandemic*. Springer, 467–516. o.
- NÉMETH, SZILVIA–RAJNAI RICHÁRD–CZIBOLY ÁDÁM–BETHLENFALVY ÁDÁM (2021). *A karanténoktatás tapasztalatai szegregátumban és azon kívül*. *Iskolakultúra*, 31. évf. 6. sz. 17–34. o.
- THÉKES ISTVÁN (2021): *A COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése*. Megjelent: *Kozma Gábor* (szerk.): *Fejezetek a COVID-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból*. Gerhardus Kiadó. Szeged, 7–18. o.

6.4. A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSA A HALÁLOZÁSRA ÉS AZ EGÉSZSÉGÜGYI ELLÁTÓRENDSZERRE*

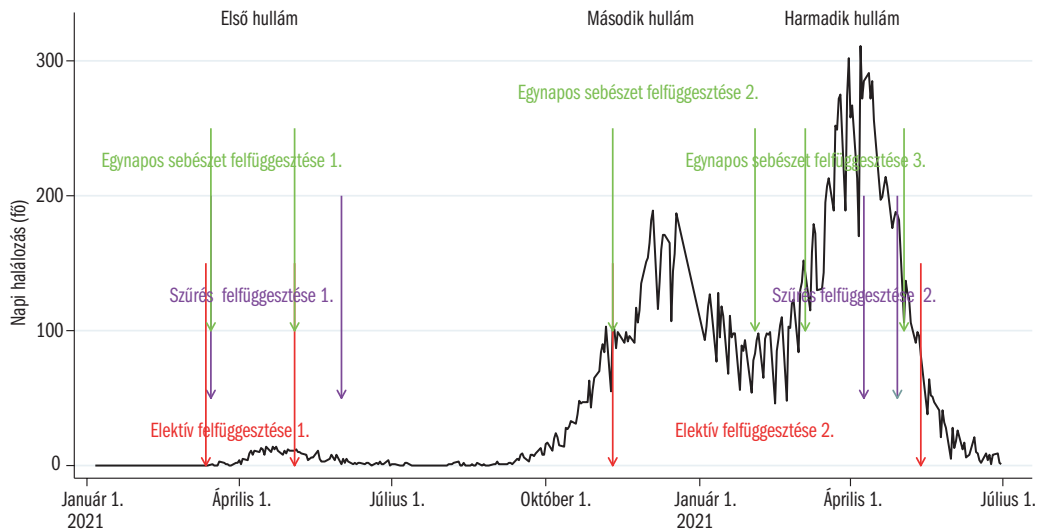
ELEK PÉTER, MAYER BALÁZS & VÁRADI BALÁZS

A tavalyi Közelkép 2020 első feléig követte a Covid-járványt és következményeit (Köllő, 2020, Váradi, 2020). Azóta a pandémiának két további hulláma sújtotta Magyarországot: egy 2020 őszén és egy másik 2021 tél végén–tavaszán (6.4.1. ábra). A járváynak Magyarországon 2021 őszén, ennek a fejezetnek a lezárásakor sajnos még nincs vége – a napi Covid-19 halálozások heti mozgóátlaga 2021 november elején 50 felett, a kórházban koronavírus miatt kezelték száma 3000 felett járt,¹ – de az eddigi hullámok közvetlen és közvetett hazai demográfiai és egészséghatásait már, néhány, az elmúlt év során született publikációnak hála, a tavalyinál sokkal pontosabban látjuk. Alább ezeket a tanulmányokat foglaljuk össze, és néhány új számítást teszünk. A bemutatott tényezők rövid távon a munkából kiesett időt növelik, hosszabb távon pedig a munkaerő-állományt csökkenthetik és a munkaképes korú lakosság egészségi állapotát ronthatják.

* A szerzők megköszönik a Magyar Egészség-gazdaságtani Társaság (META) COVID trade-off munkacsoport tagjainak segítségét és Erős Hanna kutatási asszisztensi munkáját.

¹ Lásd: koronavirus.gov.hu.

6.4.1. ábra: A koronavírus-járvány három hulláma és néhány egészségpolitikai intézkedés Magyarországon

Forrás: WHO (2021) a halálozásról, Magyar Közlöny (2020a, b) és *index.hu* (2021) az intézkedésekről.

A járvány időbeli lefutása és hatása a halálozásra

A legdrámaibb statisztikai mutató a koronavírus okozta halálozások száma és aránya, illetve az ezek miatt elvesztett életévek száma. Ezekről – mint Bogos és szerzőtársai (2021), Ferenci (2021a), (2021b), Tóth (2021) és Vitrai (2021)

egyaránt rámutatnak – a sajtó által is követett, kórházi adminisztratív adatok alapján közölt adminisztratív statisztika – miszerint 2021 júniusáig (és szeptemberéig is) mintegy 30 ezer ember, a lakosság 0,3 százaléka halt meg koronavírus-fertőzés következtében – messze nem ad teljes képet. Ennek három fő oka van: 1) a Covid-19 miatti halálozás esetén gyakori a komorbiditás: egyáltalán nem biztos, hogy minden igazoltan fertőzéssel meghalt beteg halálát maga a fertőzés, nem pedig más betegségei okozták; 2) minden gondosság ellenére előfordulhatott, hogy betegek koronavírus-fertőzésben, de diagnosztizálatlanul hunytak el; és 3) a Covid számos *indirekt* módon is befolyásolhatja a halálozási számokat (Váradi, 2020). Ezek közül talán a betegek viselkedésére, életmódjára – benne az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére – és az egészségügyi kapacitásokra gyakorolt hatás, illetve a járványt megfékezni hivatott népegészségügyi intézkedések más fertőző betegségek (például influenza) terjedésére gyakorolt hatása lehet a legfontosabb.

Ezért pontosabb információt kapunk a Covid-19 halálózásra gyakorolt hatásáról, ha a megelőző néhány év tendenciáiból számított, várt (tényellentétes) 2020-as halandósághoz viszonyított többlethalandóságra koncentrálnak. Ezt elemezte Tóth (2021), a szerző – a 2010–2019-es, korévenként bontott adatok alapján 2020-ra várt értékkel számolva – arra jutott, hogy a többlethalandóság Magyarországon az adminisztratív adatokból számolt koronavírus-halálozás (2020 végéig 9500 fő) mintegy másfélszerese (összességében a 2019. évi halálozás körülbelül 11 százaléka) volt. Hetekre lebontott számítása szerint a második hullám során a többlethalandóság csúcsa lényegesen hamarabb, 2020. november elején, s nem november legvégén következett be, ahogy az adminisztratív adatok mutatták. Tóth (2021) becsléséhez hasonló eredményre jutott a 2020-ra várt halálozást a 2016–2019 évek adataiból előrejelző (de olyan atipikus sokkokat, mint egy-egy nagyobb influenzajárvány, közte a magyarországi, kihagyó) és az egész OECD-t áttekintő *Islam és szerzőtársai* (2021), valamint 2020-ra vonatkozóan Ferenci (2021b) folyamatosan frissített számításai is. Ferenci ugyanakkor 2021 első félévére azt találta, hogy az arra az időszakra számolt 20 ezer fős koronavírus-halálozásnál kevesebb, mintegy 15 ezer fő volt a többlethalandóság (a 2019 első félévi halálozás körülbelül 22 százaléka).

Karlinsky–Kobak (2021) számításaira hivatkozva Tóth (2021) arra is rámutatott, hogy a 2020. évre számított másfélszeres alulszámolási (*undercount*) rátával nem lógunk ki az európai uniós sorból (1–1,7; átlag: 1,5). Bogos és szerzőtársai (2021) 2016–2019-es bázison, Eurostat-adatokon, egyszerűbb módszerekkel a magyarországi többlethalálozást európai kontextusban vizsgálta, és azt találta, hogy a 2020 egészére számított kumulatív (tehát az első hullámmal együtt számolt), korösszetétellel kiigazított, népességre vetített magyarországi többlethalálozás bár jócskán meghaladta például a német szintet, de a szlovén, cseh, román és lengyel szint alatt maradt. Ez a számítás azonban

nem tartalmazza a harmadik hullámot, amely Magyarországon az első kettőnél nagyobb halálozással járt.

Magyarországban a 60 évesen várható élettartam a nőknél 0,65, a férfiaknál 0,71 évvel csökkent 2020-ban az idősek koronavírus-halálozása miatt (*Aburto és szerzőtársai*, 2021). Az elvesztett évekre (*years of life lost*) vonatkozóan *Ferenci* (2021a) gondos statisztikai eszközökkel, az elhunytak életkorával és a kormányzati honlapon közzétett társbetegségeivel számolva arra jutott, hogy Covid-halálonként 2020-ban Magyarországon 9,2 életév veszett oda (és ez csupán 10,5 évre növekszik, ha a társbetegségeket nem, csak az életkort vesszük figyelembe).

Rendkívül fontos kérdés az, hogyan oszlottak meg a járvány közvetlen terhei a társadalmon belül. Az elhunytak több mint 95 százaléka 50 év feletti volt, 68 százaléka magas vérnyomással és 30 százaléka cukorbetegséggel küzdött (*Ferenci*, 2021a). (E két leggyakoribb társbetegség közül a cukorbetegségnek van nagyobb szerepe a Covid-halálozásban, hiszen gyógyszerfogyasztási adatok alapján az 50 év feletti lakosság majdnem ilyen arányban egyébként is magas vérnyomású, viszont csak 14 százaléka cukorbeteg.)² *Gholipour és szerzőtársai* (2021) részletesen bemutatta a többi társbetegséggel kapcsolatos magyarországi leíró statisztikákat is.

Uzzoli és szerzőtársai (2021) a terhek eloszlásának területi dimenzióit vizsgálta. Az esetszámok leíró elemzésével azt találták, hogy míg „[a]z első hullám alatt a fertőzések többsége főként a földrajzi (Budapest, Pest megye) és intézményi (kórházak, idősek otthona[i]) gócpontokhoz kötődött”, a második hullámban már szerte az országban futottak le fertőzési láncok, és Budapest, Fejér, Komárom-Esztergom, Zala és Pest helyét átvette Nógrád, Vas, Győr-Moson-Sopron, Veszprém és Csongrád-Csanád az egy főre jutó fertőzések élbolyában.

Oroszi és szerzőtársai (2021) ugyanezre a kérdésre települési szintű adminisztratív adatokból kereste a választ a második járványhullámra (2020. június 22. – 2021. január 24.) vonatkozóan. Az egy főre jutó eset- és halálozási számok és a település szocioökonómiai jellegét leíró deprivációs index kapcsolatát vizsgálva azt találták, hogy az esetszám annál kisebb, a halálozási arány viszont annál nagyobb, minél rászorultabb a település: a vizsgált félévben a többlethalálozás 38 százalékkal volt magasabb a deprivációs index szerint képzett legrosszabb, mint a legjobb ötödben.

Magunk hasonló – de hosszabb időtávra kiterjedő – vizsgálatot a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK) által rendelkezésre bocsátott település-szintű adatokon végeztünk,³ és becsléseink egybevágnak *Oroszi és szerzőtársai* (2021) megállapításaival. A harmadik hullám végéig (2021. május 29-éig) a 100 lakosra jutó kumulált esetszám Budapesten 8,2, a megyeszékhelyeken 8,9, az egyéb városokban 8,2, a falvakban pedig 7,7 volt, és összességében pozitív kapcsolatban állt a település egy főre jutó jövedelmével.⁴ A koronavírus-halálozást településszinten csak 2021. március 4-éig – tehát a harmadik hullám

² Az évente legalább egyszer az adott gyógyszercsoportba tartozó gyógyszert kiváltó 50 év feletti aránya; saját számítás a KRTK Adatbank Admin3 adatbázisa alapján.

³ Adatok elérhetősége: docs.google.com.

⁴ Ennek vizsgálatához a KSH településstatisztikai (TSTAR) adatainak „adóköteles jövedelem” változóját használtuk.

csúcsa előtti időszakig – tudtuk vizsgálni. A halálozás némiképp más mintázatot követ, mint az esetszám: az eltérő egészségi állapot és tesztelési intenzitás eredményeként a regisztrált fertőzöttek nagyobb arányban haltak bele a fertőzésbe a szegényebb, mint a gazdagabb településeken. (Településtípus szerint a 2021. március 4-éig elhunytak és a február 14-éig megfertőződöttek aránya Budapesten 3,9 százalék, a megyeszékhelyeken 3,7 százalék, az egyéb városokban 6,3 százalék és a falvakban 4,8 százalék volt.) Összességében a 100 lakosra jutó koronavírus-halálozás 2021 márciusáig kiegyensúlyozottnak bizonyult településtípusok szerint (0,155–0,163), és a település egy főre jutó jövedelmével már enyhe negatív kapcsolatban állt.⁵

Hatások az egészségügyi rendszerre

A koronavírus-járvány természetesen jelentősen befolyásolta az egészségügyi ellátórendszer Covid-ellátáson kívüli részeit is. A kínálati oldalon egyes ellátások felfüggesztése, a távkonzultációra való áttérés és az átalányfinanszírozás játszhatott szerepet, de a kapacitások egyébként is csökkenhettek a Covid-ellátás megnövekedett erőforrásigénye miatt.

A főbb egészségügyi intézkedéseket az 6.4.1. ábra mutatja. Az első hullám elején, 2020. március 15-étől felfüggesztették a halasztható beavatkozásokat, ideértve az egynapos sebészetet, valamint a szervezett népegészségügyi szűrővizsgálatokat is, amelyeket aztán több lépcsőben indítottak újra május, illetve június folyamán. A második és harmadik hullámban már szelektív módon került sor az ellátások felfüggesztésére; az egynapos sebészet 2020. november 10. és 2021. február 3. között, valamint 2021. március 5. és május 3. között szünetelt, a szűrővizsgálatokat viszont már csak három hétre, 2021. április 9. és április 29. között állították le. Egyéb, a fekvőbeteg-ellátást érintő intézkedések (például ágykapacitások felszabadítása a fertőzöttek részére) nem szerepelnek az ábrán.

A keresleti oldalon pedig a fertőződéstől való félelem, valamint a megváltozott munka- és otthoni körülmények (például a távoktatás miatt megnövekedett háztartási feladatok) csökkenthették az orvoshoz eljutás valószínűségét. Mindez jól megfigyelhető a járóbeteg- és fekvőbeteg-ellátási adatokon. A 6.4.2. ábra mutatja a járóbeteg-ellátás (beleértve a CT-MRI és labordiagnosztikát) finanszírozott pontjainak és az aktív fekvőbeteg-ellátás súlyszámának alakulását (az ábra bal oldalán a havi értékek, jobb oldalán pedig a trendtől és szezonálisitástól való – egyszerű időszorosmodell alapján szűrt – eltérések szerepelnek).⁶

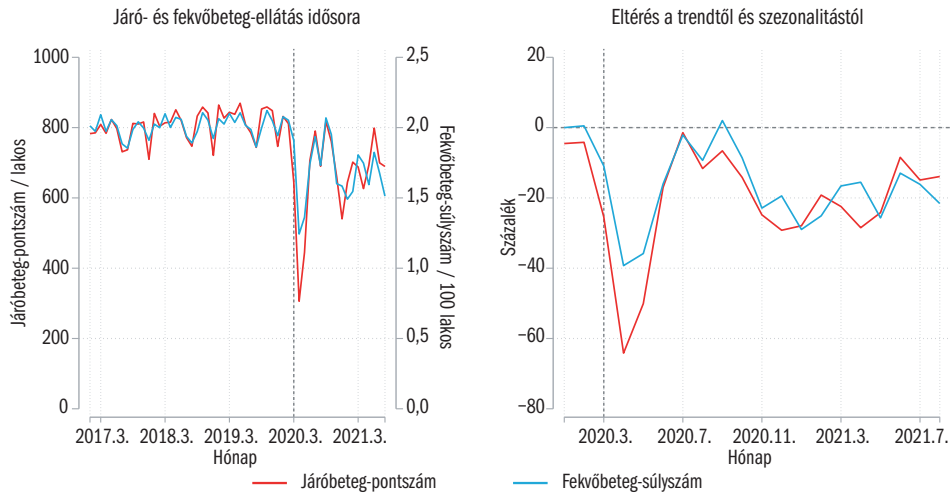
2020 március–áprilisában a járóbeteg-ellátás teljesítménye 50–65 százalékkal (és a hónap közepi intézkedések hatására már márciusban is 25 százalékkal), míg a fekvőbeteg-ellátás teljesítménye 35–40 százalékkal esett vissza. Utána fokozatosan visszaállt, és szeptember–októberig a szokásoshoz közeli értéken üzemelt, majd ezután egészen 2021 májusáig 15–30 százalékkal csökkentett szinten működött. Azóta 2021 nyarán még mindig nem érte el a historikus értéket, de főleg a járóbeteg-ellátásban már látszott némi visszarendeződés. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az esetszámok (valamint a fekvőbeteg-ellátásban az elszámolt napok száma) a pontszámánál és a súlyszámánál erőtel-

⁵ Mivel sok kisebb településen nem volt haláleset, ezért a halálozások számát olyan Poisson-regressziós modellel vizsgáltuk, ahol a magyarázó változók az egy főre jutó jövedelem logaritmus és a lakosság szám logaritmusai voltak.

⁶ A járóbeteg-ellátást az elvégzett beavatkozások pontértéke alapján finanszírozzák, tehát az összesített pontszám az esetszám és az egy esetre jutó átlagos beavatkozásérték szorzata. Hasonlóan, az aktív fekvőbeteg-ellátás súlyszámösszege az esetszámtól és az esetek – súlyosságtól függő – HBSC (homogén betegcsoport) értékétől függ.

jesebben estek vissza. A fekvőbeteg-ellátásban az eset „súlyosságát” jelző *case mix* index (az egy esetre jutó átlagos súlyszám) tartósan a historikus szint felett mozgott, csak az időszak legvégén (2021 augusztusára) csökkent vissza a szokásos értékre.⁷ Hasonlóan, a járóbeteg-ellátásban 2020-ban az elszámolt esetszám 20 százalékkal, a pontszám viszont 16 százalékkal csökkent.⁸ Ez arra utalhat, hogy a súlyosabb esetek maradtak bent a rendszerben.

6.4.2. ábra: A járó- és fekvőbeteg-ellátás teljesítményének (pontszám és súlyszám) alakulása

Megjegyzés: A jobb oldalon a logaritmizált idősorok 2017–2019. évi értékeire illesztett, trendet és szezonálitást tartalmazó modellek reziduálisait mutatják (százalékos formában) a 2020. január – 2021. augusztus közötti időszakra. A járóbeteg-ellátás tartalmazza a CT-MRI és laboratóriumi ellátást is.

Forrás: Saját számítás NEAK (2021a) alapján.

A 6.4.3. ábra mutatja az egészségügyi rendszer másik fontos komponense, a gyógyszerfogyasztás alakulását négy fő gyógyszerkategória (vérnyomáscsökkentők, a cukorbetegség kezelésére szolgáló antidiabetikumok [inzulinnok és szájon át szedhető gyógyszerek], a depresszió kezelésére szolgáló antidepresszánsok és a szorongásoldó anxiolitikumok) esetén (az ábra bal oldala az idősorokat, jobb oldala pedig a trendtől és szezonálitástól való százalékos eltérést és annak 95 százalékos konfidencia-intervallumát mutatja).⁹ Látható, hogy az első hullám során, 2020 márciusában a „pánik” gyógyszervásárlás látványos egyszeri ugrást (a vérnyomáscsökkentők és antidiabetikumok esetén majdnem 40 százalékos, az antidepresszánsok és anxiolitikumok esetén 20–30 százalékos növekedést) okozott az adatokban. *Elek és szerzőtársai* (2021a) járási szintű adatokon azt is megmutatták, hogy a gazdagabb, vélhetően jobban informált járásokban erősebb volt ez a hatás. A 6.4.3. ábra jobb oldali ábrája szerint a pánik utáni hónapokban a gyógyszerek fogyasztása alacsonyabb volt a szokásosnál, de 2021 folyamán – talán az antidiabetikumok kivételével – visszaállni látszik a historikus szint.

⁷ Forrás: NEAK, 9. o.

⁸ Forrás: Saját számítás NEAK (2021b) alapján.

⁹ Forrás: Saját számítás NEAK (2021c) alapján.

* Days of therapy (DOT).

6.4.3. ábra: Négy fő gyógyszercsoport fogyasztásának alakulása (terápiás napok száma)*

Megjegyzés: A jobb oldali ábrák a logaritmizált idősorok 2017–2019. évi értékeire illesztett, trendet és szezonálitást tartalmazó modellek reziduálisait mutatják (százalékos formában és 95 százalékos konfidencia-intervallummal) a 2020. január – 2021. augusztus közötti időszakra. Gyógyszercsoportok: vérvnyomáscsökkentők (ATC C02-09), antidiabetikumok (ATC A10), antidepresszánsok (ATC N06A), anxiolitikumok (ATC N05B)
 Forrás: Saját számítás NEAK (2021c) alapján.

Hatások az egészségi állapotra

Az egészségügyi ellátórendszeren belüli átcsoportosítás következményeinek, valamint a járvány még közvetettebb egészséghatásainak vizsgálata bonyolult feladat a rendelkezésre álló adatok segítségével. Az alábbiakban a daganatos, a szív- és érrendszeri, valamint a mentális betegségek területén foglalunk össze néhány eddigi eredményt, és közlünk néhány számítást. Ezek nemcsak a jövőbeli tényalapú egészségpolitikai döntés-előkészítés szempontjából fontosak, hanem azért is, mert gondos elemzés nélkül egyes megbetegedések gyakoriságának változását a nagyközönség vagy a sajtó akár az oltás hatásának is betudhatja, ennek pedig kedvezőtlen hatása lehet az oltás felvételére való hajlandóságra is.

A daganatos betegségek diagnózisa és kezelése

Elek és szerzőtársai (2021b) a három legfontosabb daganattípus (tüdőrák, vastag- és végbélrák, emlőrák) negyedéves incidenciáját (a 100 ezer lakosra jutó új esetek számát) vizsgálták.¹⁰ Azt találták, hogy 2020 második negyedévében jelentősen lecsökkent a két, népegészségügyi szűrőprogrammal is érintett ráktípus – a vastag- és végbélrák, valamint az emlőrák – incidenciája, utána – elsősorban az utóbbiban – időleges visszarendeződés történt, majd az incidenciák a historikus átlag alatt maradtak 2021 első félévében. A tüdőrák esetében egyenletesebb volt a historikus trendhez képesti csökkenés. Összességében 2020 áprilisa és 2021 júniusa között mindhárom daganattípusban 10–20 százalékos volt a trendtől és szezonaritástól való elmaradás. *KSH* (2021) részben más forrásból származó előzetes adatai is hasonló, 13%-os csökkenést mutatnak 2019-ről 2020-ra a bejelentett új rosszindulatú megbetegedések számában. A járvány alatt nem megjelenő betegek később, valószínűleg előrehaladottabb stádiumban, rosszabb kezelési és túlélési esélyekkel jelennek meg az ellátórendszerben.

A korábban részletezett kénálati és keresleti okokon belül egy speciális tényező, a szervezett népegészségügyi célú szűrővizsgálatok számának – a szűrések időleges leállítására, majd a szűrési részvételi hajlandóság visszaesése miatt bekövetkező – csökkenése is okozhatta részben a diagnosztizált daganatos esetek számának visszaesését. 2019-ről 2020-ra a mammográfiás szűrések száma 28 százalékkal, az emlőfelvételek száma 24 százalékkal csökkent.¹¹

Elek és szerzőtársai (2021c) a nők szervezett emlőrákszűrésének felső korhatárát (65 év) használták fel ennek a tényezőnek a többitől való elkülönítésére. A szerzők azt találták, hogy a járvány előtt 65 éves életkornál szakadás volt megfigyelhető mind a mammográfiás vizsgálatok, mind az emlőműtétek – azon belül a jobb prognózissal kecsegtető részleges emlőeltávolítások – számában, viszont ez a szakadás a járvány bizonyos negyedéveiben teljesen eltűnt. Ezzel összhangban 2020 második negyedévében a 61–65 évesek körében a 66–70 évesekhez képest jobban visszaesett a korai diagnózist jelző részleges

¹⁰ Azt tekintették új esetnek, ha egy egyén a fekvőbeteg-ellátásban először (pontosabban, a megelőző öt év adatai alapján először) a megfelelő fődiagnózissal megjelenik (tüdőrák: C34, vastag- és végbélrák: C18-C21, emlőrák: C50 BNO-kódok).

¹¹ Forrás: Saját számítás *NEAK* (2021b) alapján, a járóbeteg-szakellátás megfelelő OENO-kódjait használva.

emlőeltávolítások száma, míg 2021 elején egy ellenkező irányú visszarendeződés történt. Mindeközben a teljes emlőeltávolítások alakulásában nem volt különbség. A járvány elején a részleges emlőeltávolítások csökkenése a 61–65 éves korosztályban arra utal, hogy ott elsősorban a korai stádiumban, szűrés-sel korábban felfedezhető emlődaganatok száma csökkent, mert egy későbbi stádiumban diagnosztizálták őket. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy más korosztályok eltérő tendenciái miatt a teljes népességben a részleges emlőeltávolítások kevésbé estek vissza, mint a teljes emlőeltávolítások.¹²

Szív- és érrendszeri betegségek és kapcsolódó krónikus kórképek

Az akut szív- és érrendszeri események közül *Bőjti és szerzőtársai* (2021) a stroke-diagnózisokban – és kisebb részben a kapcsolódó beavatkozásokban – talált a Covid19-járványnak betudható visszaesést. Bár a szerzők szerint elméletileg lehetséges, hogy a stroke valós incidenciája is csökkent a lezárások miatti életmódváltozás miatt, a visszaesés mögött inkább az ellátórendszer leterheltségét és a betegek orvoshoz fordulásának késedelmét feltételezik.

Az is megfigyelhető, hogy a szív- és érrendszeri betegségekhez kapcsolódó krónikus kórképekkel a szokásosnál kevesebbszer jelentek meg a járóbeteg-szakellátásban: például a diabetológiai szakrendelések összes elszámolt pontszáma 2019-ről 2020-ra 21 százalékkal, esetszáma 16 százalékkal csökkent.¹³ Ugyanakkor, mint láttuk, a gyógyszerfogyasztási adatok a vérnyomás-csökkentők és antidiabetikumok fogyasztásának közelítő visszaállását mutatják 2021 első nyolc hónapjában (*6.4.3. ábra*), ezért a hatások pontosabb vizsgálatához részletesebb adatok szükségesek.

Mentális betegségek

Végül *Wernigg* (2021) a pszichiátriai betegek gondozását vizsgálta, és megállapította a pszichiátriai diagnózissal járóbeteg-, illetve fekvőbeteg-ellátásban megjelent betegek számának csökkenését 2020 első három negyedévében, ami a hozzáférés romlására utal – bár az antidepresszáns-fogyasztás 2021 első nyolc hónapjában visszatérni látszik korábbi szintjére. Persze a koronavírus-járvány önmagában is hatással volt a mentális egészségre (lásd például *Osváth és szerzőtársai*, 2021), így további vizsgálandó kérdés, hogy e tényezőknek mi a szerepe az öngyilkosságok számának növekedésében. A KSH halálügyi statisztikája alapján 2019-ről 2020-ra a „szándékos önártalom” halállokok száma 10 százalékkal nőtt,¹⁴ és *Osváth és szerzőtársai* (2021) szerint a növekedés 16 százalékos volt a korábbi időszak csökkenő trendjéhez képest.

Összegzés

Az eddigi publikációk és számítások tehát azt mutatják, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján a járvány első három hulláma alatti többlethalandóság (beleértve annak földrajzi és szocioökonómiai mintázatait is) viszonylagos

¹² Lásd még *NEAK* (2021b)-ben a 491 és 492 HBCS (homogén betegségcsoport) esetek éves alakulását.

¹³ A 0103 (endokrinológia, anyagcsere és diabetológia) és 0123 (diabetológia) szakmakódokat együtt vizsgáltuk. Forrás: saját számítás *NEAK* (2021b) alapján.

¹⁴ Lásd: *KSH*.

pontossággal megbecsülhető, és az egészségügyi ellátórendszerre kifejtett hatások is mérhetőek voltak: egy sor mechanizmuson keresztül a nem Covid-ellátás némileg visszaszorult; ezen belül a későbbre csúszó daganatdiagnózisok sajnos a jövőben ronthatják a halálozást. A koronavírus-fertőzésen való átesés (poszt-Covid-szindróma, lásd például *Fekete és szerzőtársai*, 2021), az egyes hatásmechanizmusok azonosítása, az egészségügyi rendszeren belüli kapacitásátcsoportosítások, valamint a lezárások és a járvány miatti gazdasági visszaesés közép- és hosszú távú egészséghatásainak részletes vizsgálata már további kutatások feladata lesz.

Hivatkozások

- ABURTO, J. M.–SCHÖLEY, J.–KASHNITSKY, I. és szerzőtársaik (2021): [Quantifying impacts of the Covid-19 pandemic through life-expectancy losses: a population-level study of 29 countries](#). International Journal of Epidemiology, dyab207.
- BOGOS KRISZTINA–KISS ZOLTÁN–KERPEL-FRONIUS ANNA és szerzőtársaik (2021): [Different trends in excess mortality in a Central European country compared to main European regions in the year of the Covid-19 pandemic \(2020\): a Hungarian analysis](#). Pathology and Oncology Research, Vol. 27. 1609774.
- BÖJTI PÉTER PÁL–SZILÁGYI GÉZA–DOBI BALÁZS és szerzőtársaik (2021): [Impact of Covid-19 on ischemic stroke care in Hungary](#). GeroScience.
- ELEK PÉTER–BÍRÓ ANIKÓ–FADGYAS-FREYLER PETRA (2021a): [Income gradient of pharmaceutical panic buying at the outbreak of the Covid-19 pandemic](#). Health Economics Vol. 30. No. 9. 2312–2120. o.
- ELEK PÉTER–FADGYAS-FREYLER PETRA–GERVAI NÓRA és szerzőtársai (2021b): Daganatos betegek a Covid-19 járvány idején. A járvány hatása a daganatos esetek és műtéti beavatkozások számára. Absztrakt. Magyar Egészség-gazdaságtani Társaság (META) XV. konferenciája.
- ELEK PÉTER–FADGYAS-FREYLER PETRA–VÁRADI BALÁZS és szerzőtársai (2021c): Effects of the Covid-19 pandemic on breast cancer patient pathways: A quasi-experimental analysis of screening disruptions. Kézirat.
- FEKETE MÓNICA–SZARVAS ZSÓFIA–FAZEKAS-PONGOR VINCE és szerzőtársai (2021): [Ambuláns rehabilitációs programok Covid-19-betegek számára](#). Orvosi Hetilap, 162. évf. 42. sz. 1671–1677. o.
- FERENCI TAMÁS (2021a): [Different approaches to quantify years of life lost from Covid-19](#). European Journal of Epidemiology, 36, 589–597. o.
- FERENCI TAMÁS (2021b): [A magyarországi koronavírus-járvány valós idejű epidemiológiája](#). Többlethalalozás és regisztrált halálozás.
- GHOLOPOUR, E.–VIZVÁRI BÉLA–BABAQI, T.–TAKÁCS SZABOLCS (2021): [Statistical analysis of the Hungarian Covid-19 victims](#). Journal of Medical Virology, Vol. 93. No. 12. 6660–6670. o.
- INDEX.HU (2021): [Csütörtöktől újraindulnak a preventív onkológiai szűrővizsgálatok](#).
- ISLAM, N.–SHKOLNIKOV, V.–ACOSTA, R. és szerzőtársaik (2021): [Excess deaths associated with covid-19 pandemic in 2020: age and sex disaggregated time series analysis in 29 high income countries](#). BMJ, Vol. 373. No. 1137.
- KARLINSKY, A.–KOBÁK, D. (2021): [Tracking excess mortality across countries during the Covid-19 pandemic with the World Mortality Dataset](#). Elife, 10. e69336.
- KÖLLŐ JÁNOS (2020): [Foglalkoztatás a koronavírus-járvány első hullámának idején](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Elek Péter–Hajdu Tamás* (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2019. 220–232. o. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- KSH (2021): [Bejelentett új rosszindulatú daganatos megbetegedések](#).

- MAGYAR KÖZLÖNY (2020a): [10/2020. \(III. 14.\) EMMI rendelet](#) a kihirdetett veszélyhelyzet miatt szükséges egyes egészségügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról.
- MAGYAR KÖZLÖNY (2020b): [17/2020. \(IV. 30.\) EMMI rendelet](#) a fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet és a háziiorvosi, házi gyermekorvosi és fogorvosi tevékenységről szóló 4/2000. (II. 25.) EüM rendelet módosításáról.
- NEAK (2021a): [Alapdíjak és országosan összesített teljesítményadatok havi bontásban](#). Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, Budapest.
- NEAK (2021b): [A gyógyító-megelőző ellátásokra vonatkozó közérdekű adatok](#). Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, Budapest.
- NEAK (2021c): [Gyógyszerforgalmi adatok](#). Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, Budapest.
- OROSZI BEATRIX–JUHÁSZ ATTILA–NAGY CSILLA és szerzőtársaik (2021): [Unequal burden of Covid-19 in Hungary: a geographical and socioeconomic analysis of the second wave of the pandemic](#). *BMJ Global Health*, Vol. 6. e006427.
- OSVÁTH PÉTER–BÁLINT LAJOS–NÉMETH ATTILA és szerzőtársaik (2021): [A magyarországi öngyilkossági halálozás változásai a Covid-19-járvány első évében](#). *Orvosi Hetilap*, 162. évf., 41. sz. 1631–1636. o.
- TÓTH G. CSABA (2021): [Többlethalandóság a koronavírus-járvány miatt Magyarországon 2020-ban](#). *Korfa*, 21. évf. 2. sz. 1–4. o.
- UZZOLI ANNAMÁRIA–KOVÁCS SÁNDOR ZSOLT–PÁGER BALÁZS–SZABÓ TAMÁS (2021): [A hazai Covid-19-járványhullámok területi különbségei](#). *Területi Statisztika*, 61. évf. 3. sz. 291–319. o.
- VÁRADI BALÁZS (2020): [Magyarországi közpolitikai reakciók a koronavírus-járványra 2020 első felében](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Elek Péter–Hajdu Tamás* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök*, 2019. 213–2319. o. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- VITRAI JÓZSEF (2021): [A Covid-járványról komplexitás-szemüvegen keresztül](#). *Egészségfejlesztés* 62. évf. 3. sz. 26–30. o.
- WERNIGG, R. (2021): [A Covid-19-járvány mentális egészségre gyakorolt hatásai](#). *Orvos-továbbképző Szemle*, 28. évf. 2. sz. 65–73. o.
- WHO (2021): [Daily cases and deaths by date reported to WHO](#).

6.5. KOCKÁZATI PREFERENCIA ÉS A COVID-19

HORN DÁNIEL, KHAYOUTI SÁRA & KISS HUBERT JÁNOS

A koronavírus-járvány rengeteg változást hozott életünkbe. Jelen írásban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a járvány hatására megváltozhatott-e a kockázathoz való viszonyunk, azaz a kockázati preferenciánk. Ez a kérdés azért fontos, mert preferenciáink (a lehetőségeink és korlátaink mellett) döntéseink és viselkedésünk fontos meghatározói, így a munkaerőpiaci státusunkra is hatással lehetnek. A kockázatkerülőbbek például inkább választanak olyan állásokat, amelyek stabil jövedelemmel járnak (*Bonin és szerzőtársai*, 2007), kevésbé hajlandók állást váltani (*van Huizen–Alessie*, 2019), elköltözni (*Dustmann és szerzőtársai*, 2020), alacsonyabb a rezervációs bérük (*Pannenberg*, 2010), és lassabban is nő a bérük (*Budria és szerzőtársai*, 2013). A kockázatvállalóbbak nagyobb valószínűséggel vállalnak bizonytalanabb, de magasabb várható jövedelemmel járó munkákat (*Dohmen–Falk*, 2011), és a nagyobb kockázatvállalás együtt jár a vállalkozói kedvvel (*Koudstaal és szerzőtársai*, 2013, *Caliendo és szerzőtársai*, 2014).

Kockázati preferenciák változása

Bár a közgazdászok általában felteszik a preferenciák stabilitását, az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet kap az a kérdés, hogy a preferenciák hogyan változnak az élet során, illetve az is, hogy milyen események képesek a preferenciák alakítására.

A koronavírus-járvány sokként érte az embereket. Az irodalomban a gazdasági válságok, természeti katasztrófák és háborús események által okozott sokkokat abból a szempontból is tanulmányozzák, hogy képesek-e megváltoztatni a preferenciákat. Például a 2008–2009-es pénzügyi válság kapcsán a legtöbb tanulmány azt találja, hogy a kockázatvállalás csökkent (lásd *Schildberg–Hörisch*, 2018 és a benne szereplő hivatkozásokat). Érdekes módon a kockázatvállalás csökkenésének nem feltétlenül kell együtt járnia a kockázati preferenciák megváltozásával. Például *Malmendier–Nagel* (2011) szerint a gazdasági sokkok a jövőbeli hozamokról alkotott vélekedéseinket változtatja meg, és ez vezethet alacsonyabb kockázatvállaláshoz, bár nem zárják ki a preferenciák megváltozásának lehetőségét sem. A mechanizmusokat tekintve, több tanulmány (*Sahm*, 2012, *Buccioli–Miniaci*, 2018) is azt találta, hogy a kockázati preferenciák változása mögött nem jövedelmi vagy vagyoni változások állnak. Azaz az emberek nem azért kockázatkerülőbbek, mert a gazdasági válságok miatt csökken a jövedelmük, hanem valami más van a háttérben. Egyes tanulmányok szerint negatív élmények és érzések állhatnak a változás mögött (*Necker–Ziegelmeyer*, 2016, *Guiso és szerzőtársai*, 2018). Ezt alátámasztja *Kandasamy és szerzőtársai* (2014) eredménye is, amely szerint a kortizol nevű stresszhormon növelése csökkenti a kockázatvállalást.

A természeti katasztrófákkal és háborús helyzetekkel kapcsolatos kutatások között vannak tanulmányok, amelyek szerint ezen extrém helyzetek csökkentik a kockázatvállalást, míg mások éppen az ellenkezőjét találják (lásd *Chuang–Schechter*, 2015 és a benne szereplő hivatkozásokat). Sajnos nem tudjuk, hogy a szakirodalom miért nem talált következetes eredményeket. Összhangban a gazdasági sokkok hatásával, egyes szerzők azt találják, hogy a kockázatvállalás azért csökken, mert az emberek nagyobb valószínűséget tulajdonítanak jövőbeli katasztrófáknak, azaz a kockázati észlelés változik meg (lásd például *Cameron–Shah*, 2015 és *Cassar és szerzőtársai*, 2017). A megnövekedett kockázatvállalás okaként pedig egyesek a kilátáselméletet hozzák fel, miszerint veszteség után megnő az ember kockázatvállalása (*Page és szerzőtársai*, 2014), mások az érzelmek hatására utalnak (*Eckel és szerzőtársai*, 2009).

Összességében tehát az irodalom alapján nem világos, hogy a koronavírus-járvány hogyan érinthette a kockázatvállalást. Az alábbiakban összefoglaljuk röviden az elemzéshez felhasznált adatainkat, majd bemutatjuk hogyan és jellemzően mely társadalmi csoportokban változott leginkább a magyarok kockázatvállalási hajlandósága az elmúlt években.

Magyar adatok, leíró statisztikák

A Tárki segítségével 2017 elején, valamint 2020 júniusában és 2020 novemberében a magyar felnőtt lakosság nemre, korra, végzettségre és lakóhelyre tekintve reprezentatív mintáján mértük fel a kockázati attitűdöt. A különböző mintákban különböző válaszadók voltak, azaz nem paneladatokkal dolgoztunk. A 2017-es felmérés a járvány előtti kockázati preferenciákat ragadja meg, míg a 2020-as felmérések a járvány első és második hulláma alatt mérik azt, hogy miként viszonyulunk a kockázathoz. Természetesen a kockázati preferenciákra nagyon sok dolog hathat. Ha eltérést találunk a 2017-es és a 2020-as adatok között, akkor a különbség nem csupán a járvány hatását mutatja meg, hanem egyéb tényezők befolyását is, amelyek esetleg ezen idő alatt változtak a társadalom egészében. Ezeket a következőkben igyekszünk figyelembe venni.

A kockázatot egy olyan hipotetikus kérdéssel mértük fel, amely az iránt érdeklődött, hogy a válaszadó 10 ezer forintból mennyit lenne hajlandó feltenni egy olyan szerencsejátékra, amelyben 50 százalék eséllyel megduplázza a feltett összeget, 50 százalék eséllyel pedig elveszíti azt.¹ Minél többet hajlandó valaki kockáztatni, annál nagyobb a kockázattűrő képessége. Ilyen típusú kérdésekkel gyakran mérik a kockázatvállalási hajlandóságot (lásd például *Gneezy–Potters*, 1997 vagy *Sutter és szerzőtársai*, 2013).

Van információnk a válaszadók demográfiai és társadalmi helyzetéről (nem, kor, végzettség, családi jellemzők, munkapiaci helyzet, anyagi helyzet), így meg tudjuk nézni azt, hogy egyes csoportokban hogyan változott a kockázati preferencia, illetve kontrollálni is tudunk rájuk.

¹ Minimális különbség volt a 2017-es és a 2020-as lekérdezés között. Míg 2017-ben a szerencsejáték az volt, hogy egy 10 piros és 10 kék golyót tartalmazó zsákból húzunk egyet, és a színt kellett eltalálni, addig a 2020-as kérdéseknél pénzfeldobás volt a szerencsejáték alapja.

A 6.5.1. táblázat mutatja a leíró statisztikákat. A teljes mintában, illetve a különböző almintákban is csökkenő trendet látunk. 2017-hez képest 2020 júniusára kisebb összeget kockáztatnának a válaszadók, és 2020 júniusa és novembere között további csökkenés figyelhető meg.

6.5.1. táblázat: A kockázatvállalási feladatban kockáztatott összeg a három felmérés során forintban

	2017	2020 június	2020 november
Teljes minta	3860	3329*	2894*
Nem			
Férfiak	4316	3470*	3047
Nők	3452	3204	2758*
Kor			
18-30	4454	3489*	2973
31-50	4217	3656*	2931*
51-65	3722	3218	2992
65+	2702	2650	2581
Településtípus			
Falu	3331	3287	2738
Város	4094	3354*	3034
Budapest	4100	3329*	2768
Végzettség			
Maximum nyolc általános	3287	3244	3003
Nincs érettségi	3785	3309	3073
Érettségi	3984	3435*	2811*
Több, mint érettségi	4377	3253*	2595

Megjegyzés: Kisebbségi összegek kisebb kockázatvállalást jelentenek. A csillagok az 5 százalékon szignifikáns eltéréseket jelölik, mindig a korábbi időszakhoz viszonyítva.

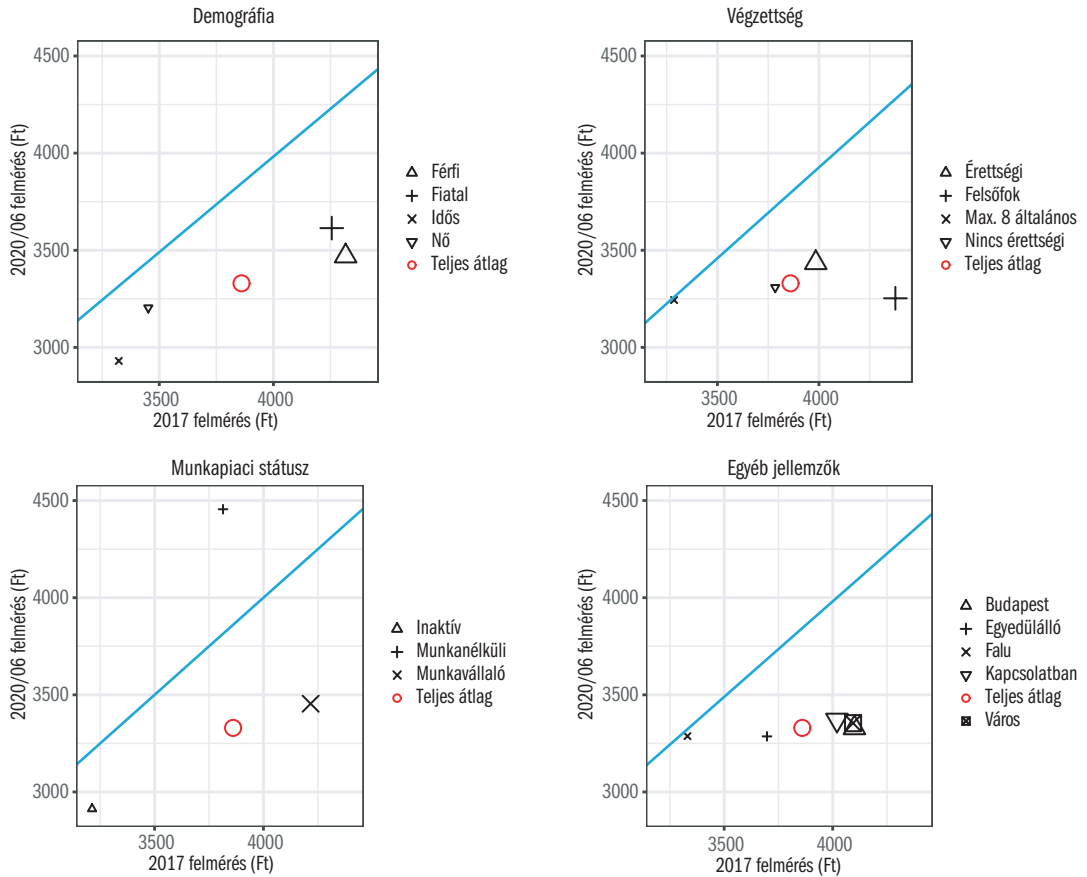
Két ábra segítségével igyekszünk még részletesebb képet adni arról, hogy miként változott a kockázatvállalás a válaszadók különböző csoportjaiban. Először a 2017-es felmérés adatait vetjük össze a 2020-as első felmérés adataival, majd a két 2020-as felmérés adatait hasonlítjuk össze.

A 6.5.1. ábra a 2017 és 2020 júniusa között bekövetkezett változásokat mutatja be a népesség különböző csoportjaiban. Amennyiben az adott csoportot jelölő szimbólum az egyenesen fekszik, akkor pontosan ugyanannyit kockáztattak átlagosan az adott csoport tagjai a két adatfelvétel idején. Amennyiben a szimbólum a vonal alatt található, akkor a második felvételnél kevesebbet kockáztattak, mint az első adatfelvétel idején, vagyis csökkent a kockázatvállalás az időszak alatt. Minél távolabb esik egy szimbólum az egyenestől, annál nagyobb a különbség. A nagyméretű szimbólumok 5 százalékon statisztikailag szignifikáns különbséget mutatnak.

Az ábrán látható, hogy általában a szimbólumok a vonal alatt fekszenek, azaz tipikusan többet kockáztattak a különböző kategóriákba tartozó emberek az első adatfelvétel idején. Számos esetben a különbség nem szignifikáns, azaz bár csökkent a kockázatvállalási kedv a járvány alatt, a változás nem számot-

tevő. Több kategóriában van azonban statisztikailag is szignifikáns különbség a felmérések között. Az ábrán látható, hogy a teljes népesség tekintetében is csökkent a kockázatvállalási hajlandóság, de a kor, a nem, a végzettség és a munkapiaci státusz szerint is van eltérés a felmérések között.

6.5.1. ábra: Az egyes egyéni jellemzők és a kockázatvállalás összefüggésének változása 2017 és 2020 júniusa között

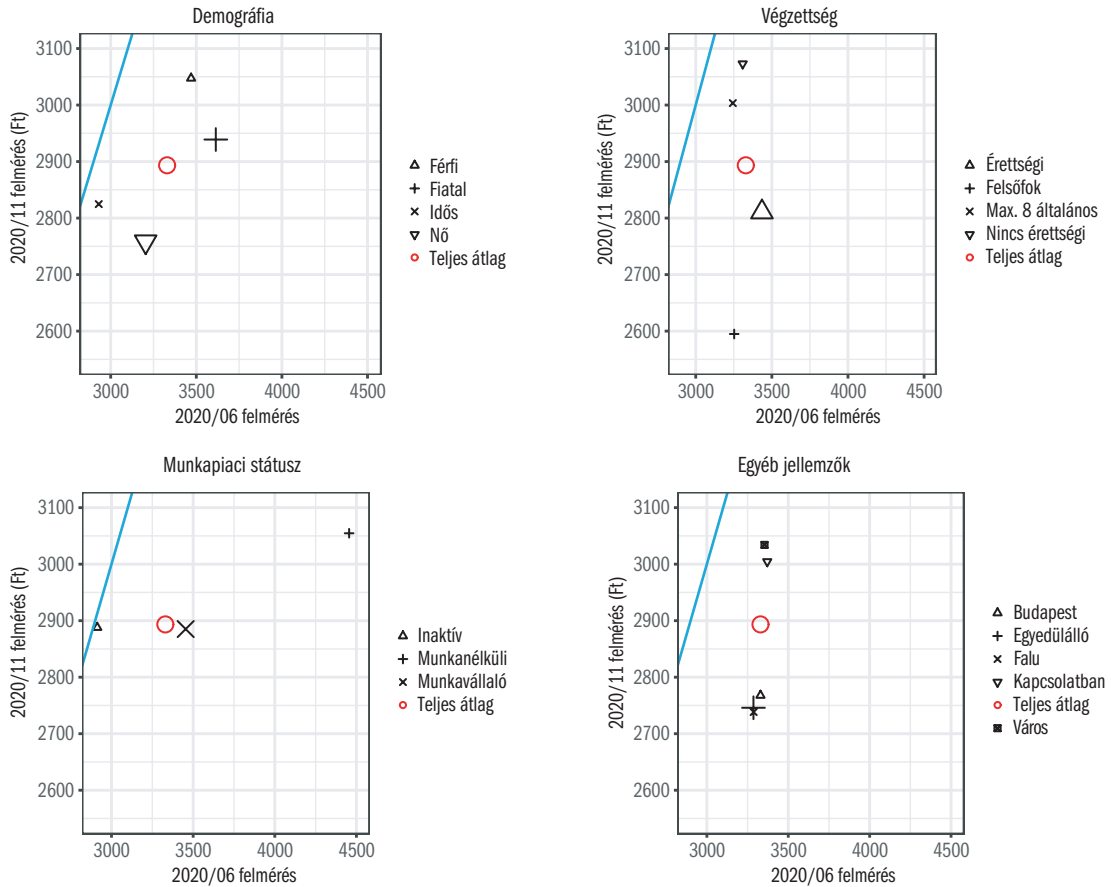

Megjegyzés: A kisebb összegek kisebb kockázatvállalást jelentenek. A nagyobb szimbólumok az 5 százalékon szignifikáns eltéréseket jelölik.

A 6.5.2. ábra hasonlóan az előző ábrához 2020 júniusa és novembere között bekövetkezett változásokat mutatja be a népesség különböző csoportjaiban. Csakúgy, mint 2017 tavasza és 2020 júniusa között, a kockázatvállalás a koronavírus-járvány első és második hulláma között is jelentősen csökkent. A kockázatvállalási hajlandóság csökkenése e két későbbi időpont között a munkavállalók, a munkanélküliek, a fiatalok, az érettségizettek, az egyedülállók és a nők csoportjára szignifikáns statisztikailag. De például az inaktívak vagy az alacsony iskolázottságúak esetében nem, vagy minimális csökkenés volt

tapasztható. Vagyis a leíró adatokból úgy tűnik, a kockázatvállalás átlagos csökkenése inkább a társadalom átlagosan magasabb státusú része miatt következett be.

6.5.2. ábra: Az egyes egyéni jellemzők és a kockázatvállalás összefüggésének változása 2020 júniusa és novembere között

Megjegyzés: A kisebb összegek kisebb kockázatvállalást jelentenek. A *nagyobb szimbólumok* az 5 százalékon szignifikáns eltéréseket jelölik.

A szakirodalomban dokumentált eredményekkel (lásd *Drucker és szerzőtársai*, 2018) összhangban azt látjuk, hogy a nők kockázatkerülőbbek, mint a férfiak, azonban mindkét nem esetén csökken a kockázatviselési hajlandóság az évek alatt. A kort tekintve is viszont látjuk a 6.5.1. ábrán az irodalom azon eredményét, hogy a korral csökken a kockázatvállalási hajlandóság (lásd *Schildberg-Hörisch*, 2018 és a benne szereplő hivatkozásokat). A 2020-as adatok a 6.5.2. ábrán azonban azt mutatják, hogy a járvány idején (és talán annak következtében) eltűnnek a különböző korosztályok közötti különbségek. Hasonló következtetéseket vonhatunk le a településtípus kapcsán is.² Ugyanis

² Nem ismerünk olyan irodalmi előzményt, amely a kockázatvállalás és a településtípus közötti összefüggéseket tanulmányozza.

míg 2017-ben a városokban és Budapesten élők lényegesen nagyobb kockázatvállalási hajlandóságot mutattak, mint a falun élők, addig ez a különbség 2020 júniusára teljesen eltűnt. A végzettséget tekintve pedig szinte megfordul a kockázatvállalási hajlandóság, ugyanis míg 2017-ben a magasabb végzettség magasabb kockázatvállalással járt együtt (összhangban az irodalommal, lásd *Dohmen és szerzőtársai*, 2010), addig 2020 végére az alacsonyabb végzettségűek kockáztattak többet a feltett kérdés kapcsán (az alacsonyabb végzettségűek esetében sokkal kisebb mértékben csökkent a kockázatvállalási hajlandóság az évek során).

Többszörös elemzés

A 6.5.2. táblázat a kockázatvállalási jellemzők időbeli alakulását egy regressziós keretben mutatja meg, ahol fokozatosan vesszük figyelembe a válaszadók megfigyelhető jellemzőit. Az (1) oszlopban a három felmérés közötti átlagos különbségeket mutatjuk, mindenféle kontrollváltozó bevonása nélkül. Ezek a becslések pontosan visszaadják a 6.5.1. és a 6.5.2. ábra teljes népességre vonatkozó eredményeit. Míg 2020 júniusában 531 forinttal adtak volna kevesebbet az emberek egy kockázatos játékban a rendelkezésre álló 10 ezer forintjukból, mint 2017 elején, addig 2020 novemberére ez az átlagos összeg újabb 436 forinttal csökken. Vagyis, ahogy ezt fentebb megmutattuk, az átlagos kockázatvállalási hajlandóság a megfigyeléseink során folyamatosan és jelentősen csökkent. Az évek közötti arányok akkor sem változnak számottevően, ha kontrollálunk a nemre, korra, lakóhelyre, végzettségre (2. oszlop), a családi állapotra, a háztartásban élők számára (3. oszlop), munkapiaci státusra, a munkavégzés szektorára (4. oszlop), vagy az anyagi helyzetre (5. oszlop). Ez az eredmény arra utal, hogy az egyéni megfigyelhető jellemzőktől függetlenül, valamilyen „külső ok” hatására csökkent a magyar népesség kockázatvállalási hajlama. Kézenfekvő magyarázatnak tűnik, hogy ez a külső ok, épp a koronavírus okozta járványhelyzet volt.

Következtetések

Már a járvány előtt is a magyarok Európa leginkább kockázatkerülő nemzetei közé tartoztak (*Falk és szerzőtársai*, 2018). Elemzésünk azt sugallja, hogy a járvány alatt az emberek kockázatvállalása folyamatosan csökkenő tendenciát mutat. A 2017-es „békeévhez” képest a járvány első hulláma, illetve az első hullámhoz képest a járvány második hulláma során egyre kisebb összeget hajlandók az emberek kockáztatni. Későbbi kutatások számára érdekes kérdés, hogy ez a csökkenés hol fog megállni és stabilizálódni, valamint hogy mikor fog visszatérni az emberek kockázatvállalása a járvány előtti szinthez – ha egyáltalán visszatér.

6.5.2. táblázat: A kockázattvállalási hajlandóság eltérése a három felvételi időpont között – lineáris regressziós modell súlyozott adatokon

	Kockázati preferencia				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2017-es felmérés (referencia: 2020. június)	530,816*** (155,175)	535,265*** (154,226)	554,434*** (157,058)	560,801*** (158,503)	550,904*** (160,349)
2020/11-es felmérés (referencia: 2020. június)	-435,918*** (166,407)	-441,871*** (165,264)	-437,001*** (166,028)	-421,587** (167,434)	-408,622** (169,146)
Nem: nő (referencia: férfi)		-440,018*** (135,150)	-433,035*** (137,252)	-432,970*** (141,865)	-422,105*** (142,922)
Kor		-18,650*** (4,049)	-17,766*** (5,477)	-23,059*** (7,163)	-23,303*** (7,305)
Lakóhely: falu (referencia: város)		-392,427*** (151,857)	-418,737*** (152,689)	-437,251*** (153,714)	-429,195*** (155,462)
Lakóhely: Budapest (referencia: város)		-88,959 (180,571)	-86,888 (182,087)	-82,469 (183,820)	-49,039 (188,414)
Végzettség: maximum nyolc általános (referencia: felsőfokú végzettség)		21,723 (237,384)	155,368 (241,810)	281,628 (344,881)	352,631 (350,057)
Végzettség: nincs érettségi (referencia: felsőfokú végzettség)		-29,293 (197,371)	15,801 (197,640)	26,585 (308,018)	82,927 (311,795)
Végzettség: érettségi (referencia: felsőfokú végzettség)		-39,243 (194,953)	21,716 (195,372)	18,370 (283,300)	55,433 (285,150)
Családi állapot ^a	-	-	+	+	+
Munkapiaci helyzet ^b	-	-	-	+	+
Anyagi helyzet ^c	-	-	-	-	+
Konstans	3329,435*** (110,907)	4606,035*** (274,335)	4623,795*** (435,630)	4709,604*** (536,501)	4711,086*** (551,563)
A megfigyelések száma	2530	2530	2520	2503	2470
R ²	0,014	0,030	0,033	0,037	0,037

^a Házass, élettárs, elvált, hajadon, özvegy és háztartásban élők száma.

^b Munkavállaló, alkalmi munkák, magánvállalkozó, munkanélküli, nyugdíjas, egyéb és a munkahely gazdasági szektora.

^c Jó, közepes, rossz (önbevallás) és van-e saját lakása.

*** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1.

Hivatkozások

- BONIN, H.–DOHMEN, T.–FALK, A.–HUFFMAN, D.–SUNDE, U. (2007): [Cross-sectional earnings risk and occupational sorting: The role of risk attitudes](#). *Labour Economics*, Vol. 14. No. 6. 926–937. o.
- BUCCIOL, A.–MINIACI, R. (2018). [Financial risk propensity, business cycles and perceived risk exposure](#). *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 80. No. 1. 160–183. o.
- BUDRIA, S.–DIAZ-SERRANO, L.–FERRER-I-CARBONELL, A.–HARTOG, J. (2013). [Risk attitude and wage growth: replicating Shaw \(1996\)](#). *Empirical Economics*, Vol. 44. No. 2. 981–1004. o.
- Caliendo, M.–Fossen, F.–Kritikos, A. S. (2014). [Personality characteristics and the decisions to become and stay self-employed](#). *Small Business Economics*, Vol. 42. No. 4. 787–814. o. 8.
- CAMERON, L.–SHAH, M. (2015). [Risk-taking behavior in the wake of natural disasters](#). *Journal of Human Resources*, Vol. 50. No. 2. 484–515. o.

- CASSAR, A.–HEALY, A.–VON KESSLER, C. (2017): [Trust, risk, and time preferences after a natural disaster: experimental evidence from Thailand](#). *World Development*, Vol. 94. 90–105.
- CHUANG, Y.–SCHECHTER, L. (2015): [Stability of experimental and survey measures of risk, time, and social preferences: A review and some new results](#). *Journal of Development Economics*, Vol. 117. 151–170. o.
- DOHMEN, T.–FALK, A.–HUFFMAN, D.–SUNDE, U. (2010): [Are risk aversion and impatience related to cognitive ability?](#) *American Economic Review*. Vol. 100. No. 3. 1238–1260. o.
- DOHMEN, T.–FALK, A. (2011): [Performance Pay and Multidimensional Sorting: Productivity, Preferences, and Gender](#). *American Economic Review*, Vol. 101. No. 2. 556–590. o.
- DRUCKER LUCA FLÓRA–HORN DÁNIEL–KISS HUBERT JÁNOS (2018): [Nemek közötti preferenciakülönbségek a szakirodalomban](#). Megjelent: *Fazekas Károly–Szabó-Morvai Ágnes* (szerk.): *Munkaerőpiaci tükör, 2017*. MTA KRTK KTI, Budapest, 132–139. o.
- DUSTMANN, C.–FASANI, F.–MENG, X.–MINALE, L. (2020): [Risk attitudes and household migration decisions](#). *Journal of Human Resources*, 1019-1051.
- ECKEL, C. C.–EL-GAMAL, M. A.–WILSON, R. K. (2009). [Risk loving after the storm: A Bayesian-Network study of Hurricane Katrina evacuees](#). *Journal of Economic Behavior & Organization*, No. 69. No. 2. 110–124, o.
- FALK, A.–BECKER, A.–DOHMEN, T.–ENKE, B.–HUFFMAN, D.–SUNDE, U. (2018): [Global evidence on economic preferences](#). *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 133. No. 4. 1645–1692. o.
- GNEEZY, U.–POTTERS, J. (1997): An experiment on risk taking and evaluation periods. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112. No. 2. 631–645. o.
- GUISSO, L.–SAPIENZA, P.–ZINGALES, L. (2018): [Time varying risk aversion](#). *Journal of Financial Economics*, Vol. 128. No. 3. 403–421. o.
- KANDASAMY, N.–HARDY, B.–PAGE, L.–SCHAFFNER, M.–GRAGGABER, J.–POWLSON, A. S.–FLETCHER, P.C.–GURNELL, M.–COATES, J. (2014): [Cortisol shifts financial risk preferences](#). *Proceedings of the National Academy of Sciences*, Vol. 111. No. 9. 3608–3613. o.
- KOUDSTAAL, M.–SLOOF, R.,–VAN PRAAG, M. (2016): [Risk, uncertainty, and entrepreneurship: Evidence from a lab-in-the-field experiment](#). *Management Science*, Vol. 62. No. 10. 2897–2915. o.
- KÖLLŐ, JÁNOS–REIZER BALÁZS (2021): [A koronavírus-járvány első hullámának hatása a foglalkoztatásra és a vállalatok árbevételére](#). *Közgazdasági Szemle*, 68. évf. 4. sz. 345–374. o.
- MALMENDIER, U.–NAGEL, S. (2011): [Depression babies: do macroeconomic experiences affect risk taking?](#) *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 126. No. 1. 373–416. o.
- NECKER, S.–ZIEGELMEYER, M. (2016): [Household risk taking after the financial crisis](#). *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 59. No. C, 141–160. o.
- PAGE, L.–SAVAGE, D. A.–TORGLER, B. (2014): [Variation in risk seeking behaviour following large losses: A natural experiment](#). *European Economic Review*, Vol. 71. 121–131. o.
- PANNENBERG, M. (2010): [Risk attitudes and reservation wages of unemployed workers: evidence from panel data](#). *Economics Letters*, Vol. 106. No. 3. 223–226. o.
- SAHM, C. R. (2012): [How much does risk tolerance change?](#) *The Quarterly Journal of Finance*, Vol. 2. No. 4. 1250020.
- SCHILDBERG–HÖRISCH, H. (2018): [Are risk preferences stable?](#) *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 32. No. 2. 135–154. o.
- SUTTER, M.–KOCHER, M. G.–GLÄTZLE-RÜTZLER, D.–TRAUTMANN, S. T. (2013): [Impatience and uncertainty: Experimental decisions predict adolescents' field behavior](#). *American Economic Review*, Vol. 103. No. 1. 510–531. o.
- VAN HUIZEN, T.–ALESSIE, R. (2019): [Risk aversion and job mobility](#). *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 164. 91–106. o.